ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LIII), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2011

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2 (LIII), 2011. - Chişinău: AMSP, 2011. – 196 p.

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://www.usm.md/?mode=437

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

N.MACHIAVELLI, T.HOBBES, J.LOCKE CU PRIVIRE LA PUTERE: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

Valeriu EFREMOV
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea "Perespectiva - INT",
Şef Catedră Relaţii Internaţionale şi Ştiinţe Socioumane,
Doctor in filosofie, magistru în drept internaţional, conferenţiar,
postdoctorand

The author has made in this article aimed to study the contribution of N.Machiavelli, T.Hobbes, J.Locke in developing theory on political power. By analyzing the work of Il Principe, the Discorsi sopra deca di Tito Livio first, Leviathan or The Matter, Form and Power of the Common Wealth Ecclesiasticall and civil, De Cive, Two Treatises of Government is shown the theoretical – methodological these authors in the study issues of power, state power, political power.

The study of these problems is of great significance for the Republic of Moldova passed to the democratization of society, building the rule of law. It is necessary to further develop knowledge on power, finding the most effective ways for harmonizing powers.

Keywords: power, political power, state power, the social contract.

Epoca Renaşterii [5, 162] prin marele gînditor al epocii Nicolo Machiavelli (1469-1527) contribuie la dezvoltarea gîndirii politice privind relaţiile de putere în societate. Accentul se pune pe analiza realizării practice a puterii, evedienţiera factorilor ce stau la baza activităţii puterii. Machiavelli susţine procesul de corupere a formelor de guvernare în modul văzut de Platon şi Aristotel. În legătură cu aceasta în „Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio" (Discurs asupra primelor zece cărţi ale lui Titus Livius) el va scrie: "Monarhia cu uşurinţă se transformă în tiranie; Aristocraţia în cele mai dese cazuri se transformă într-o guvernare a unei minorităţi (oligarhia); Guvernarea populară deasemenea cu uşurinţă se transformă într-un dezmăţ perfect. Astfel, legiutorul stabilind în oraş una din cele trei guvernări, o instaurează pe un timp scurt, deoarece el nu dispune de mijloace pentru a preveni trecerea de la bine la rău, deoarece aici binele şi răul sunt prea aproape unul de altul" [3, 154]. În această lucrare Machiaverlli formulează principiile istorice inerente într-o guvernare romană. În studiul său, Machiavelli se îndepărtează de conceptele

teocratice medievale asupra istoriei, atribuind evenimentele politice, într-o mai mare măsură, capriciilor omene□ti □i elementului neprevăzutului.

Apud Machiavelli statul apare în mod natural. În accep□iunea lui factorii obiectivi impun oamenii la unire □i crearea statului. Factorului subiectiv el acordă o deosebită aten□ie, în speecial, activită□ii legislative, care din punctul lui de vedere poate contribuie la desăvîr□irea activită□ii puterii de stat.

Un loc important în crea□ia lui Machiavelli îl ocupă lucrarea „Principile” (Il Principe) în care găsim punctul de vedere a autorului cu privire la rolul puterii în societate, cerin□ile de care trebuie să se conducă suveranul, descrie metodele prin care un principe poate dobândi □i men□ine puterea politică. În cercetarea sa accentul principal îl pune pe personalitatea principelui, pe rela□iile lui de putere cu subalternii □i poporul. El încearcă a fi obiectiv, a privi la lucrurile reale nepărtinitor, a privi lucrurile a□a cum sunt ele în realitate. Obiect al cercetării sunt rela□iile de putere interstatale □i cele interne din stat.

Machiavelli a căutat să creeze un stat capabil de a rezista atacurilor externe. Statele sunt împăr□ite în republici □i state - autocra□ii. Ultimile sunt de două tipuri: monarhii ereditare □i state noi. Cele noi la rîndul lor sunt divizate în state în care cetă□enii sau deprins a se supune principelui □i state în care cetă□enii trăiau liber.

Machiavelii consideră că statele se cuceresc prin mijlocul armei proprii sau a armei străine □i deasemenea prin mila soartei sau vitejiei. El tratează princi-piile pe care este bazat un asemenea stat □i modalită□ile prin care aceste principii pot fi implementate □i men□inute. Analizînd autocra□ia, Machiavelli î□i pune ca scop să răspundă la întrebarea prin ce mijloace conduc principii cu statele □i men□in puterea asupra lor. Machiavelli consideră că acel care mo□tene□te puterea o poate men□ine mai u□or decât noul venit la putere, dat fiind faptul că ajută deprinderea supu□ilor, ordinile □i tradi□iile stabilite. În accep□iunea lui Machiavelli de cele mai multe ori noul conducător se dovede□te a fi mai rău decît cel precedent □i lui îi este cu mult mai greu să îndreptă□ească a□teptările atît a celor pe care ia cucerit cît □i acel care a acordat sprigin. Prin cucerire este cu mult mai u□or de a men□ine statele. În acest caz principalul este de a nimici neamul fostului principe.

În accep□iunea lui Machiavelli mijlaocele care ar contribuie să men□ină statul sub puterea principelui sunt: distrugerea statului; oferirea cetă□enilor dreptul de a trăi în conformitate cu propriile legi, încredin□înd puterea oamenilor devota□i; trecerea principelui cu traiul în această □ară; transformarea □ării într-o colonie, men□inerea în □ară a unui mare contigent armat. Iar pentru a men□ine popula□ia în supunere este necesar de a folosi două metode: mîngîierea □i nimicirea. El este de părerea că cruzimea este benefică atunci cînd se aplică spre binele supu□ilor □i este necesar ca să fie înfăptuită imediat. A efectua răul trebuie într-un volum total imediat, în timp ce

binele trebuie realizat pu□in cîte pu□in. În acela□i timp el condamnă pe acei guvernan□i la care pasiunea de cuceritor este un lucru natural.

În accep□iunea lui Machiavelii scopul scuză mijloacele. De loc nu-l preocupă principiile morale privind cucerirea □i men□inerea piuterii. Sunt ele drepte sau incorecte, servesc binelui sau răului. El analizează metodele de men□inere a puterii. □i nu-l intresează dacă ele vor fi aplicate de cineva în practica sa. Lucrarea sa principală „Il principe” este considerată adeseori, ca o sprijinire a tiraniei □i despotismului unor conducători, precum Cesare Borgia □i este bazat pe credin□a lui Machiavelli că un suveran nu este constrâns de normele etice tradi□ionale: “Se pune astfel problema dacă este mai bine să fii iubit decât temut, sau invers. Răspunsul este că ar trebui să fii □i una □i alta; dar întrucât este greu să împaci aceste două lucruri, spun că, atunci când unul din două trebuie să lipsească, este mult mai sigur pentru tine să fii temut decât iubit.” [3, 106]. În viziunea sa, un principe ar trebui să fie preocupat doar de putere □i să se supună doar regulilor care duc spre succes în ac□iunile politice. Machiavelli credea că aceste reguli pot fi descoperite, prin deduc□ie, din practicile politice ale vremii, ca □i ale perioadelor anterioare.

Autocra□ia este apreciată după felul cum se formează aparatul birocratic. În cazul cînd aceste func□ii sunt îndeplenite de vasali □i baroni, atunci principeluui îi sunt "*legate mîinile □i picoarele*", în mare măsură este lipsit de independen□ă. În cazul cînd principele nume□te func□ionarii el este liber în ac□iunile sale.

Domnitorul terbuie să tindă de avea rela□ii constante cu cei subordona□i, să stimuleze ata□amentul poporului fa□ă de el. Cu oamenii notabili trebuie de comportat a□a cum ei merită, dacă ei sus□in principele ei trebuie "*onora□i □i mîngîiea□i*", pe cei cu firea slabă - de folosit, de ferit de acei ambi□io□i. Luînd în considera□ie eferemitatea oamenilor, mai ales în situa□iile cînd apar dificultă□i, Machiavelli recomandă principelui de a se baza mai mult pe sama insuflării teamei subordona□ilor, decît prietenie □i dragoste. "Doar dragostea se □ine pe legăturile recuno□tin□ei, dat fiind faptul că oamenii sunt răi, aceste legături se rup în orice situa□ie favorabilă oamenilor. Teama însă se bazează pe frică care nu te părăse□te nicicînd" [3, 106].

Principele pentru a ob□ine succese în orice lucru trebuie să fie puternic, îndrăzne□, ra□ional, puterea căreuea trebuie să aibă o bază sigură. Aceasta poate fi asigurată de armată □i lege. Principele trebuie să fie în□elept, să ocoloească viciile care pun în pericol domina□ia lui. El trebuie să fie asigurat cu un arsenal de mijloace impinător, să fie □mecher precum este "*vulpea*" pentru a distinge tertipurile du□manilor □i puternic ca "*leul*" pentru ai nimici [3, 109].

Machiavelli studiează putereanîn baza experien□ei istorice, reei□ind din situa□ia reală a Italiei. El î□i pune drept scopt cercetarea mecanismului exercitării puterii, a elabora recomanări , sfaturi care ar fi de folos principelui.

Cercetarea puterii de către Machiavelli are însemnătate metodologică:

- el se dezice de la stereotipurile stabilite cu privire la putere;
- el pune problema creării □tiin□ei despre putere care s-ar baza pe metode tehnologice concrete □i ar servi călăuză în exercitarea puterii;
- Machiavelli într-un anumit sens a formuilat problema interac□iunii între ra□ional □i ira□ional în domeniul rela□iilor de putere.

Teoria lui Machiavelli privind puterea are un caracter specific dat fiind faptul că se bazează pe abordarea normativă dominantă în acea perioadă istorică. Anterior am men□ionat că Machiavelli concluziile sale le face reeie□ind din situa□ia reală a Italiei. Din acest punct de vedere poate fi în□elese concluziile lui. Însă absolutizarea imperfec□iunii naturii omului, principiu ce stă la baza concep□iei lui privind puterea, este unilaterală □i nu exprimă întrutotul rela□iile de putere în societate. În societate alături de "*rău*" există □i "*bine*", adică □i un alt aspect al rela□iilor dintre oameni. Abordarea analitică, normativ abstractă a puterii de către Machiavelli este părtinitoare. El este adeptul multiplelor forme de luptă pentru putere, însă prioritare sunt metodele coiercetive.

Pe parcursul anilor în via□a societă□ii europene au loc schimbări esen□iale. Realitatea dictează necisitatea de a revedea unele pricipii stabilite de explicare □i întemeere a naturii puterii □i statului, destina□ia lor în societate. În aceste împrejurări ia na□tere teoria "*contrsctului social*", avînd într-un anumit sens un spirit revolu□ionar.

Teoria are importan□ă teoretico-metodologică:

• fără a întra în contradic□ie evidentă cu biserica, teoria permitea de a folosi cuno□tin□ele acumulate pentru a explica □i cerceta procesele din societate;

• teoria impulsionează gîndirea de cercetare □tiin□ifică, scopul căreia era nu numai de a explica geneza puterii, a statului, ci □i de a în□elege esen□a evenimentelor, căuta răspuns la probleme strigente ale societă□ii □i a găsi cele mai eficiente forme de organizare a vie□ii publice □i a statului;

• con□inut calitativ nou în baza teoriei capătă categoriile de bază ale □tiin□ei politice precum "*statul*", "*puterea*", "*suveranitatea*", "*libertatea*", "*egalitatea*", "*legea*" etc.

Filozofii englezi Thomas Hobbes (1588-1679) [5, 262] □i John Locke (1632-1704) [5, 269] contribuie în mare măsură la elaborarea □i dezvoltarea teoriei "*contractului social*", puterii politice.

În istoria societă□ii T.Hobbes eviden□ează două etape specifice. La prima etapă oamenii se află în stare naturală. Avînd o libertate nelimitată ei se află în

stare de război, în du□mănie unul fa□ă de altul. Etapa a doua este rezultatul concordiei, în□elegerei reciproce, contractului cu scopul de a eviota posibilitatea nimicirii reciproce □i crearea condi□iilor ce ar asigura securitatea □i via□ă pa□nică a oamenilor.

T.Hobbes pune accent pe necisitatea organizării ra□ionale a formei puterii de stat. T.Hobbes precum □i N.Machiavelli consideră că natura socială a oamenilor este destul de imperfectă. Din aceste considerente nu po□i avea încredere în oameni. Majorită□ii oamenilor sunt caracteristice neajunsurile naturale: egoismul, vanitatea, setea de putere □i alte vicii. Pentru a limita influen□a acestor factori asupra vie□ii sociale este necesar ca aceste neajunsuri naturale ale omului să se afle sub controlul puterii. Apud T.Hobbes cea mai convenabilă formă care ar rezolva această problemă este monarhia absolută sau adunarea oamenilor care prin majoritatea voturilor ar integra toate voin□ele într-o voin□ă unică. "În acest om sau în adunarea persoanelor constă esen□a statutulu care necisită următoarea defini□ie: statul este o unică persoană responsaabilă pentru ac□iunile care au făcut-o pe ea însă□i pe calea acordului comun între mul□imea de oameni cu scopul ca această persoană să poată folosi for□a □i toate mijloacele lor în a□a mod cum va considera necesar pentru pacea lor □i paza generală" [1, 138-139].

În plan metodologic în concep□ia lui T.Hobbes cu privire la putere merită aten□ie următaorele momenete:

- Problema influen□ei factorului uman, partricularită□ilor con□tiin□ei □i comportamentului oamenilor asupra vie□ii ob□te□ti. Făcînd accent pe natura imperfectă a omului, T.Hobbes con□tientează că este necesar de a creaa acele mecanisme care ar putea neutraliza manifestările negtive ale psihicii □i con□tiin□ei oamenilor în sfera rela□iilor de putere. Ridică întrebarea în□elegerii impactului indirect al naturii umane, cu privire la specificul manifestărilor calită□ilor umane în via□a politică □i socială;
- Rela□iile contractuale între oameni privind constituirea puterii de stat sunt privite drept refuz a voin□ei omului în favoarea suveranului. Această ac□iune este în□eleascä nu drept un act de sclavie a oamenilor ci ca eliberare specifică a oamenilor de la dependen□a nereglementată, ca o trecere specifică la libertate. Însă libertatea poartă un caractre limitat determinat de particularită□ile organizării puterii.

Hobbes presupune că puterea absolută concentartă în mînele monarhului poate asigura o existen□ă relativ fericită a oamenilor. Organizarea ra□ională a unei asemenea puteri garantează într-o mai mare măsură ordinea în societate în compara□ie cu executarea puterii de către "*adunare*". În acela□i timp T.Hobbes nu exclude □i alte forme de guvernare, precum democra□ia □i aristocra□ia, dacă aceste forme de guvernare în activitatea lor au grijă de binele □i apărarea supu□ilor.

• Hobbes o atenţie deosebită acordă factorului moral. Legile reglementează relaţiile de putere care în accepţiunea lui T.Hobbes trebuie să fie instituite nu pentru a băga frica în oameni, ci pentru a orienta acţiunile oamenilor. "Regulile după care se demarcă **bine şi rău, drept şi nedrept, cinstit şi necinstit**, sunt esenţa legilor civile; deaceea tot ce este instituit de legislator trebuie considerat bine, iar tot ce este intersiz de el - rău" [2, 370]. Tot odată T.Hobbes înţelege că cerinţele morale, etic înr-un anumit sens sunt relative şi nu totdeauna pot fi înţelese uniform, însă, indeferent de aceasta, ele nu trebuie ignorate.

În concluzie, putem afirma că învăţătura lui T.Hobbess cu privire la putere este o etapă specifică în istoria gîndirii politice. Reieşind din impertivele timpului său istoric el încearcă în mod critic să revadă unele principii stabilite a predecesorilor săi. "Poporul este ceva unic, el stăpîneşte o voinţă unică, poporului îi poate fi prescrisă o acţiune unică. Nimic asemănător nu poate fi spus privitor la masă. Poporul conduce în orice stat; el conduce chiar şi în monarhie, fiindcă acolo el manifestă voinţa sa prin intermediul voinţei unuui om. Masa însă constă din cetăţeni, adică din supuşi. La democraţie şi autocraţie cetăţenii reprezintă masa, iar adunarea lor este poporul" [2, 372]. Astfel Hobbes ajunge la concluzia că ordinea în stat poate fi asigurată doar de o putere puternică. Participarea masivă a cetăţenilor în realizarea puterii nu dă garanţii sigure privind stabilirea ordinii, creează un pericol privind existenţa statului.

Înţelegînd caracterul artificial al conceptului "*contractul social*", T.Hobbes, în acelaşi timp, consideră această idee nu numai acceptabilă din punct de vedere ştiinţific, ci şi constrcuctivă. Hobbes este încrezut că ştiinţa în baza acestul concept este în drept să studieze existenţa oamenilor şi să facă pronosticuri privind viitorul dezvoltării statului.

Vom menţiona şi caracterul contradictoriu a unor aspecte ale învăţăturii lui T.Hobbes cu privire la putere. Printre acestea am putea menţiona absolutizarea naturii imperfecte a omului. Contraversată este şi chestiunea cu privire la îmbinarea puterii absolute a monarhului şi libertatea supuşilor. Cu toate acestea T.Hobbes a fost în stare să pună în discuţiei chestiuni importante din punct de vedere al ştiinţei care au aprofundat înţelegerea esenţei puterii, au dat un nou impuls privind sdudierea în continuare a problemei puterii.

John Locke în lucrarea sa „Two Treatises of Government” în opoziţie cu T.Hobbes prezintă punctul său de vedere cu privire la putere. Apud Locke omul în starea naturală este liber, însă această libertate nu este o stare de samavolnicie fiindcă există legea naturii prin care samavolnicia se dirijează şi este obligatorie pentru fiecare. Exponent al acestei legi este raţiunea. Pentru Locke noţiunea de "*legea naturii*" este o bază metodologică, reieşind din care trebuie să se adopte legi civile echitabile. În accepţiunea lui Locke starea naturală a

oamenilor este interpretată ca un nivel specific, calitativ al activită□ii vitale a oamenilor care în forma nedezvoldată include premisele dezvoltării ulterioare a proceselor, în acela□i timp □i o premisă pentru dezvoltarea rela□iilor de putere.

În accep□iunea lui Locke starea naturală îndeplinе□te o func□ie specifică a principiului metodologic care permite:

- a coordona teoria " *contractului social*" cuprovinien□a divină a oamenilor;
- a explica premisele care au stat la baza apari□iei statului;
- a arăta succesiunea în evolu□ie, schimbările calitative □i cantitaive, care au loc în procesul treceri de la starea naturală la cea politică.

În crea□ia lui Locke destul de frecvent întîlnim no□iunile: "*stat*","*societate politică*", "*societate civilă*". Apud Locke statul este orice comunitate independentă care are un anumit set de trăsătri. "S*ocietatea politică*", "*societatea civilă*" sunt no□inui pe care Locke le indentifică ca sinonime după con□inut. "Prin urmare, - scrie Locke, - cînd un anumit număr de oameni sunt a□a uni□i într-o unică comunitate, că fiecare din ei se dezice de la puterea sa executivă, inerentă lui în conformitate cu legea naturii, □i o transmite societă□ii, apoi atunci, □i numai atunci, există societatea politică sau civilă" [6, 138-139]. În alt loc Locke va vorbi despre "puterea legislativă □i executivă a societă□ii civile".

Apud Locke puterea politică este forma principală a puterii. Este acea puterea care are dreptul de a elabora legi care prevăd pedeapsa cu moartea, □i, corespunzător pedepse mai pu□in severe pentru reglementarea □i protejarea proprietă□ii, □i aplicarea for□ei comunită□ii întru îndeplinirea acestor legi □i apărarea statutului de la atacurile din afară - □i toate acestea pentru binele comun. Puterea politică include trei tipuri de putere: legislativă, executivă □i federativă.

În dependen□ă de faptul în mînile cui se află puterea legislativă Locke eviden□ează trei forme principale de guvernare: ***democra□ia perfectă***, cînd majoritatea de□ine toată puterea comunită□ii, are dreptul la elaborarea legilor, numirea persoanelor în func□ie; ***oligarhia*** cînd puterea legislativă se află în mînile cîtorva persoane disinse, mo□tenitorilor, succesorilor lor; ***monarhia*** (ereditară, eligibilă) cînd puterea se află în mînile unei persoane.

Locke a formulat cerin□ele principale de care trebuie să se conducă puterea legislativă în activitatea sa. Esen□a lor constă în următoarele:

- conducerea trebuie să se efectuieze în baza legilor adoptate, obligatorii pentru to□i;
- scopul acestor legi – binele întregului popor;
- fără acordul poporului nu se admite ridicarea impozitilor asupra proprietă□ii;

• organul legislativ nu este în drept să transmită puterea legislativă încredin□ată lui de către popor în alte mîni.

În plan metodologic prezintă interes ideea lui Locke cu privire la reglementarea con□tientă a activită□ii puterii legislative în baza principiilor formulate de către el. Scopul determină vectorul activită□ii organului legislativ, legile □i calitatea lor.

Puterea executivă î□i desfă□oară activitatea sa în cadrul legisla□iei existente. Puterea executivă are dreptul să convoace □i să dizolve organul legislativ, ce nu-i dă suprema□ia asupra ei, este o împuternicire autorizată dată ei în interesele securită□ii poporului. În a□a mod rezolvă Locke problema controlului reciproc a acestor două ramuri principale a puterii. Puterii federative după Locke îi revin chestiunile politicii interna□ionale. În caz de necisitate puterea federativă poate deveni parte compăonentă a puterii executive. Activitatea judecătorească Locke o consideră parte a lucrului executiv.

Prin învă□ătura sa cu privire la guvernarea statală □i civilă Locke contribuie esen□ial la dezvoltarea ideilor politice. De□i expunerea are un caracter teoretic, aceste idei au □i o importan□ă practică deoarece au la bază cerin□ele concrete istorice, apar noi rela□ii sociale, apare noua clasă socială - burghezia. Este abordată □i într-un anumit sens este rezolvată chestiunea cu privire la crearea a noi interpretări privind probleme organizarii vie□ii politice a societă□ii în baza valorilor liberale. Însă unele valori burgheze sunt tratate de către Locke în mod uniform. Dacă T.Hobbes absolutează faptul imperfec□iunii naturii omului □i deaceea ajunge la concluzia întemeerii necisită□ii monarhiei absolute ca cea mai convenabilă, perfectă formă de guvernate, apoi Locke respinge dreptul la o asemenea formă de guvernare care este incompatibilă cu "*contractul social*", absolutizează a□a factori precum "*ra□iunea*","*legea*". Aceste tendin□e î□i vor găsi materializarea în crea□ia ilumini□tilor. In ciuda unui anumit utopism, ipotetirism teoria contractului social a avut un impact deosebit de mare asupra dezvoltării găndirii social-politice. Într-un anumit sens această influen□ă continuă □i azi. "Teoria contractului social pierzîndu-□i semnifica□ia sa □tiin□ifică odată cu dezvoltării □colii istorice a dreptului, evolu□ionismului □i pozitivismului, poate, totu□i □i în timpul de fa□ă da un impuls poztiv □tiin□ei politice liberale... Sociologia politică contemporană care consideră rela□iile societă□ii □i statului ca o problemă centală a sa, recunoa□te că prima ei formulă □tiin□ifică în □tiin□a politică a fost dată de această teorie" [4, 22].

Bibliografie

1. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. // Политология. Хрестоматия. / Сост. проф.

М.А.Василик, доц. М.С.Вершинин. - Москва, 2000. http://www.gumer.info/ bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/index.php. (accesat la 14 mai 2011).

2. Гоббс Т. О гражданине. // http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/ z0000612/index.shtml

3. Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. - Ростов-на-Дону, 1998. http://www.kursach.com/biblio/0001000/000.htm (accesat, 13 mai 2011).

4. Медушевский А.Н. Демократия и тирания в новое и новейшее время. // Вопросы философии. 1993. №10.

5. Нерсесянц В.С. История правовых и политических учений. – Москва, 1978. - http://www.kursach.com/biblio/0010021/08.htm (accesat, 13 mai 2011)

6. Локк Д. Два трактата о государственном правлении. // Политология. Хрестоматия. / Сост. проф. М.А.Василик, доц. М.С.Вершинин. – Москва, 2000. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/index. php. (accesat la 14 mai 2011).

Prezentat la redactie
la 26 aprilie 2011

Recenzent – **Victor SACA**, doctor habilitat în □tiin□e politice, profesor

ALEXANDRU ZAVTUR: CONTRIBUŢII LA AFIRMAREA ŞTIINŢEI POLITICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Grigore PIRŢAC
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Studii Europene din Moldova, doctor în ştiinţe politice, conferentiar

Affirmation of political science as distinct science and discipline of study from the beginning of '90, 20'th century in Republic of Moldova it was a logical consequence of democratic transformation that refers to the process of evaluation.

A valuable contribution to the object, epistemological status and the degree of scientific spirit of political science belongs to scholar Alexandru Zavtur who has devoted his efforts investigating various problems with political science data.

He is one of the first author of textbooks of political science of postsovietic space period. He was the first who developed philosophy glossary guiding in Romanian language and he has trained dozens of doctoral students. He was a prominent personality, prominent moldovan political science and prominent figure of higher education from Republic of Moldova, of the 20th century. He appeared as prodigy and a good organizer of educational and scientific process. Al.Zavtur published over 400 works plus 40 books, brochures and textbooks.

Afirmarea politologiei ca ştiinţă distinctă şi disciplină de studiu la începutul anilor '90 ai secolului XX în Republica Moldova a fost o consecinţă logică a transformărilor democratice iniţiate în acea perioadă şi o acţiune ce a ţinut cadenţa cu pulsul înnoitor al epocii. În atare ordine de idei, constatăm că realizarea acestui deziderat a fost o necesitate vitală, un rezultat al complexelor acţiuni socio-politice, ce se reflectau şi în cadrul învăţămîntului superior

Reformarea sistemului de învăţămînt din Republica Moldova se referă atît la pregătirea fundamentală profesională, precum şi la formarea spirituală, filosofică, morală, politică, ceea ce presupune trecerea la noile principii metodice şi organizatorice în predarea disciplinelor ciclului social-politic.

Cu certitudine, afirmarea ştiinţei politice în această perioadă a fost un proces sincronizat cu frămîntările majore ale societăţii noastre, impulsionate de forţele democratice inclusiv din sfera învăţămîntului şi a ştiinţei, ce şi-au propus drept scop promovarea activităţilor de performanţă în procesul de instruire şi cercetare ştiinţifică în spiritul evoluţiei societăţii, restructurării şi democratizării acesteia.

În această ordine de idei, o valoroasă contribuție asupra obiectului, statutului epistemologic şi gradului de spirit ştiințific a politologiei îi aparține savantului Al.Zavtur, ce şi-a consacrat eforturile privind investigarea diferitelor probleme cu caracter politologic, ceea ce a contribuit la înțelegerea a însăşi necesității acestei discipline pentru om, pentru progresul cunoaşterii.

În această ordine de idei este indiscutabil aportul savantului, omului de stat, distinsului doctor habilitat în filozofie, profesor universitar, membru-corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei, Al.Zavtur în afirmarea ştiinței politic în Republica Moldova, el fiind unul din primii autori de manuale de politologie în spațiul postsovietic. Al.Zavtur a fost primul conferențiar care a început sa predea filozofia în limba română, a elaborat primul dicționar explicativ de filozofie în limba de stat, a pregătit zeci de doctoranzi, a ocupat funcții de răspundere în aparatul de stat.

Personalitate proeminentă a ştiinței politologice moldoveneşti şi a învățămîntului superior din Republica Moldova începînd cu anii ’50 ai sec. XX, Al.Zavtur s-a manifestat ca un prodigios şi bun organizator al procesului didactic şi ştiințific, a publicat peste 400 de lucrari, inclusiv 40 de cărți, broşuri şi manuale.

Printre lucrările sale de referință, putem menționa: Социальная структура Молдавии: Становление социально-политического единства. – Chisinau, 1977; Идеи Великого Октября в свершениях молдавского народа. – Chisinau, 1987; Prelegeri la cursul universitar de politologie. - Chisinau 1991**;** Puterea politică: aspecte istorico-psihologice. - Chisinau 1999; zeci de articole în „Revista de filozofie şi drept”, „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)”, alte reviste de specialitate, axate pe studierea aprofundata a diverselor probleme cu caracter politic şi filozofic.

În prima lucrare, viziunea politologică asupra politicilor sociale a savantului se evidențiază prin conturarea unui teren al confruntarilor dintre diferite sisteme ideologice şi practici politice, care au promovat fie creşterea rolului statului, fie reducerea implicarii acestuia atît in economie, cît si în intervențiile sociale. Studierea aprofundata a structurii sociale a republicii i-a permis autorului să sublinieze necesitatea strigenta a regîndirii politicilor sociale şi a orientarii sociale a activitații organelor de stat, căutarii alternativelor şi a modalitaților acceptabile de trecere la ordinea sociala adecvată concepțiilor şi principiilor dezvoltarii socioumane durabile.

Autorul susține necesitatea elaborarii unei strategii de stat privind protecția sociala a populației, care să corespunda intereselor cetățeanului, familiei şi societății. Deoarece evolutia stratificării sociale este in funcție de situația economica, formarea unui sistem de protecție sociala, precum şi a mecanismelor de realizare a acestuia,ar facilita crearea pentru oamenii a unui nivel decent de trai.

Fiind preocupat de eficiența puterii politice, Al.Zavtur îşi exprimă atitudinea față de fenomenul puterii în cazul societății postsocialiste [1, 23]. El susține

că scopul principal al puterii consta in influiența asupra oamenilor prin toate mijloacele accesibile ei în a prevedea, a preintimpina, a neutraliza eventualele conflicte social-politice, decline si crize, a obține o stabilitate optimă a societații în general, a contribui la perfectionarea relațiilor sociale, la progresul social. Stabilitatea oricărei societăți este in directă dependență de eficacitatea puterii, care se manifestă în capacitatea ei de a adopta legi şi a-i organiza pe oameni să le respecte.

Unele concepții ale savantului referitoare la rolul intelegințimii în societatea contemporană, expuse în lucrarea sa de referinta din anul 1977, referitoare la structura sociala, le regasim ulterior în alte cercetari. În lucrarea deja menționată [2], el evidențiază teza, că o conditie importanta a stabilițătii puterii politice este sprijinul ei pe ştiință, este susținerea permanentă a cadrelor ştiințifice, a realizarilor tehnico-ştiințifice progresiste.

În articolul "Interactiunea dintre societatea civila şi societatea politică" (Revista de filozofie şi drept, 1998, nr.1), Al.Zavtur subliniaza, că noile realitați politice din statele postsocialiste au pus in fața ştiinței politice mai multe sarcini de însemnatatea primordială. Printre acestea se evidentiaza clarificarea naturii interacțiunii dintre societatea politica şi cea civila. Interacțiunea dintre stat şi societate civilă este factorul decisiv al dezvoltarii organismului social în ansamblu. Aceasta interactiune trebuie să se bazeze pe urmatoarele principii:

- dominarea dreptului în toate sferile vietii social-politice;
- funcționarea tuturor organelor de stat in baza legilor;
- inviolabilitatea libertații persoanei, a drepturilor, a cinstei şi onoarei omului;
- raspunderea reciproca a statului şi personalitații;
- asigurarea controlului permanent asupra persoanelor cu functii de raspundere;
- existența diferitelor forme de control din partea poporului in ceea ce priveste elaborarea si adoptarea actelor normativ-juridice;
- delimitarea puterilor in stat.

Procesul de formare a unei societati civile în mare masură e condiționat de interacțiunea unui set întreg de valori fundamentale, a caror pastrare si dezvoltare ii confera un continut democratic. Cea mai importanta este egalitatea între oameni si dreptul lor la exprimarea şi apărarea intereselor sale. Gradul de optimizare a interactiunii tendințelor sociale, bazate pe aceste valori, este in directă dependență de organizarea politica a societatii ca mecanism de realizare a puterii politice. Dacă în societate credinta în valorile democratice este puternica, atunci in sistemul politic se vor susține continuu şi se vor consolida elementele care contribuie la dezvoltarea acestor valori. La rindul sau, sistemul politic poate avea un conținut democratic, dacă se va sprijini pe concilierea civica care intr-o societate totalitară nici nu poate exista, fiindca lipsa întelegerii civice în so-

cietate nu e numai rezultatul actiunii unor instituții sociale neadecvate. Un rol însemnat aici îl joacă şi asemenea factori, printre care existenta tradițiilor respective în relațiile sociale, nivelul de cultură politică,stabilitatea socială, o atitudine loială față de legislație, de puterea publică.

În context, distinsul savant sustine ca in conditiil perioadei de tranzitiei, cind statele postsocialiste trec printr-o profundă criză social-economică, o deosebita importanță capată factorul politic. Anume acest factor este capabil să salveze societatea din impasul critic existent, iar legitimitatea noilor regimuri politice depind in mare masură de capacitatea lor de a fi receptive la cerințele maselor. Concomitent, ea depinde de natura noilor valori, deosebirea lor radicala de vechile valori, în consecință, pentru a obține asentimentul cetațenilor în noul guvern şi sistem politic, deținatorii puterii politice sunt obligați să modifice instituțiile politice pentru a le adapta la un nou mediu politic. În context, este necesară constituirea unor state puternice, capabile să asigure respectarea drepturilor social-economice ale oamenilor. Numai acel stat se va bucura de susțnerea cetațenilor, care va pune la baza activitatii sale factorul uman [3].

Analizînd practica guvernarii în statele postsocialiste, autorul a identificat un set de factori cu impact negativ asupra modului de exercitare a puterii politice la toate nivelurile organizarii sociale, printre aceştia menționînd:

- tendința partidelor politice ajunse la guvernare de a recurge la mijloace nedemocratice pentru subminarea opoziției politice;
- prezența mentalitatii vechi la nivelul autoritatilor publice, constituită în mare parte din structurile fostului regim;
- existența corupției, drept o consecință a excesului de putere, saraciei, incalcarii principiilor statului de drept;
- predominarea în rîndul populației a culturii politice fragmentare.

Prezența acestor factori negativi poate contribui la declanşarea conflictelor sociale, respectiv devine necesară o abordare practică cu referire la soluționarea conflictelor şi crizelor social-politice. Concomitent, Al.Zavtur menționează: „Dezvoltarea istoriei are loc nu numai pe calea conflictelor, dar şi pe calea consensului. De aceea este necesară elaborarea teoriei atît a conflictului, cît şi a consensului, ceea ce asigură dezvoltarea evoluționistă” [4, 5].

În lucrarea: Elita politică şi societatea. - Chisinau 2000, savantul înaintează trei solutii privind depasirea situatiei social-economice si politice tensionate [5, 45]:

1. Republica Moldova are nevoie de o putere autoritara şi responsabilă. Se are în vedere faptul că presedintele ales de întregul popor, electoratul țării, trebuie să aibă imputernicirile necesare oentru solutionarea problemelor stringente de ordin social-economic si politic, insa consolidarea puterii acestuia va da rezultate optime numai după crearea unei verticale eficiente a puterii de stat.

2. Pentru Republica Moldova e necesar un “Curs nou”, care ar stabili strategia şi tactica dezvoltarii societaţii in noul secol. Acest concept nou de dezvoltare ar consolida poporul şi elita politica în jurul unei idei comune, naţionale – renaşterea şi propăşirea Moldovei. Printre prioritatile naţionale trebuie să figureze nu numai ieşirea din criza generala, dar şi ideea reîntrăgirii ţării (solutionarea problemii transnistrene), solidarităţii cetaţenilor ei, precum şi intrarea în Comunitatea Europeană.

3. Stabilizarea politică şi consolidarea societatii moldoveneşti poate fi obţinută în baza unirii tuturor forţelor politice în jurul “Noului Centru”, obiectivul caruia ar fi un stat puternic, în care economia de piaţă este garanţia bunastării fiecarui cetaţean. Ideologia centrismului ar favoriza atit stabilitatea politica şi formarea unui guvern profesionist (de tehnocraţi), cit şi depaşirea crizei social-economice generale din societatea moldovenească.

Observam că unele din aceste soluţii sunt actuale şi azi, deşi au trecut mai mulţi ani de la înaintarea lor. La etapa actuală de dezvoltare a politologiei în Republica Moldova o deosebită importanţa o are reevaluarea conceptiilor, ideilor, care se conţin în lucrarile distinsului savant, deoarece învaţatura sa despre structura sociala, fenomenul puterii politice,societaţii civile,elita politică ar prezenta interes pentru tineretul studios, pentru cei care manifestă interes pentru ştiinţa politică.

Bibliografie:

1. Zavtur A., Rusnac Gh., Ciobu E. Puterea politică, esenţa şi mecanismul realizarii ei. // Politologia. – Chişinău, USM, 1993.
2. Завтур А. Социальная структура Молдавии: Становление социально-политического единства. – Кишинев, 1977.
3. Zavtur A., Pîrţac G. Puterea politică: aspecte istorico-psihologice. – Chişinău, 1999.
4. Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. Puterea politică şi conflictul social (studiu istorico-politologic). – Chişinău, 1999.
5. Zavtur A., Varzari P., Pîrţac G. Elita politică şi societatea. – Chişinău, 2000.

Prezentat la redactie
la 2 decembrie 2010

METODOLOGIA ELABORĂRII UNUI PROIECT DE CERCETARE ÎN DOMENIUL POLITOLOGIEI

Matei ŞIMANDAN
România, Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad
Doctor, profesor

Practica cercetării ştiinţifice a consacrat ideea de competiţie pentru obţinerea finanţării proiectelor de cercetare, selectarea proiectelor ce urmează să fie finanţate realizându-se pe baza unui proces de evaluare. În cadrul acestui proces se determină valoarea ştiinţifică a propunerii de proiect, capacitatea echipei de cercetare de a desfăşura activităţile prevăzute, metodologia aplicată pentru atingerea obiectivelor, modul în care vor fi utilizate resursele materiale, financiare şi umane, aspectele legate de managementul proiectului, cerinţele referitoare la etica cercetării etc. Toate acestea solicită din partea iniţiatorului unui proiect de cercetare o temeinică cunoaştere a metodologiei de elaborare a propunerii de proiect, temă ce va fi analizată în cadrul acestui articol, având la bază atât literatura de specialitate, cât şi experienţa autorului în activitatea de expert-evaluator al proiectelor de cercetare din domeniul ştiinţelor sociale şi politice.

Cuvinte cheie*: proiect de cercetare, iniţiator de proiect, metodologie, evaluare.*

Introducere

Lansarea unei competiţii pentru obţinerea finanţării proiectelor de cercetare este însoţită de un pachet de informaţii elaborat de instituţia organizatoare. Acesta cuprinde principiile generale ale programului de cercetare, prezentarea scopului, obiectivelor şi a domeniilor de interes ştiinţific, tipurile de proiecte finanţate prin programul respectiv, procedura generală de evaluare, modul de prezentare a propunerilor de proiecte şi calendarul competiţiei.

Fie că este vorba despre o competiţie naţională sau internaţională, pachetele de informaţii detaliază şi aspectele ce ţin de etica cercetării, criteriile de eligibilitate ale proiectelor, durata proiectului, bugetul şi cheltuielile ce pot fi făcute, structura echipei de cercetare, etapele procesului de evaluare şi principalele obligaţii ce revin părţilor în situaţia în care propunerea de proiect a fost acceptată pentru finanţare.

Pachetul de infomaţii este postat pe pagina de internet a instituţiei organizatoare a competiţiei şi cuprinde filosofia de elaborare a programului de cercetare şi principiile sale generale, descrierea programului şi a tipurilor de proiecte finanţate prin acest program, precum şi aspectele legate de estimarea rezultatelor programului de cercetare respectiv.

Pentru a da o notă mai practică discuției de față, voi sistematiza conținutul secțiunilor din propunerea de proiect folosind în acest sens metodologia prevăzută în formularele tipizate (numite şi aplicații) concepute de instituția care inițiază competiția pentru finanțarea proiectelor. Fac precizarea că aceste date sunt valabile pentru toate domeniile de cercetare cuprinse într-un program, elementele de particularitate intervenind doar în cazul diferitelor tipuri de proiecte, cum este de exemplu, politologia, sociologia, ştiințele administrative, relațiile internaționale, psihologia socială, etc.

Prezentarea ştiințifică a propunerii de proiect

Fiind axată pe aspectele introductive ale propunerii de proiect, această secțiune are următoarea structură:

• **Partea introductivă**, – în care trebuie precizate succint subiectul propunerii, modul în care acesta răspunde intereselor exprimate de finanțator sub forma criteriilor de eligibilitate, definirea ariilor de interes ale cercetării şi a problemelor care urmează să fie cercetate, precum şi modul în care aceste probleme se încadrează în tematica competiției şi a domeniului ştiințific de cercetare. În acest context, *inițiatorul propunerii de proiect* va evidenția experiența sa în gestionarea proiectelor anterioare, realizările obținute, contribuțiile pe care le-a avut la implementarea rezultatelor cercetărilor, precum şi titlul lucrărilor reprezentative care au marcat evoluția sa profesională.

• **Formularea problemei de studiat**, – este capitolul care trebuie să pună la dispoziția echipei de evaluare o analiză detaliată a problemei ce urmează să fie investigată, activitățile pe care le presupune studierea acesteia, justificarea necesității de a cerceta problema respectivă, stadiul actual al cunoaşterii ştiințifice a domeniului respectiv, determinat pe baza documentării din reviste de specialitate (rezultate obținute pe plan național şi internațional, orientări, direcții şi obiective cunoscute, modalități de aplicare a rezultatelor etc.).

Prezentarea *stadiului cercetării* trebuie realizată astfel încât să rezulte importanța şi necesitatea cercetării domeniului respectiv, folosindu-se citarea unor surse autorizate care să valideze existența problemei identificate, existența lucrărilor proprii ale inițiatorului care completează sau extind stadiul cunoscut al domeniului, precum şi marcarea ideilor şi contribuțiilor noi ale proiectului.

Printre temele de interes în domeniul politologiei, de exemplu, se înscriu cele referitoare la: putere politică şi democrație, problema guvernanței locale, rolul dialogului social în funcționarea sistemului politic, formularea decizilor politice în contextul descentralizării instituționale, comunicare şi comportament politic, asimetria informației în exercitarea puterii politice, formarea culturii politice şi a participării sociale.

Nu trebuie uitat că propunerea de proiect trebuie să aibă în vedere atât realizarea unui echilibru între volumul de lucrări prevăzut şi problema ce urmează să

fie cercetată, cât şi restricţiile resurselor de timp şi cele financiare, motiv pentru care iniţiatorul propunerii poate să sugereze un parteneriat.

• **Definirea obiectivelor proiectului**, – trebuie să urmărească, deopotrivă, distincţia între obiectivele generale şi cele specifice, precum şi aceea dintre obiectivele specifice şi mijloacele de atingere a acestora. Obiectivele *generale* precizează ce tipuri de cunoştinţe se aşteaptă să fie obţinute în cadrul cercetării. Ele dau o exprimare clară a ceea ce va fi determinat, identificat, comparat şi confirmat. Obiectivele *specifice* sunt de natură operaţională, ele indicând tipurile particulare de cunoştinţe ce se vor obţine, îmbunătăţirile ce se aşteaptă, parametrii care se vor modifica sau transformările aşteptate în anumite contexte sociale. În timp ce obiectivele generale nu sunt măsurabile, obiectivele specifice pot avea efecte măsurabile, ele servind ca bază de evaluare a propunerii de proiect şi a derulării ulterioare a proiectului, dacă propunerea a fost acceptată.

• **Metodologia proiectului**, – este capitolul consacrat modului în care se realizează cercetarea prin soluţionarea la timp şi în condiţii de calitate a obiectivelor stabilite. El cuprinde descrierea *metodelor şi tehnicilor* care vor fi utilizate, menţionându-se acolo unde este cazul, contribuţia fiecărui partener. Metodele propuse trebuie detaliate şi adaptate la proiectul propus, fiind necesară o distincţie între metodele cunoscute şi cele cu un anumit grad de originalitate pentru propunerea de proiect prezentată.

Dată fiind complexitatea domeniilor de cercetare ale politologiei vom avea de-a face atât cu metode de tip cantitativ şi calitativ, cu abordări statistice şi comparative, cât şi cu formularea de inferenţe descriptive sau cauzale, cu interpretări şi corelaţii sau cu o combinare a acestor metode.

Alegerea unei metodologii trebuie însoţită de informaţii asupra acelor situaţii în care, aplicarea unor metodologii similare, au furnizat rezultate convingătoare, cât şi referiri la situaţii în care a fost necesară aplicarea unor soluţii alternative. Acest capitol trebuie să se refere la *modalităţile de control* a variabilelor semnificative ale proiectului, la anticiparea unor evoluţii alternative care ar putea determina schimbări în desfăşurarea cercetării, precum şi la validarea mijloacelor care vor fi utilizate.

În acelaşi timp, trebuie avute în vedere trei aspecte fundamentale: în domeniul politologiei metodele folosite sunt publice, iar valoarea acestora poate fi determinată; caracterul ştiinţific al cercetării este dat de metoda folosită; concluziile cercetării din ştiinţele sociale şi politice sunt marcate de un anumit grad de incertitudine.

• **În privinţa normelor de etică a cercetării**, propunerea de proiect trebuie să facă referiri distincte cu privire la dreptul de autor şi drepturile conexe, precum şi la respectarea regulilor de bună conduită în cercetarea ştiinţifică. Întrucat cercetările din domeniul politologiei includ grupuri umane, trebuie avute în vedere următoarele *principii etice*: respectarea consimţământului liber şi conştient

al persoanelor incluse în studiu, asigurarea confidențialității datelor obținute, evaluările şi procedurile de evaluare să nu afecteze imaginea publică a persoanelor investigate, evitarea conflictelor de interese şi promovarea unor măsuri de control a rezultatelor obținute, diseminarea rezultatelor, estimarea impactului politic, economic, social şi moral al rezultatelor cercetării asupra unor colectivități umane, relevarea şanselor de reuşită şi a riscurilor care pot să apară, precum şi consecințele lor asupra desfăşurării cercetării propriu-zise.

• **Măsurile de valorificare a rezultatelor cercetării**, vizează luarea în considerare a următoarelor posibilități: publicarea de studii şi articole în reviste de specialitate; realizarea de noi produse, servicii sau tehnologii şi introducerea lor pe piață; participarea la conferințe ştiințifice naționale şi internaționale; participarea la mobilități interuniversitare şi la stagii de cercetare; înscrierea în competiția pentru obținerea unor burse de cercetare şi specializare ştiințifică. Evident, valorificarea rezultatelor cercetării presupune o evaluare de impact, atât în privința coeficienților de impact al publicațiilor pentru studiile şi articolele realizate, cât şi în legătură cu problema aplicării rezultatelor cercetării.

Modul de organizare a proiectului şi managementului acestuia

După cum este de aşteptat, această secțiune are menirea să aducă argumente echipei de evaluatori asupra capacității manageriale a inițiatorului de proiect privind definirea obiectivelor şi activităților, identificarea perioadelor de lucru, stabilirea responsabilităților şi administrarea generală a proiectului. În acest context, se pot distinge următoarele aspecte mai importante.

• **Planificarea proiectului**, – are în vedere *definirea* activităților şi *dispunerea* acestora în succesiuni temporale, astfel încât toate momentele principale să poată fi urmărite în timpul derulării proiectului. Este de reținut că, activitățile se definesc în raport cu schema de realizare a obiectivelor prevăzute, ceea ce face ca *fiecărui obiectiv* să-i corespundă *mai multe activități*. În plus, activitățile trebuie definite de aşa manieră încât atingerea obiectivelor stabilite să fie completă, durata de timp să fie acoperită cu acțiuni eficiente din partea echipei de cercetare, iar infrastructura de cercetare să fie cât mai rațional utilizată. În funcție de durata proiectului, planificarea trebuie să aibă în vedere gruparea activităților în etape sau faze, finanțatorul fiind cel care va decide orientarea cercetării spre anumite priorități, spre anumite standarde de calitate sau spre zone specifice de investigare. Modul de prezentare a planului de realizare a proiectului trebuie să permită identificarea perioadelor de lucru, intercondiționarea unor activități, partenerii implicați etc., cele mai frecvente instrumente folosite în acest sens fiind diagramele Gannt şi PERT.

• **Stabilirea responsabilităților pentru fiecare membru al echipei de cercetare şi a calendarului** de timp arată evaluatorilor modul de împărțire a activităților pe participanți, precum şi perioada de realizare a obiectivelor şi activi-

tăţilor prevăzute în propunerea de proiect. În funcţie de competenţele ştiinţifice, tehnice şi administrative ale personalului cuprins în proiect, responsabilităţile membrilor echipei de cercetare trebuie să cuprindă elementele de monitorizare a activităţilor planificate, calendarul activităţilor şi termenele de finalizare (articole şi studii publicate, raport de cercetare, raport de activitate, raport de etapă, contractarea unor lucrări cu personalul colaborator, închirierea unor echipamente sau spaţii de cercetare), corelarea fondurilor prevăzute cu activităţile ce urmează să fie realizate de membrii echipei de cercetare, definirea elementelor de monitorizare, precizarea obligaţiilor şi drepturilor ce revin partenerilor.

• **Managementul proiectului**, – vizează urmărirea şi luarea acelor măsuri care să asigure realizarea activităţilor prevăzute la termenele stabilite, încadrarea în nivelul de costuri şi în condiţiile de calitate prevăzute în contractul de finanţare. Managementul proiectului pune în evidenţă *rolul directorului de proiect şi a membrilor echipei de cercetare* în derularea diferitelor activităţi, în organizarea lucrului în echipă, stimularea răspunderii personale pentru lucrul bine făcut, recunoaşterea contribuţiilor aduse de fiecare membru al echipei şi recompensarea corespunzătoare a acestor contribuţii. Criteriul de evaluare a managementului practicat constă în obţinerea performanţelor ştiinţifice şi economice, asigurarea unui climat de competiţie şi de conlucrare între membrii echipei, precum şi obţinerea recunoaşterii din partea comunităţii de specialişti ai domeniului de cercetare.

Construcţia bugetului

Cum este firesc, managementul proiectului urmăreşte realizarea obiectivelor cercetării printr-o utilizarea cât mai raţională a resurselor (timp, bani, forţă de muncă, infrastructură de cercetare, spaţii, etc.) şi prin folosirea diferitelor modalităţi de conducere, coordonare şi control. În privinţa datelor financiare, propunerea de proiect conţine următoarele capitole:

• **Bugetul proiectului**, – care cuprinde fondurile solicitate de la organismul finanţator, pe etape şi categorii de cheltuieli, precum şi eventualele cofinanţări din alte surse. Prin intermediul bugetului, finanţatorul este informat asupra sumelor pe care trebuie să le plătească pentru a obţine rezultatele aşteptate, la termenul convenit cu iniţiatorul proiectului. Din acest motiv, *construcţia bugetului* trebuie făcută în corelare cu schema de realizare a diferitelor activităţi, cu activităţile desfăşurate de parteneri sau colaboratori şi cu calendarul de timp. La aceste cerinţe, iniţiatorul proiectului poate să adauge propriile solicitări legate de: amploarea temei de cercetare propuse, mărimea echipei de cercetători, capacitatea ştiinţifică a echipei de cercetare, infrastructura de care dispune instituţia de cercetare şi volumul de muncă preconizat pentru atingerea scopului propus.

• **Specificaţia financiară sau devizul**, – se referă la detalierea cheltuielilor pe destinaţii sau *capitole de cheltuieli*. Principalele capitole ale bugetului unui

proiect de cercetare sunt: *cheltuielile de personal* (calculate prin corelația dintre calificarea sau expertiza cercetătorului, sarcinile acestuia în cadrul realizării unui obiectiv şi volumul de muncă estimat de inițiator); *cheltuielile de mobilitate* ocazionate de deplasările, stagiile de pregătire, participarea la manifestări ştiințifice etc.; *cheltuielile cu infrastructura de completare* (cu păstrarea unui raport optim între valoarea dotării existente a instituției inițiatoare şi valoarea dotării de completare); *cheltuielile cu consultanții* (atunci când instituția nu dispune de persoane calificate, a căror expertize să fie orientate spre tema studiată); *cheltuielile de diseminare* (organizarea de manifestări ştiințifice, plata serviciilor de publicare a unor studii şi articole; plata taxelor de participare la conferințe ştiințifice sau schimburi de experiență); *cheltuielile de regie* (stabilite de fiecare instituție în funcție de volumul cheltuielilor totale de funcționare a acesteia). O atenție deosebită trebuie acordată încadrării în *cheltuielile de capital* (investiții), deoarece proiectul de cercetare este finanțat pentru realizările sale, fără să fie un fond de investiții pentru achiziționarea de echipamente sau aparatură.

Concluzii

Chiar dacă nu ține direct de metodologia de elaborare a proiectului de cercetare, inițiatorul acestuia trebuie să țină seama si de o serie de date administrative, a căror importanță este uşor de intuit, şi anume:profilul organizației care participă la realizarea proiectului (denumirea, domeniul principal de activitate, statutul persoanei juridice, banca, numărul de cont); acordul de cooperare prin care părțile stabilesc parteneriatul în realizarea proiectului; lista de echipamente necesare realizării proiectului; lista membrilor echipei de cercetare şi a CV-ului ataşat pentru fiecare membru; numele directorului de proiect şi a CV-ului său; descrierea propunerii de proiect redactată în limba română şi limba engleză; documentele prin care se atestă realizarea proiectului prin implicarea partenerului cofinanțator; declarația prin care se precizează că proiectul nu a mai fost finanțat din alte surse.

Este important de subliniat în final că, pentru a fi evaluate, propunerile de proiect trebuie să îndeplinească următoarele condiții de eligibilitate, condiții ce vizează aspecte predominant administrative: propunerea de proiect să se încadreze în obiectivele programului, să respecte condițiile impuse de tipul de cercetare, să fie depuse la termen, să se încadreze în durata programului şi să conțină toate documentele solicitate pentru înscrierea în competiția de obținere a finanțării.

Am insistat asupra acestor aspecte datorită faptului că directorul de proiect este principalul responsabil atât în fixarea strategiei şi coordonarea acțiunilor în cadrul etapelor cercetării, cât şi în stabilirea celor mai bune soluții pentru realizarea obiectivelor proiectului şi încadrarea tuturor activităților în parametrii de timp, calitate, costuri şi riscuri.

Bibliografie

1. Babbie E. Practica cercetării sociale. - Iaşi, Editura Polirom, 2010.
2. Isoc D. Managementul proiectelor de cercetare. - Cluj-Napoca, Editura Risoprint.
3. Isoc D. Tehnica evaluării colegiale (Peer-Review): evaluarea proiectelor de cercetare şi a creaţiei intelectuale. Ghid practice. - Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2007.
4. King G., Keohane R., Verba S. Fundamentele cercetării sociale. - Iaşi, Editura Polirom, 2000.
5. King R. Strategia cercetării. - Iaşi, Editura Polirom, 2005.
6. Neamţu I. Metodologia cercetării ştiinţifice. - Bucureşti, Editura Renaissance, 2009.
7. Preda C. Introducere în ştiinţa politică. - Iaşi, Editura Polirom, 2010.
8. Rasmussen L. Problems with Minimal - Risk Research Oversight: A Threat to Academic Freedom? // IRB: Ethics and Human Research, 2009, 31, 3, p.11-16.
9. Şimandan M. Teoria cunoaşterii sociale (ed. a II-a). - Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.
10. Şimandan M. Metodologia cercetării ştiinţifice. - Timişoara, Editura Mirton, 2010.
11. Vlăsceanu L. Metodologia cercetării sociologice. // Zamfir C., Vlăsceanu L. (coord.) Dicţionar de sociologie. - Bucureşti, Editura Babel, 1998, p.349-351.
12. Zaiţ D., Spalanzani A. La reserche en economie et management. Reperes epistemologique et metodologique. - Paris, L'Harmattan, 2009.

Prezentat la redactie
la 23 aprilie 2011

ДИАЛЕКТИКА ПОСТМОДЕРНИТИ: БОРЬБА ЗА ИДЕНТИЧНОСТЬ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Дмитрий ВАСИЛЕВСКИЙ
Литва, Вильнюс, Европейский гуманитарный университет
магистр философии, преподаватель

В данной статье ставится цель рассмотреть проблематику идентичности в ее взаимосвязи с новыми формами экономического производства, постмодернистской кондицией культуры (искусство, образование) для того, чтобы выявить уникальность местоположения личности в ситуации распада модерных матриц коллективного действия и политической активности. Данная цель достигается решением поставленных задач, а именно: компаративистским анализом концепций З.Баумана и концепцией М.Хардта и А.Негри. В результате, мы приходим к выводу, что трансформация труда в эпоху постмодерните вместе с экзистенциальными издержками для бытия личности (одиночество, коммодификация самости) открывает новые возможности для политической кооперации, поскольку механизмы сотрудничества, которые необходимы в производстве, заключены в самом труде.

The aim of this article is to examine the subject of identity in its connection with the new forms of economic production, post-modernist cultural condition (art, education) in order to show the uniqueness of the personality's location within disintegration of modern matrixes of collective action and political activity. This aim is reached through the solution of the given tasks, i.e., through the comparative analysis of Z.Bauman's conceptions with those of M.Hardt and A.Negri. As a result, we come to a conclusion, that the transformation of labor in postmodernity along with existential expenses for the human existence (solitude, self-commodification) opens new opportunities for the political cooperation, since the mechanisms of cooperation necessary for production are contained in the labor itself.

В наше время каждый человек оказывается в ситуации выбора едва ли не каждую минуту. Может показаться, что это лишь некое образное выражение, призванное подчеркнуть всю сложность ситуации или заинтриговать слушателей радикальной постановкой проблемы. Но ведь на самом деле, если вдуматься и проанализировать нашу повседневную жизнь, то оказывается, что мир, в котором мы живем, постоянно провоцирует нас *выбирать*. Необязательно этот выбор осуществляется эксплицитно и это понятно, потому что невозможно раз за разом вдумываться в существо

производимых действий, отдавать себе отчет в рутине их повседневной и непрерывной операционализации. Проблема, о которой идет речь, вплотную увязывается с природой современного постиндустриального общества, в котором нам приходится жить и для которого характерен прогресс технологий, неизбежно ведущий к все большей производительности труда, увеличению массы продуктов и разнообразию сфер производства, в соответствии с чем расширяется и система потребностей. У людей в посттрадиционном капиталистическом обществе рабочий день сокращается за счет модернизации средств производства, а доходы увеличиваются. Диалектика замены *необходимого продукта прибавочным*, описанная еще К.Марксом, сконструировала уже в наше время абсолютно новую эстетику консюмеризма, следствием чего, по мнению Бодрийяра, «самой поражающей характерной чертой современного города является, конечно, нагромождение, изобилие предметов. Большие магазины с их богатством одежды и продовольственных товаров составляют как бы первичный пейзаж и геометрическое место изобилия. <…> Существует нечто большее в этом нагромождении, нежели просто совокупность продуктов: очевидность излишка, магическое и окончательное уничтожение нужды, пышное и ласковое предзнаменование земли обетованной» [3, 6].

Возникает ощущение, что это материальное довольство и есть то, что искало человечество на протяжении всей истории своего существования. Тем не менее, возникают две проблемы, которые заложены в названии этого текста. Первая это стресс решений: что выбрать из ряда предлагаемых товаров и вторая это проблема *идентичности* в индивидуализированном обществе, которая становится также товаром. Речь идет о возможностях построения глобальных сетей коммуникации и интеракции для обеспечения противодействия новой форме глобальной имперской власти[1], поскольку условия, в которых люди конструируют свою идентичность, выходят за пределы их сознательного влияния. То есть: как возможно коллективное действие в области политики, когда люди разъединены и когда их интересы имманентны реализации их насущных и базовых потребностей. Обе эти проблемы взаимосвязаны.

По словам Бодрийяра новое качество потребления и связанный с этим статус вещи есть исток отчуждения в области взаимоотношений. «Люди в обществе изобилия окружены не столько, как это было во все времена, другими людьми, сколько объектами потребления. Их повседневное общение состоит не в общении с себе подобными, а в получении, в соответст-

[1] *Здесь я пользуюсь дефиницией имперской власти, которую дают М.Хардт и А.Негри в своей книге: Empire [7] и далее развивают в книге: Multitude: War and Democracy in the Age of Empire [6].*

вии с растущей статистической кривой, благ и посланий и в манипуляции с ними. <…> Понятия «окружения», «среды» имеют, вероятно, такую популярность только с тех пор, как мы живем, по существу, не столько в близости к другим людям, не в присутствии их самих и их размышлений, сколько под немым взглядом послушных и заставляющих галлюцинировать предметов, которые повторяют нам все время одну и ту же речь о нашем ошеломляющем могуществе, потенциальном изобилии, о нашем отсутствии друг для друга. Как ребенок становится волком в результате жизни вместе с хищниками, так и мы сами постепенно становимся функциональными. Мы переживаем время вещей <…>, видим, как они рождаются, совершенствуются и умирают, тогда как во всех предшествующих цивилизациях именно вещи, инструменты или долговечные монументы жили дольше, чем поколения людей» [3, 5]. Человек сам коммодифицируется, то есть становится товаром, предметом потребления, между людьми исчезает непосредственность общения и люди пребывают в растерянности из-за постоянно уменьшающейся способности осмыслить собственную жизнь, разобраться с тем, кто они, кто ими владеет: они вещами или вещи ими. «Самые интимнейшие реакции людей им самим же вопреки настолько полностью овеществляются, что идее их собственного своеобразия удается существовать лишь на уровне предельной абстрактности: личность едва ли характеризуется для них чем-либо иным, кроме ослепительной белизны зубов и полной свободы от запаха пота из подмышек и эмоций. Таков триумф рекламы в культуриндустрии, принудительный мимезис потребителей» [3, 209].

Но на самом деле подлинная проблема выбора в индивидуализированном обществе остается закамуфлированной фактом все возрастающего консюмеризма (потребительства). Под вещами подразумевается не та или иная вещь, но сами образы действительности, подразумевается образ нас самих. Речь идет о выборе идентичности или идентичностей. Как заметил З.Бауман «сигнал, к которому аудитория с готовностью прислушивается, исходя из ее опыта, свидетельствует о глубокой неопределенности и «мягкости» мира: в нем всякое может случиться и все может быть сделано, но ничего не может быть сделано раз и навсегда. В этом мире человеческие контакты состоят из последовательного ряда встреч, личности заменены периодически сменяемыми масками, а биографии распадаются на серии эпизодов, сохраняющихся лишь в столь же эфемерной памяти. Ни о чем нельзя знать наверняка, а все известное может трактоваться по-разному, причем каждая из этих трактовок столь же хороша или плоха (или, разумеется, столь же переменчива или рискованна), как и любая другая» [1, 8].

С чем же связана данная ситуация? По мнению Баумана, сегодняшняя неопределенность и чувство растерянности связано напрямую с природой

индивидуализированного общества. «Модернити, можно сказать, специализировалась на превращении «вещей в себе» в «вещи для нас». <…> Человеческая природа, некогда считавшаяся прочным и неизменным результатом божественного творения, была брошена, вместе со всеми прочими божественными творениями, в плавильный тигель. Ничто уже не рассматривалось и не могло рассматриваться как данность. Напротив, каждая сторона жизни стала *задачей*, причем такой, которая не оставляла человеку иного выбора, кроме как взяться за ее решение, прилагая для этого все свои способности. «Предначертанность» сменилась «житейскими планами», судьба – призванием, а «природа человека», в каковой он был рожден, – «идентичностью», за которой необходимо следить и которую нужно поддерживать в соответствующей форме. <…> Прежний порядок подлежал демонтажу, чтобы смениться другим, построенным целенаправленно и отвечающим нормам разума и логики. <…> Смысл «индивидуализации» состоит в освобождении человека от предписанной, унаследованной и врожденной предопределенности его социальной роли, что составляет перемену, справедливо рассматриваемую как наиболее заметную и основополагающую черту эпохи модернити. Если говорить более коротко, «индивидуализация» заключается в преображении человеческой идентичности из «данности» в «задачу» и в наделении действующих лиц ответственностью за решение этой задачи. <…> Модернити заменяет *предопределенность* социального положения принудительным и обязательным *самоопределением* [1, 11-12].

Характеризуя нашу современность, обозначаемую в теоретической литературе как постмодернити, Бауман пользуется термином модернити, называя ее «растекающейся». По его мнению «индивидуализации» прежних времен в наши дни радикально трансформируются, что связано с тем, что к быстро видоизменяющемуся в эпоху традиционной модернити положению индивидов в обществе добавилась проблема видоизменения самих мест, которые уже вряд ли смогут надежно служить в качестве цели чьей-то жизни. Стало невозможно быть уверенным в завтрашнем дне за счет прилежного соблюдения принятых на сегодняшний день стандартов и норм. «Как указал Д.Коэн, «тот, кто начинает свою карьеру в компании ‘Майкрософт’, не имеет ни малейшего представления о том, где он ее завершит. Поступление же на работу в компанию ‘Форд’ или ‘Рено’, напротив, предполагало высокую степень уверенности в том, что карьера человека там же и закончится» [1, 13]. Даже в искусстве находит отражение данная диалектика модернити и постмоденити. Так, по мнению Э.Тоффлера в языке и искусстве мы стремительно движемся в сторону непостоянства, образы появляются и исчезают как в ночном клубе, где клиент оказывается как бы внутри произведения кинетического искусства. «Отношения

человека с системой символических образов приобретают все более и более временный характер». Например, в кинетическом искусстве цель заключается в создании максимальной изменчивости и максимального непостоянства, тогда как в традиционном произведении искусства, по мнению Дж.Клэя, «отношение каждой части к целому определено раз и навсегда» [5, 201-202]. Тоже касается и образования, связанного напрямую с увеличением продолжительности жизни и быстрым устареванием знания, благодаря чему навыки, полученные в молодости, вряд ли сохранят свою актуальность к моменту наступления старости [5, 442]. Человека индустриальной эпохи модернити подвергали обработке и подгоняли на станке школы, тщательно научая выполнять одну или несколько конвейерных операций, тем самым превращая его в маленький механизм большого производственного целого, - все для того, чтобы занять сравнительно надолго свою щель в социально-экономическом устройстве. Таким образом, модернити или в терминологии Тоффлера «вторая волна» «синхронизировала повседневную жизнь, связав ритмы сна и просыпания, работы и отдыха с основными ритмами машин» [4, 398]. Однако постмодернити («третья волна» у Тоффлера) бросает вызов этой синхронизации, предлагая супериндустриальное образование, которое должно готовить людей к работе во временных формированиях, специально создаваемых в каждом отдельном случае для решения конкретных задач адхократий будущего[2] [5, 443].

Данные примеры изменений в экономике, искусстве, образовании являются отражением самих изменений в культуре и социуме в целом, что непосредственно сказывается на практике построения индивидуальной идентичности. Поскольку, как считает П.Бергер и Т.Лукман, идентичность возникает из диалектической взаимосвязи индивида и общества, а также, поскольку идентичность остается непонятной, пока она не имеет места в мире [2, 280, 282], то с размыванием места происходит и размывание идентичности. Иллюстрацией этого может послужить приведенное Бауманом объявление в колонке «Ищу работу» одной из британских ежедневных газет: «Имею автомобиль, могу путешествовать; жду предложений» и его комментарий: «Таким образом «проблема идентичности», преследовавшая человека с самого начала эпохи модернити, изменила свой облик и содержание. Прежде это была разновидность проблемы, которая всегда стояла перед паломниками: «Как попасть туда-то?» Теперь она больше похожа на

---

[2] *По Кастельсу, такие формирования могут быть названы сетевыми предприятиями, которые связаны между собой на основе специфических бизнес-проектов и прекращают свое существование вместе с прекращением проекта. Это информационные сети. Единицей такого производства является не фирма, а бизнес-проект, хотя фирма продолжает оставаться юридической единицей накопления капитала и точкой пересечения глобальных финансовых потоков [8].*

вопрос, с которым каждодневно сталкиваются бродяги без определенного места жительства и документов: «Куда мне идти? Куда заведет меня дорога, по которой я иду?» [1, 14]. В данном случае это только одна проблема, связанная с вопросом об идентичности и в самом общем виде предстающая как тотальная растерянность современного человека: в связи с распадом прежних норм поведения, видоизменением прежних профессиональных, культурных, образовательных практик.

Вторая сторона проблемы связана с тесной переплетенностью самой возможности выстраивания проекта личной идентичности и природой социальной реальности. Будучи реальностью субъективной, идентичность формируется социальными процессами и «однажды выкристаллизовавшись, она поддерживается, видоизменяется или даже переформируется социальными отношениями». И наоборот: у каждого общества есть свои истории, в процессе которых возникают идентичности, но одновременно историю творят сами люди, которые наделены специфическими идентичностями [2, 280].

В данном контексте я хотел бы рассмотреть две стратегии коллективного действия и одновременно перспектив выстраивания коллективной идентичности в связи с личностным проектом, а также два взгляда и в тоже время два вывода.

Первый, представляемый З.Бауманом, и который можно обозначить как пессимистичный. Относительно первой индивидуальной идентичности – избыток средств, обогнавший любые известные потребности и связанный с их перепроизводством в XX веке, провоцировал поиск целей, которым они могли бы послужить; пришло время, когда готовые решения стали предлагаться для еще даже не артикулированных проблем, которые таким образом можно было бы снять с повестки дня. С другой стороны, сами цели становились все более расплывчатыми, оказываясь наиболее глубоким источником беспокойств, так что «проблема, мучающая людей на исходе века, состоит не столько в том, как обрести избранную идентичность и заставить окружающих признать ее, сколько в том, *какую* идентичность выбрать и как суметь вовремя сделать *другой* выбор, если ранее избранная идентичность потеряет ценность или лишится ее соблазнительных черт» [1, 14].

Относительно второй коллективной идентичности – поскольку повсюду присутствует тотальная неуверенность в будущем и его предсказуемости, то невозможен революционный проект, как осуществление разумного стремления изменить настоящее, ибо оно неподконтрольно. Правила игры изменить невозможно, ибо (и здесь Бауман ссылается на Бурдье) чувство неопределенности налагает запрет на любое рациональное ожидание, необходимое для проявления протеста, особенно коллективного; люди лише-

ны контроля над настоящим. Нет того коллективного института, который воплотил бы в жизнь проекты социально устанавливаемой справедливости, так как мы зависим от глобальных факторов, но наши действия локальны и силы, формирующие условия, в которых приходится противостоять проблемам, находятся за пределами досягаемости любых институтов, придуманных демократией, что и приводит к массовому отходу от политики к узким проблемам повседневной жизни. Это также мешает выкристаллизоваться моделям коллективных действий, соответствующим по своим масштабам глобальной сети зависимостей. Итак поиск идентичности есть побочный эффект глобализации и ее спутник [1, 15-17].

Второй, представляемый М.Хардтом и А.Негри, – оптимистический. Относительно первой индивидуальной идентичности – распад прежних социальных связей и ментальных иерархий, когда «продуктами труда оказываются не материальные предметы, а социальные взаимоотношения, сети коммуникации и формы жизни, становится ясно, что экономическое производство непосредственно предполагает своего рода политическое производство, производство общества» [6, 336]. Данное производство осуществляется «множеством», под которым подразумевается сеть, а также открытая и расширяющаяся система, в которой свободно и на равноправной основе могут быть выражены все разногласия; это также механизм контактов, позволяющих нам работать и жить сообща, что в свою очередь делает ценным каждое отдельное существование. [6, xiii]. Если для Баумана сговор глобализации рынка и частной политики подрывают возможность политических институтов действовать эффективно [1, 12], то для Хардта и Негри данное слияние, то есть совпадение капитала и суверенитета напротив, позволяет бросить вызов имперской власти, ибо она всецело зависит от производящих социальных агентов, над которыми она установлена. Оказавшись автономными, производители информации, коммуникации, кооперации (системы социальных связей и общественного порядка) – культуры, «нематериальные» гегемоны интеллектуальных и иных связей оказываются производителями политического порядка. Верховная власть Империи – «сетевая власть» как новая форма суверенитета, представленная ведущими национальными державами, наднациональными институтами, корпорациями и прочими силами [6, xii] – не в состоянии избежать отношений с неограниченным всемирным множеством или чем-то их заменить. Все это связано с тем, что «механизмы сотрудничества, которые необходимы в производстве, заключены в самом труде» [6, 336]. В данной позиции происходит своего рода реабилитация условий и качества труда, которые были названы в позиции Баумана одними из причин кризиса идентичности и растерянности.

Итак, относительно второй коллективной идентичности – именно труд и производство с его прибавочной стоимостью, повлекшие за собой перепроизводство и избыток целей, а впоследствии и их размывание, становятся в итоге основанием для создания новой формы борьбы за демократию и созданию особого рода коллективной идентичности, возвращающей людей обратной в политику и одновременно делающей возможным это возвращение.

Литература

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. // Идентичность на границах. Тексты. Составитель Г.Я.Миненков. - Вильнюс: 2006.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – Москва, 1995.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. – Москва, 2006.
4. Тоффлер Э. Третья волна. - Москва: 2004.
5. Тоффлер Э. Шок будущего. - Москва: 2003.
6. Hardt M., Negri A. Multitude: War and Democracy in the Age of Empire. - New York: Penguin, 2004.
7. Hardt M., Negri A. Empire. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.
8. Castells M. Materials for an exploratory theory of network society. // British Journal of Society, 2000, N51, p.5-24.

Поступила в редакцию
1 апреля 2011 года

Compartimentul
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

PREMISELE POLITICO-JURIDICE ALE ELABORĂRII STRATEGIEI DE MEDIU. EXPERIENȚA ROMÂNIEI

Vlad GALIN-CORINI
România, Iaşi, Universitatea „Apollonia”
Conferentiar, doctor inginer

Global problems represent some common concerns for entire population of the planet Earth, with important impact on economic and political life at the global scale. In the article are presented several possible solutions to these worldwide menaces, all based on mutual agreement of world community of states. Degradation of environment under the pressure of outside destructive factors constitutes one of most acute global problem which became lately a “question of global interest”. Establishing of a “Environmental protection Strategy” with common efforts could enrich human community with precious experience of collaborative approach and protect us, in consequence, from various excesses related to irrational wasting of natural resources or environmental potential.

Începutul mileniului al treilea continuă să fie marcat de povara unei serii de probleme care prin impactul ce îl au asupra existenței planetei sunt considerate probleme globale şi, în această situație, rezolvarea lor nu mai rămâne la îndemâna unui stat ori a unui grup de state, responsabilitatea pentru soluționarea acestora revenind omenirii în ansamblul său.

Dintre acestea se remarcă situația mediului ambiant, a cărui degradare perpetuă a început de mai mult timp să preocupe oamenii de ştiință care au transmis această preocupare, devenită în foarte scurtă vreme o justificată îngrijorare, factorilor politici de decizie. Aşa se explică, cum la foarte puțini ani după ce în anul 1968, cu prilejul primei reuniuni a Clubului de la Roma s-a inițiat realizarea unui proiect cu privire la situația omenirii ce avea drept scop abordarea prin metode ştiințifice a ceea ce a primit denumirea de "problemele lumii" (una dintre ele fiind şi "degradarea mediului înconjurător"), această problemă să fie conştientizată drept o chestiune de importanță majoră, constituind subiectul principal de dezbatere al primei conferințe asupra mediului organizate de ONU la Stockholm, în 5-6 iunie 1972. În Raportul Conferinței se arăta că aceasta "a examinat necesitatea adoptării unei concepții şi a unor principii comune care să

inspire şi să direcţioneze efortul popoarelor lumii pentru păstrarea şi ameliorarea mediului” [1].

Pe parcursul anilor s-a profilat, astfel, că mai mult ca oricând, în istoria sa, comunitatea mondială este chemată să joace un rol de primă mărime în rezolvarea problemelor cu care se confruntă omenirea, indiferent de puterea economică ori de poziţia politică pe care fiecare stat în parte o ocupă în lume.

Problemele globale, care în prezent influenţează în egală măsură viaţa economică şi politică a Terrei, manifestându-se la nivel planetar, constituie prin marea lor sferă de cuprindere preocupări comune ale populaţiei globului, iar rezolvarea lor nu se poate înfăptui decât prin conclucrarea pe baza unui acord de voinţă a tuturor statelor lumii. Una din chestiunile care în decursul anilor a ajuns să devină de "interes mondial" este situaţia mediului, aceasta suferind an de an importante modificări datorită presiunilor la care este supus mediul din partea unor factori externi distructivi şi împotriva cărora nu se poate acţiona decât într-o perfectă cooperare a tuturor ţărilor care constituie marea comunitate a lumii. Intr-un document, editat de Delegaţia Comisiei Europene în România, scoţând în evidenţă capacitatea de cuprindere a fenomenelor ce ţin de starea mediului, se arată că "poluarea nu are nevoie de viză pentru a străbate toate ţările lumii. Ea nu cunoaşte graniţele naţionale. De aceea, soluţiile împotriva ei nu pot fi luate numai la nivelul naţional, ci la cel mondial...” [2].

Faptul că aceste probleme, existente în decursul istoriei la nivelul diferitelor regiuni ale globului, au dăinuit dintotdeauna, crescând mereu în intensitate, aşa cum se arată în studiul lui Denis Meadows de la Massachusetts Institute of Tehnology "Limitele creşterii" care a fost prezentat ca prim raport al Clubului de la Roma: "De fapt un mediu pur, complet nepoluat, nu a existat niciodată. Fenomenele naturii, ca erupţiile vulcanilor, eroziunile de teren, incendierile de păduri, descompunerea materiilor vegetale şi animale, etc. au constituit dintotdeauna factori poluanţi” [3]. Fenomenul a evoluat în strânsă legătură cu mondializarea vieţii economice şi ca urmare firească a creşterii în proporţii nemaiîntâlnite a producţiei materiale industriale şi agricole, acestea având la bază rezultatele revoluţiei tehnico-ştiinţifice fară precedent din ultimele decenii care, aplicate în mod diferenţiat în diverse state ale lumii, au condus la sporirea interdependenţelor între ţările producătoare de materii prime şi cele puternic industrializate, comportând, totodată, consecinţe pe termen lung prin urbanizarea accelerată, sporirea cererii de materii prime şi hrană, cât şi a cerinţelor de energie. Toate acestea au intrat în conflict direct cu resursele limitate ale planetei şi au determinat declasarea unui şir de acţiuni la nivel global pentru evaluarea situaţiei create şi stabilirea unor măsuri care să diminueze, dacă nu să elimine influenţele negative ce pot apărea într-o perspectivă nu prea îndepărtată.

În trecut, intervenţia omului în modificarea condiţiilor de mediu era de proporţie redusă şi fără a produce consecinţe grave, datorită capacităţii de rege-

nerare a naturii. În prezent, urmare a dezvoltării explozive a tuturor activităților umane şi, în special, a celor din sectoarele producției industriale şi agricole, a comerțului, turismului şi urbanizării, intervenția omului în modificarea condițiilor de mediu a depăşit de multe ori pragurile limită de regenerare a naturii.

Ca o consecință imediată, se înregistrează degradarea, în unele cazuri ireversibilă, a factorilor de mediu care pune în timp în pericol însăşi viața oamenilor, dacă nu se iau măsuri de limitare şi de eliminare a proceselor de poluare. De constatat, ca un fapt benefic, că în paralel creşte gradul de conştientizare a națiunilor privind responsabilitățile ce le revin şi care determină ca în prezent să fie luate măsuri în aproape toate țările lumii încheindu-se în acest scop convenții internaționale care urmăresc armonizarea măsurilor la nivelul Terrei.

Aşa se explică şi interesul crescând al factorilor politici şi a cercurilor ştiințifice la scară națională şi internațională pentru a căuta şi propune soluții, un loc important ocupând grija continuă pentru rezolvarea problemelor ce vizează mediul. În acest context, apare justificată preocuparea Organizației Națiunilor Unite care, începând cu deceniul şase al secolului trecut a înaintat permanent pe ordinea de zi a sesiunilor sale rapoarte privind modul în care sunt soluționate obiectivele stabilite în cadrul consfătuirilor internaționale, având ca subiect distinct probleme de mediu.

După douăzeci de ani de la prima conferință, în expunerea prezentată la Conferința ONU pentru mediu şi dezvoltare de la Rio de Janeiro (iunie 1992), Ion Iliescu, la acea dată preşedinte al României, făcând o succintă trecere în revistă a realizărilor obținute în domeniul protecției mediului, arăta că "este încurajator faptul că la acest sfârşit de secol s-a ajuns, în fine, la recunoaşterea dependenței creşterii economice, a dezvoltării şi a bunăstării oamenilor, de resursele naturale pe care se sprijină toate sistemele vii".

Această recunoaştere s-a concretizat în elaborarea conceptului de "Dezvoltare durabilă" ("Sustainable Developement") - concept ecologic cu consecințe dintre cele mai importante pentru evoluția economiei mondiale, determinând ca, în ultimele decenii, să fie scoasă în evidență necesitatea reorientării strategiilor dezvoltării pentru asigurarea stabilității şi echilibrului ecologic la scară globală.

De precizat, în pofida unor alte puncte de vedere, că deteriorarea mediului ambiant, dezechilibrul ecologic sunt nu atât consecințe ale progresului, ale dezvoltării, aşa cum susțin unii specialişti, cât, mai ales, efectul anumitor modele neraționale de creştere economică. Ne aflăm la ora când a devenit obligatorie enun□area responsabilă a semnalului de alarmă în ceea ce priveşte viața planetei.

În fond, conflictul care apare, în zilele noastre, între societatea umană şi mediul ambiant, reflectat prin agresarea naturii de către om - conflictul dintre om şi natură - îşi are originea în deficiențele anumitor mecanisme de funcționa-

re a societății, în stările conflictuale pe care acesta le cunoaşte, în conflictele dintre oameni. Conviețuirea armonioasă a omului cu natura, presupune deci conviețuirea armonioasă dintre oameni, prin promovarea unui model de dezvoltare socială, bazat pe solidaritate umană, la micro şi la macro scară, la nivel național ca şi la nivel planetar.

"Este meritul Organizației Națiunilor Unite de a fi abordat probleme globale cu care se confruntă civilizația la acest sfârşit de secol, după ce acestea au fost evidențiate şi amplu dezbătute de comunitatea ştiințifică internațională. Fenomenul subdezvoltării şi adâncirea discrepanței dintre bogați şi săraci la scară planetară, problematica populației, a securității alimentare, a protecției factorilor de mediu - sol, apă, aer - a speciilor, a resurselor genetice şi ecosistemelor, a energiei, industriei şi aşezărilor umane impun cu adevărat o abordare unitară la nivel global şi o amplă cooperare internațională” [4].

In România problemele de protecție a mediului se pun astăzi cu mare acuitate, în special, ca urmare a poluării locale intense a factorilor de mediu de către industrie şi agricultură, precum şi a existenței unei poluări transfrontiere, care a condus la dereglarea unor ecosisteme şi la înrăutățirea condițiilor de viață a oamenilor în unele zone [5].

Pericolul continuu reprezentat de existența în vecinătatea României a unor centrale atomoelectrice cu tehnologii învechite, ca şi recenta aducere a țării în imediata apropiere a unor zone de conflict au augmentat gradul ridicat de poluare transfrontieră, aducând în atenție noi probleme cu privire la protecția mediului.

Este un fapt real că în România, odată cu schimbările survenite ca urmare a evenimentelor din decembrie 1989, nivelul de tratare a problemelor legate de mediu a suferit schimbări importante. Astfel, au fost luate o serie de măsuri pe diverse planuri legislativ, organizatoric, instituțional. România a devenit parte la o seamă de convenții internaționale din care decurg obligații exprese pentru țară, dar şi avantajul unei protecții sporite urmare a colaborării cu celelate țări angajate. România este angrenată în Programul Națiunilor Unite pentru protecția Mediului, iar guvernele post-decembriste au acordat şi acordă o importanță deosebită acestui subiect, fapt materializat, în primul rând, prin înființarea, imediat după căderea sistemului totalitar, a Ministerului Mediului şi a structurilor sale din teritoriu ca organism abilitat să se ocupe cu rezolvarea tuturor problemelor impuse de necesitatea unei cât mai sus□inute protecții ecologice.

In scopul cunoaşterii situației reale şi pentru respectarea măsurilor necesare, s-a înființat o rețea de stații pentru urmărirea calității factorilor de mediu şi o poliție teritorială prin Agențiile de Protecție a Mediului. Totodată s-a trecut la elaborarea actelor normative necesare reglementării protecției mediului.

După 1989, în baza rezultatelor monitorizării situației din teritoriu, statul a alocat importante sume de bani prin care s-au realizat unele investiții care au

contribuit direct la diminuarea poluării, valoarea acestora fiind în 1996 de 429 miliarde lei, iar în 1998 totalul cheltuielilor pentru protecției mediului au fost alocate 5.709.864 milioane lei, din care pentru prevenirea şi combaterea poluării - 5.027.436 milioane lei, protecția mediului natural - 357.310 milioane lei, cercetare-dezvoltare-instruire - 189.876 milioane lei şi administrarea generală a mediului - 135.142 milioane lei [6].

Argumentele vizând integrarea în structurile UE, ca şi măsurile aprobate la consfătuirile ONU la care România a participat şi la a căror documente a aderat, au impus elaborarea strategiei de protecție a mediului, precum şi a unor Programe naționale de acțiune pentru mediu, la a căror realizare participă toate structurile de putere, agenții economici, dar şi organizațiile nonguvernamentale pentru mediu, fapt firesc, reie□ind din faptul că problemele de protecția mediului sunt deosebit de complexe şi vizează toate sectoarele de activitate, economice, sociale şi politice.

Ca urmare, în 1994, pentru prima dată în România s-a realizat o Strategie a protecției mediului care a fost adoptată şi promovată de guvern. Documentul a fost elaborat în scopul stabilirii direcțiilor principale de acțiune în vederea rezolvării problemelor de mediu, ținându-se cont că aceasta reclamă participarea tuturor celor interesați în ocrotirea mediului, dar, în primul rând, a populației şi reprezentanților ei din diferite organisme, organizații nonguvernamentale, a întregii structuri statale.

La elaborarea acestor documente a fost necesar să se țină seama de factorii economici, □inând cont de faptul că, la fel ca în majoritatea țărilor din estul Europei, în curs de tranziție spre economia de piață, resursele disponibile în următorii 10-20 de ani pentru îmbunătățirea condițiilor de mediu sunt limitate, iar costul realizării unor obiective majore de conservare sau refacere a mediului apare ca fiind foarte ridicat.

În cadrul argumentării Strategiei Na□ionale de protec□ie a mediului ambiant s-a insistat: "Ținând seama de penuria generală de resurse financiare, dar şi de complexitatea problemelor de mediu, de efectul economic şi social al unor măsuri radicale ce s-ar impune în scopul reducerii sau sistării poluării, este necesară evaluarea priorităților, riscurilor, avantajelor şi etapelor de realizare a fiecărui obiectiv legat de protecția mediului. Mai mult, este necesară cooperarea intre țări pe plan regional şi internațional, în special, în combaterea poluării transfrontiere şi a celei cu efect global. Deci este necesară, pe lângă o politică a mediului, şi o strategie adecvată" [7].

Plecând de la aceste considerente, în realizarea Strategiei de protecție a mediului a fost necesar să se urmărească direcțiile de acțiune stabilite anterior prin tezele privind Strategia Protecției Mediului în România, elaborate în mai 1990, elementele strategiei stabilite în 1992 de către un grup de experți de la Banca Mondială împreună cu experți români şi noile condiții de mediu apărute

ca urmare a schimbărilor survenite în economie şi administrație, dar şi politica structurilor de putere de după 1989, care au dus la luarea unor decizii pe plan național. De asemenea, a fost nevoie de respectarea măsurilor şi direcțiilor de acțiune prevăzute în convențiile internaționale care s-au încheiat şi la care România este parte.

Toate aceste au determinat ca în procesul de elaborare a Strategiei de mediu să se pună accent pe următoarele direcții principale, aşa cum au fost ele enunțate în introducerea la "Strategia protecției mediului", publicate de Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției mediului: dezvoltarea, conservarea şi valorificarea capitalului natural, în primul rând, a resurselor naturale regenerabile (ape, sol, agricultură, pădure, faună, floră, zone umede, zone protejate, ecosisteme) - bogăție de prim ordin a generației actuale şi a celor viitoare; restructurarea continuă şi extinderea capitalului fizic, industrie, căi de comunicație, construcții, amenajări de mari proporții, aşezări umane, monumente istorice în acord cu condițiile de mediu, cu etapa economică parcursă (cea a tranziției spre economia de piață) şi cu condițiile de sănătate a populației, capital pentru care generația actuală şi, mai ales, generațiile anterioare au investit atât de mult efort fizic şi intelectual, talent şi suflet, imposibil de cuantificat în întregime; dezvoltarea capitalului uman, cea mai importantă componentă a întregului capital, care condiționează progresul țării, prin îmbunătățirea condițiilor de viață, a culturii şi a educației formale şi informale, prin crearea de mecanisme care să favorizeze participarea populației la producerea de bunuri, valorificarea în interesul țării a capacității de creație a specialiştilor şi a personalităților de elită aparținând na□iunii, preluarea şi adaptarea realizărilor de marcă pe plan mondial în toate domeniile.

Totodată, în elaborarea Strategiei protecției mediului s-a ținut seama de noul concept afirmat pe plan mondial, care se referă la realizarea unei dezvoltări durabile, aceasta presupunând "un proces lent de schimbări care permite folosirea pe termen lung a mediului, pentru ca dezvoltarea economică să rămână posibilă concomitent cu menținerea calității mediului la un nivel acceptabil" [8].

Ideea de creştere în sensul de dezvoltare durabilă a fost preluată şi în raportul intitulat "Starea lumii", lucrare a cărei elaborare a fost coordonată de notoriul cercetător L.R.Brown, membru de onoare al Academiei Române, conducătorul □i fondatorul al Institutului Worldwatch □i Earth Policy Institute, şi în care se fac referiri la analiza riscurilor ce pot apărea odată cu depă□irea unor "praguri" în utilizarea resurselor naturale, la probleme privind creşterea demografică, la menținerea unui echilibru ecologic, la asigurarea unei creşteri durabile a economiei mondiale.

Astfel, durabilitatea s-a impus ca un concept ecologic cu consecințe economice, concept care a fost preluat de organismele Organizației Națiunilor Unite şi care recunoaşte dependența creşterii economice şi a bunăstării omenirii de resu-

rsele naturale pe care se sprijină toate sistemele vii, în conformitate cu postulatul recunoscut: "O societate viabilă este cea care îşi modelează sistemul economic şi social astfel, încât resursele naturale şi sistemele de suport ale vieții să fie menținute [9].

Plecând de la acest concept, în România a fost realizată Strategia protecției mediului, document acceptat şi aprobat în 1995 de Guvern şi care a stat la baza elaborării Programelor naționale care au avut drept scop stabilirea măsurilor necesare pentru implementarea Strategiei □i atingerea obiectivelor prevăzute.

Bibliografie:

1. Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972. – New York: United Nations, 1973.
2. Protecția mediului în Uniunea Europeană. – Bucureşti: Delegația Comisiei Europene în România (seria Europa), 1996.
3. Meadows D. The Limits to Grows. - New York: Univers Books, 1972.
4. Iliescu I. Probleme Globale. Creativitatea. – Bucure□ti: Editura Tehnică, 1992.
5. Protecția mediului în UE. - Bucureşti, Delegația Comisiei Europene în România. 1996.
6. Mediul înconjurător în România. – Bucure□ti: Comisia Națională pentru Statistică, 1999.
7. Strategia Protecției Mediului. - Bucureşti: Ministerul apelor, pădurilor şi protecției mediului, 1996.
8. Louis C.B., Mansfield H. Workbook on puting an Enviromental into Action. – Szentendre: Regional Enviromental center for Central an Estern Europe, 2006.
9. Brown L.R. State of the World A Worldwatch Institute Report on Progress Toward a Sustainable Society. – New York, 1987.

Prezentat la redacție
la 15 februarie 2011

Recenzent – **Alexandru ROSCA**, doctor habilitat in filosofie, academician

COEZIUNEA SOCIALĂ ŞI PRINCIPIILE POLITICII SOCIALE

Mariana IAŢCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe politice şi Administrative, Catedra Ştiinţe Politice
Lector, doctor în □tiin□e politice

Cet article traite le concept de cohésion sociale tout en partant des définitions déjà existantes dans la littérature de spécialité. Les politiques sociales ont une histoire relativement courte, mais il y a de différentes perspectives de recherche du concept des politiques publiques. Plusieurs auteurs proposent et soulignent les aspects clefs de l'action publique, d'où la complexité de ce concept. En même temps, l'approche théorique et pratique du concept des politiques sociales permettrait aux fonctionnaires de l'administration publique de comprendre la complexité du processus de gouvernement et de trouver les solutions adéquates pour les problèmes publics et sociales. Dans ce contexte, la compréhension du concept de cohésion sociale devient actuelle afin de moderniser et d'améliorer les pratiques démocratiques dans la République de Moldova, qui se trouve actuellement face aux provocations pour le processus de gouvernement démocratiques.

Prezentul articol îşi propune ca scop să reflecteze asupra conceptului de coeziune socială în raport cu principiile politicilor sociale. Abordarea tematicii formulării principiilor politicii sociale devine una esenţială pentru constituirea statului bunăstării în societatea actuală a Republicii Moldova. În acelaşi context conceptul de coeziune socială capătă o importanţă în abordarea problemelor referitoare la sărăcie, inegalitate socială, excluziunea şi marginalizarea socială.

Scopul acestui articol este axat pe problematica coeziunii sociale din perspectiva politicilor sociale, fiindcă coeziunea reprezintă un ideal pentru care sociumul uman luptă permanent. Constituie unul din obiectivele la care aspiră oricare stat al bunăstării, dar pe care nu îl pot atinge totalmente, niciodată. Trebuie să menţionăm faptul, că în literatura de specialitate conceptul de coeziune socială cuprinde elementele care unesc societăţile [1, 19].

În această ordine de idei, putem afirma faptul că, toate societăţile reprezintă rezultatul unor interacţiuni, care pot să adune sau să despartă oamenii, adică forţele unirii şi divizării, interesele indivizilor şi interesele comunităţii. Scopul tuturor societă□ilor este să tindă la ajustarea echilibrată şi echitabilă a acestor forţe. Iar pentru forţele politico-administrative reprezintă o oportunitate de a guverna un echilibru dinamic existent şi specific oricărui societăţi.

În contextul formulării unor politici sociale adecvate realităţii Republicii Moldova, elaborarea viziunii strategice cu privire la coeziunea socială trebuie,

în primul rând, să identifice factorii de diviziune în societatea noastră şi să fie create sau perfecţionate mecanismele, procesele şi instituţiile care au misiunea de a diminua şi limita influenţa acestor factori asupra echilibrului social din societatea moldovenească.

Din perspectiva analizei comparative este interesant momentul, că statele europene au realizat faptul că diversitatea economică, culturală, etnică, religioasă, pluralismul politic, etc., nu a constituit un impediment pentru coeziunea socială, ci a prezentat mai degrabă o sursă de bunăstare, adaptabilitate şi dinamism social. Desigur, acest moment presupune existenţa unei lupte cu diferite forme de discriminare, dar, în acelaşi timp se cere şi, necesitatea unor politici reale de integrare a diferitor grupuri sociale, într-o societate care recunoaşte aceste diferenţe social-economice şi respectă drepturile acestora.

Pe de altă parte, unul din elementele principale de diviziune socială îl reprezintă discrepanţa dintre cei bogaţi şi cei săraci. În acest sens, economiile care se bazează pe piaţa liberă, ca orice sistem economic produce diferenţe de bunăstare şi statut social. Dar, ce este important şi exprim să accentuez asupra acestui moment, pentru consolidarea unei societăţi cu o bunăstare decentă, aceste diferenţe sunt tolerate atât timp cât oamenii cred că există posibilităţi şi şanse egale de îmbunătăţire a situaţiei lor social-economice. În caz contrar, dacă aceste diferenţe se accentuează, iar cei mai puţin privilegiaţi ajung să simtă că se reduc oportunităţile sau şansele de a-şi îmbunătăţi situaţia, de a constata că sunt excluşi social şi că acest flagel social este transmis de la o generaţie la alta, atunci apare un risc sporit pentru coeziunea socială în condiţiile diviziunilor socio-economice existe în societate.

Astfel, preocuparea pentru coeziunea socială este determinată de caracterul multidimensional al sărăciei. Întru cât, PIB pe cap de locuitor nu poate deja să se considere unicul indicator al bunăstării. Prin urmare creşterea economică nu este o condiţie suficientă pentru dezvoltarea socială, ci doar o condiţie necesară acesteia.

În legătură cu acest fapt, venitul pe cap de locuitor relativ ridicat nu este garanţia unui nivel mai mic de inegalitate şi sărăcie. Accesul la educaţia şi sănătatea publică, la infrastructură, cum ar fi apa potabilă, un loc de muncă decent, precum şi participarea la viaţa politică şi socială a ţării sunt elemente la fel de importante ca venitul economic însuşi. Neparticiparea la viaţa socială, reprezentarea politică şi justiţia constituie deseori o sursă de excludere ignorate de actorii publici.

Fiindcă, o abordare a politicilor bazată pe conceptul de coeziune socială permite mai bine a determina mecanismele ce conduc spre situaţii de risc social sau precaritate. Deoarece, excluziunea deseori este intensificată prin discriminare, declarată sau nu, de grupuri sociale, definite în funcţie de sex, rasă, poziţie socială, origine etică, etc. Aşadar, localizarea socială a indivizilor pe axa sociu-

mului poate afecta substanțial gradul lor de încadrare în viața socială, ca consecință a creşterii inegalităților de diferit caracter, se poate pune în pericol chiar coeziunea unei națiuni. Prin urmare, analiza identității şi originii indiviziilor constituie un element cheie pentru comprehensiunea complexă a proceselor de marginalizare şi excluziune socială.

În acest contextul al studiului nostru, s-ar reliefa idea că una din modalitățile de promovare a coeziunii sociale este anume, remunerarea adecvată a angajaților care constituie de fapt unul din grupurile majoritare a clasei sociale de mijloc. În acest sens, o prioritatea fundamentală ar trebuie să aibă educația, pregătirea profesională, căutarea unui serviciu şi plasarea la muncă conform pregătirii.

Astfel, coeziunea socială face referire la combaterea sărăciei şi a excluziunii sociale, în special în domeniile ca: educație, sănătate, angajare şi distribuirea venitului, servicii sociale, etc. În aceste condiții sistemele de securitate socială constituie una din expresiile instituționale cele mai puternice ale solidarității sociale. Aşadar, una din țelurile fundamentale ale coeziunii sociale este consolidarea sistemelor de securitate socială.

Un alt factor al coeziunii sociale de prioritate esențială din sectorul privat o reprezintă familia. Am putea afirma că aceasta constituie locul unde coeziunea socială este construită şi pusă în practică. Ținând cont că astăzi şi familia este supusă transformărilor existente timpului prezent, dar ea trebuie să rămână instituția primară în promovarea coeziunii sociale.

La fel, un factor important în promovarea coeziunii sociale o constituie varietatea instituțiilor societății civile, care creează rețeaua intereselor ce unesc oamenii pentru promovarea scopurilor sociale, culturale, religioase, etice, etc. Nu în ultimul rând, trebuie să menționăm şi rolul bisericilor, partidelor politice, sindicatelor în promovarea şi consolidarea spiritului de coeziune socială necesar dezvoltării sociumului uman.

Dar în aceea□i ordine de idei revin asupra rolului fundamental a statului pentru a garanta un anumit grad de coeziune socială în societate. Astfel, fără a ignora necesitatea stabilității macroeconomice sau finanțelor publice statul, în mod principal poate acționa asupra sistemului fiscal pentru a-l face mai echitabil şi progresiv. De asemenea, a acționa şi asupra cheltuielilor publice cu scopul de garanta redistribuirea economică echitabil şi a corecta „rupturile sociale" (situații de excluziune) [2].

Astfel, pentru a contribui la realizarea coeziunii sociale statul din perspectiva principiile politicilor sociale poate concentra eforturile sale întru îmbunătățirea protecție socială adresată tuturor cetățenilor în baza principiului universalismului politicii sociale. În acest sens, realizarea unei mai ample coeziuni necesită continuarea eforturilor de democratizare prin intermediul guvernării participative. Participarea cetățenilor în procesele de luare a deciziilor prin mecanismul

consultării organizațiilor societății civile este o condiție complementară esențială a democrației reprezentative.

Prin urmare, pentru promovarea şi consolidarea coeziunii sociale o condiție primordială rezidă în formularea principiilor politicii sociale adecvate unei guvernări democratice. R.Franco afirmă idea că principiile direcționale a politicii sociale trebuie să se axeze pe definirea populație-țintă beneficiară a politicilor sociale (universalizarea), consecințele obiectivelor obținute (impactul), şi utilizarea mijloacelor desemnate pentru a atinge obiectivele enunțate de guvernare (eficiența) [3, 4-5].

Principiul universalizării a fost parte mult timp a discursului social tradițional, deşi în mod general s-a interpretat ca efort pentru a generaliza oferta de bunuri şi servicii sociale egale pentru toți indivizii. Astfel, se afirma că acest fapt va contribui la ridicarea nivelului de coeziune socială în societate.

Prima accepțiune a acestui principiu pune în evidență faptul că unii rămân la marginea oricărei protecției, a doua acceptă condiția că mulți sunt beneficiarii politicilor sociale şi subliniază momentul că primesc prestații ce variază ca mărime şi calitate. Fapt ce evidențiază că aceste diferențe nu țin cont de necesitățile mai mari sau mai mici a fiecăruia, ci contează statutul beneficiarilor. De exemplu, cei care primesc servicii mai calitative, aparțin grupurilor sociale mai instruite, mai informate şi mai organizate sau trăiesc în zone mai bine dotate din punct de vedere a infrastructurii. În acelaşi timp, aceşti beneficiari dispun de un minim de resurse pentru a face față costurilor bunurilor şi serviciilor prestate. Totodată accesul la ofertele politicilor sociale devine dificil pentru cei care având necesități mai mari, duc lipsă de resursele enunțate mai sus.

Aşadar, politicile universaliste înțeles în acest mod enunțat rezultă cu un cost ridicat şi un impact mic. O ofertă de politică socială ce se vrea a egala de sus şi să ajungă la toți rezultă foarte scumpă pentru coeziunea socială. Pentru a ajusta ofertele politicilor sociale la resursele disponibile, în cadrul statului, menținând principiul universalismului, de obicei se diminuează calitatea prestațiilor şi prin urmare, se deteriorează nemijlocit impactul programului social asupra beneficiarilor, sau chiar se produce „scurtarea" universalității pe criterii strict determinate de administrația socială care direcționează serviciile spre un grup social mai restrâns [4, 27].

În consecință, principiul universalizării trebuie abordat în alt mod. Astfel, este vorba de a atinge satisfacerea necesităților de bază a tuturor indivizilor. În timp, unii beneficiari ar putea să finanțeze cu propriile venituri unele servicii, între timp acest fapt ar fi imposibil pentru alți beneficiari în proporție diferită şi ar fi responsabilitatea statului de a facilita aceste condiții de satisfacere a nevoilor sociale.

Unul din elementele cheie în programele sociale îl constituie *impactul* social al acestuia. Acesta prezintă măsura în care un proiect în funcție de obiectivele

sale transformă un context din realitatea socială existentă. Dar există şi factori non-relaționați cu eficiența operațională ce pot dificulta sau chiar împiedica ca multe proiecte sociale să-şi atingă scopurile propuse. Evaluarea impactului calculează efectele nete a proiectului, eliminând schimbările derivate din contextul social. În cele din urmă putem enunța că determină în ce măsură proiectul implementat a atins obiectivele sale şi ce schimbări a produs asupra grupului de beneficiari şi care au fost efectele sale secundare previzibile şi non-previzibile.

Un alt principiul îl reprezintă *eficiența*, care măsoară legătura ce există între bunurile/serviciile sociale ce se acordă prin intermediul politicii sociale şi costurile, activitățile ce se petrec pentru a le obține. Precum se ştie, de obicei, resursele sunt limitate față de necesitățile sociale în creştere, în acest sens devine important acest principiu în formularea politicilor sociale, deşi unii autori tind să sublinieze că acesta este propriu unei abordări economiste [5, 14-15].

În acelaşi timp, trebuie să ținem cont că serviciile din programele sociale sunt necesare pentru a atinge scopurile sociale propuse, dar nu sunt scopurile în sine. Autorul român C. Zamfir susține idea că în procesul descentralizării serviciilor se poate îmbunătăți situația beneficiarilor, fiindcă la nivel local rezultă mai uşor de identificat necesitățile sociale. La nivelul comunității se cunosc mai profund problemele sociale şi pentru a le înfrunta prin urmare, se pot postula unele soluții mai pertinente, datorită dimensiunii mai mici atât a teritoriului cât şi a numărului de persoane implicate, ceea ce permite a realiza un calcul sau o analiza mai bună a avantajelor şi dezavantajelor acțiunilor de implementare, precum şi a-le finanța într-un mod mai direct şi rapid [6].

De sigur, ținem să menționăm ca recomandare, că momentele enunțate mai sus pot fi cu siguranță realizate doar atunci când entitatea administrativ-tehnică responsabilă de a elabora diagnosticul problemei şi a propune soluții de politici să aibă o pregătire şi formare tehnică capabilă de a crea soluții reale ce urmează a fi implementate, şi nu în ultimul rând să se țină cont de experiența altor instituții similare, sau chiar state.

Prin urmare, se observă că principiile politicilor sociale implică garantarea securității sociale tuturor cetățenilor, în virtutea acestei condi□ii de legătură cu statul, protecția şi beneficiile sociale sunt considerate necesare pentru implicarea şi participarea în cadrul societății în care trăiesc persoanele. Nu trebuie să uităm, că politica socială este, în primul rând, problema fiecăruia dintre state, iar pentru Republica Moldova ea a devenit un imperativ a timpului care să răspundă provocărilor crizei şi tranziției spre o guvernare democratică şi constituirii unei bunăstări accesibile întregii populații a țării.

În acelaşi timp, în fiecare țară, sistemul de securitate socială este rezultatul unei evoluții social-istorice, a luptelor politice, a dezvoltării. Se susține idea că o societate este definită prin prosperitatea țării, ceea ce influențează complex modul de viață şi cultura cotidiană a cetățenilor săi. În acest sens modelul euro-

pean de politici sociale tinde să respecte această diversitate de tradiții, evoluții şi metode, iar din perspectiva tendinței de integrare europeană a țării noastre, Republica Moldova, trebuie să țină cont de această dimensiune a politicilor sociale europene.

În contextul analizei comparative a cadrului normativ european menționăm că, originea coeziunii economice şi sociale se regăseşte în Tratatul de la Roma, în al cărui Preambul se face referire la reducerea decalajelor de dezvoltare existente în Europa. Astfel, în 1986 Actul Unic European introduce pe lângă piața unică, obiectivul coeziunii sociale, ca urmare acest context juridic a permis acțiunii comunitare să devină axa centrală a politicii globale de dezvoltare.

Ca consecință, Tratatul de la Maastricht a instituționalizat această politică. Iar coeziunea socială şi economică a ajuns să exprime solidaritatea dintre statele membre şi regiunile Uniunii Europene. Acest moment favorizează dezvoltarea echilibrată şi durabilă, reducerea decalajelor structurale între regiuni şi state, precum şi promovarea egalității şanselor între persoane. La finalul acestui articol dorim să susținem faptul că acest model social european poate constitui pentru guvernarea Republicii Moldova nu doar o modalitate şi o sursă numai de transfer de politici, ci mai degrabă, una de crearea a noi modele, strategii care să răspundă adecvat provocărilor sociale, economice existente în societatea noastră.

Bibliografie:

1. Androniceanu A., Popescu I., Abăluță O. Impactul integrării României în Uniunea Europeană asupra coeziunii sociale şi principalele delimitări conceptuale. // Administrație şi Management Public, 2004, Nr.2.
2. Union Europea: La cohesion social en el marco de la asociacion estrategica. - Bruselas, 2005 – www.europa.eu.int/external_relations
3. Rolando F., Descentralizacion, participacion y competencia en la gestion social. // VIII Congreso Internacional del CLAD sobre la Reforma del Estado y la Administracion Publica, Pamplona, 28-31 octombrie, 2003. - Pamplona, 2003.
4. Viteri Diaz G., Politica social: elementos para su discusion. - Madrid, Ed. EUMED, 2007.
5. Machinea J.L. Institucionalizacion de la politica social para la reduccion de la pobreza. - Mexico, Ed. Eucas, 2004.
6. Zamfir C. O nouă provocare: dezvoltarea socială. - Iaşi, Ed. Polirom, 2006

Recezent – **Diana BENCHECI**, doctor în ştiințe politice, conferențiar

ASPECTE CONCEPTUALE PRIVIND CONTROLUL ACTIVITĂȚII AUTORITĂȚILOR ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Svetlana RAȚA
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publică de pe lîngă Preşedintele Republicii Moldova
Doctorandă

A major objective of our country's European integration is to ensure the rule of law in all the state activity fields, including in the public administration. In order to efficiently manage the financial resources, meet European standards, and enforce international conventions ratified by the Republic of Moldova, effective state control must be ensured.

In the presence of a democratic administration system, all the transformation processes within the system and outside of it result in the public administration's obtaining of new features, qualities, and values. Thus, the institution of control obtains newer, more positive qualities, both in concept and pragmatically. This transitional period could also have the obtaining of "maximum results with minimum effort" as its motto, as well as the successful implementation of these results.

Integrarea europeană este o aspirație primordială pentru Republica Moldova. Atingerea acestor aspirații impune țării noastre depunerea eforturilor necesare. Un obiectiv important în realizarea acestui scop este asigurarea legalității în toate domeniile de activitate a statului, inclusiv în administrația publică. şi anume pentru a administra eficient resursele financiare, pentru a respecta standardele europene şi convențiile la care Republica Moldova este parte, este necesară asigurarea unui control eficient din partea statului.

În condițiile unui sistem democratic de administrare, procesele transformatorii în cadrul acestui sistem, precum şi în exteriorul său, au ca rezultat obținerea unor caracteristici, calități şi valori pentru administrația publică.

În acest sens, instituția controlului capătă, la rîndul său, noi calități, mai performante, atît conceptual, cît şi practic. Astfel de etapă de tranziție ar avea ca slogan obținerea "maximului de rezultate cu minimul de eforturi" şi implementarea reuşită a acestor rezultate.

Deci un sistem de administrare, oricît de bun şi eficient ar fi, necesită perfecționare permanentă, dat fiind faptul că viața înaintează necontenit noi exigențe față de autoritățile administrației publice. Nu poți controla conform unei metode vechi ceea ce evoluează în permanență.

Indiscutabil este faptul că administrația publică este inseparabil legată de realizarea politicii statului prin natura activității pe care o desfăşoară.

Astfel, administrația publică este o activitate ce are menirea să realizeze anumite valori politice, fiind deci subordonată acestor valori politice, la baza cărora s-au aflat necesități, probleme şi interese generale ale unei societăți. Realizarea acestor valori, prin satisfacerea necesităților şi soluționarea problemelor societății, se asigură prin instituția controlului, acesta din urmă funcționînd ca un barometru principal al eficienței procesului administrativ într-un stat de drept, un intermediar cu ajutorul căruia statul îşi apreciază rezultatele obținute.

Analizînd termenul de control, remarcăm faptul că acesta se întîlneşte atît în literatura de specialitate (doctrină), cît şi în practică. Acest fapt demonstrează că savanții nu ajung la o definire a acestui termen, ceea ce ne oferă posibilitatea de a cerceta şi sintetiza cele mai reuşite caracteristici ale fenomenului control.

În sfera practică însă, de cele mai dese ori, controlul este apreciat ca o procedură (etapă) ce finalizează un proces de gestiune, de conducere, acest fapt referindu-se şi la alte domenii decît administrația publică. Etapă ce subînțelege acțiuni de depistare a derogărilor de la linia de conduită, adică de la lege.

O societate contemporană, cum se pretinde a fi şi cea din țara noastră, e necesar să aprecieze, atît la nivel de concept, legislație, cît şi la nivel practic, instituția controlului ca un element (un raport) pozitiv al sistemului social global. Grație acestei aprecieri, controlul se consideră calea spre succes, asigură calitatea şi eficiența, este un garant al calității în orice domeniu.

În ceea ce priveşte calitatea şi eficiența, acestea s-au aflat în centrul preocupărilor cu secole în urmă, adică, atît raționalizarea organizării, cît şi a funcționării administrației publice, depistarea căilor celor mai reuşite în adaptarea administrației publice la nevoile şi necesitățile societății.

În această ultimă abordare, cercetătorii determină controlul în diferite forme; ca sursă, factor, formă, element, funcție, sistem, metodă, atribut etc.

Etimologic, noțiunea de control derivă din francezul „contre role", semnificînd lista nominală care permite verificarea unei prime serii de nume menționate, asupra căreia se procedează la un „contre appel", desprinzîndu-se, astfel, ca esențială, ideea de verificare [7, 252].

Conform dicționarului explicativ însă „controlul presupune o analiză permanentă sau periodică a unei activități, pentru a urmări desfăşurarea sa şi a lua măsuri de îmbunătățire".

E de menționat faptul că noțiunea de control şi conceptul controlului sînt două abordări diferite, din punctul de vedere al complexității analizei. Dacă noțiunea de control se referă la proces, atunci conceptul de control abordează controlul ca fenomen complex, cu caracteristici de sistem, activitate, precum şi prevede etimologia şi evoluția acestuia. Astfel, conceptul controlului este o caracteristică complexă a acestuia, de analiză a misiunii, esenței, elementelor componente, principiilor şi funcțiilor, necesității şi rolului controlului în activitatea autorităților administrației publice.

Cert este faptul că controlul, ca atribut al conducerii, a apărut odată cu apariția statului.

Analizînd evolutiv fenomenul conducerii, afirmăm faptul că ideile filosofilor antici ne vorbesc despre control ca un atribut important al conducerii, ca un drept primordial al conducătorului. Ulterior, aceste idei au constituit baza conceptuală a dezvoltării administrației publice ca ştiință.

Cunoscutul filozof al Greciei Antice, Platon, a abordat statul în complexitatea sa, a acordat o atenție deosebită procesului de conducere care are la bază diverse relații, raporturi, atît pe verticală, cît şi pe orizontală [11, 138]. Platon susținea că în procesul de conducere a statului trebuie să ne bazăm, în primul rînd, pe religie şi pe legi. Astfel, statul îşi păstra dreptul de control, prin structurile sale, asupra respectării legilor şi asupra bunei funcționări a structurilor statale. Statul era creat pentru cetățean, dar nu cetățeanul pentru stat, şi administrația statală activa în scopul satisfacerii necesităților obştii.

Conceptual, controlul ca atribut de bază în conducerea cu statul, se reliefa şi-n ideile filosofice ale lui Aristotel, Cicero şi alți gînditori. Supravegherea cu strictețe a persoanelor oficiale, pentru ca acestea să nu facă abuz de posturile ocupate, efectuarea unui control riguros asupra acestora, sînt aspecte ale necesității aplicării unor forme de control în activitatea statului, fiind apreciat ca o metodă sigură de apreciere a rezultatelor.

Astfel, indiferent de forma statală, controlul era privit ca un rezultat al aplicării principiului de subordonare ierarhică.

În această evoluție de idei, apreciem faptul că relațiile de colaborare şi control erau acelea care defineau eficiența unei conduceri.

Realitatea şi studierea literaturii de specialitate, demonstrează vădit şi suficient de convingător, că o guvernare ineficientă este inoportună pentru dezvoltarea unui stat.

Evoluînd în timp, conceptul de control în activitatea administrației publice, în sensul larg al acestei sfere, paralel cu reglementarea prin legi a acestuia, capătă noi configurări. Anume de un procedeu ce se aplică nu numai exclusiv în raporturile de subordonare directă, dar şi pe orizontală, în cadrul funcționării sistemului de administrare publică.

Pe parcursul secolului XX, un grup de cercetători şi practicieni, cunoscuți ca reprezentanți ai şcolii ştiințifice de administrare (P.Self; J.Chevaller) au încercat să demonstreze existența principiilor de organizare şi funcționare a administrației publice [13, 36].

Studierea istoriografiei problemei însă ne demonstrează faptul că principiile de administrare au fost cercetate mai devreme. Astfel, filosoful politic englez D.Locke, reprezentant al epocii iluminismului, afirma în lucrarea „Două tratate despre conducere" (1690), că orice guvern legal se bazează pe „acordul celor conduşi" [3, 36]. În orice proces de conducere are loc nemijlocit şi fenomenul

controlului, acesta fiind ca un factor al eficientizării conducerii. Locke spunea că cetăţenii se obligă să se supună legii, iar guvernul are dreptul de a adopta legi şi de a proteja statul de prejudiciile din exterior. Atunci cînd guvernul îşi permite să încalce legea şi admite samavolnicii, cetăţenii au dreptul de a răsturna regimul şi de a institui un nou guvern.

Cel mai important sau, mai bine zis, de bază principiu în organizarea unui stat democratic şi anume, separarea şi colaborarea puterilor în stat, îşi găseşte sorgintea în lucrarea „Despre spiritul legilor" (1748), în care a descris ideile preluate de la Locke şi dezvoltate de juristul francez Montesquieu, unde acesta pleda pentru separarea şi echilibrarea atribuţiilor între puterea executivă, legislativă şi cea judecătorească.

Astfel, teoria lui Weber este cunoscută în literatura de specialitate cu denumirea de teoria birocraţiei. Acesta considera că birocraţia este superioară tuturor celorlalte forme de organizare, iar rezultatele unei administraţii birocratice sînt precizia, viteza, claritatea, continuitatea, subordonarea strictă care se asigura, inevitabil, prin controlul direct, ierarhic în procesul de administrare.

Taylor, reprezentant al managementului industrial, sublinia însă că birocraţia poate influenţa şi manipula angajatul [13, 38]. El menţiona că activitatea de control se poate realiza şi prin tehnici analogice celor folosite cu succes pentru obiectele fizice. Taylor a evidenţiat necesitatea de control şi contabilitate în activitatea instituţiilor.

Analiza necesităţii controlului a fost efectuată şi de către H.Fayol. Concepţiile weberiene şi teoria lui Taylor, precum şi experienţa lui Fayol s-au aflat la baza elaborării celor cinci componente ale sistemului de administrare: planificare previzibilă, organizare, comunicare, coordonare şi control [2, 77-79]. Controlul ca activitate a administraţiei publice se poate realiza numai după înfăptuirea celorlalte activităţi ale administraţiei. În teoria lui Fayol se promovează conceptul unităţii de comandă, subliniind că fiecare angajat primeşte ordine numai de la superiorul său ierarhic, adică este controlat de superiorul său, realizîndu-se, astfel, un control intern, ierarhic al activităţii personalului. Respectiv, controlul era apreciat ca finalitate a unei activităţi.

Teoriile administrative au fost dezvoltate în continuare de L.Gulick şi L.Urwick [2, 77-79]. Aceştia sînt adepţii conceptului de administrare eficientă, unde un rol aparte îl are şi controlul activităţii administraţiei publice. Ei au stabilit în lucrarea „Documente asupra ştiinţei administraţiei" şapte funcţii care definesc responsabilităţile administrative ale unui executiv. Acestea sînt: planificarea, organizarea, selectarea personalului, conducerea, coordonarea, raportarea, elaborarea bugetului. Astfel, conducerea şi raportarea sînt funcţiile care se înfăptuiesc prin control, şi anume, raportarea include autoinformarea şi informarea subordonaţilor prin evidenţe, cercetări şi controale. Conform acestei teorii, aria de control a administratorului trebuie să fie limitată.

Paralel cu funcţiile administraţiei publice, de o deosebită importanţă şi influenţă considerabilă pînă în prezent, sînt şi principiile de organizare şi funcţionare a autorităţilor administraţiei publice, elaborate de aceiaşi reprezentanţi. Printre acestea, principiul fragmentării limitate a controlului îl considerăm un pilon de bază în dezvoltarea conceptului de control al activităţii administraţiei publice, deoarece, şi în prezent, este susţinută ideea de concentrare a competenţelor de control în cadrul sistemului administraţiei publice, la o autoritate determinată. De exemplu, conform legislaţiei în vigoare, realizarea controlului administrativ ţine de competenţa Cancelariei de Stat [1]. Controlul specializat însă se înfăptuieşte de autorităţi specializate.

Apreciem faptul că în prezent, deja, se valorifică importanţa delimitării stricte a competenţelor la general, precum şi a celor de control, în special, ale autorităţilor publice.

În literatura de specialitate, aceste teorii sînt considerate a fi teorii clasice, întrucît au iniţiat formularea unor principii specifice unei noi abordări a organizării şi conducerii în administraţia publică.

Teoriile administrative cercetează în perioada contemporană, noi calităţi ale administraţiei publice. Teoria resurselor umane susţinea necesitatea introducerii practicii participative. Se referea şi la conducerea prin obiective, constituirea unor echipe de muncă care să-şi realizeze singure controlul. Acest fapt ne vorbeşte atît de delegarea responsabilităţilor, cît şi de delegarea atribuţiilor de control, accentuîndu-se forma de autocontrol în activitatea administrativă.

La fel de apreciate sînt şi ideile promovate de teoriile contingenţei, şi anume, că în orice problemă, fie umană sau de structură, trebuie abordată nu la general, ci în funcţie de situaţia specifică. Prin acest fapt se explică delegarea responsabilităţii de la nivelul de conducere spre cel subordonat. Această teorie oferă noi strategii de luare a deciziilor, sisteme de participare şi de control.

Faptul că o guvernare democratică şi eficientă se bazează, în primul rînd, pe o activitate a administraţiei publice eficientă, a fost şi este impulsul dezvoltării şi modernizării sistemului administrativ.

Sîntem în perioada cînd principiul separaţiei şi colaborării puterilor în stat are un mecanism mai eficient de realizare. Astfel, controlul este un element necesar în activitatea autorităţilor administraţiei publice, o verigă a procesului de dirijare [12, 75].

În evoluţia acestor idei menţionăm faptul că, conformitatea activităţii autorităţilor administraţiei publice cu exigenţele stabilite de forurile politice se asigură prin intensificarea unui vast şi complex *control* asupra acestei activităţi.

Orice persoană angajată într-o activitate socială recunoaşte utilitatea controlului. Cu toate acestea, de cele mai multe ori, situaţia de persoană controlată nu este dorită, de unde consecinţa că uneori controlul dă naştere unei anumite tensiuni şi chiar resentimente ale celui controlat faţă de cel ce controlează [6, 272].

Abordarea respectivă, de cele mai dese ori, se remarcă prin neînțelegerea conținutului exact şi ştiințific al sensului şi semnificației activității de control, aceasta şi explică necesitatea de a dezvălui conținutul acestui concept.

Atît în practică, cît şi în teorie, este foarte răspîndit conceptul potrivit căruia controlul are ca obiect şi, drept urmare, se reduce la descoperirea abaterilor de la linia de conduită prescrisă de lege.

Astfel, în consecință, controlul se limitează la anchete, pe parcursul cărora cel ce controlează este în căutare de greşeli, iar cel controlat este în căutare de scuze obiective.

Ştiința administrației însă consideră acest concept susceptibil, deoarece *controlul trebuie să constate rezultatele aplicării actului decizional de conducere, pozitive şi negative, precum şi să descopere căi de dezvoltare a factorilor ce au condus la obținerea rezultatelor pozitive şi posibilităților de înlăturare a aspectelor negative.*

În opinia autorului S.Ivan, controlul este acea formă a verificării de stat înfăptuită de autoritățile publice executive în conformitate cu prevederile legale, atît asupra activităților specifice propriului sistem de organe, cît şi în afara acestuia, în vederea stabilirii existenței sau inexistenței conformității dintre acțiunea înfăptuită şi normele care o reglementează, precum şi, după caz, restabilirea, la nevoie, a legalității încălcate cu toate consecințele decurgînd din aceasta pentru acțiunea verificată şi autorii controlați [5, 134].

În această ordine de idei, afirmăm că rolul controlului este de a preveni erorile în aplicarea deciziilor, de a le înlătura cînd acestea există, de a asigura îmbunătățirea permanentă a activității, pentru ca aceasta să corespundă cît mai bine nevoilor sociale la orice etapă de dezvoltare a societății.

Astfel, în domeniul managementului public, prin exercitarea funcției de control se determină finalitatea proceselor de management şi de execuție desfăşurate în instituțiile publice, deoarece marchează încheierea unei etape, oferind informațiile pentru analiză în vederea continuării ciclului managerial [3, 65].

Activitatea autorităților administrației publice este una destul de complexă, astfel controlul este atît un element component al procesului administrativ, cît şi poate constitui un element component al activității altui domeniu decît cel executiv.

Luînd în considerare faptul că obiectul activității autorităților administrației publice îl constituie organizarea executării legii şi executarea la concret a acesteia, iar legea este actul organului legislativ, este firesc ca acesta din urmă să-şi păstreze dreptul de control asupra modului în care actele sale sînt executate de autoritățile administrației publice. Controlul exercitat de puterea legislativă este unul politic. Acest fapt nu implică o subordonare a administrației publice față de puterea politică.

Aspectul conceptual al controlului, pe parcursul dezvoltării ştiinţei administraţiei, în literatura rusă (autorii Atamanciuk G., Cirkin V.) analizează ideea că, la orice nivel al administraţiei de stat, organul superior întotdeauna efectuează un control asupra organului inferior din cadrul sistemului administrativ. Este specific faptul că controlul tinde să devină o ramură aparte (specifică) a administraţiei de stat [14; 15].

Cît despre ţara noastră, Constituţia reglementează exercitarea unui control efectiv asupra utilizării resurselor financiare, dîndu-se orientare spre reducerea cheltuielilor şi folosirea eficientă a bunurilor materiale. De asemenea, în aspect general, o noţiune a controlului este reglementată prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova din 19 iulie 1994, Cu privire la concepţia Controlului de Stat în Republica Moldova. Hotărîrea menţionată defineşte controlul de stat ca un element necesar în activitatea economico-financiară a societăţii, o verigă a procesului de dirijare a statului, avînd ca obiectiv principal respectarea si executarea întocmai a legislaţiei. Controlul de stat serveşte şi ca mijloc de asigurare a realizării drepturilor omului. Ar fi apreciabilă, la acest nivel legislativ, completarea reglementărilor prin stipularea conceptului nou de control, care, alăturate cercetărilor teoretice, ar constitui un suport legal aplicării în practică a acestui concept.

În cadrul sistemului administraţiei publice, subsistemul administraţiei publice locale este reglementat prin Legea privind administraţia publică locală nr.436-XVI din 28 decembrie 2006 cu modificările ulterioare, controlului administrativ în activitatea autorităţilor administraţiei publice locale referindu-i-se un capitol separat.

În evoluţia celor menţionate se conturează ideea că la capitolul conceptual controlul în administraţia publică necesită o fundamentare mai considerabilă. Literatura de specialitate din ţara noastră încă mai necesită completări ale cercetătorilor autohtoni din acest domeniu.

Problematica controlului şi efectele acestuia asupra întregului proces de administrare este una actuală. Acest fapt îl demonstrează şi caietul de sarcini pus în faţa conducerii statului la capitolul administrare publică eficientă. Dar părerea noastră este că o atenţie deosebită în reformarea şi modernizarea sistemului de administrare publică trebuie acordată studierii aprecierilor moderne ale fenomenului controlului, unde acesta este privit ca o modalitate eficientă în dezvoltarea administraţiei publice, precum şi acceptarea ideii de a privi pozitiv activitatea de control.

Controlul ca activitate pozitivă este direct proporţional cu necesitatea acestuia în eficientizarea procesului administrativ.

Importanţa controlului, ceea ce am menţionat şi mai sus, se explică prin faptul că controlul este un element important al conducerii care urmează în mod

firesc, celui de aplicare a deciziei, indiferent de natura acesteia – politică, economică, administrativă.

Controlul de stat se exercită şi se bazează pe un şir de principii ce asigură legalitatea, corectitudinea, nedivulgarea secretelor ocrotite de lege, colaborarea între organele de control şi inevitabilitatea responsabilităţii în cazurile de încălcare a legislaţiei [4, 251].

Necesitatea controlului activităţii administrative, ca, de altfel, a controlului asupra oricărei activităţi sociale, derivă din însăşi natura acestei activităţi, care este o activitate constantă îndreptată spre un anumit scop. Iată de ce este necesară o confruntare permanentă a liniei de conduită prescrisă cu realitatea, ceea ce trebuia sau ar fi trebuit să fie. Or, această confruntare între scopul urmărit şi rezultat constituie esenţa controlului.

Analizînd activitatea desfăşurată de autorităţile administraţiei publice pentru organizarea realizării şi realizarea la concret a legii şi a celorlalte acte bazate pe aceasta, putem sublinia caracterul deosebit de complex al acestei activităţi, care cuprinde, practic, toate domeniile şi sectoarele vieţii economice şi sociale, la toate nivelurile. Forma principală de activitate a autorităţilor administraţiei publice o constituie actul administrativ, precum şi faptele şi operaţiunile tehnico-administrative, toate acestea avînd ca finalitate şi scop aplicarea corectă a legii.

Respectiv, garanţia juridică a îndeplinirii acestui obiectiv îl constituie controlul asupra modului în care aceste autorităţi şi-au exercitat atribuţiile conferite de lege, controlul care se exercită fie din proprie iniţiativă, fie la solicitarea (sesizarea) celor interesaţi, de către înseşi autorităţile administrative sau de autorităţi care înfăptuiesc celelalte puteri ale statului – legislativă sau judecătorească [10, 225].

Altfel spus, controlul este „barometrul” care indică modul în care acţionează cel ce trebuie să aplice decizia, precum şi gradul în care decizia corespunde scopului pentru care a fost adoptată.

Complexitatea activităţii administrative şi organizarea administraţiei într-o ierarhie cu diferite niveluri fac ca între momentul adoptării măsurii şi acela al realizării să poată apărea diverşi factori obiectivi şi subiectivi de natură perturbatorie. Orice act decizional este, în fond, o proiectare în viitor. Cea mai temeinică documentare nu permite cunoaşterea tuturor factorilor aleatorii de natură să influenţeze executarea măsurii. Prin aceasta şi se argumentează necesitatea şi însemnătatea controlului, aceasta fiind şi esenţa controlului.

Analizînd fenomenul control, putem menţiona că necesitatea acestuia rezidă şi în faptul că realizarea competenţei unei autorităţi a administraţiei publice de orice nivel presupune şi prestarea celor mai diverse servicii publice, însă numai în limitele îngăduite de lege, ceea ce subliniază imperativul funcţionării administraţiei publice în spiritul exigenţelor principiului legalităţii. Ca formă juridică

ce îmbracă valorile politice, asigurarea respectării legii reclamă existenţa unor factori cu caracter autoregulator, atît la nivelul structurii administrative interne, cît şi al celei externe.

Dincolo de raţiunile de ordin general ce fundamentează controlul în administraţia publică, în privinţa administraţiei publice locale ca purtătoare a intereselor colectivităţilor locale, precum şi faptul că organizarea şi funcţionarea administraţiei publice locale în baza principiilor constituţionale ale autonomiei locale şi descentralizării administrative, au determinat cerinţe sporite, dar şi speciale ale instituţiei controlului, prin reconsiderarea obiectului, a cîmpului său de acţiune, a naturii şi modalităţilor concrete ale activităţilor de control exercitate, cu prioritate, de către stat.

O confirmare în acest sens este şi faptul că descentralizarea este un regim administrativ care tinde să creeze centre de administraţie publică, cu drept de autolegiferare asupra materiilor ce interesează localitatea, prin organe pluripersonale alese de corpul electoral din acea localitate şi asupra cărora statul îşi rezervă un drept de control [8, 309].

Controlul comportă în cadrul procesului de administrare unele caracteristici ce-l definesc ca o activitate şi modalitate eficientă de modernizare a administraţiei publice, şi anume:

- este o activitate componentă a administraţiei publice, adică face parte din însăşi activitatea administraţiei publice supusă controlului;
- este o activitate de final în procesul de administrare;
- urmăreşte atît scopul, cît şi rezultatul în administrarea treburilor publice;
- controlul intervine în calitate de garant în respectarea legii, precum şi în asigurarea calităţii administrative;
- controlul este un atribut al conducerii administrative;
- este o activitate inevitabilă în orice proces.

Aceste trăsături ne oferă posibilitatea de a specifica şi unele funcţii ale controlului ce îi conferă statut de activitate complexă ca, de exemplu, funcţia de constatare, preventivă, corectivă, de sancţionare, neexcluzînd funcţia de dezvoltare şi perfecţionare a rezultatelor deja pozitive.

Oricare ar fi forma de control şi oricare ar fi autorul controlului, distingem cîteva elemente componente ale controlului, şi anume baza de referinţă a controlului, obiectul controlului şi operaţiunile de control propriu-zise [9, 203].

Baza de referinţă a controlului cuprinde acele obiective pe care trebuie să le realizeze autorităţile administraţiei publice, avînd un anumit criteriu de apreciere. De asemenea, mijloacele folosite pentru realizarea obiectivelor propuse, procedeele folosite, în primul rînd, din punctul de vedere al legalităţii lor, elemente care privesc calitatea activităţii.

Cît despre obiectul controlului, acesta se referă la activitatea autorităţilor administraţiei publice ce se realizează cu ajutorul oamenilor, cu folosirea unor

mijloace materiale şi financiare, precum şi prin întrebuinţarea unor operaţiuni administrative şi materiale, a unor acte juridice.

Operaţiunile de control administrativ însă urmăresc să stabilească conformitatea obiectivului controlat cu elemente cuprinse în baza de referinţă. Rezultatul pozitiv al controlului constă în constatarea realizării cerinţelor din baza de referinţă. Operaţiunile de control pot fi simple sau complexe, după cum elementele din baza de referinţă comportă un grad mai mic sau mai mare de apreciere şi de tehnicitate din partea organului de control.

Aşadar, controlul are un scop bine definit, el nu are un rol pur contemplativ, constatator, ci unul de reglare a actului decizional cu sensurile şi finalităţile legii, a cărei aplicare o asigură. Respectivul rezultat poate fi obţinut numai în condiţiile în care controlul are eficienţă maximă.

Prin intermediul controlului se poate cunoaşte situaţia din orice domeniu de activitate, inclusiv cauzele exacte ale fenomenelor, modul de lucru şi de folosire a resurselor, una dintre sarcinile controlului fiind ca dereglările şi efectele acestora în aplicarea legii să fie reduse pînă la o limită acceptabilă, într-un timp cît mai scurt, spre asigurarea unui rezultat dorit, pozitiv. În esenţă, controlul purcede la compararea a două planuri: cel de referinţă cu cel real, existent la moment, ceea ce prevede confruntarea obiectivelor şi sarcinilor prevăzute cu rezultatele obţinute, dacă nu coincid, urmează măsurile corective. Pentru a realiza aceste sarcini, este necesară cunoaşterea realităţilor economice şi sociale la momentul realizării controlului, fapt ce întăreşte rolul acestuia.

În opinia noastră, fundamentată de literatura de specialitate, esenţial în realizarea controlului administraţiei publice este faptul că atît autorităţile de stat, cît şi asociaţiile obşteşti urmăresc, conform competenţelor prescrise sau din iniţiativă proprie, aspectele legalităţii şi oportunităţii măsurilor efectuate de autorităţile administraţiei publice în procesul de satisfacere a necesităţilor colectivităţilor pe care le reprezintă.

Din aceste considerente, o misiune importantă a controlului constă în a verifica dacă sînt utilizate mijloace juridico-organizatorice de care dispune administraţia publică pentru îndeplinirea funcţiilor exercitate şi dacă sarcinile acesteia se realizează într-un cadru democratic şi legal.

Un accent deosebit de important în asigurarea eficienţei activităţii autorităţilor administraţiei publice îl constituie colaborarea în procesul decizional, atît în cadrul autorităţii, cît şi cu specialiştii din autorităţile cu competenţe de control pentru a minimaliza posibilitatea apariţiei efectelor negative în urma aplicării deciziilor. Astfel, în caz de necesitate, controlul urmăreşte şi corectarea deciziei ilegale, aducerea lor în concordanţă cu realităţile sociale care se află în continuă schimbare.

O altă misiune a controlului constă în a cunoaşte exact calitatea personalului ce activează în autorităţile administraţiei publice în scopul aprecierii atitudinilor

şi posibilităţilor acestuia şi unei plasări optime a funcţionarilor publici în cîmpul muncii. În temeiul constatărilor controlului, conducerea poate proceda la o altă organizare a activităţii personalului, la promovarea funcţionarilor de valoare, întreprinde măsuri adecvate faţă de cei care nu-şi îndeplinesc sarcinile ce stau în faţa lor.

Ţinînd seama de faptul că a conduce înseamnă a organiza şi a verifica realizarea celor trasate, asigurarea eficienţei conducerii implică controlul efectuat cu participarea conducerii, purtînd un caracter permanent, ce nu întrerupe activitatea funcţionarilor controlaţi.

În final, vom accentua faptul că evolutiv, activitatea de control, alături de trăsăturile caracteristice existente, trebuie apreciată ca o activitate de eficientizare a procesului de administrare şi nu ca o activitate pur regulatorie, neexcluzînd acest fapt. O posibilitate ar fi promovarea conceptului modern privind controlul ce-i conferă o complexitate şi mai largă, cu specificarea de a urmări şi stabilirea căilor de perfecţionare a unei activităţi deja pozitive, fapt ce va fi posibil prin delimitarea strictă a competenţelor autorităţilor de toate nivelurile. Deseori, rezultatele controlului constituie un punct de pornire pentru reformarea atît a activităţii, cît şi a structurii administraţiei publice, în scopul optimizării ei avînd ca obiectiv sporirea eficienţei.

În noile condiţii, Republica Moldova are în faţă un caiet de sarcini destul de complex pentru a pretinde la integrare europeană. Majoritatea acestor sarcini prevăd analiza şi sinteza unor soluţii adecvate realităţilor de viitor. În acest sens, administraţia publică este obligată să acţioneze corect şi eficient, conform cu practicile internaţionale, dar şi cu cele naţionale. Astfel, se cere o argumentare teoretică a rolului şi locului administraţiei publice în viaţa societăţii. Pentru a contura o societate modernă şi democrată, este necesar ca transformările din societate să se efectueze într-o consecutivitate bine determinată şi cu un suport legislativ adecvat, care ar permite nu numai o administrare eficientă a treburilor statului, dar şi ca autorităţile statului să se reformeze ele însele, pornind de la cerinţele înaintate de evoluţia societăţii. Astfel, controlul ar fi, cu siguranţă, un garant al realizării eficiente a sarcinilor administraţiei publice şi nu ar comporta un caracter pur formal, de procedură.

Bibliografie

1. Legea privind administraţia publică locală, 28 decembrie 2006, nr.436-XVI. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.32, 9 martie 2007.
2. Alexandru I. Structuri, mecanisme şi instituţii administrative. Vol.II. – Bucureşti, Editura SYLVI, 1996.
3. Androniceanu A. Noutăţi în managementul public. – Bucureşti, ASE, 2003.
4. Creangă I. Curs de drept administrativ. – Chişinău, EPIGRAF, 2003.
5. Ivan St., Bădescu M. Administraţia publică. – Bucureşti, Lumina Lex, 2002.

6. Iovănaş I. Drept administrativ şi elemente ale ştiinţei administraţiei. – Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1997.
7. Manda C. Ştiinţa administraţiei. – Bucureşti, Lumina Lex, 2004.
8. Manda C., Manda C.C. Dreptul colectivităţilor locale. – Bucureşti, Lumina Lex, 2002.
9. Negoiţă Al. Drept administrativ. – Bucureşti, Editura SYLVI, 1998.
10. Preda M. Drept administrativ. – Bucureşti, Lumina Lex, 20005.
11. Roşca S. Din istoria gîndirii filosofice. – Chişinău, AAP, 1998.
12. Sîmboteanu A. Controlul – component de reformare a administraţiei publice. // Revista „Administrarea Publică” nr.1. – Chişinău, ASDAP, 1997.
13. Şaptefraţi T. Dezvoltarea teoriilor administrative. // Materiale ale Conferinţei ştiinţifico-practice „Administrarea publică, teorii, practici, perspective” din 21 mai 2002. – Chişinău, AAP, 2002.
14. Атаманчук Г. Теория государственного управления. – Москва, Юридическая литература, 1997.
15. Чиркин В. Государственное управление. – Москва, Юристь, 2003.

Prezentat la redactie
la 20 aprilie 2011

Recenzent – **Constantin SOLOMON**, doctor habilitat în □tiin□e politice, profesor

Compartimentul
SOCIOLOGIA POLITICĂ

METODOLOGIA CERCETĂRII SOCIOLOGICE A PARTIDELOR POLITICE (DIN EXPERIENȚA ŞTIINȚEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA)

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative,
Doctor in stiinte politice, conferențiar

Andrei VOLENTIR
Republica Moldova, Chişinău, Institutul de Studii Europene
expert

Oleh PROTSYK
Germania, Flensburg, European Centre for Minority Issues
cercetător superior

Our surveys was conducted in the period: the first - of December 2006 – February 2007 after 2005 parliamentary elections; and the second - from November 2009 to January 2010, which is less than six months after the July 2009 parliamentary elections in Moldova. The party functionary and expert surveys are often conducted at the time of or shortly after the parliamentary elections. Such timing of the surveys increases the probability that the respondents will most accurately reflect in their answers the nuances of parties' positions – the periods of elections is usually a time of a heightened awareness about political issues both for the politicians and the public.

Collection of empirical material for this research project was based on the survey of two categories of respondents: politicians (party functionaries) from all parties with high levels of electoral support and independent experts specializing on political issues. The surveys of party functionaries (also known in scientific literature as party elites surveys) and the surveys of experts are two techniques that are rather widely used for assessing party positions on important issues of political competition.

The wording of the questions was an important element in preparation of the survey. The challenges of question selection can be understood in the light of political semantics theory. One can single out three levels of political arguments based on the postulates of the given theory. On the most abstract level,

political arguments are based on ideological and philosophical concepts and principles.

Articolul de față este elaborat în baza experienței unui grup de cercetători din Republica Moldova şi Germania, care a efectuat două studii cuprinzătoare de sociologie politică în anii 2006 şi 2009 [1]. Obiectul de studiu le-au constituit partidele politice din Republica Moldova, atât în particular, cât şi în calitate de componente ale sistemului de partide. Cercetările au fost efectuate în perioada imediat următoare de după alegeri în vederea. Rezultatele au permis identificarea răspunsurilor la un şir de întrebări cu privire la: organizarea internă a partidelor; poziționarea ideologică; atitudinea față de problemele teritoriale. Metodologia de cercetare utilizată se bazează pe metodele utilizate de ştiința politică din Occident, raportate şi racordate la realitățile social-politice din Moldova. La bază s-au situat şi cercetările realizate de politologii din Republica Moldova.

Principala metodă utilizată de cercetători la colectarea materialului empiric pentru studiul asupra poziționării partidelor din sistemul pluripartidist din Republica Moldova a fost chestionarea a două categorii de respondenți: a politicienilor (funcționari de partid) din toate partidele electorale relevante şi a experților independenți preocupați de problemele sistemului de partide. În articolul dat vom arăta principiile de care ne-am condus la selectarea subiectelor pentru chestionar şi alcătuirea eşantionului de respondenți.

Chestionarea funcționarilor de partid (cunoscută în literatura de specialitate sub termenul de *chestionarea elitelor partinice*) alături de chestionarea experților, reprezintă două dintre cele mai des utilizate metode de evaluare a pozițiilor partidelor în subiectele politice fundamentale ale concurenței politice. În literatura de specialitate continuă controversele privind avantajele chestionării unei sau altei categorii de respondenți [2]. O trăsătură importantă a cercetării noastre este faptul că noi am analizat şi comparat rezultatele chestionării ambelor categorii de respondenți. În cercetările comparate ale sistemelor de partide din câteva țări, posibilitatea efectuării în paralel a ambelor tipuri de chestionare este, de cele mai multe ori, îngreunată de necesitatea atragerii unor resurse semnificative, precum şi de dificultățile legate de coordonarea procesului. De regulă, lucrările publicate se bazează pe datele chestionării numai a unui tip de respondenți, reieşind din anumite preferințe ale cercetătorilor, precum şi în funcție de sarcinile concrete ale cercetării [3].

Chestionarea funcționarilor de partid şi a experților, care are drept scop determinarea detaliilor poziționării partidelor politice, se efectuează, de regulă, imediat după alegerile parlamentare. Efectuarea sondajului anume în această perioadă sporeşte probabilitatea faptului că în răspunsurile lor respondenții vor reflecta mult mai adecvat toate nuanțele poziționării partidelor, întrucât escaladarea activismului politic, care însoțeşte alegerile, s-a produs relativ recent. Orga-

nizând chestionarea celor două categorii de respondenți, ne-am ținut de aceeaşi logică. În cazul primei cercetări, am efectuat sondajul pe parcursul lunilor decembrie 2005 – ianuarie 2006, adică la mai puțin de un an de la alegerile parlamentare. În cazul celei de a doua cercetări sociologice, a fost vorba despre perioada octombrie – decembrie 2009, adică în perioada imediat următoare de la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009.

Selectarea subiectelor chestionarului

Ambele variante ale chestionarului – pentru funcționari şi pentru experți – au constat din două părți. În prima parte a chestionarului au fost incluse subiectele menite să reflecte detaliile poziționării partidelor în chestiuni politice fundamentale. Deosebirile esențiale între partidele politice în abordarea acestor subiecte constituie baza concurenței de programe a partidelor şi joacă un rol important asupra definirii comportamentului partidelor pe scena politică. În cea de-a doua parte a chestionarului au fost incluse subiectele privind organizarea internă a partidelor şi activitatea funcționarilor acestora. Subiectele în cauză nu vizau probleme de concurență ideologică sau de poziționare programatică. Scopul lor era să evoce eventualele asemănări sau deosebiri în abordarea de către partidele politice a modului de repartizare a prerogativelor între diferite organe ale partidului [4], a modului de finanțare a activităților partidului, a modului de organizare a activităților organizațiilor locale. Scopurile diferite, urmărite în cele două părți ale chestionarului, au determinat o diferență în abordarea formulării subiectelor şi a folosirii scalelor de măsurare.

Subiecte privind poziționarea programatică / ideologică. Un element important al procesului de organizare a cercetării noastre a fost formularea subiectelor pentru poziționarea programatică. După cum arată Kitschelt şi colegii săi, subiectele ce urmează a fi incluse în această parte a chestionarului pot fi examinate prin prisma teoriei semanticii politice [5]. Pe baza postulatelor acestei teorii pot fi identificate trei niveluri de argumentare politică. La nivelul cel mai abstract, argumentele politice se bazează pe noțiuni şi termeni ideologici şi filozofici. Ele indică asupra deosebirilor politice de ordin general: liberalism şi socialism, tradiționalism şi modernizare etc. La cel de-al doilea nivel, mai puțin abstract, deosebirile politice se bazează pe diferite abordări, legate, de pildă, de următoarele probleme: în ce scopuri trebuie utilizate resursele existente (de regulă limitate) şi ce norme instituționale trebuie să reglementeze procesul de repartiție a resurselor. La cel de-al treilea nivel, mult mai concret, deosebirile politice se bazează pe diferența în abordarea anumitor proiecte de legi şi a unor chestiuni politice concrete.

Majoritatea subiectelor din chestionar au fost formulate în termenii celui de-al doilea nivel de abstracție, întrucât acest nivel permite o mai bună reflectare a diferitelor aspecte ale concurenței dintre partide. Pentru a fi incluse în chestio-

nar, subiectele trebuiau să corespundă următoarelor două criterii. În primul rând, să fie de actualitate şi să aibă rezonanță. La etapa inițială (de încercare) a efectuării cercetării noastre, am distribuit chestionarul câtorva funcționari de partid şi experți, pentru a-l testa în privința rezonanței subiectelor. În urma acestei testări, unele subiecte au fost excluse din varianta finală a chestionatului. Aşa de exemplu, subiectul privind privatizarea pământului (un subiect tradițional în studiul timpuriu al societăților postcomuniste) în cazul Republicii Moldova şi-a pierdut actualitatea către sfârşitul anilor ‘90.

În al doilea rând, subiectele trebuiau să conțină o controversă, cu alte cuvinte, să fie de aşa natură încât să faciliteze exprimarea *alternativelor de poziții* ale partidelor. Iată de ce am încercat să încadrăm opțiunile de răspuns mai mult în termenii *pozițiilor de alternativă,* decât în *chestiuni de valență,* în privința cărora partidele declară că urmăresc aceleaşi obiective, însă în realitate îşi dispută competența. Scopul urmărit a fost de a evita includerea în chestionar a acelor subiecte, în abordarea cărora nu există între partide deosebiri esențiale şi a celor în privința cărora partidele contestă doar capacitățile şi aptitudinile concurenților lor de a realiza un anumit curs politic. Acestea sunt aşa-numitele subiecte de *valență*. Un exemplu de subiect de valență în cazul Republicii Moldova poate fi, de pildă, chestiunea privind necesitatea reintegrării Transnistriei: niciunul dintre partidele de succes nu pune la îndoială necesitatea eforturilor pentru reintegrarea acestei regiuni.

În scopul efectuării sondajului între funcționarii de partid şi membrii comunității de experți în subiectele poziționării ideologice a partidelor, am utilizat aşa-numita scală a lui Likert [2]. Persoanele chestionate au fost solicitate să aprecieze pozițiile partidelor în limitele celor 10 gradații de pe scală, vizând fiecare subiect în parte. Funcționarii de partid trebuiau să indice poziția, pe care, în opinia lor, partidul pe care îl reprezintă, o ocupă într-un subiect concret, precum şi pozițiile celorlalte formațiuni politice (ale partidelor concurente) incluse în chestionar. Formatul, în care au fost prezentate subiectele privind poziționarea ideologică, este prezentat în Anexa I.

Experții, ca şi funcționarii de partid, au fost solicitați să aprecieze pozițiile ocupate de partidele politice la acel moment (dec.2005 – feb.2006 şi respectiv, oct. – dec.2009). Varianta chestionarului destinată experților a inclus întregul set de subiecte abordate în chestionarul funcționarilor, punând însă în fața experților două sarcini suplimentare: să-şi autoevalueze propriile poziții, precum şi în cazul cercetării din 2006-2007, să dea o apreciere în retrospectivă a pozițiilor ocupate de partidele politice în anul 2001.

Autoevaluarea de către experți a propriilor poziții prezintă interes din considerentul că preferințele politice ale acestora constituie un factor important al formării opiniei publice şi ele pot influența indirect (prin participare la formarea dispozițiilor publice) schimbarea pozițiilor partidelor politice. Însă, volumul

mare al chestionarului şi prioritatea acordată altor scopuri urmărite la chestionarea experților, ne-au făcut să ne limităm la întrebările privind pozițiile experților doar în subiectele legate de conflictul transnistrean.

Un exemplu aparte l-a constituit cazul sondajului din 2006-2007, când experților li s-a propus să realizeze şi o analiză retrospectivă în baza situației din 2001, data alegerilor parlamentare precedente. În cazul cercetării din 2009, analiza retrospectivă nu era necesară pe motiv că deja fusese realizată în baza studiului din 2006. Evaluarea retrospectivă de către experți a pozițiilor partidelor a avut drept scop reflectarea dinamicii în poziționarea ideologică a partidelor. Întreaga listă a subiectelor, însoțite de formularea alternativelor de răspuns, este prezentată în Anexa II.

Subiectele privind organizarea internă a partidelor. Structura celei de-a doua părți a chestionarului, dedicată problemelor organizării interne a partidelor, a avut câteva trăsături specifice. Spre deosebire de prima parte a chestionarului, în cea de-a doua funcționarii urma să aprecieze doar situația din propriul partid. Problemele de organizare internă, de regulă, nu constituie elemente ale strategiei de creare a imaginii pe care partidul şi-o adjudecă în vederea unei competiții publice cu alte partide pentru a obține voturile şi susținerea electoratului. Ca urmare, probabilitatea că funcționarii unui partid sunt mult mai puțin la curent cu soluțiile organizatorice ale altor partide, este mult mai mare, decât probabilitatea că ei nu cunosc pozițiile ideologice ale partidelor concurente.

În a doua parte a chestionarului pentru funcționari au fost incluse două tipuri de subiecte. În cadrul primului tip de subiecte, respondenții au fost solicitați să aprecieze (pe o scală de 10 gradații) importanța diferiților factori care influențează procesele interne din partid şi caracterul activităților desfăşurate de organizațiile locale ale partidului. Cel de-al doilea tip de subiecte purta un caracter factologic, în care respondentului i se solicita doar să indice anumite date concrete, cum ar fi cantitatea numerică a organizației locale a partidului pe care îl reprezintă, este sau nu remunerată funcția pe care o ocupă etc.

În virtutea aceluiaşi considerent (că problemele privind organizarea internă a partidelor poartă un caracter mult mai puțin public decât cele privind poziționarea ideologică a partidelor), comunitatea de experți nu poate avea decât o percepție generală şi superficială a proceselor din interiorul partidelor. Reieşind din aceasta, în a doua parte a chestionarului pentru experți am inclus subiecte cu un caracter mult mai general decât cele pe care le-am inclus în aceeaşi parte a chestionarului pentru funcționari. Le-am solicitat experților să caracterizeze doar cele mai evidente deosebiri şi asemănări între partide în ceea ce priveşte organizarea lor internă.

Selectarea partidelor şi a respondenților pentru includerea în eşantion

Drept criteriu de selectare a formațiunilor politice a servit scorul electoral al acestora, înregistrat în cadrul ultimelor alegeri parlamentare: 6 martie 2005 şi respectiv, 29 iulie 2009. Am implicat în cercetarea noastră partidele şi blocurile politice care au acumulat peste 2% din voturile electoratului. Astfel, eşantionul a cuprins în 2006 şase partide – Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM), Alianța „Moldova Noastră" (AMN), Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul Social-Liberal (PSL), Partidul Social-Democrat din Moldova (PSDM) şi un bloc politic – "Patria-Rodina – Ravnopravie" (P-R-R), aflat la acel moment în proces de fuzionare.

În anul 2009 eşantionul a cuprins şapte formațiuni politice, în ordinea descrescătoare a rezultatelor electorale: Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Liberal (PL), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Alianța „Moldova Noastră" (AMN), Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD) şi Partidul Social Democrat (PSD). Principiul a fost acelaşi ca şi în 2006 – formațiunile sunt selectate în cazul în care acumulează peste 2% din votul alegătorilor. Deşi PPCD şi PSD au acumulat cu puțin sub 2% din voturile alegătorilor la alegerile parlamentare anticipate din 29 iulie 2009, ele au fost, de asemenea, selectate pentru studiul nostru, deoarece sunt cele mai longevive partide din sistemul politic moldovenesc şi au demonstrat activism pe tot parcursul dezvoltării acestuia

În 2006 numărul total al funcționarilor de partid chestionați a constituit 101 persoane, repartizați pe partide în felul următor: PCRM – 15; AMN – 15; PPCD – 15; PDM – 15; PSL – 15; PSDM – 15; P-R-R – 11. Cea mai mică reprezentativitate, a P-R-R, este legată de faptul că această formațiune politică, spre deosebire de celelalte partide din eşantion, are un număr limitat de organizații teritoriale. Acest bloc politic are structuri organizatorice numai în câteva unități administrativ-teritoriale din zona de Nord, în special în mun. Bălți, în unitatea teritorial-autonomă Gagauz-Yeri, precum şi în mun. Chişinău. În 2009 numărul total al funcționarilor de partid chestionați a constituit 109 persoane, repartizați pe partide în felul următor: PCRM – 14; PLDM – 18; PL – 15; PDM – 15; AMN – 15; PPCD – 15; PSD – 16.

Numărul respondenților din ambele eşantioane este comensurabil cu numărul respondenților din eşantioanele altor cercetări bazate pe chestionarea funcționarilor de partid. Cercetarea citată frecvent atât în prezentul capitol, cât şi în cel anterior – cea a lui Kitschelt şi a colegilor săi – s-a bazat pe un eşantion de 100–135 de respondenți pentru fiecare din țările est-europene incluse în cercetarea lor. Raportat la numărul organizațiilor locale de partid care este dependent de mărimea populației țării, eşantionul nostru a inclus chiar un număr mai mare

de respondenţi decât eşantioanele create de Kitschelt şi colegii săi pentru Bulgaria, Cehia, Polonia şi Ungaria [6]. Proporţional numărului organizaţiilor locale de partid, eşantionul nostru a fost, de asemenea, mai mare decât eşantionul care a cuprins 360 de respondenţi, utilizat de Kitschelt şi Smyth la cercetarea sistemului de partide din Rusia [5].

Selectarea respondenţilor din rândul funcţionarilor partidelor a fost organizată în modul următor. La etapa iniţială a cercetării, ne-am adresat către secretariatele partidelor cu solicitarea să ne ofere persoane de referinţă – contactele cu, cel puţin, trei funcţionari ai partidului în fiecare din cele 5 zone geografice: Nord, Centru, Sud, Gagauz-Yeri şi mun. Chişinău. Conducerea tuturor partidelor s-a dovedit a fi foarte deschisă şi receptivă la colaborare, contribuind astfel la buna desfăşurare a sondajului. Gagauz-Yeri a fost unica regiune, în care am întâmpinat dificultăţi legate de identificarea potenţialilor respondenţi. Doar câteva formaţiuni dispun de reprezentare organizaţională în autonomia găgăuză (PCRM, în special). Nivelul scăzut al reprezentării organizaţionale a partidelor în această regiune, este, probabil, o reflectare a unei integrări insuficiente a Găgăuziei în procesul politic naţional.

Cel de-al doilea eşantion – eşantionul experţilor – a inclus în cazul cercetării din 2006 un număr de 11 membri ai comunităţii de experţi. Numărul respondenţilor din eşantionul experţilor este, de regulă, mai mic decât numărul respondenţilor din eşantionul funcţionarilor de partid [7; 4].

În anul 2009 eşantionul experţilor a inclus 24 de membri. Se observă că în 2009, comparativ cu 2006 numărul respondenţilor din comunitatea de experţi a fost mărit substanţial. Candidaturile experţilor au fost selectate reieşind din statutul, cunoştinţele şi experienţa lor în domeniul cercetării problemelor legate de funcţionarea sistemului de partide. Experţii reprezintă diferite segmente ale societăţii civile: centre analitice (Institutul de Politici Publice/IPP, Asociaţia pentru democraţie participativă/ADEPT, Asociaţia Politică Externă/APE, Asociaţia moldovenească de ştiinţe politice, Centrul de Jurnalism Independent/CJI, Asociaţia Presei Independente/API, Portalul de analiză politică www.ava.md), mijloacele mass-media (editorialişti de la postul de radio “Vocea Basarabiei”, ziarul “Moldavskie Vedomosti”, Trustul media “Jurnal de Chişinău”, săptămânalul „Săptămîna”, analişti politici de la Agenţia de presă Infotag, Agenţia de presă Regnum), mediul academic (USM, IRIM, USPEE, ULIM, AŞM), dar şi instituţii care, în virtutea activităţii lor de bază, au tangenţă cu activitatea partidelor, şi anume CEC, filiala din Republica Moldova a IFES. Majoritatea experţilor, în special cei provenind din mediul jurnalistic şi centrele analitice, au capacitatea de formare a opiniei publice, în virtutea activităţilor lor profesionale de a fi în contact cu publicul larg. În acest sens, opiniile exprimate de către aceştia în subiectele formulate în chestionar sunt importante, întrucât ele reprezintă voci exprimate în societate.

Abordarea prezentării rezultatelor sondajelor privind poziționarea ideologică

Chestionarea respondenților (a funcționarilor de partid şi a experților) în subiectele privind poziționarea ideologică a partidelor a fost efectuată pe baza scalei lui Likert. Anexa I ilustrează un fragment al chestionarului. Funcționarii trebuiau să indice pozițiile, pe care le ocupă, în opinia lor, propriul partid în fiecare subiect în parte, precum şi celelalte partide concurente. Experții aveau, de asemenea, sarcina să aprecieze pozițiile tuturor partidelor vizând toate subiectele chestionarului. Drept *unitate de măsură* în cercetarea noastră au servit aprecierile date de fiecare respondent fiecărui partid în fiecare subiect aparte. *Unitatea de măsură*, însă, se deosebea de *unitatea de analiză* care, în cazul nostru, consta din diferite caracteristici (poziția partidului într-un subiect concret, importanța subiectului pentru partid, claritatea poziției partidului). Aceste caracteristici au fost obținute prin generalizarea răspunsurilor individuale ale respondenților şi utilizarea diferitelor tipuri de medii aritmetice.

Analiza rezultatelor s-a efectuat în baza a două tipuri de medii aritmetice ale aprecierilor: aprecierile bazate pe rezultatele chestionării întregului eşantion de respondenți (ale funcționarilor sau ale experților) şi aprecierile respondenților aparținând aceluiaşi partid (numai din eşantionul funcționarilor). Aşa de exemplu, poziția partidului ***A*** în subiectul ***j*** poate fi prezentată ca o medie aritmetică a aprecierilor individuale ale poziției partidului ***A*** în subiectul ***j*** rezultată din chestionarea întregului eşantion al funcționarilor de partid (101 respondenți), ori ca media aritmetică a aprecierilor individuale ale acelor respondenți care sunt funcționari ai partidului ***A***. Acest de-al doilea tip al mediei aritmetice l-am desemnat prin termenul de „autoevaluarea partidului”.

Sunt posibile şi alte forme de utilizare şi generalizare a aprecierilor individuale ale respondenților. Comparând, de exemplu, cum funcționarii partidului ***A*** au poziționat propriul partid în chestiunea ***j*** în raport cu poziția partidului ***A*** în aceeaşi chestiune ***j*** obținută din aprecierea funcționarilor din partidele ***B, C, D*** etc., putem descoperi o *asimetrie* în părerile funcționarilor. Această *asimetrie* se poate explica fie prin cunoaşterea insuficientă a poziției unui partid de către cei din exterior, fie prin strategia conştientă de a prezenta eronat poziția partidului-concurent, mai ales în subiectele de *valență*.

Din lipsă de spațiu, nu vom discuta mediile aritmetice ale punctajelor prin care funcționarii partidelor ***B, C, D,*** sau ***E*** au apreciat, fiecare în parte, poziția partidului ***A*** în subiectul ***j***. O astfel de informație este foarte importantă pentru înțelegerea asimetriei care există în perceperea reciprocă. Reieşind din importanța acestei informații, am prezentat detaliile privind evaluărilor reciproce în anexele VI, VII.

Bibliografie

1. Protsyk O., Bucataru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. Ideologie, Organizare internă şi Abordarea conflictelor etno-teritoriale. – Chişinău: CEP USM, 2008.
2. De Vellis R.F. Scale Development: Theory and Applications. Applied Social Research Methods. - Sage Publications, 2003.
3. Mair P. Searching for the positions of political actors. // Laver M. (ed.). Estimating the policy positions of political actors. - London; New York: Routledge, 2001, pp.11-30.
4. Laver M., Ben Hunt W. Policy and Party Competition. - London: Routledge 1992.
5. Kitschelt H., Smyth R. Programmatic Party Cohesion in Emerging Postcommunist Democracies: Russia in Comparative Context. // Comparative Political Studies, 2002, #35, pp.12-28.
6. Kitschelt H., Mansfeldova Z., Markowski R., and Toka G. Post-communist party systems competition, representation and inter-party cooperation, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
7. Huber J., Inglehart R. Expert Interpretations of Party Space and Party Locations in 42 societies. // Party Politics, 1995, #1 (1), pp.73-111

Prezentat la redactie
la 25 octombrie 2010

Anexa I. Fragment al chestionarului pentru funcționarii partidelor (partea întâi). Subiecte privind poziționarea ideologică a partidelor.

CHESTIONAR
PENTRU IDENTIFICAREA POZIȚIONĂRII PRINCIPALELOR PARTIDE POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

NOTĂ: Identitatea respondenților la acest chestionar nu va fi divulgată, iar informația acumulată va fi utilizată doar în scopuri științifice; cercetarea se efectuează la comanda *European Center for Minorities Issues* (Flensburg, Germania), la comanda Misiunii OSCE în Moldova.

1. Ce apartenență politică aveți Dvs. în prezent?_____________________
2. Ce funcții politice dețineți în partid sau în organele eligibile ale partidului? ______________________________
3. Ce organizație reprezentați? (locală, regională) ___________________
4. Ocupația ____
5. Vârsta ____________
6. Sex - F / -M

Instrucțiune: În următoarele pagini veți găsi o listă a subiectelor, asupra cărora trebuie identificate pozițiile partidelor politice din Republica Moldova. Pentru fiecare chestiune, vă rugăm să rezolvați următoarele sarcini:
1) indicați cât de importantă este chestiunea dată pentru partidul Dvs.;
2) indicați poziția partidului Dvs. în această chestiune;
3) indicați pozițiile pe care credeți că le-ar ocupa celelalte partide în chestiunea dată.

CAPITOL I. GENERAL-IDEOLOGIC
ECONOMIE

1.1. GESTIONAREA ECONOMIEI NAȚIONALE: ***CONTROL STATAL*** VERSUS ***ECONOMIA DE PIAȚĂ***

Unii politicieni consideră că cota intervenției statului în economia națională trebuie să fie minimă, iar relațiile de piață ar urma să fie elementul regulatoriu în economie. În timp ce alții sunt de părerea că statul trebuie să gestioneze economia națională prin intervențiile sale sporite.

1.1.1. Vă rugăm să apreciați gradul de importanță a chestiunii date pentru partidul Dvs.:

Nu este importantă	1 — 2 — 3 — 4 — 5	Este foarte importantă

1.1.2. Vă rugăm să caracterizați poziția partidului Dvs. cât şi a celorlalte partide în chestiunea economiei naționale, notând atitudinea fiecărui partid în această privință după următoarea schemă *(cifrele 1 şi 10 reprezintă poziții extremale care reflectă ataşamentul maxim al partidului pentru o alternativă sau alta. De ex., 1 – ataşamentul maxim pentru control statal, iar 10 – pentru economia de piață. – Rem. aut.)***:**

Control statal	1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	Economia de piață

A.	Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B.	Partidul Liberal-Democrat din Moldova	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C.	Partidul Liberal	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D.	Partidul Democrat din Moldova	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E.	Alianța „Moldova Noastră”	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
F.	Partidul Popular Creştin Democrat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
G.	Partidul Social Democrat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Anexa II. Subiectele pentru poziționarea ideologică a partidelor politice

1. Subiecte de ideologie cu caracter general.

Chestiunea	Punct 1	Punct 10
Gestionarea economiei naționale	*control statal*	*economia de piață*
Privatizarea întreprinderilor de stat	*predominarea capitalului de stat*	*predominarea capitalului privat*
Impozite	*pentru impozitare progresivă*	*împotriva impozitării progresive*
Prioritatea sat-oraş	*poziție neutră*	*prioritatea satului*
Puterea de stat	*concentrarea puterii în mânile autorităților centrale (centralizare)*	*delegarea completă a puterii de stat către autoritățile locale (descentralizare)*
Regimul constituțional de guvernare	*Regim prezidențial clasic (preşedintele – şef unipersonal al executivului)*	*Regim parlamentar clasic (cu un rol minim al preşedintelui)*
Forma de alegere a Preşedintelui	*alegerea indirectă (de către Parlament)*	*alegerea directă (de către popor)*
Prioritatea în politica internă	*ordinea legală*	*drepturile omului*
Valori sociale	*individualism*	*tradiționalism*
Orientarea vectorului politicii externe a Republicii Moldova	*integrarea plenară în CSI*	*integrarea plenară în UE*
Asigurarea securității	*păstrarea neutralității politico-militare a Republicii Moldova*	*aderarea Republicii Moldova la NATO*
Relațiile interstatale cu România	*relații obişnuite, la fel ca şi cu alte state*	*o cooperare strânsă, cu relații strategice*
Orientarea ideologică	*stânga politică*	*dreapta politică*
Divizarea culturală	*pro-Est*	*pro-Vest*
Identitatea etnică	*moldovenism*	*românism*
Denumirea limbii oficiale în Republica Moldova	*limba moldovenească*	*limba română*
Limbile minorităților în şcoli	*instruirea în limbile minorităților*	*instruirea în limba oficială a statului*

Statutul limbii ruse şi al limbilor celorlalte minorități etnice din Republica Moldova	*statut special pentru limba rusă*	*statut egal al limbilor minoritare*
Mass-media şi morala	*libertatea cuvântului trebuie limitată de normele morale*	*libertatea cuvântului trebuie să fie deplină*
Religia şi politica	*Colaborarea politicului cu biserica*	*Separarea completă a politicului de religie*

2. Subiecte de ideologie în problema conflictelor teritoriale.

Chestiunea	**Punct 1**	**Punct 10**
Forma structurii de stat	*stat federal*	*stat unitar*
Caracterul conflictului transnistrean	*conflict etnic*	*conflict regional*
Implicarea factorului extern în declanşarea şi desfăşurarea conflictului transnistrean	*conflict intern*	*conflict geopolitic*
Prezența militară rusă în zona nistreană	*factor stabilizator*	*factor destabilizator*
Statutul Transnistriei	*autonomie largă*	*autonomie limitată*
Statutul Găgăuziei	*extinderea autonomie*	*limitarea autonomiei*
Consecutivitatea etapelor în soluționarea diferendului transnistrean	*întâi acordul privind statutul Transnistriei*	*întâi democratizarea Transnistriei*
Legitimitatea autorităților transnistrene	*autorități legitime şi reprezentative*	*autorități uzurpatoare*
Formatul de negocieri	*îngustarea formatului actual (de ex., 2+1 sau 3+2)*	*extinderea formatului actual (ex., formatul 7)*
Utilizarea presiunilor în procesul de reglementare a conflictului transnistrean	*Evitarea amplificării presiunilor*	*Amplificarea presiunilor*

ПЕСЕННЫЙ ТЕКСТ КАК ВАЖНЫЙ ИСТОЧНИК ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЭТНИЧЕСКОЙ И ЭТНОЯЗЫКОВОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ

Татьяна ОРЛОВА
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Культурного Наследия
Научный сотрудник

В настоящей статье была предпринята попытка исследовать роль песенного текста в формировании этноязыковой толерантности. Песенный текст, был рассмотрен, как некий социокультурный феномен, способный послужить плодотворным источником для изучения проблем толерантности. Мы постарались раскрыть сущность современной песенной культуры в Молдове, понять, о чем она говорит и каков ее «язык», а также ее роль в установлении доброжелательного коммуникативного пространства и отношений добрососедства между представителями различных этнических групп.

Ключевые слова: Толерантность, этноязыковая толерантность, этническая идентификация, рок-музыка, фолк-рок, этно-рок музыка.

This article represents an attempt to investigate the role of the song-text in forming the image of ethno-linguistic tolerance. Song-text was considered as a socio-cultural phenomenon, that can become a prolific source for the investtigations connected with the ethno-linguistic tolerance. We tried to reveal the essence of the song-culture in Moldova, to understand its language and things it is talking about, and, moreover, to realize its role in establishment of the benevolent communicative space and rapprochement between the representatives of different ethnic groups.

Key-words: Tolerance, ethno-linguistic tolerance, ethnic identity, rock-music, folk-rock, ethno-rock music

В Республике Молдова проблемы толерантности, межкультурного взаимодействия и добрососедства исторически сложившегося в среде представителей различных этнических групп изучаются посредству различных социологических опросов, интервью, контент-анализа прессы и т.п. Мы предположили, что весьма плодотворным наряду с традиционными способами, может оказаться анализ песенных текстов. Такой источник отвечает сразу же нескольким важным требованиям: во-первых, доступностью, во-вторых, наглядностью, в-третьих, эффективностью. Раскрывая смысл пос-

леднего, отметим, что песенные тексты отражают взгляды широкого круга представителей различных возрастных групп и социальных слоев общества, что не скажешь, к примеру, о прессе, функции которой сейчас сводятся либо к чисто гедоническим (сплетни о звездах, кроссворды, мода и т.п.), либо, если это серьезные аналитические статьи, следовательно круг ее читателей ограничен. Чего, опять же, не скажешь о песенных текстах. Но в связи с таким источником исследования, как песенная культура, а в особенности рок-культура, на которую делается основной акцент в нашей работе, может возникнуть вопрос о «зомбировании» человека или, что вернее, манипулировании им.

Вспомним о взаимовлиянии и взаимодействии всего в этом мире по сути эта та же манипуляция: «человек возникает и существует только во взаимодействии с другими людьми и под их влиянием… наше поведение всегда находится под воздействием других людей, и защитить себя от этого воздействия каким-то жестким барьером мы в принципе не можем» [4]. Более того, «манипуляция» в ее современном смысле это преднамеренное программирование мнений, настроений и устремлений масс с целью обеспечить такое их поведение, которое нужно тем, кто владеет средствами манипуляции [4]. Но тексты рок-песен пишутся не политиками, а музыкантами, большей частью преследующими цель выразить душевный порыв, свою мысль, но никак не «корысти ради», а «манипуляция – это часть технологии власти, а не воздействие на поведение друга или партнера» [4].

Являясь взаимодействием, манипуляция не насилие, а соблазн. Если мы не окунемся пассивно в поток информации, а «отфильтруем» ее, усомнимся в чем-то, у нас есть возможность не впасть в соблазн, устоять. Относительно музыки и песенных текстов важно учитывать, что существует несколько типов слушателей: 1) знаток-профессионал музыкант, 2) обыкновенный слушатель, 3) фанат. Для третьего типа, информация, исходящая от кумиров, обсуждению и критическому осмыслению не поддается, поэтому успешно применить манипуляцию в этом случае не составляет труда. Такие люди полностью разделяют высказывание В. Цоя, что "рок - это образ жизни". Обыкновенный слушатель в большей или меньшей степени все же способен рассуждать - «Рок — это идея» (Егор Летов), а идею можно принять или не принять. Проблематика, вопросы, поднятые в песне лишь заставляют задуматься, взглянуть на некоторые вещи другими глазами.

Итак, целью настоящей статьи является рассмотреть роль песенного текста рок-композиций в формировании этноязыковой толерантности. А именно, как песенные тексты влияют на формирование этноязыковой толерантности и чувства гражданственности и как этноязыковая и гражданская толерантность отражается в песенных текстах.

Исходя из цели, вытекают задачи исследования:

- Рассмотреть песенные тексты, как социокультурный феномен

- Рассмотреть какова песенная культура в Молдове, каков и что вещает ее «язык» и роль этого языка в формировании этноязыковой толерантности и толерантности вообще.

Решение же вышеизложенных задач будет подтверждением или опровержением следующих гипотез о том, что:

- песенный текст может плодотворно использоваться в качестве материала для исследования этно- и социокультурных вопросов;

- песенный текст соответствует всем требованиям (доступность, наглядность, эффективность), необходимым для исследования феномена толерантности;

- песенный текст оказывает влияние на формирование ценностно-нормативных ориентаций человека, в том числе идей толерантности;

- песенные тексты, представленные в Молдове творчеством этно-рок групп содержит в себе мощный потенциал для формирования толерантности.

«Каждый пишет, как он дышит». Люди кушают, пьют и слушают, как правило, то, что им нравится. А нравится всегда только то, что созвучно, а значит и то, что уже есть в них самих. Предпочтения, в нашем случае тех или иных песен, всегда оказываются ценностными для того, кто выбирает. С другой стороны эти предпочтения могут углубляться и расширяться, даже видоизменяться под воздействием тех или иных песен, которые поначалу лишь в некотором роде находят общие точки соприкосновения с мировоззрением человека. Кроме того, это происходит и тогда, когда они по форме или каким-то другим параметрам, напоминают нечто из прежде любимого, но в силу иного содержания постепенно трансформируют ценностную ориентацию их ничего и не подозревающего потребителя.

Массовая музыкальная культура, прежде всего такая ее жанровая разновидность как авторская песня и рок-музыка, в силу смысловой нагрузки текста, в отличие от так называемой «попсы», способна оказывать немалое влияние на развитие духовного мира человека. «В последние десятилетия музыка занимает важное место в системе ценностей молодежи, одновременно формируя и отражая различные мировоззренческие этические и эстетические ориентации» [5, 157-159].

Многие исследователи, как например А.А.Васильева, М.С.Цапко, Н.Д.Саркитов, С.Л.Катаев и др. [5, 157-159] видят в этом явлении социокультурный феномен. В особенности это касается рок-музыки и ее прародителя - бардовской песни [6]. Благодаря текстовому оформлению такая музыка изначально окрашена определенной направленностью на те или иные ценности, особым пониманием действительности и отношением к

ней. К примеру, позиция резкого неприятия действий государства в развязывании войны, как это было на Западе в отношении войны во Вьетнаме (пацифистское движение хиппи) и в СССР – война в Афганистане. В отношении Молдовы можно вспомнить появление эпотажной панк-рок группы «Пуканосъ», возникновение которой приходится как раз на время приднестровского конфликта.

Тексты рок-песен выражают гражданскую позицию личности, подчеркивая приоритетные ценности на которые ориентируется определенное поколение. Особенно «в стиле рок улавливаются социально-нравственные приоритеты и пропорции, составляющие реальный духовный мир нового поколения» справедливо отмечает С.Л.Катаев [5, 157-159].

На основе различных направлений рок-музыки и рок-поэзии в частности происходит формирование молодежных субкультур. И.П.Салтанович, говорит о том, что «именно рок-музыка выступала (и продолжает выступать) тем средством, при помощи которого формируются постулаты той или иной молодежной субкультуры» [14]. Сходные идеи высказывают и другие авторы, к примеру, С.Л.Катаев утверждает: «каждый социально-культурный слой молодежи имеет свое «представительство» в той или иной рок-группе» [5, 157-159]. А Н.П.Мейнерт рассматривает данное явление «как форму поколенческой культуры, отражающую реальные условия повседневного бытия молодежи» [14]. Существует ряд функций, которые выделил С.Л.Катаев, присущих рок-культуре, как основе формирования молодежных субкультур. Среди них для нас значима аксиологическая, т.е. в зависимости от содержания произведений рок-культура может давать установку на добро, высокие нравственные ценности, либо, напротив, формировать такие качества, как нигилизм, цинизм, потребительство [5, 157-159].

Более того, рок-песни в силу специфики жанра наиболее мобильно отражают позицию своего поколения в отношении острых насущных проблем общества. Если СМИ при изменении курса политики в обществе всегда служат рупором правящего крыла, то рок-песни, неизменно остаются верными самим себе.

Таким образом, мы можем проследить соответствия изменений в обществе и в смене одного поколения рока другим, начиная со знаменательного 1957 года, когда во время Московского фестиваля молодежи и студентов в СССР начало проникать влияние движения хиппи и рок-н-ролла, и заканчивая «героическими ‘80-ми» когда рок выходит из андеграунда и превращается в контркультуру. Первое совпадает с «хрущевским периодом», а второе с окончательным кризисом в идеологии и началом перестроечного периода.

Кроме того, вспомним годы «брежневского периода» и целое поколение рок-бардов, таких как А.Макаревич, К.Никольский, А.Градский и др., создающих некий альтернативный мир, принявший крайний вид «аквариума» в элитарной в силу социальной стратификации рок-культуре Ленинграда и творчестве ее «детей» - Б.Гребенщикова, М.Науменко и др. И в то же время, существование ангажированных текстов в творчестве, как бардов – Ю.Кима, А.Галича, В.Высоцкого, так и рок-музыкантов - ДДТ, В.Бутусова. В таблице 1 рассматривается развитие рока в Молдове. Мы видим, что это происходило как бы тремя волнами, каждая из которых также тесно была связана с событиями, будоражащими общество. Например, начало самой мощной третьей волны, и бурный расцвет и развитие многих рок-групп из второй волны, приходится на события перестройки и превращение Молдовы в независимое суверенное государство и последующие за этим события.

Итак, такой материал как тексты рок-песен вполне отвечает намеченным требованиям для исследования социальных явлений, в том числе и явления этноязыковой толерантности и толерантности вообще, в первую очередь касательно молодого поколения. Но не следует забывать, что каждый, кто был молод вчера, а сегодня повзрослел, продолжает испытывать определенную склонность к той или иной песенной культуре, на которой он формировался. Одна рок-культура сменяет другую, но при этом ее появление и развитие тесно взаимосвязано с предшественницей, а также подобными явлениями в других культурах. Таким образом, мы видим, что влияние рока еще более универсально в плане широты возрастного круга, кстати говоря, тем самым невольно способствуя формированию межпоколенной толерантности или, проще говоря, взаимопониманию отцов и детей, как это ни парадоксально, учитывая то, что первоначально рок возникает как «своеобразный звукораздел между мирами отцов и детей» [12, 9].

Еще одно преимущество рока в качестве материала для изучения толерантности в том, что с одной стороны это явление элитарно, то есть обладает потенциалом новых разноплановых идей, не в пример «попсе», но с другой стороны, в отличие, от поэзии, он заключает в себе и черты массовости, особенно, в период «трайбализма».

”Рок” как социокультурное явление можно одновременно представить «в системе социокультурного феномена более широкого плана – “массовой культуры”» [3, 71-77], а так же как явление элитарное» [1, 70-83]. Иначе говоря, «рок-культура, одновременно относясь и к культуре массовой, и к культуре элитарной, выступает в функции культурного направления, потенциально способного удовлетворить эстетические запросы самых разных категорий реципиентов» [2, 215-225]. И в то же время, рок, несомнен-

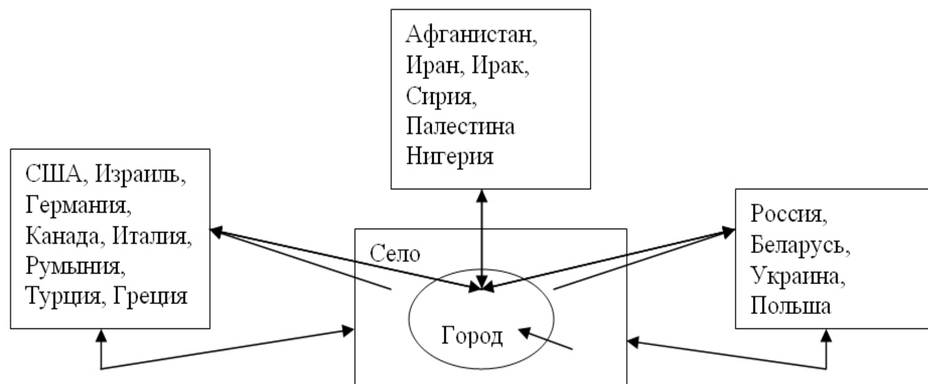
но, детище урбанизации, поэтому он в большей мере элитарен. Так было и есть на западе, так сложилось и в ближнем зарубежье.

В СССР рок процветал в двух крупных центрах: Москве и Ленинграде / Санкт-Петербурге. Позже рок достигает и периферии – Сибири и Урала, но там не принимает такого размаха, как в мегаполисах. Зато здесь, особенно это касается Сибири, рок трансформируется в иное явление – этно-рок или фолк-рок, что имеет прямые аналогии с рок-культурой Молдовы. Но об этом позже. Важно подчеркнуть, что соотношение между элитарностью и массовостью в Москве и «Питере» было различным. Как уже говорилось выше, в Санкт-Петербурге рок превратился в явление большей степени элитарное из-за социального положения в обществе, то есть ярко выраженной стратификации. В Москве же, социальная жизнь которой была более мобильна, рок изначально был более массовым, так сказать более близким к народу.

Какая же ситуация сложилась в Молдове? А ситуация сложилась весьма интересная и уникальная, вполне уравновешивающая элитарность и массовость. Дело в том, что вышеупомянутое направление фолк-рока получило в Молдове доминирующую роль, в отличие от других направлений рока. Кроме того, не в пример многим другим «псевдо-фолковых» группам из других стран, молдавский фолк-рок оказался наиболее естественным. Сейчас мы вправе говорить о повышенном интересе к фолк-року в Молдове, а также о популярности использования в рок-композициях фольклорных мотивов.

Этому способствовали следующие условия. Во-первых, во всех бывших республиках Союза в начале 90-х годов, начинает возрождаться национальная культура, что в первую очередь находит отражение в музыке. Рок-музыка с присущим ей своеобразием, выгодно оттенив, оригинально скомпоновав и переосмыслив, приобретает этнический и фольклорный колорит. Во-вторых, густая населенность Молдовы, предполагает тесную взаимосвязь городской и сельской культуры. В-третьих, массовые миграции, которые началось еще со времен царской России, продолжилось в конце 50-х годы и начале 60-х годов и приобрели специфический оттенок в последние десятилетия, ввиду либерализации процедур въезда и выезда из страны, с одной стороны и экономической нестабильности с другой. В. Мошняга, отмечает, что в процессе миграций происходит коммуникация между людьми разных национальностей, культур и языков. Они обогащают свои знания о других странах и народах, осваивают новые языки [17, 3].

Ниже схематично представлены основные направления движения миграционных потоков.

Во-первых, это миграция сельского населения в города Молдовы, в основном в столицу. Кроме того, В.Мошняга [17, 3], выделяет два крупных направления движения как городского, так и сельского населения в „străinătatea nouă” (Россия, Беларусь, Украина) и „străinătatea veche” (США, Израиль, Германия и т.д.).

Это движение может быть как «необратимым» - люди выезжает из страны на постоянное место жительство, так и «обратимое» - выезд совершается с целью получить образование, заработать, чтобы затем вернуться на родину и занять более высокую социальную нишу. Кроме того, подавляющее количество жителей села, возвращаясь на родину, обосновываются уже в городе, постепенно переводя туда и всю свою немалочисленную родню, проживающую в селе.

Здесь, важно отметить, что ввиду массовости таких явлений, большинство населения очень хорошо осведомлено о жизни других стран, общаясь, с проживающими там, родственниками, друзьями, знакомыми [17, 32], что, несомненно, способствует формированию толерантного отношения как к иным ценностям, так и к иным языкам, в том числе русскому. С другой стороны, как показывает исследование миграционных процессов В. Мошняга, можно наблюдать и обратную тенденцию – въезд иностранных граждан в Молдову, опять же с различными целями начиная от личных, образовательных до сугубо деловых. В том же исследовании отмечается, что большинство иностранных граждан успешно взаимодействует с местным населением, устанавливая дружеские и деловые контакты, межнациональные браки [17, 37].

Итак, мы видим, как тесно переплетаются, оказывая взаимное влияние друг на друга, совершенно различные этносы, культуры, типы менталитета, ценности: урбанистические и сельские, местные, постсоветские, в ос-

новном российские, и западные. Это с одной стороны, находит свое отражение в ярко выраженном национальном, фольклорном колорите рока в Молдове, и с другой стороны присутствие, а иногда и доминирование ценностей других культур в текстовом содержании рок-песен. Особенно важным является этноязыковое влияние, песенной культуры России и стран постсоветского пространства, ввиду традиционной близости, а также такой отличительной черты русского рока, как важность смыслового наполнения рок-песен.

Кроме того, вспомним ежегодные культурные мероприятия такие, как, например, рок-фестиваль «Старый Мельник» или фестиваль этно-джаза. Мы можем сравнить это с феерическими, популярными фестивалями национальной песни в странах Балтии. Немецкий композитор эпохи романтизма Р.Шуман верил, что духовное единство в фестивалях песни послужит мощным объединяющим фактором для германской нации [18, 19].

С одной стороны, они способствуют складыванию собственного позитивного образа этнической и этноязыковой идентичности местного населения и формируя образ общей гражданской идентичности, как у представителей титульных наций, так и у национальных меньшинств, вызывая у последних позитивное отношение к культуре и языку титульной нации. Здесь уместно привести утверждение З.Кодая: "к понятию общечеловеческих ценностей каждый народ может прийти только через свои национальные особенности" [15, 119]**.** Поэтому это также и пробуждение интереса к этнокультурным и языковым ценностям почетных «гостей» данных мероприятий, а значит и к культурам представляющих их национальных меньшинств.

Важно подчеркнуть, что все это происходит в благоприятной атмосфере праздника и наслаждения искусством. А искусство и красота это то, что первую очередь играет роль миротворца в межкультурных и межэтнических диалогах, а также роль миссионера в сфере наиболее безболезненной адаптации ценностей прошлого в культуре настоящей [19, 134-142].

Каким же был и каков есть фолк-рок в Молдове? Только лишь тексты рок-песен на языке коренного населения? Полиэтничность общества и приведенные выше факторы способствуют возникновению некоего культурного континуума, смешению молдавских культурных моделей с культурными моделями других проживающих на этой территории национальностей. На каких же языках «говорит» рок-поэзия в Молдове? Чтобы ответить на этот вопрос рассмотрим следующую таблицу, при составлении которой автор использовал наработки по данной проблеме, имеющиеся в Высшей Антропологической Школе [7].

рус	рум	рум-рус	англ-рус	англ	рус-гагауз
63	3	30	18	20	1

Из таблицы видно, что большинство рок музыкантов в Молдове исполняют песни на русском языке. Далее идет русско-румынское, а скорее даже русско-румынско-английское многоязычное созвучие. И далее английский, гагаузский, немецкий и другие языки. Этно-рок в Молдове выражает и отображает в первую очередь сущность той или иной национальной культуры и ее взаимосвязь с культурами иных народов. Сами музыканты, отмечают необычность этно-рока. Основой его стали особенности местной национальной речи и фольклорной музыки, привлекающие музыкантов и слушателей своей многогранностью и неординарностью. Более того, можно предположить, что таким образом в песенных текстах фолк-роковых групп Молдовы создается некий новый язык. На этом явлении стоит остановиться подробнее, ибо именно с этого явления мы можем говорить о текстах рок-песен, как о носителях этноязыковой толерантности.

Для начала рассмотрим «язык» рок-песен вообще. Основой еще советской рок-музыки всегда был текст, его смысл в котором отражалась весь калейдоскоп человеческих проблем, будь то социальных, духовных или моральных. Кроме того, стиль «рок», как подчеркивалось в работах С.Катаева и А.Васильевой говорит на языке молодежи, поэтому «тому, о чем поет рок-группа, верит молодой человек» [14].

Что же нам вещает этот «язык» и каков он? «Язык, понятный молодежи» - "макаронические тексты", смешение английского и русского языка, сленг. Такой язык с одной стороны выступает основой новой идентификации человека и с другой стороны он способен объединить разные этноязыковые группы людей, создавая новую субкультуру. И здесь мы вновь возвращаемся к специфике текстов рок-песен в Молдове. Помимо традиционного сленга, состоящего по большей части из русского-английского, здесь присутствует смешение русско-румынско-английской, а иногда и украинской лексики, большей частью просторечных выражений, понятных только для живущих в Молдове, плюс изобретение новых слов, и в конечном итоге особого языка, понятного лишь «посвященным» тем, кто является гражданином Республики Молдова.

Таким образом, даже одна песня, способна объединить ее разноязычных сынов, заставив их почувствовать себя не только в одной и той же тарелке гражданской идентичности, но, создав некую иллюзию, как это не прозвучит фантастично, единой этноязыковой идентичности. Вот пример из творчества известной группы „Zdob şi Zdub": *«Аста-й хора хорелор драгостя Ди-джеелор… Мне ка эта люба формация Здоб ши Здуп».*

Интересно отметить и такое явление, как упоминание культурно значимых слов, имен и названий одной этнической общности в сочетании с культурно значимыми словами, именами и названиями другой этнической общности: *«„Аста-й хора хорелор драгостя Ди-джеелор… Сказка о рыбаке и рыбке Александра Пушкина»* (группа „Zdob şi Zdub”). Или той же группы: “*Zice Iorga Liubomir că acolo e născut*”

Что же нам вещает этот язык и каково же собственно наполнение рок-текстов? Изначально рок был движением пацифистским, об этом уже говорилось выше, в связи с движением хиппи. В своем творчестве, музыканты призывали людей к миру, добру любви, одновременно осуждая войну и насилие. Вот, к примеру, строки из песни группы «Тимур и его команда»: *«Гори, мой костёр, гори, и людям тепло дари, пусть каждый о чем-то своём говорит»*. Или слова из песни группы «Before Christ», поющей на английском языке: *«And every day I realize how many leaders lie but I must do the best, that’s right, to make the people smile...»* Или укор, тем, кто развязывает войны, прозвучавший, например, сразу же в нескольких композициях группы «Кровавая Мэри»:

«Сколько ж крови должно вам пролиться,
Чтоб люди оттаяв, очнулись от сна?»
«Бедным деньги – это вечность
Жизнь любовью миром правит,
Нет войне, опять мы ставим»

Показателен также укор-призыв в песне «Люди-волки» группы «Ракетобиль»:

«Скажите мне, люди, кому из вас нужна
смерть идущего с вами рядом...
Смерть живущего рядом с вами
На этом маленьком круглом кусочке земли?»

И далее, уже отождествляя себя с «людьми-волками» и обращаясь ко всем и к себе, а значит и к каждому:

«И что же мы люди, все так же глухи
К тем, кто за стенкой мрет с голодухи
И что же мы так жестоки к тем,
кто отличен от нас»

Здесь важно подчеркнуть важную для нашего исследования позицию: мы, представители различных этносов, все соседи, раз живем «на одном клочке земли», то есть в одном государстве и мы должны быть добры к тем, «кто отличен от нас» то есть друг к другу. А все это как говориться в одном из текстов группы “Ray” потому, что: *«По любому есть Бог во мне и в тебе. В этой жизни сложно придумать свое тесто, но для каждого человека по любому есть место»*. Когда рок трансформируется в контр-

культуру, мотивы агрессии, ненависти, войны против всего и всех естественным образом отражаются в текстах рок-песен. Группа «Другая Сторона» - *«я проклинаю белый свет, в нем не осталось белых полос»*, панк-рок группа «Пуканосъ», тут уж по долгу службы, как говорится:

«Я иду в магазин,
Я куплю там керосин,
Оболью я всю планету
И зажгу как сигарету»

Группа «Солнцеворот»:

«Наша жизнь – война!
Наше дело – война!
Наш путь – война!
Мы сходим с ума»

Даже у группы, «Zdob şi Zdub» известной своей позитивной тематикой встречается такое:

«…Пули в руки, пули в ноги. Убей!!!
Топоры и пистолеты, Всех мочите карабином».

Если задуматься почему возникают такие тексты и как они соотносятся с нашей тематикой, то стоит вспомнить категорию так называемых «страшилок», функция которых, еще со времен «Повести о Дракуле» состояла в том, чтобы выявить зло и вызывать у человека отторжение негативного. Агрессия и злой сарказм, к примеру, вышеупомянутой панк-рок группы «Пуканось» ни что иное, как обличение существующего порядка: *«Может через годик, а может через век, задышит полной грудью молдавский человек».*

Для того, что бы более детально выявить, существование или отсутствие категорий толерантности рассмотрим сферы, где обычно проявляют себя отношения добрососедства и дружественности.

I. Принадлежность к одной и той же земле, стране, городу, району.

Здесь же следует назвать и любовь к природе родного края, вне зависимости от принадлежности к какой-либо этнической группе. Пример из песни группы „Zdob şi Zdub”:

«Здесь наша родная земля, ребята!
Послушайте, братья,
как долбит дятел,
телега едет к нашей хате»
«Где солнце брызнет шаром нежным
Улыбнувшись безмятежно,
Я подмигну ему как другу
И обниму мою подругу.»

Более зримым объединительным фактором является, например, жизнь в одном городе. Вообще обращение к этой категории в текстах рок-песен очень характерно, ввиду того, что любая рок-культура это дитя городской культуры (большинство рок-групп в Молдове возникло именно в столице, некоторые в Бельцах и Тирасполе). Тема города развивается в двух направлениях – побег из города (об этом мы уже упоминали) и возвращение или решение остаться в своем городе. Вот как звучит это в песне «Город» группы «Ракетобиль»:

«Я задержусь здесь
Пока здесь еще есть те, с кем можно рядом идти
По этому городу
...Где бы нас не носило
Меня гонит обратно память о прежней любви
К этому городу»

Или песня «Когда ветер» группы «Юрьев День»:

«И город укроет меня в переулках,
Нальет для сугреву, узнав, что недужен.
И светом из окон толкнет на ступени,
Возможно, кому-то ты здесь еще нужен.

Помимо принадлежности к городу, объединяющим фактором может служить нечто еще более конкретное, где дружеские и добрососедские отношения перестают быть чисто гипотетическими. Это общее происхождение из какого-либо района города, будь то Ботаника, как у группы «Ракетобиль» или Чоканы, которым посвящена целая композиция у «Гындул Мыцей»:

«Ла Чокана - пьют из стакана.
Ла Чокана - стреляют из нагана.
Ла Чокана - все слушают Нирвану».

И, наконец, это общий дом, “casa mare”, символ понятный лишь для тех, кто вырос в одной культуре, символ тех, для кого эта культура и есть своеобразное “casa mare”. Здесь могут быть и отголоски темы дома, где собираются вместе друзья, и семья. Дом, под крышей которого, члены семьи и хозяева и друзья могут относится к представителям разных этносов. Своеобразный «гимн» такому дому – песня „Zdob şi Zdub” „Every body în casa mare”:

«Hăi погос славяне!
Every body în casa mare».

II. Общие праздники, места отдыха, пристрастия в еде и питье

Общие места отдыха, где в приятной атмосфере люди кажутся добрее и лучше это, например, Вадул-луй-водэ, традиционное место отдыха ки-

шиневцев. Позитивные эмоции это место вызывает даже у группы «Пуканосъ»:

«Приятно поехать в туманный Гидигич,
Я завтра уезжаю на Вадул-луй-водэ бич
Мне говорят, что скоро начнется война
Я в это увы не поверю никогда,
Солдаты выставляют друг другу магарыч»

Здесь вспоминаются события, связанные с приднестровским конфликтом, когда солдаты устраивали междусобойчики «выставляли друг другу магарыч», стреляли в воздух [13]. Одним словом «нет войне» особенно между соседями. Тему совместного отдыха, позитивных эмоций и всеобщего единения, продолжают общие праздники, народные гулянья: *«Вышел Никодим в поле, встретил друга Ивана, ох гуляли вдвоем… как друг друга угощать напитками медовыми, шапки мять, ночь не спать, песни петь, хороводы водить»* (группа «Ракетобиль»).

Л.Д.Лоскутова в статье «Формирование и развитие праздников и обрядов в ССР Молдовы» говорит об эволюции праздников, начиная от их изначального ритуального назначения – посвящения и заканчивая постреволюционными митингами, праздниками советского времени, где концерты самодеятельности очень напоминают ритуальные песни и пляски традиционных обществ [8].

А сейчас? Вспомним концерты на площади и толпы народа, отмечающего «День Вина», «День Независимости», «Новый год» и другие праздники. Но что же такое праздник? Его неотъемлемые атрибуты игра на традиционных инструментах, общие зажигательные танцы, например хора, о которой, пела группа «Cuibul»:

«Azi-I hora mare`n sat la noi (hop-hop si asa.)
V-a invit la hora si pe voi (hop-hop si asa)».

А также всеобщее веселье, где все, даже «другие» - не односельчане, представители других этнических групп приняты в общее веселье. *«А не сможешь так встань, веселись вместе с нами, мы тебя не отвергнем…»* (группа «Другая Сторона»). Кроме того, неотъемлемая атрибутика праздника – "masa mare", обильное возлияние и общее застолье, куда, опять же, радушно приглашаются все, т.е. вся пестрота полиэтнического общества. Интересно что, в самой «народной пище можно выявить следы этнокультурных связей соседних народов» [16]. Нередко, тексты песен посвящены традиционным для Молдовы и любимым многими яствам, таким, как, например, брынза: *«Buna-i brînza, bun îi caşul frumuşel e ciobănaşul»* (группа „Zdob şi Zdub"). Интересно то, как интерпретирует это понятие группа «Пуканосъ»:

«Творог - это вкусно, вкусно и полезно

Назвать его брынзой — даже интересно...
Брынза, брынза, брынза,
Молдавский творог»

С одной стороны, здесь можно увидеть противопоставление творога и брынзы, а иначе двух традиций и культур – русской и молдавской. С другой стороны это один продукт, «вкусный и полезный», но имеющий разное название. И позитивно в этом случае следующее «назвать его брынзой – даже интересно». Таким образом, мы можем предположить, что, посредством этноязыковой толерантности достигается и этническая. Кроме того, по христианским обычаям совместное принятие пищи – всегда символично, оно делает людей братьями и сестрами. В работе «Культура жизнеобеспечения и этнос» приводится справедливое высказывание С.А.Токарева: «Всевозможные обычаи, связанные с пищей и способами ее приготовления и потребления… все это порождено не самими материальными свойствами пищевых веществ, а их символическим значением, как формы общения людей, либо как формы их разобщения». Также пища издревле была и неотъемлемым атрибутом посвящения, приобщения к чему-то, к общей идентичности, например. В этом смысле интересно рассмотреть песню группы «Gîndul Mîței», «Горох и котлеты»:

«И тут встает Ваня:
"Поставьте кассеты!!! и песню
"Гындул мыцей" Горох и котлеты!!!
Хотим котлеты и горох!!!"
Я всегда хочу котлеты,
И тебе нужны котлеты,
Вы так любите котлеты,
И вокруг - одни "котлеты"!

Котлеты еда уже больше городская, чем сельская. Поэтому мы можем говорить о всеобщей «любви» к котлетами, как общей идентичности горожанина и гражданства. Она достигается следующим образом. В начале существуют «я», «ты», «вы», которые любят котлеты, затем происходит вкушение данного продукта, после чего «вокруг одни котлеты». С одной стороны, что не раз подчеркивал, рассматривая исторические корни волшебной сказки, В.Я.Пропп, при поглощении чего-то, поглотитель приобретает свойства поглощаемого, или приобщается к другому миру через поглощаемое [11, 66-69]. Таким образом все приобщаются к общему урбанистическому пространству.

Кроме того интересен сам образ «котлеты» - это смешение чего-то в один продукт, что можно рассматривать, как смешение различных этносов. Конечно, мощным объединяющим фактором служит совместное дружественное возлияние, об этом поют группа «Cuibul» *«La pahare cu vin, ei*

hai la bordei, la pahare cu vin, ei hai, mai băiaţi” или „Zdob şi Zdub”: *«Am construit casa mare şi am băut jin. Noi am mîncat brînza de oaie şi am băut jin»*. Напитки приобретают здесь примерно те же свойства, что и пища и так же как пища определенные напитки могут служить особым маркером этнокультурной идентичности.

Вот еще несколько показательных строк из творчества „Zdob şi Zdub”: *«Вот так мы живем - стакан вина вместо водки смакуем, о жизни беседы ведем, в дудки дуем»*. То есть «стакан вина вместо водки», и не выпиваем, а «смакуем». Совершенно особая традиция возлияния, характерная для Молдовы. Кроме того, «как непременный атрибут обрядов вино, в отличие от водки, обладает более высоким символическим статусом». Это и христианская традиция о вкушении «крови христовой», то приобщение к конфессиональной идентичности. Для гагаузов, как и для молдаван «характерно отношение к нему, не как к напитку, обладающему хмельными свойствами, а как к почитаемому продукту человеческого труда» [9, 294-298].

Кроме того, знаменательно то, что обычно вином пищу запивают, а водку пищей закусывают. Вино – атрибут застольной беседы, песни. С ним ассоциируются праздники в кругу семьи, друзей соседей, благодушие и расслабление, веселье, мир. Водка же «горькое вино» символизирует противоположное. И предпочтение в Молдове именно вина, которое подчеркивается в песнях, говорит о преобладании именно того настроя дружественности взаимоотношений, которое оно создает. Но самое главное, обряд посвящения не обходится без ритуальной музыки, целью которой было вызвать особое эмоциональное состояние для того, чтобы заклясть и отвести зло, очиститься и причаститься к Высшему, нейтрализовать ужасный Хаос, через его ритуальное переживание» [10, 44]. Но такая музыка тесно связана с этнической, а «этническая музыка виртуозно владеет тончайшими средствами воздействия на человека» [10, 45]. А значит, эти свойства присущи и фолк-року.

Как упоминалось выше, музыка, искусство и красота наиболее подходящая почва для формирования взаимопонимания людей. *«Расскажи им, Гарик, мелодию красивую для души и сердца, всеми любимую!»* (группа „Zdob şi Zdub”) Поэтому мы можем говорить о теме искусства в текстах песен рок-групп, как о еще одном маркере, где может проявляться толерантность.

Рассмотрим несколько примеров. Группа «Cuibul»: *«эта музыка станет твоей и моей»* или их же *«Să răsune doina doina rock’n roll. Doina tu doinita mea»*. То есть, дойна, объединяет «тебя» и «меня», одну этническую группу и другую. Но в то же время это не унификация, хотя дойна в данном случае объединяется с более глобальным течением *rock’n roll*, продолжает существовать *«Doina tu doinita mea»*. Сходные идеи присутсвует

и в творчестве группы „Zdob şi Zdub”: *«În Moldova cîntâ totul - solz de peşte nu e mult»; «Noi am cîntat la chitara Hardcore Moldovenesc Măi»*. Важно отметить то, что «все поет» именно в Молдове и хардкор именно молдавский, то есть это моменты формирования идентификации, но идентификации больше гражданской, чем этнической. А вот еще один любопытный отрывок из песни той же группы:

«Играй Тудорикина доба де ла Прут
Ку Гарик кынтэ Здоб ши Здуб
Откуда на воды Дуная взирая, все грани стирая,
баллады слагают, славят. Давай, лэутар из Клежан, Иван,
Дойну спой голосом искренним, чистым
Для ребят from New York City»

Что же такое *«откуда на воды Дуная взирая, все грани стирая»?* Возможно, это обозначение общего культурного континуума по берегам Дуная, где стираются грани непонимания и вырисовывается родство на основе общего исторического развития. Кроме того, это может быть объединяющий момент для разных этнических групп по признаку единого пристрастия к какому-либо музыкальному направлению: *«Оторвись под группу Корн и все вместе под хардкор»* (группа “Ray”) или *«Ла Чокана – все слушают Нирвану»* (группа “Gîndul Mîței”). Таким образом, этно-рок являясь ведущим направлением в Молдове, выражает толерантную, тенденцию к диалогу культур и народов. Все больше и больше рок-групп делают акцент в своем творчестве именно на местный фольклор: молдавский, цыганский, гагаузский, болгарский и т.д.. А значит, в своем потенциале рок-текст способен стать «миссионером» идей этноязыковой толерантности и толерантности вообще.

Кроме того, кратко хочется упомянуть о возникновении других направлений, которые играют немаловажную роль в формировании этноязыковой толерантности. Сейчас все большей популярностью пользуются направления ретро и шансон. Возросший интерес к музыке ретро обусловлен эмоциональным и психологическим фактором. С одной стороны она связана со временем, когда ее поклонники были молодыми, а значит и более счастливыми, с другой стороны ретро-музыка ассоциируется со стабильностью, прежде всего экономической, что необыкновенно притягательно теперь в период нелегкого периода трансформаций, связанного с экономической неустойчивостью и ростом уровня бедности. Это актуально для всех «рожденных в СССР», поэтому такая музыка надэтнична, но, исполняясь на русском языке, способствует сохранению толерантного отношения к русскому языку в Молдове.

Кроме музыки ретро в подобной роли выступает музыка «зэковского» стиля, шансон. Она отражает общеэтническую судьбу народа в период ре-

прессий. Почти каждая семья прямо или косвенно столкнулась с этим явлением и, поэтому те ценности, то, о чем поется в песнях шансон, так близко многим, и ввиду этого оказывая влияние на широкий круг населения. За счет сторонников этого направления также становится возможным и выживание старого этноязыкового песенного пространства. Кроме того, глобальная тема человека борющегося с окружающим миром, человека пытающегося выжить в существующей действительности характерно как для шансона, так и для рока. Можно даже говорить о том, что эти явления в отношении музыкальной культуры пост-советского пространства во многом схожи и имеют общие истоки.

Таким образом, мы рассмотрели проблему этнической и этноязыковой толерантности через призму современных песенных текстов. В ходе исследования было выявлено особое положение рока в Молдове – его тесная взаимосвязь с фольклором, а также особенность «языка» песенных текстов, ассимилировавшего в себе различные культурные традиции, исторически бытующие в Молдове, а значит, является важным фактором в формировании этноязыковой толерантности населения Молдовы.

Если говорить о наполнении песенных текстов, как потенциале для формирования толерантности вообще, мы вынуждены признать, что наряду с воплощенными в них пацифистскими идеями присутствуют и идеи эскапизма, а также агрессии, которые возможно играют роль «страшилок» в целях отторжения негативного. Примечательно то, что в текстах рок-песен называются те сферы, где могут проявиться добрососедские отношения граждан одной страны: 1) общая земля, город, район и символический «общий дом» 2) совместные праздники, отдых, посиделки за общей едой и питьем 3) любовь к искусству, общие песни и пляски. Характерно, что это и есть излюбленные темы песен фолк-роковых групп Молдовы, а значит, многие из них содержит в себе мощный потенциал для формирования толерантности.

Мы проследили, как песенные тексты молдавских рок-групп влияют на формирование этноязыковой толерантности и чувства гражданственности, и как этноязыковая и гражданская толерантность отражается в них. В ходе работы решились следующие задачи: песенные тексты в частности молдавских рок-групп были рассмотрены, как социокультурный феномен, осуществилась попытка раскрыть сущность современной песенной культуры в Молдове, понять, каков и что вещает ее «язык» и роль этого языка в формировании этноязыковой толерантности и толерантности вообще.

Подводя итоги, можно сказать, что песенный текст вообще и песенный текст рок-групп в особенности является социокультурным феноменом и может плодотворно использоваться в качестве источника для исследования этно- и социокультурных вопросов, в том числе и для исследования

этноязыковой толерантности. Это подтверждается тем, что с одной стороны предпочтения людей тех или иных песен всегда являются ценностными и с другой стороны сами песни, содержат в себе ту или иную мировоззренческую позицию, обладают аксиологической функцией, таким образом, оказывая влияние на формирование ценностно-нормативных ориентаций человека, в том числе идей толерантности. Наглядно это было рассмотрено в корреляции хода исторических событий и эволюции рока в Молдове. Кроме того, песенный текст рок-песен можно справедливо считать доступным, наглядным и эффективным для исследования феномена толерантности, ибо, являясь одновременно элитарным и имеющим отношение к массовой культуре, он способен удовлетворить запросы самых различных категорий реципиентов.

Литература

1. Добротворский С. Рок-поэзия: текст и контекст. // Молодёжь и проблемы современной художественной культуры. - Ленинград, 1990.
2. Доманский Ю.В. О культурном статусе русского рока. // Русская рок-поэзия: текст и контекст. Вып. 3. - Тверь, 2000.
3. Достай С.А. Рок-текст как средство перевыражения национального менталитета. // Понимание как усмотрение и построение смыслов. Часть 1. - Тверь, 1996.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием (http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul_content.htm)
5. Катаев С.Л. Социальные функции рок-музыки. // Эстетическое сознание как фактор социального ускорения. Тезисы докладов. - Запорожье, 1989
6. Кормильцев И., Сурова О. Рок-поэзия в русской культуре: возникновение, эволюция, бытование. // Русская рок-поэзия: текст и контекст. - Тверь, 1998
7. Курдогло Н. «Социальная антропология рок-музыки в Молдове. Понятие и содержание» (дипломный проект)
8. Лоскутова Л.Д. Формирование и развитие праздников и обрядов в ССР Молдовы. // Археология, этнография и искусствоведение Молдовы: итоги и перспективы. - Кишинев, 1990.
9. Никогло Д.Е. Традиционные напитки гагаузов. // Курсом изменяющейся Молдовы. – Москва, 2006.
10. Орлова Э.А. Молодежные субкультурные объединения как фактор динамики культуры. // Субкультурные объединения молодежи. - Москва, 1987.
11. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. - Ленинград, 1986.

12. Троицкий А. Рок музыка в СССР: опыт популярной энциклопедии. - Москва, 1990.
13. Шорников П.М. Политико-психологические мотивации внутри национальной армии Молдовы в период вооруженного конфликта в Приднестровье (март-август 1992 г.). // Международные и внутренние аспекты регулирования политических и социальных конфликтов в Российской Федерации: Сб. научных трудов. / Отв. ред. А.Д.Богатуров. Вып.81. – Москва, 1999.
14. Шостак Г.В. Рок-культура как основа формирования молодёжной субкультуры. // Прырода. Чалавек. Культура. Матерыялы навукова-практычнай канференцыі 25-26 сакавика 2003 г. - Мінск, 2003 (http://rustrana.ru/print.php?nid=21226)
15. Шостак Г.В., Климович Ю.М. Массовая музыкальная культура как фактор приобщения школьников к национальному фольклору. http://shostak.iatp.by/doc/article/massmed.htm)
16. Яровая В.А. Взаимовлияния в народной пище молдаван и украинцев северных районов ССР Молдовы. // Археология, этнография и искусствоведение Молдовы: итоги и перспективы. - Кишинев, 1990.
17. Moşneaga V. Dimensiuni instituționale şi umane ale proceselor de migrație în Republica Moldova (analiza etnopolitologică). / Autoreferat tezei de doctor habilitat în ştiințe politice. - Chişinău, 1999.
18. Petersone K. Song festivals in the Baltic countries as a common phenolmenon of culture. // Globalization Europe and Regional Identity. - Vilnius, 2004.
19. Szpociński A. The role of artistic heritage in the process of European integration. // Globalization Europe and Regional Identity. - Vilnius, 2004.

Представлена в редакцию
12 января 2011 года

ПРИЛОЖЕНИЯ

Таблица 1. Развитие рок-культуры в Молдове

I-я волна 1967-1979

1967 – «Норок» (фолк-рок, тексты на рум., рус., болг. яз) – Долган М.В.
1975-1977 – «О чем поют гитары» (Пресняков); „Zîmbet” (Долган)
1977-1981 – „Kontemporanul” (Долган)
1979-1986 – «Провинция» (арт-рок – сложные ассоциативные тексты)

II-я волна 1989-1995

1989 – «Modest»; «Raketobile»
1990 – «Cuibul», Bucluc
1991 – «LSD»
1992 – «Пуканосъ», Автоматические удовлетворители
1993 – «Accident»; «Uthopia», G.Life, Аленький цветочек, Пути, Экивокъ
1994 – «Zdob şi Zdub»
1995 – «Тимур и его команда», Бамбук и Вася, КиТаРа

III-я волна 199(6)8-...

(свыше 150 групп)

1996 – Gîndul Mâței, Ann Sannat, Fat Lip, Heavy Sandwich, O'Chad, Pink Tremour Elephants, Rainy Road, Sarcoma, Soul Absurd, X-Sort
1997 – Пари, Deathless, Юрьев День, СКД, Before Christ, Slanina
1998 – Летаргия, Тычки, Acid Mutation, Black Crown, Бабушка смерть, Другая Сторона, Crazy Angel, Impathological Necroticism.
1999 – Ёж, ExNN, Каин, Третий Мир, Apnoia, Buthers, Empathological Necroticism, Нафаня и трусы, Черный Доктор, Bad Street
2000 – Иван-чай, ДНК, Тихий Омут, Пятый Угол, Тапочек, Offertorium, Без паники, Хранилище Йогов, Шаляпин-панк, Bundobeast, Edict Electric Love, Maelstorm, The Snails, Дом имени Гагарина, КоньвПальто, Dreikland, Fluid
2001 – Ray, Зонд, Карфаген, Кровавая Мэри, Пираты, Як-16, Moza, Альтернация, Даун Наус, Electric Midnight Ellis
2002 – Аббат, Романычев и ко, Corner Stone, Zanora, Пятый Угол, Р.А.С.А, Ночи Невервинтера, 4ДК
2003 - Ева Зебра Карданный Вал Квенди A.Lis-Band EuroMist, Gadfly, Гицэ повидлэ, Морозов и Булочники, Парниковый Эффект, Демоны в моей голове
2004 – ВИА, Дружба-3, Допинг Врагу, Затомис, Electric Love, Aeon of Death, Inox, Сталкер, Sepsis, Агония, Exit

GESTIONAREA FENOMENULUI MIGRAȚIEI ÎN CONTEXTUL LIBERALIZĂRII REGIMULUI DE VIZE ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI UNIUNEA EUROPEANĂ

Aurelia PERU-BALAN
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Ştiinte a Moldovei, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice,
cercetător ştiințific coordonator, doctor in ştiințe politice, conferentiar

Vitalina BĂHNEANU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea limbi şi literature străine, Catedra Limba Franceză
doctor în filologie, lector superior

Cet étude concerne les principales étapes dans l'élaboration de la législation de l'UE sur l'émigration - Programme Tampere, Programme Haga, Programme Stoкholm. On aborde l'importance du Programme La Politique Européenne de Voisinage pour la Moldavie de la perspective de la création des premises pour le rapatriement des émigrants moldaves. Dans ce contexte l'auteur expose les actions du gouvernement de Chişinău visant la libéralisation du régime des visas pour les citoyens moldaves.

Actualitate

Migrația internațională a devenit astăzi un subiect amplu dezbătut la nivel național şi supranațional. Europa a început să cunoască o creştere tot mai mare a numărului de imigranți legali şi ilegali, datorită globalizării şi mişcărilor transfrontaliere. Se poate spune că migrația a devenit o exemplificare a modului în care funcționează democrațiile liberale, gradul lor de adaptabilitate şi deschidere față de schimbare [1].

Ca urmare a priloferării fenomenului migraționist şi din perspectiva obținerii propriilor câştiguri, statele membre ale UE, atractive pentru emigranți, au găsit imperativă necesitatea de contribuire la legalizarea fluxurilor migraționiste. În acest context, gestionarea migrației şi circulația fără de vize a devenit o sarcină de actualitate a statelor UE. Democrațiile europene încearcă, astfel, să țină sub control migrația ilegală, care în mai mult de un deceniu a afectat toate statele membre ale Uniunii Europene.

Desigur, primii privilegaiți în acest context sunt cetățenii statelor care au aderat la Uniunea Europeană, începând cu anul 2004. Astfel, cetatenii statelor care au aderat la Uniunea Europeana în anul 2004, vor primi drept nelimitat de muncă în Republica Federală Germană deja la 1 mai 2011. Guvernul de la Ber-

lin a decis să blocheze în continuare parțial accesul imigranților din România şi Bulgaria pe piața muncii, până în 2012, sau cel târziu la 1 ianuarie 2014. Marea Britanie, Irlanda şi Suedia au liberalizat piața muncii înca din 2004, imediat dupa aderarea celor 10 țări central şi est-europene [2]. Situația rămâne însă sub insemnul incertitudinii pentru cetățenii din zonele de vecinătate a UE.

Vom remarca, însă, că nu toate statele sunt la fel de deschise în fața valului migraționist. Franța, bunăoară, a decis, recent, să îndrepte "tunurile" pe migrație. C.Guéant, ministrul de Interne francez, a declarat că guvernul de la Paris va restrânge semnificativ numărul imigranților legali, inclusiv al celor din state UE. Într-o primă etapă, va reduce numărul lor cu 20.000 anual (de la 200.000 la 180.000). În scopul diminuării imigrației, Franța, de asemenea, va purcede la reducerea listei meseriilor la care au acces imigranții. În opinia ministrului Muncii, X.Bertrand, aceasta este soluția pentru dificultățile de recrutare, spune Bertrand, iar prioritatrea este „formarea celor care caută un loc de muncă pentru ocuparea acestor posturi". Decizia din 2008 stabileşte o listă de aproximativ 30 de meserii, pentru care dificultatea de recrutare justifică recurgerea la cetățeni din alte țări, fără ca situația locurilor de muncă să fie afectată. Ministrul a precizat că „imigrația legată de muncă" reprezintă „puțin peste 20.000 de persoane". Este prima dată din 2007 când Guvernul de la Paris îşi afişează intenția de a reduce imigrația legală. Până în prezent a privilegiat lupta contra imigrației ilegale [3].

În acest context, amplificarea procesului de migrație impune astăzi o nouă abordare şi gestionare a politicii migraționiste nu numai din partea guvernelor occidentale, dar şi din partea statelor "furnizoare" de exoduri atât a brațelor ieftine de muncă, cât şi a "*exodului de creiere*". Acesta din urmă fiind mai specific statelor din spațiul est-european. Actualmente, Statele Unite şi Canada sunt cele două țări care importă cea mai mare cantitate de inteligență din Europa de Est, datorită sistemului atractiv de burse pentru cercetare şi a condițiilor de viață pe care le oferă. Țara care a suferit cele mai mari pierderi din cauza acestei "hemoragii" de inteligență este Albania, care a rămas fără aproximativ 40 la sută dintre intelectualii pe care îi avea înainte de 1990, majoritatea dintre cei care au plecat fiind mai tineri de 40 de ani [4].

Expresia *exodului de creiere* parvine din anii '60, referindu-se la fenomenul de pierdere a forței de muncă înalt calificată din țările sărace. Pentru explicarea fenomenului, terminologia a fost dezvoltată de diferiți cercetători de-a lungul anilor, fenomenul păstrându-şi sensul esențial cum ar fi migrația internațională a populației înalt calificate din țările sărace în cele avansate industrial. Astfel, termenul "exod de creiere" a fost menționat pentru prima oară, după unele surse, de scriitorul A.Rand în anul 1957 în lucrarea sa Atlas Shrugged. În 2004 H.Entzinger, M.Martiniello, C.Wihtol de Wenden comentau că exodul de creiere este

o epuizare a capitalului uman ce afectează țările în curs de dezvoltare care investesc colosal în procesul de formare [5].

Cu toate acestea, în 1989 exodul de creiere era explicat ca transfer internațional de resurse sub formă de capital uman. Potrivit lui J.Johnson şi M.C.Regets, conceptul se referă la pierderea unor cadre competente sau a capitalului uman pentru societate. Termenul este folosit pentru a descrie pierderea unor profesionişti competenți şi competitivi pe piața muncii autohtone. Aceşti profesionişti sunt academicieni, medici, profesori, jurişti, ingineri, tehnicieni, etc. Johnson şi Regets au introdus un nou concept în dezbaterile actuale ale proceselor migraționiste, şi anume "circulația de creiere" *(brain circulation)* [6]. Aceştea se referă la ciclul pe care îl realizează în special tinerii absolvenți de universități şi tinerii specialişti, care se deplasează în străinătate pentru a-şi continua studiile postuniversitare sau pentru a face un stagiu sau schimb de experiență, ca mai târziu să se întoarcă acasă, aducând cunoştințe, aptitudini noi şi transfer de tehnologii.

Republica Moldova a identificat o modalitate eficientă de „mobilizare" a savanților de origine moldoveni. Astfel, Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Republica Moldova, în parteneriat cu Academia de Ştiințe a Moldovei, a lansat în 2010 programul „Abordarea fenomenului exodului de creieri şi consolidarea Republicii Moldova drept platformă de cercetare şi dezvoltare prin revenirea temporară a oamenilor de ştiință moldoveni expatriați". Scopul acestui proiect este de a susține revenirea temporară a savanților originari din Republica Moldova, care activează în prezent în instituțiile de cercetare de peste hotare şi de a spori contribuția cu expertiza pe care o dețin, prin intermediul cooperării ştiințifice cu cercetătorii din țara de baştină, la dezvoltarea ştiintei şi economiei din Republica Moldova. Perioada de implementare – octombrie 2010 - decembrie 2011.

Pe cât priveşte absolvenții insituțiior de învățământ din străinătate, de origine din Republica Moldova, actualmente, nu există o statistică oficială în domeniu, dar din discuțiile cu diverşi actori implicați în acest proces, putem deduce că aproximativ 50% dintre beneficiarii de burse în străinătate se întorc după absolvire în țară, circa 25% rămân în țara în care au studiat, iar 25% fie aplică pentru următorul nivel de studii, fie pleacă în altă țară în căutarea unui loc de muncă [7].

Republica Moldova în fața fenomenului migraționist

Datele statistice oficiale, făcute publice de Comisia Electorala Centrala înainte de alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, arată că peste hotarele republicii oficial se afla 627.959 cetateni [8]. Potrivit datelor neoficiale, peste hotare muncesc de la 600 mii pina la 1 milion de cetateni moldoveni. Banii transferați de muncitori în țară constituie peste 36% din PIB-ul ei. In acest mod, Moldova

se situeaza pe locul doi în ratingul mondial la volumul remitențelor băneşti de peste hotare, elaborat de Banca Mondială [9].

În Republica Moldova, plecarea populației în străinătate la muncă sau la studii a căpătat amploare în perioada de tranziție la economia de piață. Astfel, la data Recensămîntului din 5 octombrie 2004, un număr de 273 mii persoane cu domiciliul în Republica Moldova erau absente, fiind declarate de alți membri ai gospodăriei casnice ca plecate în străinătate pentru diferite perioade. Ponderea cea mai însemnată din rândul acestora o dețineau persoanele cu vârsta cuprinsă între 20 şi 29 ani (38%), urmați de cei cu vârsta între 30 şi 39 ani (23,1%). Printre persoanele temporar absente, 76% aveau nivelul de instruire secundar general sau general obligatoriu.

Majoritatea muncitorilor din Moldova sunt angajați la munci grele şi prost plătite în domeniile care necesită forță de muncă necalificată. Lucrătorii migranți îndeplinesc aproape 40 tipuri de activități, în timp ce doar 27,3 procente lucrează conform calificării lor. Aproape 70 procente susțin că angajarea lor peste hotare nu are nimic în comun cu profesia lor. Principalele domenii de angajare sunt construcția, lucrările agricole, transportul, mineritul, serviciile casnice şi sexuale. Sunt remarcabile tendințele sezoniere, când volumul migrațiunii creşte cu 30-40 procente în perioada plantării şi colectării recoltei în agricultură [10].

În migrația de muncă se evidențează reprezentanții a tuturor etnii, care locuiesc în Moldova, de vîrstă diferită. Majoritatea migranților sunt tineri sau într-o vârstă reproductivă cuprinsă între 20 şi 30 ani. A doua categorie vîrstnică după număr sunt persoane între 45-55 de ani, care au nevoie de bani pentru a asigura studiile cu plată copiilor, studenților la universitățile din Moldova [11, 63].

Potrivit unui studiu realizat de Agentia de Rating si Investigatii „Fin-Consultant RI", în 2010**,** motivele de baza ale exodului populatiei sunt considerate veniturile reduse în țară (45% dintre respondenti), dar şi lipsa locurilor de muncă în tara (24,5%) şi starea deplorabila din localitățile rurale (15,6%). Unul din motivele migratiei moldovenilor este considerat şi lipsa oportunităților de creştere profesională (10,2% dintre respondenți). În majoritatea cazurilor cetățenii țării tind să plece peste hotare cu scopul de a găsi oportunități de creştere profesională (25,5% dintre respondenți). În căutarea unei vieți mai uşoare cu costuri de trai mai reduse vor să plece 23,4% din cei chestionati, iar 18,1% - în scop de a obține venituri pentru a-şi construi case de locuit. Aproape 12% dintre moldoveni ar pleca în cautarea unui loc de muncă, deoarece acesta nu poate fi găsit în țară. Studiul relevă că majoritatea celor chestionati (53,4%) ar prefera să muncească în țările Uniunii Europene, dar şi în Canada şi SUA (27,4%), şi în țările CSI (13,7%) [12, 13].

Amplificarea dialogului dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană după alegerile parlamentare anticipate din noiembrie 2010, a plasat în agenda de

lucru a cabinetului de miniştri de la Chişinău problema gestionării fluxului de migranţi. Una din soluţiile sigure în acest sens ar fi obţinerea unui regim liberalizat de vize cu statele UE.

Liberalizarea regimului de vize şi gestionarea migraţiei - o prioritate a guvernului de la Chişinău

În timpul campaniei electorale din toamna 2010 subiectul liberalizării regimului de vize a fost amplu mediatizat, dar perceput de mai mulţi analişti ca fiind un mesaj electoral, de poziţionare şi individualizare a ofertei PLDM-ului. Aflat în vizită de lucru la Roma, premierul Vl.Filat s-a referit la problema migraţiei în cadrul dialogului cu omologul său, S.Berlusconi, afirmând că aceasta ar putea fi soluţionată ca rezultat al perfecţionării cadrului de cooperare UE – Republica Moldova. Mai mult, în aceiaşi zi, pe site-ul *www.euobserver.com* a fost amplasat un articol semnat de primul ministru Vl.Filat, unul dintre subiectele abordate fiind destinat problemei migraţiei. În articolul de referinţă şeful Cabinetului de la Chişinău constată, între altele, că ceea ce contează mult pentru cetăţenii Republicii Moldova este obţinerea unui regim fără vize cu UE: "Oficialii vamali ai Republicii Moldova şi poliţiştii de frontieră se implică activ, fiind asistaţi de o misiune a UE, în modernizarea infrastructurii de frontieră. Moldova este un vecin din ce în ce mai sigur pentru UE şi un partener bun în gestionarea fluxurilor de migraţiune. În contextul "resetării" relaţiilor dintre SUA – UE – Rusia, Moldova devine una dintre piesele cheie ale puzzle-ului în jurul căreia noile elemente ale arhitecturii europene de securitate pot fi construite".

În cele ce urmează ne propunem o succintă analiză a principalelor etape care au marcat evoluţia în abordarea fenomenului migraţiei la nivelul politicilor comunitare.

Politica Uniunii Europene în domeniul migraţiei

Identificarea de către UE a unei soluţii adecvate în problema libertăţii de circulaţie *vs* controlul imigraţiei a fost un proces dificil. Putem spune, totuşi, că bazele unei politici comune în privinţa migraţiei au fost puse din 1985, când guvernele Germaniei, Franţei şi Ţărilor de Jos au semnat *Tratatul Schengen*, ce stabilea proceduri comune privind imigraţia în statele semnatare.

A urmat apoi în 1992 *Tratatul de la Maastricht*.

Tratatul de la Amsterdam[3] reprezintă etapa în care iniţiativele de cooperare la nivel european în privinţa justiţiei, libertăţii şi securităţii au devenit subiect al

[3] *Conferinţa interguvernamentală a durat mai mult de un an: a fost deschisă la Torino pe 29 martie 1996 şi s-a încheiat la Amsterdam pe 17 iunie 1997 printr-un acord politic la înalt nivel cu privire la un nou Tratat, semnat pe 2 octombrie 1997. Tratatul de la Amsterdam a intrat în vigoare la 1 mai 1999. Tratatul de la Amsterdam are patru obiective generale: să plaseze ocuparea forţei de muncă şi drepturile cetăţenilor în centrul atenţiei Uniunii Europene; să suprime*

legislatiei comunitare, ce include politicile privind acordarea vizelor, condițiile de eliberare a permisului de rezidență pentru imigranți, azilul, etc. Din această etapă putem spune că eforturile comunității europene dobândesc rezultate palpabile în privința politicilor imigrației şi azilului.

A. Programul Tampere

Primul for în vederea elaborării unei politici migratorii comune a UE a avut loc în octombrie 1999 la Tampere (Finlanda). Programul adoptat la Consiliul de la Tampere a introdus patru direcții în politica privind migrația: un sistem european comun privind azilul, o politică a migrației legale şi a integrării cetățenilor din țările ce nu sunt membre UE, lupta împotriva imigrației ilegale şi cooperarea cu țările de origine şi de tranzit. Printre principalele realizări în timpul perioadei de implementare a programului Tampere (1999-2004) în domeniul imigrației legale ar fi de menționat: Reunificarea familială (2003); Statutul de rezident de lungă durată pe teritoriul UE (2004); Pentru studenți – o Directivă asupra condițiilor de admitere a cetățenilor din țările terțe cu scopul de a studia, schimburi de elevi, instructaj neplătit sau serviciu de voluntariat (2005) [13].

B. Programul Haga

Următorul moment important ce a adus un nou suflu agendei UE a fost adoptarea în 2004, cinci ani mai târziu, a Programului Haga, care stabileşte obiectivele de întărire a libertății, securității şi justiției în UE pentru perioada 2005-2010. Programul Haga a recunoscut importanța imigrației legale în sprijinirea şi încurajarea creşterii economice şi competitivității UE, în acord cu *Strategia Lisabona*[4]. Conform Programului Haga, UE trebuia să-şi intensifice eforturile pentru reducerea economiei informale, un adevărat "factor de atragere" pentru migrația ilegală, folosit drept catalizator pentru exploatare. În Comunicatul său din

ultimele obstacole pentru libera circulație a persoanelor şi să consolideze securitatea; să permită Europei să îşi consolideze poziția pe plan mondial; să eficientizeze arhitectura instituțională a Uniunii în vederea viitoarei extinderi.

[4] *Strategia Lisabona a fost lansată de către statele membre ale UE cu prilejul Consiliului European din 23-24 martie 2000. Scopul declarat al acestei strategii a fost de a revigora politicile comunitare, pe fondul a două provocări majore care afectau economia şi societatea: globalizarea şi dezvoltarea cu repeziciune a societății informaționale. Obiectivul Strategiei Lisabona relansate îşi propune transformarea Uniunii într-un spațiu mai atractiv pentru investiții şi muncă, promovarea cunoaşterii si inovării şi crearea de locuri de muncă mai numeroase şi mai bune. Pentru perioada de programare financiare 2007-2013, statelor membre li s-a solicitat alocarea anumitor sume din fondurile structurale pe care urmează să le primească pentru finanțarea proiectelor legate de îndeplinirea obiectivelor Strategiei Lisabona. Astfel, fiecare Stat Membru a fost nevoit să elaboraze Programul Național de Reforme pentru Strategia Lisabona Relansată.*

19 iulie 2006, ca şi priorităţi viitoare în lupta împotriva imigrării ilegale, Comisia europeană a propus, intre altele, reducerea muncii ilegale desfăşurată de cetăţenii cu şedere ilegală din ţări terţe. Programul Haga a identificat noi priorităţi, ce vizau controlul migraţiei şi făceau apel la o abordare echilibrată a controlului migraţiei, prin dezvoltarea unei politici comune care să se adreseze migraţiei legale la nivelul Uniunii, dar şi printr-o intensificare a combaterii migraţiei ilegale, a traficului de fiinţe umane, în special femei şi copii.

În cadrul Programului Haga Comisia a prezentat *Planul Strategic privind Migraţia Legală,* care să ajute UE să facă faţă provocărilor sale economice şi demografice, dar şi să controleze fenomenul migraţiei. Acest plan acoperă perioada 2006-2009, iar printre propuneri se numără şi Cardul Verde European, care să permită forţei de muncă din ţări terţe, cu o foarte bună calificare profesională, să lucreze în ţări membre UE fără permis de muncă, acest card putând fi considerat o viză de rezidenţă la nivel avansat [14].

C. Programul Stockholm

Aprobat în decembrie 2009, este cel mai recent dintre acordurile privind politicile de securitate ale UE. Bazat pe principiul accesibilitatii, programul vizeaza extinderea la scara larga a colectării şi procesării datelor privind trecerea graniţelor şi punerea acestora în comun la nivel european. Lista de măsuri adoptate de către UE la conferinţa pe teme de securitate de la Stockholm, din decembrie 2009, constituie un efort de a stabili o arhitectură standardizată a securităţii în UE şi "o zonă a libertăţii, a securităţii şi a justiţiei în serviciul cetăţenilor" [15].

Politica Europeană de Vecinătate (PEV)

Un alt model de gestionare implicită a fenomenului de migraţiei este *Politica Europeană de Vecinătate*. Creată iniţial pentru a pregăti statele candidate pentru aderarea la UE, aceasta s-a transformat într-un sistem al cărui scop este crearea unei vecinătăţi „prietenoase" în jurul UE, oferind participare la piaţa comună, precum şi ajutor financiar.

PEV a devenit o necesitate după cel deal doilea val de extindere al hotarelor UE. În primul val (2004) au fost admise 10 state şi în al doilea val (2007) alte două state – România şi Bulgaria. Astfel, din 2007 frontierele UE au ajuns până la Republica Moldova. În aceste noi circumstanţe geopolitice UE lanseaza conceptul de Europă extinsă şi conceptul de politică europeană de vecinătate pentru statele vecine nemembre şi vecine.

Politica europeană de vecinătate îşi propune să prevină apariţia unor noi decalaje între Uniunea Europeană extinsă şi vecinii săi, oferindu-le acestora din urmă posibilitatea de a participa la diferite activităţi ale UE, printr-o cooperare mai strânsă în domeniile politic, economic şi cultural, precum şi în materie de securitate. Această iniţiativă politică ambiţioasă, lansată în 2003, prevede trans-

formarea graduală a relaţiilor comerciale şi de cooperare tradiţionale, în vederea obţinerii unui grad de integrare mai ridicat între UE şi ţările vecine. În domeniul economic, PEV oferă acestor ţări relaţii comerciale preferenţiale consolidate, o participare pe piaţa internă a UE, o mai bună legătură cu Uniunea (de exemplu, în sectoarele energiei, transporturilor şi telecomunicaţiilor), posibilitatea de a participa la anumite programe ale UE şi o consistentă asistenţă financiară şi tehnică.

Una dintre priorităţile majore este stimularea creşterii economice prin îmbunătăţirea condiţiilor care fac posibile investiţiile durabile şi creşterea productivităţii. Printre celelalte obiective politice favorabile creşterii economice: continuarea liberalizării comerţului; îndepărtarea restricţiilor privind fluxurile de capital; realizarea unor reforme instituţionale şi judiciare, inclusiv consolidarea capacităţilor; sprijinirea cercetării şi dezvoltării şi îmbunătăţirea calităţii educaţiei; combaterea corupţiei [16]. PEV este structurată pe patru direcţii: Rusia, grupul de noi state independente occidentale (Ucraina, Moldova, Belarus), Caucazul de Sud (Armenia, Azerbaijan si Georgia) şi statele din Sudul Mediteranei (Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Libia, Maroc, Autoritatea Palestiniană, Siria şi Tunisia).

În fine, cu ajutorul PEV, UE se străduieşte printre altele să contracareze sau să prevină apariţia ameninţărilor la adresa „securităţii discrete", cum ar fi imigrarea ilegală la scară mare, întreruperea importurilor de energie, degradarea ecologică, penetrarea terorismului şi crimei organizate. O parte a raţiunii PEV se reflectă, de asemenea, în Strategia de securitate europeană.

PEV - Moldova

Obiectivul principal al PEV este împarţirea beneficiilor aduse de extinderea UE din 2004 cu ţările sale vecine. Un alt obiectiv este cel stabilit prin Strategia Europeană de Securitate din 2003 si anume creşterea securităţii în vecinătatea Uniunii extinse.

Politica Europeană de Vecinatate nu ofera statelor vizate (statele din estul Europei si statele mediteraneene, si din iunie 2004 si statele sud-caucaziene) perspectiva aderarii la UE, ci permite o relaţie privilegiată cu vecinii şi o mai bună focalizare a eforturilor în domenii de importanţă vitală pentru apropierea statelor vizate de standardele europene.

Statele incluse în Politica de Vecinatate European în Est sunt: Moldova, Ucraina, Belarus [17].

În septembrie 2003, Moldova prezintă "*Concepţia integrării Moldovei în UE*", de care UE a luat notă în vederea întocmirii unui plan de acţiune în cadrul PEV. În 2004, Moldova recunoaşte importanţa PEV pentru derularea de reforme interne şi ca o modalitate de apropiere de UE. Anii 2007-2008 vor deveni foarte

importanți pentru Moldova. Or, după intrarea Romaniei în UE, Moldova va deveni stat vecin cu UE in 2007.

“Moldova dorea să fie inclusă în procesul de stabilitate şi asociere şi să semneze cu UE un Acord de stabilitate şi asociere prin care să se ia act şi să fie sprijinite aspirațiile sale europene. Se afirma că, problemele moldoveneşti legate de conflictul din Transnistria sunt similare celor din Macedonia şi Albania, şi nu celor similare din Ucraina sau Rusia; s-a susținut că, în cadrul procesului de stabilitate şi asociere sunt condiții mult mai bune decât cele oferite prin trimiterea Moldovei în coşul destinat statelor post-sovietice” [18].

În cadrul întrevederii premierului Vl.Filat şi ministrului de externe Iu.Leancă, din 24 martie 2011, la Bruxelles, cu comisarul european pentru extindere şi politică de vecinătate, S.Fule, acesta a afirmat că Comisia Europeană va acorda pentru susținerea reformelor în domeniul justiției şi afacerilor interne 50 milioane euro, 10 dintre acestea urmând să fie alocați până la finele anului curent - 2011 [19].

O nouă etapă de apropiere a Republicii Moldova de UE şi de soluționare implicită a problemei migrației ilegale a constituit-o oferirea Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană.

Planul național de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană

Statele din vecinătatea UE au preferat să abordeze discuțiile despre anularea vizelor cu UE prin clădirea unor „baraje” de critică la adresa Uniunii, acuzând-o de ridicarea unui „perete Schengen”, discriminare, etc., subliniind că extinderea UE spre est a însemnat introducerea vizelor de către noile state membre şi a generat un lobby puternic a prietenilor din UE de a obține circulația fără vize. O astfel de strategie nu a adus prea multe rezultate pentru vecinii UE. Moldova încearcă o altă abordare, cea a „implementării prealabile”, ceea ce demonstrează voință politică şi pare a fi cheia succesului Moldovei, fapt apreciat deja de către Comisarul pentru extindere şi Politica Europeană de Vecinătate (PEV), S.Fule, care a menționat că „este uimitor cât de mult s-a făcut». Chiar dacă o parte din aceste reforme au început acum câțiva ani sub umbrela Parteneriatului de Mobilitate, guvernul actual a amplificat semnificativ intensitatea şi a răspândit paleta de lucru, acoperind majoritatea problemelor care sunt legate de perspectivele de liberalizare a vizelor. Guvernul Republica Moldova a învățat din experiența Balcanilor care au trecut printr-un proces asemănător şi țări precum Macedonia, Serbia şi Muntenegru, care deja au obținut un regim de călătorie fără vize. În acest moment, Moldova foloseşte foile de parcurs pentru Balcani drept reper în derutarea reformelor care sunt formate din patru blocuri:

- (1) Securitatea Documentelor,
- (2) Migrația ilegală,

- (3) Ordinea Publică şi Securitatea,
- (4) Relațiile Externe şi Drepturile Fundamentale.

În toate aceste domenii, Republica Moldova operează reforme. Din 2008, Ministerul Tehnologiilor Informaționale eliberează deja opțional paşapoarte biometrice iar, începând cu 1 ianuarie 2011, Moldova va elibera doar paşapoarte biometrice, care sunt în conformitate deplină cu standardele ICAO (Organizația Aviației Civile Internaționale) [20].

Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize între Republica Moldova şi UE a fost aprobat de Comisia Europeană la 16 decembrie 2010. La 24 ianuarie 2011, Comisarul European pentru Afaceri Interne, C.Malmstrom, a înmânat oficial la Chişinău acest document, care prevede condiții tehnice pe care autoritățile din Republica Moldova urmează să le implementeze pentru ca cetățenii moldoveni să poată beneficia de regimul liberalizat de vize.

Principalele prevederi ale Planului de Acțiuni privind liberalizarea regimului de vize, se referă la securizarea frontierelor, reformarea Ministerului de Interne, introducerea paşapoartelor biometrice, combaterea criminalității şi a corupției etc. **(**Din 14 martie 2011 au intrat in vigoare noile prețuri pentru perfectarea şi eliberarea paşapoartelor cu date biometrice. Acestea sunt cu 53% mai mici decât cele anterioare).

Documentul nu prevede un termen exact de implementare. Totul va depinde de mersul reformelor în Republica Moldova. Deşi, potrivit şeful diplomației moldovene, Iu.Leancă, Moldova va avea nevoie de 18 luni pentru implementarea acestuia. Astfel, Republica Moldova mai face un pas spre Uniunea Europeană. Conform declarațiilor avansate de către premierul Vl.Filat până la finele anului 2012, moldovenii vor putea circula fără vize în spațiul Uniunii Europene.

Planul de Acțiuni privind liberalizarea regimului de vize dintre Moldova şi Uniunea Europeană a intrat în vigoare, odată cu publicarea unei hotărâri de Guvern în Monitorul Oficial din 14 martie 2011. Pentru realizarea planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de viz**e,** Guvernul are nevoie de 39 de milioane de euro. Aceste costuri au fost calculate din experiența statelor care recent au parcurs procesul de liberalizare a regimului de călătorii. O parte din aceşti bani vor fi alocați din bugetul de stat al Moldovei, restul se aşteaptă să fie obținută de la donatorii străini. Banii vor fi utilizați pentru reformarea Ministerului Afacerilor Interne şi a Serviciului Grăniceri [21].

Prima fază a Planului ce ține de ajustarea legislației naționale la cea europeană urmează să fie realizată în prima jumătate a anului 2011: Modova trebuie să realizeze reforma justiției, combaterea corupției şi să asigure un management adecvat al frontierelor. După care va începe etapa a doua - implementare propriu-zisă. Comisia Europeană în comun cu țările-membre urmează să elaboreze, în lunile iunie-iulie 2011, primul Raport de evaluare a angajamentelor asumate de Moldova în acest sens, precum şi să elaboreze un studiu de impact asupra ge-

stionării domeniului migrației în contextul liberalizării regimului de vize cu UE. Reforma MAI, reforma Serviciului de Grăniceni, reforma altor instituții de forță din Republica Moldova, reforma justiției - per ansamblu - sunt nişte lucruri foarte voluminoase şi ambițioase. Realizarea aceloraşi reforme le-au luat Albaniei, Bosniei şi Herțegoninei 3 ani de zile. La capitolul trei din planul de acțiuni apare ca condiție diminuarea corupției [22].

Opinia expertilor față de negocierile dintre UE şi Molodva la compartimentul liberalizarea regimului de vize sunt separate. Astfel, experții români de la Centrul Român pentru Politici Externe (CRPE) susțin că Franța a îngreunat procesul de eliminare a vizelor pentru cetățenii moldoveni. În loc de documentul cerut, care ar fi asigurat liberalizarea regimului de vize după modelul Serbiei, Moldova s-a ales cu un Plan de acțiuni ce complică procesul: „Dacă Moldova avea un „*roadmap*" (foaie de parcurs), document care permite ca, după îndeplinirea angajamentelor față de UE, vizele să fie ridicate automat, moldovenii ar fi putut circula fără vize mult mai repede, iar drumul către UE ar fi fost mai simplu. (Roadmap-ul este documentul pe care l-au avut țările din Balcanii de Vest, Serbia şi Muntenegru). Susținătorii Moldovei din UE, inclusiv România, Polonia şi Ungaria, au avut un roadmap pentru Moldova, dar Franța s-a opus să-l accepte şi s-a ajuns la compromisul cu Planul de acțiuni. Diferența față de roadmap este că, după îndeplinirea condițiilor din Planul de acțiuni, Consiliul UE, format din reprezentanții celor 27 de țări-membre, trebuie să voteze ridicarea vizelor şi este posibil ca unul dintre cele 27 de state să nu fie de acord [23].

Ex-consilierul prezidențial, D.Dungaciu, este de părerea că liberalizarea regimului de vize pentru moldoveni ar putea avea scenariul intrării în zona Shengen a României. Potrivit acestuia, chiar dacă autoritățile Republicii Moldova vor îndeplini punctele prevăzute de planul de acțiuni, “se va hotărî la nivel politic". Asta este şi marea diferență între planul de acțiuni şi foaia de parcurs. “Deci Republica Moldova se află încă în capcana deciziei politice, şi lucrul acesta nu trebuie să fie neglijat. La fel ca şi în cazul României la faza intrării în spațiul Shenghen. Din punct de vedere tehnic toate rapoartele erau pozitive, România îndeplinise tot ce avea de făcut pentru spațiu Shenghen, dar a venit un vot politic, o observație negativă. În foaia de parcurs pe care a primit-o Ucraina în 2010, este stipulat ce se va întâmpla, dacă condițiile vor fi îndeplinite, pe când în planul de acțiuni primit de Republica Moldova acest lucru nu este stipulat. Deşi criteriile care se regăsesc în acest plan de acțiuni sunt absolut identice pentru toate țările. Fie că vorbim despre un plan de acțiune sau foaie de parcurs.

Totodată, se fac auzite voci, potrivit cărora **„**Moldova nu poate fi văzută în interiorul UE până când conflictul din Transnistria nu va fi rezolvat." Aceasta este opinia europralamentarului din partea Grupului Conservatorilor si Reformistilor, Ch.Tannok, primul raportor cu privire la Politica de Vecinătate: “Totuşi, Moldova are o mare bătaie de cap cu chestiunea transnistreană, care e nerezol-

vată. Ultimul lucru pe care l-ar face UE ar fi să aducă în interior o țară al cărei teritoriu este controlat parțial de o autoritate dependenta sau de Rusia. Am avut această problemă cu Cipru şi nu o vom mai repeta.” De asemenea, europarlamentarul se arată sceptic față de perspectivele celor 6 state din *Parteneriatul Estic* - dintre care Ucraina, Moldova si Belarus - de a deveni într-un viitor membri ai Uniunii Europene: “Aceste țări sunt mai degrabă blocate în statutul de vecini ai UE, opțiunile fiindu-le restricționate la cele pe care le au toți vecinii UE, adică Acorduri de Asociere, Acorduri de Liber Schimb şi, la un moment dat, liberalizarea vizelor. În rândul europenilor se înregistrează o oboseală cu privire la extindere. …Ucraina, Moldova şi țările din Caucazul de Sud, se află la acest moment în afara agendei politice europene. Abordarea generală pe care o au statele membre în acest moment este aceea că nici unui stat din vecinătatea estică nu îi va fi acordat statut de stat candidat” [24].

În final, lucru pe care nu-l putem neglija – implicarea unor divirgențe de valori, cu ample dezbateri în mass-media - pe care le implică condițiile stipulate în Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize. Anume din categoria acestora face parte promulgarea legii anti-discriminare. Deşi a fost adoptată de către guvernul de la Chişinău, unii lideri de opinie din legislativ se pronunță categoric împotriva promulgării acesteia. Sunt declarații ce îi supără pe unii demnitari europeni. Bunăoară, europarlamentara M.Macovei reaminteşte parlamentarilor moldoveni că în Planul de acțiuni privind liberalizarea vizelor, Republica Moldova s-a angajat să îndeplinească acest obiectiv şi să adopte legea anti-discriminare în acest an. Un mesaj similar a fost transmis parlamentarilor de la Chişinău şi de către un grup de parlamentari europeni, care cer colegilor lor din Moldova să adopte proiectul legii anti-discriminare fără amendamente. Parlamentarii europeni semnatari sunt din partea social-democraților, ecologiştilor, liberalilor şi popularilor şi ei îşi exprimă convingerea că adoptarea legii aşa cum a fost propusă de guvern va avea un efect favorabil asupra relațiilor dintre Uniunea Europeană şi Moldova în contextul politicii de vecinătate a Uniunii Europene [25].

Guvernul Republicii Moldova a aprobat deja Programul Național de implementare a Planului de acțiuni privind liberalizarea vizelor, iar la 5 mai 2011 îi va fi prezentat raportul de implementare a primei faze a Planului Comisiei Europene.

Concluzionând, vom afirma că problema migrație, inclusiv “exodul de creiere” se va menține atâta timp, cât vor exista economii performante şi state cu democrații problematice şi economii deficitare. În cazul Republicii Moldova, implementarea programului PEV, a Programului de liberalizare a regimului de vize – sunt paşi concreți care ar putea să determine, implicit, motivarea emigranților moldoveni să revină acasă. Totodată, aceste acțiuni confirmă abnegația autorităților moldovene de a se racorda la standardele democrațiior europene.

Un ultim accent - vizita de lucru la Chişinău a sefului diplomatiei europene, C.Ashton, reprezintă o mărturie a intensității dialogului politic UE - Moldova, iar cea a Vice-preşedintelui american J.Biden a scos în evidență angajamentul SUA de a sprijini eforturile Republicii Moldova pe calea integrării europene. Modernizarea politică a Republicii Moldova, grație suportului occidental, ar putea conduce spre ridicarea nivelului de trai al moldovenilor, care ar avea mai multe oportunutăți acasă decât aflați în migrație ilegală.

Bibliografie:

1. Nuhoglu Soysal Y. Limits of Citizenship. Migrants and Postnational Membership in Europe. - Chicago: University of Chicago Press, 1994, www.jstor.org.
2. http://www.euractiv.ro/uniuneaeuropeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_21045/Social-democratii-germani-vor-liberalizarea-pietei-muncii-pentru-romani-si-bulgari-din-2012.html
3. Frâncu E., Nahoi O. Granițele României, păzite şi de polițişti europeni, http://www.adevarul.ro/adevarul_europa/Granitele_Romaniei-pazite_si_de_politisti_europeni_0_464954098.html, accesat 19 aprilie 2011.
4. http://www.azi.md/ro/story/1664
5. Entzinger H., Martiniello M., Wihtol de Wenden C. Migration between states and markets. - Ashgate Publishing, Ltd., 2004.
6. Johnson J.M., Regets M.C. International Mobility of Scientists and Engineers to the United States – Brain Drain or Brain Circulation? // National Science Foundation, Division of Sciences Resource Studies Issues Brief, 10 November. 1998
7. Antonov V., Gamanji T., Cruc O. Exodul de creiere: provocări, consecințe, căi de acțiune. http://www.viitorul.org/public/2856/ro/MONITOR_SOCIAL%20exod%20creiere.pdf
8. http://newsmoldova.md/politics/20100121/839507.html
9. http://iom.md/materials/studies_reports/2009_05_05_remmit_boom_over_eng.pdf.
10. Мошняга В. Чемодан, вокзал ... и далее везде. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинэу, CAPTES, 2000
11. Moşneaga V., Rusnac Gh., Țurcan V. Migrațiunea forței de muncă în Republica Modova: cauze, tendințe, efecte. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), №1 (XXV), 2004. – Chisinau, USM, 2004.
12. http://www.viitorul.org/public/2856/ro/MONITOR_SOCIAL%20exod%20creiere.pdf
13. http://www.firststepsproject.eu/web/content.asp?lng=ro&parent=POLICY&section=Immigration

14. http://ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_24.pdf
15. Bobu C. Politica UE în domeniul migrației – mai multe fațete ale aceleiaşi dileme. www.sferapoliticii.ro/sfera/pdf/Sfera_137.pdf
16. http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_ro.htm12.
17. http://www.mf.gov.md/ro/cooperinternal/es/vecin/
18. Duta P. Politica Europeană de Vecinătate - o alternativă la integrarea în UE. // Sfera politicii, nr.116-117, 2005, http://www.sferapoliticii.ro/sfera/116-117/art5-duta.html
19. http://unimedia.md/?mod=news&id=31649
20. Litra L. Liberalizarea regimului de vize cu UE: o misiune imposibila sau un obiectiv atins**,** Buletin de politica externă, 2010 http://www.viitorul.org/public/2880/ro/Policy%20Statewatch5%20ro.pdf
21. http://www.publika.md/39-milioane-de-euro-pentru-liberalizarea-regimului-de-vize_241101.html
22. http://www.voceabasarabiei.net/stiri/politica/14774-audio-liberalizarea-regimului-de-vize-pentru-moldoveni-scenariu-asemntor-cu-intrarea-romaniei-in-zona-shengen
23. http://www.adevarul.ro/international/De_ce_nu_scapa_Moldova_de_vize_0_412159442.html
24. http://europa.md/stiri/show/8754/europarlamentar-nu-vad-moldova-in-interiorul-ue-pana-cand-conflictul-din-transnistria-nu-va-fi-rezolvat, accesat 19 martie 2011.
25. http://politicom.moldova.org/news/criteriile-de_nediscriminare-nu-sunt-negociabile-218472-rom.html, accesat 23 martie 2011

Prezentat la redacție
la 20 aprilie 2011

DETERMINANTELE GEOPOLITICE ŞI CULTURALE EXTERNE ALE GĂGĂUZILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia PUTINĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice, Catedra Ştiințe Politice
Lector universitar, doctorand

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice, Catedra Ştiințe Politice
Doctor habilitat în istorie, profesor, academician

The eastern and southern regions of our state reprezents a big concentration and diversity of national/etnic minorities. The existence of minorities′ Patron states in addition of geopolitical background digrease some impacts in the teritorial structure and etnic politics of Moldavian state.

This paper will begin with the outlining of some general and historical aspects of geopolitical bakground of this region. Also, it analyzes the fundamentation of Moldova′s Gagauzian Autonomy in context of geopolitical strategies of Patron-states or of the interested states to make an influence in Republic of Moldova. Understanding the specifity of the etno-political context of the institutionalization of Gagauzian territorial autonomy is essential in order to identify the principal extern vectors of influence: Comrat-Tiraspol-Moskow and Comrat-Ankara, and the relationschips caracter between them.

Particularitățile determinismului rusesc în raport cu găgăuzii din sudul Basarabiei – evoluția relațiilor.

La sfîrşitul sec. XVI în Bulgaria s-a instalat dominația osmană. Mulți locuitori ai ținutului părăseau aceste teritorii şi căutau azil pe teritoriile între Prut şi Nistru. Numărul refugaților de peste Dunăre a sporit în sec. XVIII. Aceasta se explică prin nenorocirile care le suferea populația băştinaşă în urma ocupației ei de către imperiul rus creştin. Anume după aceste evenimente numărul strămutaților de peste Dunăre a crescut pînă la 27 mii oameni. De la început ei locuiau în oraşe şi moşii boiereşti, dar treptat au început să se aşeze pe pămînturile libere din zona bugeacului. Anume în aceşti ani au apărut primele localități gulgaro-găgăuze: Caragaci, Cubei, Enichioi, Vulcăneşti, Ciişia, Tabachi, Ceadîr-Lunga, Comrat, Satalic-Hadji [1]. Spre anii ’50 ai sec. XIX populația bulgaro-găgăuză în ținut constituia deja circa 60 mii oameni.

Guvernul rus permitea bulgarilor şi găgăuzilor colonizarea pămînturilor pustii, avînd ca scop valorificarea economică a regiunilor sudice ale Basarabiei. Bulgarii şi găgăuzii s-au aflat în condiții deosebite de cele din întregul imperiu: ei au avut posibilitatea să dezvolte formele capitaliste de gospodărire – ca bază erau conace rurale prospere. În anii '80 ai secolul trecut regiunile Basarabiei au ieşit pe locul I între guberniile ruse sudice specializate în agricultura de comerț [2]. Această situație de prosperitate economică relativă a ținutului nu putea să determine şi situația socială a populației. Conform rencensămîntului din 1897, găgăuzii erau unii dintre cei mai analfabeți din toate popoarele ce locuiau în gubernia Basarabiei. Procesul de învățămînt se efectua în limba rusă. „Pentru bulgari şi găgăuzi guvernul rus a "rezervat numai în ținuturile Cahul şi Cetatea Albă peste 454.000 desetine (504.444 ha- n.a.), din care doar 57.000 desetine de terenuri neutilizabile. Printr-un decret-lege al împăratului datând din 29 decembrie 1819 "refugiaților bulgari şi altora veniți de dincolo de Dunăre", înainte şi după data decretului, li se acordau o serie de drepturi ce fuseseră recunoscute coloniştilor din guberniile „Noii Rusii":

- (art.1) - Cei care veniserăa anterior nu trebuiau să plătească impozite şi erau scutiți de taxe vreme de trei ani,

- (art.2) - Refugiații veniți în timpul şi ulterior ultimului război beneficiau de aceleaşi privilegii timp de şapte ani,

- (art.3).- Cei deja stabiliți, ca şi locuitori autohtoni care trăiau printre ei, nu puteau beneficia de această scutire de şapte ani [3].

În ceea ce priveşte gradul de dezvoltare a sentimentului conştiinței naționale, atunci în perioada Imperiului Țarist găgăuzii au întîmpinat foarte multe obstacole din partea guvernării imperiale în dorința lor de a se afirma ca grup etnosocial distinct. Populația găgăuză era confundată de către autorități cu bulgarii, fiind calificați drept „bulgari din Dobrogea", vorbitori ai limbii turce [4].

Procesul de infiltrare a populației găgăuze în Basarabia este acelaşi cu cel al bulgarilor. Aceştia s-au refugiat în această provincie venind din regiunile turceşti, mai exact din Dobrogea, odată cu bulgarii, dar formând sate separate. După statistica din 1817, numărul găgăuzilor se ridică la aproximativ 1.205. Potrivit statisticii din 1897, ei formau 2,9 % din întreaga populație a provinciei situate între Prut şi Nistru, respectiv la acea dată numărul lor era de 56.127. Majoritatea statisticilor ruseşti din secolul al XIX-lea includ pe găgăuzi în numărul bulgarilor, căci îi considerau ca fiind de origine slavă, astfel încât numărul acestora din urmă apare mult mai ridicat decât este în realitate. Interesantă este şi opinia împărtăşită de unii istorici bulgari care consideră că găgăuzii sunt bulgari creştini şi turcizați [3]. Şi doar în 1897 găgăuzii pentru prima dată în documentele oficiale sunt recunoscuți de către autorități drept etnie separată, fiind numiți „turci-creştini".

Un alt impediment în procesul de consolidare a autonomiei cultural-spirituale, l-a constituit procesul de rusificare. Populația găgăuză a început să conceapă limba rusă drept limbă proprie, ce a îngreunat procesul de „apropiere" cu populația băştinaşă. Deasemenea, intelectualitatea găgăuză era puțin numeroasă, neformînd o forță capabilă să contribuie la edificarea unei conştiințe etnice moderne a găgăuzilor. În pofida tuturor acestor obstacole găgăuzii din sudul Basarabiei au reşit să-şi păstreze entitatea culturală, conştiința etnică şi limba maternă. Cu atît mai mult merită de apreciat efortul găgăuzilor, depus pentru a-şi păstra specificul național într-un mediu poate nu întotdeauna favorabil procesului. Ciar şi în perioada cînd Basarabia s-a aflat în componența statului român, şi autoritățile române încercau să asimileze populația din regiune, găgăuzii şi-au protejat individualitatea etnică [4].

Perioada sovietică a fost una importantă pentru etnicii găgăuzi în aspectul evoluției culturale. În rîndurile intelectualității găgăuze apare interesul ştiințific pentru studierea etnogenezei lor, precum şi contribuirea la dezvoltarea culturală a identității lor. Politica Uniunii Sovietice în raport cu minoritățile poate fi divizată în cîteva perioade: 1946-1961; 1961-1986; după 1986.

1) Anii **1946-1961** se caracterizează printr-o renaştere culturală şi etnică a găgăuzilor din RSSMoldovenească. Statul avînd un rol important şi activ în formarea unei culturi moderne a găgăuzilor în sensul: - contribuirea la formarea unei limbi literere şi scrise moderne (în baza alfabetului kirilic); elaborarea de manuale în limba găgăuză, inclusiv şi pentru clasele primare; pregătirea cadrelor în domeniul predării limbii găgăuze; predarea limbii găgăuze în învățămîntul primar şi secundar în şcolile localităților cu populație preponderent găgăuză. Realizarea acestor sarcini s-a realizat la nivel etatic şi prin crearea unui cadru juridic de reglementare a acestor aspecte. Se are în vedere adoptarea Decretului Prezidiumului Sovietului Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti din 30 iulie 1957 cu privire la introducerea scrisului găgăuz.

2) **1961-1986.** În 1961 programul de dezvoltare a culturii găgăuze şi-a încetat activitățile. Conducerea RSSM treptat a abandonat toate inițiativele de dezvoltare culturală a minorității găgăuze. Politica guvernului comunist a fost una de asimilare / rusificare. Se renunță la ideea limbii găgăuze şi se pune accentul pe formarea identității găgăuze în baza a două limbi - rusă şi găgăuză [4].

3) **Anul 1986** se caracterizează prin reformarea şi democratizarea regimului sovietic, la inițiativa lui M.Gorbaciov. Pe valul evenimentelor care s-au produs în Uniunea Sovietică (Perestroika şi Glasnosti), în sudul Republicii Moldova a început o mişcare populară pentru realizarea autonomiei administrativ-teritoriale a găgăuzilor. Procesul a continuat pînă în 1994, cînd, pe 27 decembrie, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei.

În contextul tuturor aspectelor analizate ce ține constituirea găgăuzilor în zona de influiență rusească, putem constata că în sudul Moldovei nu puteau şi nici nu pot apărea elemente de rusofobie. Aceasta se bazează pe rațiunea că pînă nu demult aspirațiile găgăuzilor erau legate de Rusia sub orice ipostază a ei. Fenomenul se produce nu din cauza unei simpatii „inerente" față de ruşi, ci datorită memoriei istorice despre bunăstarea strămoşilor pe aceste pămînturi în perioada existenței Imperiului Rus (acest fenomen poate fi urmărit şi la nemții de pe Volga, la dunganii din Kazahstan ş.a.).

Rolul Moscovei în derularea conflictului găgăuz.

Pe de o parte, unii autori străini, insistă asupra rolului minor şi incert al Rusiei în conflictul găgăuz, vehiculînd ideia că Guvernul Elțin nu a susținut în mod aparent găgăuzii. De fapt, principalul vector de influiență al Moscovei în regiune, a fost mişcarea separatistă din Transnistria, Nistrul fiind calea de importață mare în penetrarea influenței ruse în sudul Modovei. Şi dacă inițial, mişcarea separatistă găgăuză era capabilă să accepte orice sprijin (politic sau militar) din partea ruşilor, pînă la urmă ea şi-a luat avîntul pe cont propriu. În perspective de viitor, Rusia putea fi tentată de a se folosi de „atuul găgăuz", în cazul în care s-ar fi realizat unirea Republicii Moldova cu România. În acest caz poziția Găgăuziei la frontiera dintre România, Ucraina şi Moldova, dobîndeşte în acest caz un nou interes strategic [5].

Pe de altă parte, autorii autohtoni consideră că influența rusă în genearea şi dezvoltarea conflictelor etnopolitice a fost una destul de activă şi fizic prezentă prin intermediul trupelor militarea în regiunile de sud ale Republicii Moldova. Se are în vedere atît regiunea transnistreană, precum şi cea a bugecului. Moscova susținea mişcările separatiste găgăuze, recurgînd la toate metodele, la cele de constrîngere şi intimidare, demonstrîndu-şi forța prin introducerea pe teritoriul Republicii Moldova a unor forțe armate ruseşti. Astfel, în raioanele de sud ale țării, au fost dislocate unități de desant, încartiruite în or. Bolgrad din Ucraina, invocîndu-se motivul de necesitate de apărare a populației găgăuze de băştinaşi [6, 300].

Cooperarea strînsă între Comrat şi Tiraspol, intenția de a participa la negocierile referitoare la reglementarea diferendului între Chişinău şi Tiraspol în calitate de al treilea subiect, arată, cel puțin dacă nu ostilitate, față de autoritățile centrale de la Chişinău, atunci lipsă de respect. Liderul separatiştilor transnistreni, I.Smirnov şi-a manifestat direct disponibilitea să sprijine „lupta poporului găgăuz pentru consolidarea statalității Repunlicii Găgăuze". Totodată, M.Kendigelean, unul dintre liderii mişcării de autodeterminare de la începutul anilor '90 ai secolului trecut; precum şi fost Preşedinte al „autoproclamatei Republici Găgăuze"; unul dintre arhitecții autonomiei teritoriale a găgăuzilor, creată pe teritoriul Republicii Moldova; ex-Preşentele Adunării Populare a Autonomiei Gă-

găuze în perioada anilor 1998-2002, într-o declarație de-a sa, accentuase asupra caracterului de prietenie a puterilor de la Comrat şi Tiraspol şi a meritului acestora în edificarea statului moldovenesc, prin crearea de antipoduri în calea mişcării naționale, care opta pentru realipirea la România [7, 337].

Chiar dacă în urma adoptării de către Parlamentului Republicii Moldova a *Legii privind statutul juridic al Autonomiei Găgăuze (Gagauz Yeri) în 1994,* aşa numita „problemă găgăuză" a dispărut de pe agenda politică, nesoluționarea conflictului transnistrean influiențează de multe ori situația din sudul țării sau relațiile dintre autoritățile centrale şi cele ale autonomiei (cazul demisionării forțate a Guvernatorului Croitor, căruia i se aduceau învinuiri de colaborare şi susținere a regimului separatist de la Tiraspol [8, 186-195].

Pe parcursul a cincisprezece ani de ființare a autonomiei găgăuze în structura teritorială a statului nostru, caracterul relațiilor dintre guvernul central şi autoritățile autonomiei s-au manifestat în aspect instabil şi complex, factorul extern rus fiind unul care să influiențeze calitatea şi intensitatea lor. Oscilarea poziției liderilor autonomiei între diferite centre de putere (Chişinău-Tiraspol-Comrat), deseori au afectat realizarea propriilor interese ale găgăuzilor.

Autoritățile Unității Teritoriale Autonome Găgăuze în repetate rînduri şi-au manifestat interesul vădit înspre Rusia, considerînd-o, ca pe o forță politico-economică importantă în dezvoltarea regiunii autonome. Actualul şef al administrației autonomiei găgăuze, M.Formuzal, în programul său preelectoral, lansat în alegerile din 2006 pentru funcția de Guvernator (Başkan), întitulat „Unsprezece paşi în întîmpinarea oamenilor" formula ca priorități ai politicii externe a autonomiei „intervenirea pe lîngă ambasadele Turciei, Rusiei şi Bulgariei în Republica Moldova în vederea deschiderii în autonomie a unor secții consulare. Aceste măsuri nu doar vor consolida autoritatea Găgăuziei şi a întregii țări pe plan internațional, dar şi vor oferi locuitorilor autonomiei şi compatrioților noştri de peste hotare asistență juridică şi susținere morală" [9].

La etapa actuală Comratul consideră relațiile cu Rusia, ca prioritare în dezvoltarea economică a regiunii, aceasta fiind principala piață de desfacere pentru agenții economici din sudul republicii. Poziția Rusiei este reflectată de multe ori de acțiunile acesteia, prin acordarea de ajutoare materiale destinate locuitorilor Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (UTAG) sau unele declarații ale oficialilor acesteia. Spre exemplu, Directorul Institutului Rus de Studii Strategice, L.Reşetnikov, în cadrul vizitei sale la Comrat, a subliniat că Autonomia Găgăuză este un factor care influiențează esențial relațiile moldo-ruse [www.unimedia.md]. La rândul său, Başkanul Găgăuziei, M.Formuzal, a menționat într-un comunicat de-al său că autonomia este deschisă pentru investițiile ruseşti, sunt create condiții excelente pentru investitori, este garantată securitatea la cel mai înalt nivel.

Identitatatea turcă a găgăuzilor –
punct de pornire în relațiile cu Turcia.

Primele încercări de manifestare a interesului autorităților tuceşti față de găgăuzi a avut loc după crearea statului turc modern în prima jumătate a secolului XX. Această misiune i-a revenit primarului, Hamdullah Suphi Tanriöver, numit în 1931 Ambasadorul Turciei în România. Acesta a primit acordul Preşedintelui Inönű, de a face cercetări privind grupul etnic numit găgăuz, care popula sudul Basarabiei, parte integrantă a României la acea perioadă. El încercă să stabilească care este legătura etnoistorică a acestor două popoare şi să demonstreze originea turanică a găgăuzilor.

La inițiativa lui au fost organizate cursuri de predare a limbii turce, fiind salutată de statul român, care acepta şi obligațiile de salarizare profesorilor turci. În acelaşi sens, au fost oferite burse pentru studii în Turcia unor tineri de etnie găgăuză. Totuşi, poziția turcă era destul de insistentă în ceea ce priveşte diferența de religie. Unii dintre aceşti tineri erau siliți să renunțe la religia creştin-ortodoxă şi să accepte islamul. Deaceea, populația sudului istoric al Basarbiei nu saluta aceste presiuni din partea turcilor [5]. Tanriöver spera însă, că în pofida diferențierei de ordin confesional, unii găgăuzi vor dori să fie repatriați în Turcia. Aceste planuri au fost însă suspendate în urma invaziei sovietice asupra Basarabiei în 1940.

După anexarea Basarabiei la URSS dezvoltarea relațiilor turco-găgăuze a fost imposibilă de realizat. La fel ca şi în timpul existenței Imperiilor Otoman şi Rus, Turcia, şi URSS erau în relații de inamicitate, în special în periada războiului rece (în contextul în care Turcia aderase la NATO încă din 1952). Înainte de destrămarea URSS, Turcia a încercat să stabilească relații cu Uniunea Sovietică. În 1986 are loc vizita Prim-ministrului Turciei la Moscova, în vederea negocierilor de ordin economic în domenul importării de gaze din Siberia şi a exporturilor de mărfuri turceşti în URSS. Întîlnirea cu şeful statului sovietic, M.Gorbaciov, nu a avut loc, la refuzul acestua [10, 259].

O relansare a relațiilor turco-găgăuze a avut loc în 1990. Conruntarea dintre mişcările naționale (Frontul Popular versus Interfrontul, Gagauz Halkî) a început pentru liderii de la Comrat prin stabilirea de realții în exterior în special Turcia, Rusia. Relația cu Turcia era necesară liderilor separatişti găgăuzi, în cazul în care se realiza crearea noii lor entități politice. În 1991 are loc o nouă vizită a Preşedintelui turc, organizată simboloc cu ocazia celei de-a 70-a aniversare de la semnarea tratatului bilateral Turcia URSS de către Lenin şi Atatűrc. În urma acestei vizite Atatűrc reiterează misiunea începută de Tanriöver şi continuă misiunea de a stabili şi dezvolta legături cu marea „națiune turcă” prin întîlniri şi vizite cu liderii statelor Ucraina, Kazahstan şi Azerbaidjan [10, 261].

Este de menționat că interesul Turciei față de găgăuzii din Moldova este unul justificat în baza originii etnoistorice comune. În pofida existenței unor

multiple abordări privind etnogeneza găgăuzilor, majoritatea cercetătorilor, inclusiv exponenți ai acesui grup etnic, insistă asupra originii turanice a acestora. În primul rînd, Turcia, în raport cu Republica Moldova şi comunitatea internațională, prin obligația de sorginte istorică, şi-a asumat rolul de avocat al găgăuzilor, şi susținerea lor în ceea ce ține de păstrarea şi dezvoltarea culturii lor.

Un alt element important în evoluțiile etnopolitice din sudul republicii a fost poziția Turciei față de Moscova aceasta este determinată de următorii factori:

1) Exercitarea influenței politice în zonă – oportunitate care s-a creat după destrămarea URSS, Turcia consolidîndu-şi statutul de putere regională.

2) Consolidarea puterii în spațiul pontic şi marginalizarea ruşilor în bazinul Mării Negre;

3) Promovarea exporturilor turceşti; Protejarea minorității turcofone - a găgăuzilor - şi aprofundarea identității lingvistice turcofone [7, 339].

Turcia între timp rămîne ferm în favoarea menținerii integrității teritoriale a Republicii Moldova. În acest aspect putem indentifica următorul argument: ea a încercat să diminueze într-un anumit fel influiența rusă în regiune, care chiar dacă nu este parte directă la zona de securitate turcă, este destul de importantă pentru a avea un impact semnificativ [5]. Politica ei, totuşi, la demLararea conflictelor din sud-estul republicii a fost una dublicitară: pe de o parte, una reținută în declarații vis-a-vis de procesele etnopolitice din Moldova, dar pe de altă parte prin intermediul asistenței financiare şi tehnice, au influiențat comportamentul liderilor găgăuzi şi au susținut subtil Legea cu privire la statutul juridic special al Autonomiei Găgăuze, adoptată în 1994, care în opinia unor autori are un potențial (con)federativ explozibil, neexplorat pe deplin, de liderii găgăuzi [7, 339].

În urma acordării statutului de autonomie găgăuzilor din Moldova au urmat o serie de acțiuni şi declarații din partea statului turc, în vederea apropierii acestor două popoare. În 1996 În Republica Moldova a avut loc vizita Preşedintelui turc Demirel şi a unui numeros corp de membri ai Guvernului, deputați şi oameni de afaceri. În cadrul acestei vizite s-au pus bazele colaborării turco-moldoveneşti, prin prisma interesului Turciei pentru regiunea autonomă. Rezultatele colaborării au fost materializate prin semnarea unui tratat bilateral de prietenie şi colaborare, ratificat de ambele state, precum şi deschiderea la Chişinău, a unui *Birou Oficial al Agenției pentru Cooperare şi Dezvoltare Turcă (TICA)*. Acest Birou are menirea de a gestiona asistența culturală şi economică a găgăuzilor oferită de statul turc.

Interesul turcilor vis-a-vis de găgăuzii din Moldova, rămîne a fi unul de lungă durată, scopul principal al relațiilor şi intențiilor de prietenie manifestate fiind nu doar nu aspectul etnocultural, de a-i ajuta să-şi exprime identitatea, dar şi de a contribui la apropierea culturală şi lingvistică a acestor două popoare. „Arma” de viitor în apropierea găgăuzilor de turci poate fi televiziunea. Acest fac-

tor a fost conțientizat de autoritățile turce, care au contribuit la retranslarea a cîtorva canaluri de televizune turcă [5].

Turcia nu poate manifesta o politica activă, în acest sens, dat fiind faptul, că poate dăuna realizarea unor interese economice în regiune, dar şi în virtutea faptului că două secole de dominație rusă pe aceste teritorii şi-a făcut efectul. Găgăuzii din Moldova au fost profund rusificați, atît din punct de vedere lingvistic (majoritatea avînd ca limbă de studiu şi comunicare rusa), dar şi ideologic. Toate aceste acțini, politici culturale realizate de statul turc în raport cu locuitorii autonomiei, pot fi decît salutabile din partea autorităților statului moldovenesc, doarece ele contribuie, într-o anumită măsură la „derusificarea” găgăuzilor.

Politica şi interesul autorităților găgăuze vis-a-vis de Turcia.

În 1990, în sudul actualei Republici Moldova, au apărut trei mişcări etnice găgăuze (Vatan, Birlic şi Gagauz Halkî), care ulterior au fuzionat formînd *Mişcarea Populară Gagauz Halkî*. Liderii acestei mişcări (M.Kendighelean, S.Topal), în urma organizării aşa-numitului Congres I al deputaților de toate nivelurile din partea teritoriilor polpulate compact de găgăuzi au declarat crearea „autoproclamatei” republici găgăuze” [6, 299]. În acest sens, liderii de la Comrat țineau să caute sprijin în exterior, pentru realizarea planurilor sale de autodeterminarea externă a găgăuzilor din sudul Moldovei. În acest scop au fost realizate încercări de a apela la ajutorul Turciei, care putea servi ca garant al lansării pe plan internațional a noii entități politice găgăuze declarate. Astfel că vizita din martie 1991 a Preşedintelui Turciei la Moscova a servit ca o uşă deschisă pentru stabilirea de relații directe cu liderii găgăuzi. Întîlnirea şefului statului turc cu S.Topal (în acel timp suplinind funcția de Preşedinte al aşa-numitei „republici găgăuze”) a avut ca consecință încurajarea unui sentiment de optimism şi susținere din partea turcă.

În iarna anului următor doi reprezentanți găgăuzi, M.Marunevici şi Gh.Ratkoglu, au făcut o vizită la Ankara pentru a negocia aspectele colaborării politice, economice şi culturale a autorităților găgăuze cu autoritățile turceşti. Se poate spune că această căutare de sprijin politic din partea liderilor de la Comrat avea un profund context politic. Este un caz izolat pe scena politică regională, în care găgăuzii au cerut susținere la Ankara. Aflîndu-se la o etapă de „rusificare” avansată şi un pericol de românizare (idee susținută de unele forțe politice din republică, care optau pentru unirea cu România), găgăuzii într-un final au apelat la identitatea lor turcă. Această „turcicitate” recent descoperită ridică, totuşi, unele semne de întrebare [5].

Concluzii.

Spațiul geopolitic al Europei de Vest la sfîrşitul secolului XX s-a transformat într-un cîmp de luptă interetnică şi interculturală. Republica Moldova este

afectată şi ea de această problemă. Determinismul geopolitic de rînd cu cel istoric şi economic face şi mai complicată ssafirmarea politică externă, precum şi o politică etnică balansată. În trecutul istoric al spaţiului geografic, care aparţine actual Republica Moldova, acesta reprezenta un cîmp geopolitic concentrat, unde se intersectau interesele mai multor state (României, Rusiei, Turciei). La momentul actual tînărul stat moldovenesc resimte influienţa schimbărilor geopolitice globale, în special prin intermediul factorului etnic. Sud-estul Republicii Moldova este regiunea unde în urma politicii strategice a Imperiului Rus şi Sovietic au fost concentrate minorităţile naţionale.

Putem constata că într-un anumit sens prezenţa Turciei în regiune este una benefică, producînd efecte pozitive comune atît pentru Republica Moldova, precum şi pentru autonomia găgăuză. Scopul primar al statului turc este de a contribui la dezvoltarea identităţii etnice găgăuze, precum şi de acordare de asistenţă în trei domenii specifice: asistenţă cultural-educaţională; credutarea monetară; asistenţă şi cooperare prin intermediul Agenţiei de Dezvoltare şi Cooperare Turcă (TICA).

Rolul actual al Republicii Moldova este de a nu admite determinismul negativist al altor state în reglementarea relaţiilor de natură etnică, precum şi asigurarea unor politici eficiente de armonizare şi integrare a acestora în societatea moldovenească. Depolitizarea agendei etnice este un moment primar în crearea unei stabilităţi şi dezvoltării identificării civice în rîndurile minorităţilor naţionale.

Acordarea autonomiei teritoriale găgăuzilor din Moldova, demonstrează o politică loială faţă de acest segment etnic, dar realizarea şi dezvoltarea sarcinilor autonomiei declarate în actele de constiture, revine în sarcina autorităţilor guvernului central, cît şi a autorităţilor regionale. Stabilizarea relaţiilor între aceste două niveluri de putere în stat, ridicarea lor la un nivel calitativ nou va contribui la dezvoltarea acestei regiuni. Cu trecerea timpului, Bugeacul în virtutea unor premize favorabile de ordin etnocultural, politic şi economic, va începe să se transforme dintr-o zonă de risc, în una de posibilităţi.

Bibliografie:

1. Sâmpetru M. Uzii şi găgăuzii. // Cugetul, nr.3, 1992, p.41-47,
2. Moşneaga V., Ilaşciuc D., Spinei T., Zavtur Al. Conflictul social-politic în Moldova (analiza etnopolitologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), nr.1. – Chişinău, USM, 1996.
3. Ţibrigan N. Dosarul găgăuz. (www.stiri.romanism.net/dosarul-gagauz.html (citat 6 octombrie 2010).
4. Mironova S. Găgăuzii din Moldova: de la etnogeneză la autonomie (aspecte politico-istorice). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), nr.3 (XLVI), 2009, – Chişinău, USM, 2009, p.66-72

5. Gangloff S. L´émancipation politique de gagauzes turcophones chrètiens de Moldavie. // Cahier d´étude sur la Méditerrannée orientale et le monde turco-iranien, nr.23, 1997, p.231-237.

6. Creangă I. Curs de drept administrativ. Administrația publică locală, vol.II. - Chişinău, Editura Epigraf, 2005.

7. Fruntaşu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei: 1912-2002. - Chişinău, Editura Cartier, 2002.

8. Ангели Ф. Гагаузская автономия. Люди и факты (1989-2005). – Кишинев, 2006.

9. Formuzal M. Platforma populară electorală „Unsprezece paşi în întîmpinarea oamenilor” 2006. (http: www.alegeri.md/opponents/formuzal/ (citat la 15 octombrie 2010).

10. Webster J. Parliamentary majorities and national minorities: Moldova´s accommodation of the Gagauz. Dissertation. - Oxford, 2008.

Prezentat la redactie
la 4 aprilie 2011

VALORI POLITICE EUROPENE: DETERMINARE DE CONCEPT

Ion SANDU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor în istorie, profesor

Rodica RUSU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Administrare Publică de pe lîngă Preşedintele Republicii Moldova
Doctor în ştiințe politice, lector superior

This study is devoted to theoretical and conceptual study of European political values. It is analyzed the interconnection between culture and political power. In social and political practice the values are key milestones in shaping of political action. According to political axiology, the value is defined as a social relation expressing appreciation of facts given to the needs and ideals of human community. Socio-political and moral values plays an important role in the political process. The main European values are: unity, equality, freedom, rule of law, preservation of national traditions, tolerance and pluralism. European values are found largely in the general human values and are taken by the Republic of Moldova who aspires to become a truly European state where the values are perceived and treated in the fullest sense of the word values.

Considerăm că pentru o comprehensiune complexă şi o reliefare a relevanței conceptului de valoare politică este necesar de abordat conexiunea dintre cultură şi putere politică Concepțiile funcționaliste, structuraliste, semiotice şi în ultimele decenii abordările comunicaționale şi cele postmoderniste au subliniat interferența dintre caracterul simbolic al culturii şi anumite componente ale sistemului politic. Relația dintre cultură şi sfera politică a societății este una extrem de complexă, în care putem vorbi atît de dimensiunile politice ale culturii, cît şi de impactul decisiv pe care valorile şi structurile culturale le au asupra mecanismelor de legitimare politică, asupra ideilor şi comportamentelor politice ale grupurilor sociale.

Sociologia politică a preluat o serie de concepte şi abordări specifice teoriei culturii pentru a explica dependența conduitelor politice de sistemul de valori, atitudini şi reprezentări culturale, modul în care matricea culturală şi mentalitățile dominante din cuprinsul unei societăți îşi transmit influențele asupra instituțiilor şi relațiilor politice. Relația dintre sistemul politic şi cel

cultural se desfăşoară pe mai multe niveluri. "Un sistemul cultural determinat este cel care formează atitudinile cetăţenilor, aşteptările lor faţă de stat, mecanismele de interiorizare a valorilor civice...Orice discurs al Puterii vehiculează simboluri, mobilizează credinţe, propune obiective care trebuie să se insereze în mediul cultural" [3, 14].

Lumea contemporană a reevaluat însemnătatea culturii ca factor al dezvoltării sociale, iar legătura dintre cultură şi sfera puterii politice a fost cercetată în mod deosebit în ultimile decenii. Sistemul politic îşi are corespondenţe în sistemul cultural al societăţii. Este o relaţie complexă în care descoperim condiţionări reciproce sau structuri analogice. Cultura organizează valorile pe care le respectă şi le urmăresc oamenii în viaţă, iar puterea politică se sprijină pe acest set de valori pentru a orienta acţiunea socială, pentru a acţiona asupra societăţii.

Între componentele unei societăţi – sistemul politic, sistemul economic, sistemul social, sistemul cultural – există relaţii variate. Unii teoreticienii au considerat cultura ca o sursă generativă a puterii politice, precum A. Gramsci, o expresie a puterii sau un instrument al acesteia, o sursă de schimbare a puterii etc. Gramsci considera că hegemonia politică a unei clase se întemeiază pe hegemonia ei culturală. Astfel, burghezia şi-a impus valorile sale în spaţiul vieţii sociale, dobândind astfel treptat şi puterea politică.

Mulţi teoreticieni menţionează că puterea politică reală se realizează prin – şi se sprijină pe –cultură. Concluzia lor este aceea că o putere politică fără suport cultural nu durează. Raporturile dintre cultură şi spaţiul puterii sunt mai degrabă raporturi de corespondenţă, iar uneori de tensiune. Opţiunile puterii politice sunt adeseori orientate valoric de anumite modele culturale, de ponderea unor valori impuse în spaţiul cultural. De mare însemnătate este raportul dintre schimbare politică şi schimbare culturală, dintre noile valori politice şi structurile culturale. Există o fundaţie culturală şi mentală a societăţilor de care structurile politice trebuie să ţină seama.

În dezvoltarea contemporană, indicatorii culturali, noneconomici, au o relevanţă deosebită, pentru a caracteriza calitatea vieţii, dezvoltarea echilibrată, pentru a măsura efectele sociale şi umane ale transformărilor politice. Starea învăţământului, a educaţiei, a sistemului mediatic şi informaţional reprezintă indicatori importanţi privind potenţialul de dezvoltare a unei societăţi. Mulţi teoreticieni consideră că liniile de cauzalitate socială sunt mijlocite de cultură, de valorile pe care le preţuieşte omul, de competenţele şi aspiraţiile sale. Dezvoltarea este văzută astfel ca un proces complex ce implică aspecte economice, sociale, culturale şi politice. Valorile interiorizate sunt decisive. Cultura politică exprimă modul în care cetăţenii şi populaţia în ansamblu se raportează la instituţiile politice şi la opţiunile sistemului politic.

E necesar să amintim că relația dintre cele două aspecte ale valorii (obiectiv/subiectiv) reprezintă problema fundamentală a oricărei axiologii sau teorii a culturii, cristalizată în următoarele întrebări: "sunt obiectele valori pentru că subiectul le valorizează, sau subiectul le valorizează pentru că ele sunt valori?; posedă obiectele valoare pentru că noi le dorim sau noi le dorim pentru că ele posedă intrinsec valoare?" [7, 76].

Axiologia stabileşte unele elementele definitorii ale valorilor, şi anume:

- valoarea presupune un raport între un obiect (obiect fizic, unealtă, bun material, o operă spirituală, o idee, un gest, un comportament etc.) şi un subiect care prețuieşte obiectul respectiv;
- nu există valoare decât pentru un subiect determinat (individual sau colectiv), situat totdeauna într-un anumit context cultural, social şi istoric;
- subiectul apreciază calitățile obiectului în funcție de capacitatea acestui obiect de a-i statisface o seamă de trebuințe, idealuri, aspirații;
- valorile se caracterizează prin polaritate (adevăr/fals, bine/rău, util/inutil, frumos/urât, sacru/profan etc.) şi prin ierarhie, în funcție de gradul realizării lor (între drept şi nedrept, adevăr şi eroare, frumos şi urât, bine şi rău etc. există situații intermediare) şi în funcție de importanța lor pentru o comunitate dată;
- valorile se întruchipează în bunuri, care sunt însuşite de indivizi pentru că le satisfac anumite nevoi, dar valorile au mereu şi sensul de idealuri şi aspirații; valorile subliniază contrastul dintre starea de fapt şi cea de drept, dintre realitate şi dorințele şi aspirațiile noastre, dintre ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie (în funcție de un ideal);
- valorile pot fi deosebite după domeniul lor (morale, religioase, politice, ştiințifice, estetice, etc.), după natura lor (valori materiale, valori spirituale, valori sociale sau valori personale etc.), după funcția lor (valori-mijloc, valori-scop), precum şi după alte criterii, cum ar fi semnificația, aria de răspîndire sau durabilitatea lor (valori general-umane, valori universale, valori naționale, valori perene ("clasice") sau valori ce au doar o recunoaştere conjuncturală, valori dominante sau secundare, etc.);
- valorile sunt concomitent autonome şi solidare în tabloul axiologic al unei epoci sau al unei culturi determinate; păstrîndu-şi diversitatea şi autonomia, valorile formează configurații structurale şi istorice, se integrează funcțional într-un sistem de valori, iar societățile, grupurile umane şi culturile îşi definesc identitatea prin această configurație originală a sistemelor de valori;
- valorile sunt transmise prin mecanismele educației şi ale socializării, fiind asimilate şi interiorizate de indivizi; ele dobîndesc astfel un caracter normativ şi intră în structura mentalităților şi a convingerilor noastre, de unde acționează ca repere şi criterii de orientare a comportamentelor şi acțiunilor;

- criteriile de apreciere a valorilor sunt elaborate la nivel social, au o anumită stabilitate istorică, dar se caracterizează şi prin istoricitate şi relativitate; aceste criterii se schimbă de la o epocă la alta, diferă de la un grup social la altul, iar în actul concret de valorizare ele se individualizează în funcție de datele specifice ale unei personalități.

Sistematizând trăsăturile distinctive ale valorii, L. Grunberg defineşte valoarea "ca acea relație între subiect şi obiect în care, prin polaritate şi ierarhie, se exprimă prețuirea acordată (de o persoană sau de o colectivitate umană) unor însuşiri sau fapte (naturale, sociale, psihologice), în virtutea capacității acestora de a satisface trebuințe, necesități, dorințe, aspirații umane, istoriceşte condiționate de practica socială. Valoarea este relația socială în care se exprimă prețuirea acordată unor obiecte sau fapte, în virtutea unei corespondețe – istoriceşte determinate de mediul socio-cultural – a însuşirilor lor cu trebuințele unei comunități umane şi idealurile generate de acestea" [7, 80].

M. Rokeach se referă la sistemul de valori, propunînd o teorie cu privire la valori şi la modul în care acestea se constituie într-un sistem. Autorul defineşte valoarea ca pe o „credință de durată că o anumită cale sau un scop al existenței sunt de preferat, din punct de vedere social sau personal, față de o cale sau un scop opuse" [8, 5]. Valorile nu există disparat, ci sunt înglobate în cadrul unui sistem de valori, care reprezintă o organizare de durată a credințelor cu privire la scopurile existenței şi la modurile considerate dezirabile de atingere a acestora.

În cadrul sistemului, fiecare valoare este orientată prioritar în funcție de celelalte valori, astfel că la un anumit moment dat o anumită valoare poate să fie prioritară. Schimbarea valorilor presupune reordonarea priorităților în cadrul sistemului valoric individual. Astfel că, sistemul de valori este „suficient de stabil ca să reflecte personalitatea individului", însă şi „suficient de instabil ca să permită rearanjări ale priorităților valorice, ca rezultat al schimbărilor survenite în cultură, societate, experiență personală" [8, 11].

Această stabilitate crescută a sistemului de valori a individului se traduce în plan social prin persistența ridicată a orientărilor valorice, împărtăşite la un moment dat de către membrii societății. Astfel că, după cum arată Inglehart, schimbarea valorică la nivelul unei societăți apare atunci când cohortele tinere încep să înlocuiască în populație pe cele vârstnice. Practic, la nivel social, schimbarea valorică se produce mai degrabă prin înlocuirea generațiilor vârstnice cu cele mai tinere, decât prin modificarea valorilor pe care le împărtăşesc indivizii [6].

Valorile sunt realități latente, ascunse, neobservabile, imposibil de măsurat direct. Ele există undeva, în interiorul ființei umane, manifestându-se prin atitudini diverse, în funcție de gradul lor de generalitate. Şovinismul, credința religioasă sau liberalismul, spre exemplu, reprezintă orientări complexe, care se

manifestă în împrejurări multiple, fie determinând în mod fundamental comportamente, fie doar nuanțîndu-le.

În disciplinele socio-umane, accepțiunea cea mai frecventă a valorii este aceea de principii generale şi abstracte despre ceea ce este important şi de prețuit în viață, despre cum trebuie oamenii să se comporte şi să aprecieze (în termeni de bun/rău, drept/nedrept, urît/frumos etc.) situațiile, evenimentele, persoanele precum şi obiectele naturale şi sociale. Astfel de principii sunt bunătatea, adevărul, dreptatea, frumusețea, libertatea, cooperarea, competiția, realizarea de sine. O atare definiție are un caracter orientativ, este importantă dezvăluirea analitică a notelor fundamentale ale conceptului valoare şi surprinderea relației cu alte concepte apropiate. Ne referim atât la valorile sociale (ca elemente principale ale contextului sociocultural) cât şi la varianta lor interiorizată la nivel de personalitate.

Notele fundamentale ale conceptului de valoare sunt : generalitate şi centralitate în universul spiritual simbolic al societății şi în structura personalității umane, standarde, (criterii evaluative) ale acțiunilor umane, vectori motivaționali care determina şi orientează acțiunea, accentuatul lor caracter conştient, deliberat în sensul de adeziune “la ceea ce este de dorit”. Cele mai importante concepte cu care se intersectează conceptul de valoare, sunt: atitudinea, norma, idealul, interesul, nevoia şi trăsăturile de personalitate.

Față de normele sociale, care sunt şi ele standarde ale conduitei, valorile sunt prescrieri mai generale ale modului de comportament, fiind, în acelaşi timp, şi scopuri, stări ultime de atins ale existenței noastre. Aceeaşi valoare este punct de referință pentru mai multe norme particulare. Pe de alta parte, normele sociale, chiar însuşite şi practicate de către individ, îi apar acestuia mult mai exterioare şi impersonale, în timp ce valorile sunt resimțite mai intim ancorate în eu, conform lui Rokeach [8].

Valorile nu pot fi identificate nici cu nevoile, propensiunile şi trebuințele. Ele apar ca o reprezentare şi distilare pe plan cognitiv a nevoilor si, la nivel individual, ca o sinteza a trebuințelor personale cu cele grupal-societale. Eul simte de multe ori tendința de a nega, de a nu recunoaşte anumite propensiuni; valorile însă nu sunt niciodată negate de eu.

În ceea ce priveşte raportul valoare-atitudine, dintr-o perspectivă preponderent macrosocioculturală, valorile ne apar ca date obiective, supraindividuale, ca fapte sociale în expresie durkheimiană. În acest fel putem vorbi îndreptățit despre atitudinea față de valoare, aşa cum vorbim despre atitudinea față de şcoală, față de părinți, față de Biserică sau față de alte componente ale mediului înconjurător. Astfel încît diferența noțională dintre valoare şi atitudine este clară, prima reprezentînd obiectul atitudinii, iar cea de-a doua reacțiile, pozițiile indivizilor. Acesta este însă doar un nivel al relației dintre valori şi atitudini. Dacă privim valorile ca principii despre dezirabil

interiorizate, încapsulate în structura personalităţii, atunci distanţa dintre subiectiv (reacţie atitudinală) şi exterior(valoare obiectivă) dispare, delimitarea atitudine / valoare (interiorizată) devenind mai greu de realizat.

În concepţia lui M.Rokeach, diferenţele ar decurge în primul rând din faptul că o atitudine se referă la un complex de convingeri faţă de un obiect sau o situaţie specifică, pe când o valoare se referă la o singură convingere, însă una de mare generalitate, transgresînd situaţii şi obiecte particulare: valorile, ca principii fundamentale despre moduri de comportament sau scopuri ultime ale existenţei, sunt la nivelul individului de ordinul zecilor, iar atitudinile – de ordinul sutelor sau chiar al miilor.

Valorile ocupă, apoi, un loc mai central în configuraţia personalităţii umane şi ghidează deopotrivă atitudinile, judecăţile şi acţiunile umane, într-un anume sens, valorile se exprimă în atitudini. Atitudinile apar astfel ca fiind instrumentele, faţă de valori.

Unii cercetători consideră ca trebuie să vorbim nu despre valori politice, dar despre locul şi rolul valorilor în politica practică. Acest argument este în contextul corelaţiei moralei şi politicii. Prin urmare, valorile în activitatea politică se identifică cu cele morale, care stau la baza acţiunilor oamenilor politici.

Fiecare proces politic se caracterizează prin preferinţele sale. Statul de drept despre care vorbim foarte mult, dar care în realitate nu există, el este un ideal realizat în diferite comunităţi umane diferit în dependenţă de anumite condiţii, relaţii şi acţiuni, instituţii sociale şi politice existente. Valorile politice stabilesc baza acţiunilor subiecţilor politici, servesc drept fundamentare a acţiunilor întreprinse. Spre exemplu programul unui partid politic este doar un ideal spre care acesta vrea să-l atingă prin obţinerea puterii. În această ordine de idei, ansamblul valorilor politice reprezintă o totalitate a valorilor unui grup social ca o formă de organizată a societăţii. În acest context, apare problema armonizării valorilor politice ale grupurilor sociale şi a societăţii la general. În acest mod, valorile politice sunt ideile necesităţilor politice care exprimă interrelaţiile indivizilor, a grupurilor sociale, claselor.

Valori politice sunt valori determinate de funcţiunile constitutive şi regulative ale vieţii sociale. Ele se referă la stat, la cetate ca unitate socială, deci la formele de organizare a vieţii în comun, a vieţii sociale. Trecînd de la formele de comunitate, de la congregaţiile genetice bazate pe descendenţa şi pe legatura sîngelui, de la grupările întemeiate pe obicei, nu lege, la societatea propriu-zisă constituită pe baza legii, statul apare ca o valoare superioară politică.

Aristotel considera casa (familia) ca prima valoare politică; iar statul ca scopul şi punctul final al evoluţiei politice. În antichitatea grecească, statul era cetatea. Cetatea era valoarea supremă, individul fiind supus în mod absolut

autorității statului. Noțiunea de stat s-a impus şi s-a lărgit din ce în ce mai mult, devenind ceea ce este acum.

W.Bruno, M. Stirner au considerat statul ca o forță exterioară, care constrînge pe indivizi, împiedicînd libertatea conştiinței, autonomiei şi cultura proprie. Spencer vede disproporția dintre interesele statului şi ale individului şi de aceea proclamă contradicția între stat şi individ.

Kant, deşi a conceput statul ca ceva mai presus de indivizi, a rămas totuşi un personalist, deoarece el considera statul numai ca mijloc pentru moralitatea indivizilor. El a subordonat pe om umanității, fiind un reprezentant al universalismului abstract. Hegel afirma ca realitatea individuală este dezvoltată prin stat, care reprezintă o formă adecvată a spiritului absolut. Spinoza afirma că statul este un rezultat al stării de luptă, al forței. Statul trebuie să prescrie regulile vieții comune, să dicteze legi şi oamenii să se supună legii.

În practica social-politică valorile reprezintă repere esențiale în orientarea acțiunilor politice. Conform axiologiei politice, valoarea se defineşte drept o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor fapte cu trebuințele şi idealurile unei comunități umane .Valorile social-politice şi cele morale ocupă un rol important în procesul politic. Corelația dintre ele are loc la următoarele niveluri: valorile morale influențează valorile social-politice. De exemplu, binele ca valoare morală stă la baza valorilor politice; dreptatea, la rîndul ei, influențează formarea culturii politice democratice a individului. Concomitent, aceleaşi valori morale determină cultura politică a individului. Sistemul de valori sau de preferințe reflectă esența problemelor sociale. Valoarea politică este o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor fapte sociale (politice) în virtutea corespondenței însuşirilor lor cu trebuințele sociale ale unei comunități umane şi cu idealurile acesteia. Ca idealuri, valorile joacă rolul de etalon, de cadru de referință al activității politice, al conținutului şi sensului vieții politice, orientînd activitatea şi comportamentul politic al grupurilor sociale şi indivizilor. Interiorizate, valorile se transformă în orientări valorice prin care individul se raportează la multitudinea aspectelor politicului şi la propria sa activitate, valorizîndu-le. Persoana, omul este produsul valorii, dar şi el, la rîndul său creează valori.

Asimilarea ideilor şi valorilor democratice are loc într-o periodă istorică destul de lungă. Conştiința politică democratică cu o cultură politică adecvată presupune acceptarea unor valori ca respectarea drepturilor şi libertăților personalității, neacceptarea violenței în soluționarea conflictelor, toleranță, respectarea legilor, responsabilitatea cetățenilor şi a conducerii pentru acțiunile întreprinse [9, 121-132].

Noțiunile de valori europene şi cetățenie sau identitate europeană sunt interconectate şi au devenit tot mai importante pe agenda publică în anii 1990, odată cu dezmembrarea marilor entități fondate pe criterii ideologice,

reinventarea democrației în statele post-comuniste, presiunile asupra cetățeniei din partea imigranților şi a refugiaților, globalizarea economică, erodarea statului-națiune, agravarea „deficitului democratic“ al instituțiilor democratice şi reducerea progresivă a ratei de participare la alegeri sau la dezbaterile civice [2, 198].

Articolul I-1 din documentul de propunere al Constituției Europei menționează: „Uniunea va fi deschisă tuturor statelor europene care respectă valorile sale şi se angajează să le promoveze împreună” Articolul I-2 din Constituție evidentiază valorile Uniunii: „Uniunea se bazează pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept şi a respectării drepturilor omului, inclusiv drepturile persoanelor aparținînd minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate şi egalitate între bărbați şi femei”. Uniunea Europeană înseamnă pace, prosperitate şi protecție – un rezultat datorat respectării valorilor comune ale statelor membre [12].

Modelul Centru–Periferie funcționează ca impuls generativ al unor astfel de mecanisme de individualizare a valorilor împărtăşite de europeni, atrăgînd o atitudine conformistă sau una de contestare a acestora. Totuşi, mitul Europei unite, nu doar spiritual, ci şi politic, care a fascinat de-a lungul timpului o serie de gînditori, a fost împlinit de proiectul franco-german care a promovat în prim-plan democrația, toleranța, nediscriminarea, libertatea, egalitatea, în ipostaza de „drepturi inalienabile“. Făcînd o paralelă cu statul-națiune, aceste valori se prezintă, asemenea națiunii, drept un artefact cultural, creat anterior proiectului european, ce au fost „redescoperite“ sau „reinventate“ pentru a fundamenta această nouă entitate politico-economică şi noua sa identitate culturală.

Argumentînd în sensul existenței unor valori la nivel european, Guibernau stabileşte o listă de cinci caracteristici care au influențat acest proces:

- memoria istorică a celor două războaie mondiale;
- experiența imperiilor coloniale;
- emergența unei culturi politice transnaționale;
- apariția unor mijloace de contestare ce reclamă o nouă ordine socială;
- globalizarea [2, 55].

Pentru clarificarea termenului folosit excesiv şi în sensuri destul de vagi, unii autori au considerat că noțiunea de „valori europene” e utilizată în principal în trei sensuri:

- valori fundamentale, de bază, care stau la baza formării Comunității Europene. Acestea au o valoare politică, însă sunt suficient de concrete pentru a fi introduse în tratate;

- diverse poziţii ideologice, care apar mai ales în contextul dezbaterii despre identitatea europeană. Acestea se referă mai ales la convingerile individuale şi nu capată decât foarte rar valoare legală;
- valorile aflate la baza acquis-ului comunitar în privinţa conceptelor de protecţie a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, domnia legii, libertate sau democraţie [11, 256].

Aceste trei tipuri de valori existente la nivelul UE sunt diferite în termeni de observare, monitorizare, control sau grad de consens la nivelul cetăţenilor Uniunii. Chiar şi în privinţa ultimul tip, al principiilor legale comune, nivelul consensului este unul redus. În general, UE este descrisă drept o entitate căreia, la nivel politic, îi lipseşte consensul asupra valorilor, iar din punct de vedere legal, este dominată de o multitudine de actori, nivele şi valori.

Aşadar, diversitatea este o caracteristică de bază a Uniunii din punctul de vedere al valorilor iar, de multe ori este, considerată o valoare în sine, care este regăsită în mecanismele de a garanta identităţile naţionale în acelaşi timp cu recunoaşterea unei identităţi europene, dar şi în viziunea policentrică asupra Uniunii.

Încă de la formarea sa, Uniunea Europeană a fost supusă oscilaţiei între a fi doar un spaţiu al cooperării economice şi impulsului de transformare într-o entitate politică şi valorică. Discuţia despre normele existente la nivel european a fost dominată însă, chiar şi înainte de constituirea Comunităţii Europene, de nenumărate discuţii în privinţa valorilor şi a normelor comune. Deşi iniţial a fost bazată strict pe cooperarea în domeniul economic, treptat s-a pus din ce în ce mai mult problema drepturilor politice, a valorilor care fundamentează cooperarea statelor în cadrul Uniunii, a valorilor europene. Care sunt valorile care stau la baza democraţiei europene?

Există un concept de cetăţenie europeană? Care sunt drepturile şi responsabilităţile cetăţenilor Uniunii Europene? Unitatea politică ca etapă ulterioară celei economice a presupus cel puţin trei noi elemente: statul supranaţional, personalitatea juridică a Uniunii şi o nouă identitate valorică colectivă.

Articolul 6 al Tratatului Uniunii Europene semnat în 1991 la Maastricht afirmă că: "Uniunea este bazată pe principiile libertăţii, democraţiei, respectului pentru drepturile omului şi libertăţile fundamentale, domnia legii, principii care sunt comune toate statelor membre". Cu atât mai mult în ultimii ani, se rediscută problema valorilor la nivel european. Începând cu Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale, schimbările intervenite după 11 Septembrie 2001, şi până la Convenţia Europeană în cadrul căreia s-a redactat proiectul de Tratat Constituţional, este tot mai evidentă încercarea de a defini o serie de valori de bază ale Uniunii Europene şi de a aborda chestiunea construcţiei identitare la nivel supranaţional.

Într-un timp relativ scurt 27 state membre au trebuit să se alinieze la nişte standarde cunoscute drept valori europene. O valoare europeană este cetăţenia. Toţi membrii UE sunt cetăţeni ai acestui conglomerat. Cetăţenia Europeană a fost definită prin Tratatul asupra Uniunii Europene, la Maastricht, reprezentînd o inovaţie conceptuală majoră. Incluzînd drepturi, obligaţii şi participarea la viaţă politică, cetăţenia europeană vizează consolidarea imaginii şi a identităţii Uniunii europene şi implicarea mai profundă a cetăţeanului în procesul de integrare europeană. O soluţie în acest caz ar fi găsirea unui set de valori care să coincidă şi cu interesul popular, şi cu cel economic şi cu cel politic, acestea fiind adevăratele valori europene.

Unificarea europeană, încă de la început, a pus accentul pe anumite principii, uşor de identificat în discursul european la mai multe niveluri: de la limbajul tratatelor, la discursurile reprezentanţii instituţiilor europene sau transpus în politicile promovate de-a lungul timpului.

Între acestea, pacea, prosperitatea şi solidaritatea se află la baza construcţiei europene şi formează punctul de pornire al unor politici precum Politica de coeziune sau Politica Externă şi de Securitate Comună.

Mai mult decât atît, alte valori des invocate sunt: unitatea, egalitatea, libertatea, statul de drept, păstrarea identităţii şi tradiţiilor naţionale, toleranţa, şi pluralismul. Rămâne însă de discutat modul în care aceste valori sunt cele care motivează deciziile statelor europene sau dacă ele sunt prezente în interacţiunea pe care UE o are cu alte state şi entităţi internaţionale.

Charta Europeană a Drepturilor Fundamentale proclamă valori precum protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale, dreptul la viaţă, libertatea, demnitatea, egalitatea de şanse între femei şi bărbaţi, solidaritate, educaţia, protecţia mediului şi îmbunătăţirea calităţii vieţii, protecţia copiilor [4].

Convenţia privind Viitorul Europei din 2003-2004, prin adoptarea proiectului de Constituţie Europeană, este cea care a continuat procesul de integrare a Chartei Drepturilor Fundamentale în dreptul comunitar, şi prin statuarea valorilor aflate la baza acestui demers.

Documentul afirma că: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnităţii umane, libertăţii, democraţiei, egalităţii, statului de drept şi a respectării drepturilor omului, inclusiv drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranţă, justiţie, solidaritate şi egalitate între bărbaţi şi femei".

Principalele părţi pozitive ale acestui proiect au fost simplificarea procesului decizional la nivelul UE, formularea clară şi comprehensivă a drepturilor omului pe teritoriul UE, şi facilitarea procesului de luare a deciziilor în actuala organizaţie de 27 de State Membre.

Tratatul de la Lisabona menține accentul pus pe apărarea drepturilor fundamentale şi, odată cu intrarea în vigoare a acestui document, Charta Europeană a Drepturilor Fundamentale va deveni obligatorie pentru statele membre UE. Totodată, a fost, de asemenea, inclus un protocol în care se precizează că documentul ratificat nu va crea noi drepturi sociale şi sindicale, deşi sunt incluse principii referitoare la echitatea pe piața muncii sau dreptul la sănătatea muncii sau instruire.

Valorile europene sunt considerate drept fundament al democrației participative. A.Agh susține că de fapt, există două valori democratice fundamentale care stau ca piloni ai întregului sistem de valori democratice: concurență şi participare [1]. Aceste valori de bază au fost formulate cel mai semnificativ în lucrările lui R. Dahl: concurența elitelor cît şi participarea activă a întregii populații în procesul politic. Deşi semnalăm o distincție între democrațiile reprezentative directe şi indirecte, aceste valori sunt cerințe fundamentale ale tuturor instituțiilor statale democratice [5, 7].

Participarea şi concurența ca valorile democratice fundamentale s-au materializat în constituțiile şi instituțiile europene. Nu există un decalaj major, între valorile declarate democratice ale constituțiilor şi realitățile socio-politice din aceste țări. Acest fapt merită o atenție specială şi un studiu atent, deoarece eliminarea acestui decalaj va decide soarta democrațiilor tinere din Europa de Centru şi de Sud.

Remarcăm că este mult mai uşor de a schimba instituțiile decît mințile oamenilor şi comportamentele lor; dar chiar şi schimbările instituționale au condus la numeroase dificultăți, iar diferența dintre valorile democratice, al constituțiilor şi realitățile socio-politice a fost foarte mare în primii ani de democratizare. Constituțiile atribuie întregul set de valori competitive şi participative pentru țările din Europa Centrală şi de Sud, dar instituțiile reale le întruchipează doar parțial şi controversat, încălcînd fie principiul concurenței sau cel al participării, şi de foarte multe ori ambele.

C. Tărcăoanu susține că odată cu aderarea României la Uniunea Europeană au aparut noi oportunități în ceea ce priveşte valorile europene şi, implicit, promovarea acestora. Tinerii sunt deschişi spre tot ceea ce este nou, dornici de a experimenta tot felul de inovații, şi astfel vor avea un rol foarte important în promovarea valorilor europene, inclusiv a dialogului intercultural [10]. Autoarea prezintă drept exemplu de valoare europeană educația interculturală, definită ca o perspectivă sau ca o abordare care recunoaşte interdependențele sau interacțiunile sociale, culturale şi economice ale grupurilor etno-culturale dintr-o țară. Scopul educației interculturale constă în creşterea eficienței relațiilor interculturale, mărirea gradului de deschidere, de toleranță, de acceptare a celuilalt, care este diferit, altfel spus, diversitate în unitate şi unitate în diversitate.

În contextul urmării realizării vectorului de integrare europeană şi acceptării discursurilor europene în societatea moldovenească considerăm că tinerii trebuie să conştientizeze rolul lor în promovarea valorilor pozitive. Totodată, acestora le revine un rol considerabil în conservarea valorilor autohtone şi în păstrarea specificului național într-o lume caracterizată prin diversitate şi globalizare. Valorile europene se regăsesc în mare parte în cadrul valorilor general-umane şi sunt preluate de către Republica Moldova care aspiră să devină cu adevărat un stat european unde valorile sunt percepute şi considerate valori în deplinul sens al cuvîntului.

Bibliografie

1. Agh A. Basic Democratic Values and Political Realities in East Central Europe. www.friends-partners.org/.../agh.html
2. Bîrzea C. Cetățenia europeană. Politeia. – Bucureşti, SNSPA, 2005
3. Braud Ph. La science politique. - Paris, PUF, 1992.
4. Charta Europeană a Drepturilor Fundamentale http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:ro:PDF
5. Dahl R. Polyarchy, Participation and Opposition. - Yale U.P., 1971.
6. Inglehart R. Global Trends: A Glimpse Ahead Globalization and Post-modern Values http://muse.jhu.edu/journals/washington_quarterly/v023/23.1inglehart.html
7. Grunberg L. The Mystery of values: Studies in Axiology. - Amsterdam, Rodopi, 2000.
8. Rokeach M. The Nature of Human Values. - New York, The Free Press, London, Collier Macmillan Publishers, 1973.
9. Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în conştiința politică a societății de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. - Chişinău, CEP USM, 2003, p.121-132.
10. Tărcăoanu C. Rolul tinerilor in promovarea valorilor europene – dialogul intercultural. www.aepado.ro/revista/pdf/rs.pdf
11. Toggernburg G. The Debate on European Values and the Case of Cultural Diversity. // European Journal of Social Theory, May, 2008, vol.11 no.2. p.257-274.
12. www.europa.eu.int

Prezentat la redacție
la 16 mai 2011

TIPURI ŞI FORME DE AGITAȚIE ELECTORALĂ ÎN CAMPANIA PENTRU ALEGERILE PARLAMENTARE ANTICIPATE DIN 2010 ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Constantin SOLOMON
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Catedra Istoria Românilor
doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

The article examines the types and forms of electioneering in the campaign for parliamentary elections of 28 November 2010 in Moldova. The election campaign was characterized by the variety and multiplicity of electioneering activities. Were recorded following types and forms of election propaganda: action "door to door", audio and visual motor advertising, distribution of leaflets, flyers and party newspapers, meetings with voters, parties for youth, media advertising media, advertising system, external visual advertising.

It highlights the electioneering activities of competitors in localities of the republic, emphasizing that they have used the most influential forms of electioneering. Given the impact that the media is on creating awareness and credibility of its large population, it highlights the angles of approach and presentation of issues by broadcasting election in the republic.

It is researched newspapers, including news agencies and web-portals, which published several materials, including news, opinion articles, political advertising and voter, voter education materials, interviews and other special category of electoral programs and surveys with the public opinion. In the analysis it is argued that electoral propaganda materials were a very important source of information about candidates and issues raised during the campaign.

Avansarea instituțiilor democratice, care presupun desfăşurarea alegerilor ca mecanisme de selectare a elitelor, impune şi utilizarea unor mijloace performante de agitație electorală.

Articolul 47 (1) din Codul electoral specifică „Cetățenii Republicii Moldova, partidele şi alte organizații social-politice, blocurile electorale, candidații şi persoanele de încredere ale candidaților au dreptul de a supune discuțiilor libere şi sub toate aspectele programele electorale ale concurenților electorali, calitățile politice, profesionale şi personale ale candidaților, precum şi de a face agitație electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii prin intermediul mijloacelor de informare în masă, prin expunerea de afişe electorale sau prin intermediul altor forme de comunicare”. [3, 54]

Prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.563 – V din 28 septembrie 2010 privind dizolvarea Parlamentului de legislatura a XVIII-a a fost stabili-

tă data de 28 noiembrie 2010 pentru desfăşurarea alegerilor în noul Parlament. La 29 septembrie 2010, Comisia Electorală Centrală (CEC) a aprobat Programul calendaristic, pentru organizarea şi desfăşurarea alegerilor parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Totodată, reamintim că: „Perioada electorală – perioada de timp cuprinsă între ziua aducerii la cunoştinţă publică a datei alegerilor şi ziua în care rezultatele finale ale alegătorilor sânt confirmate de către organele competente" [3, 16].

Pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 CEC a înregistrat 20 de partide şi formaţiuni social-politice, precum şi 19 candidaţi independenţi. [4, 3-119]

În perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 au fost utilizate următoarele tipuri de activităţi de agitaţie electorală: acţiuni de tip „de la uşă la uşă", autovehicule cu publicitatea audio şi vizuală, distribuire de pliante informative şi ziare de partid, întâlniri cu alegătorii, petreceri pentru tineri, publicitate în mass-media, publicitate stradală, publicitate vizuală externă.

Campania „de la uşă la uşă" este unul din tipurile fundamentale ale agitaţiei intermediare efectuată de membrii echipei partidului (candidatului). Această campanie propune vizitarea apartamentelor şi locuinţelor alegătorilor, întâlnirea cu aceştia, distribuirea materialelor propagandistice. Aceasta este o agitaţie nemijlocită a alegătorilor la locul de trai în susţinerea propriului partid (candidat). În cadrul acestei campanii se realizează „prezentarea" partidului (candidatului). Este vorba despre informarea alegătorilor despre data alegerilor amplasarea sectoarelor de votare, modalităţile şi regulile de completare a buletinului electoral. De fapt, este o campanie în cadrul căreia partidul colectează problemele stringente care-l preocupă pe alegător.

În afară de aceasta, efectul mobilizator al agitaţiei personale permite lărgirea cercului de activişti ai campaniei electorale a partidului. O parte dintre aceştia sunt gata benevol să-şi asume îndeplinirea unor funcţii ca: transmiterea ziarului de partid vecinului său, să anunţe Staff-ul despre apariţia unei noi foi volante a oponenţilor.

Acţiuni de tip „de la uşă la uşă" s-au desfăşurat în municipiile Chişinău, Bălţi, în oraşele, raioanele şi comunele republicii. În acest aspect s-au evidenţiat îndeosebi Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM), Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul „Moldova Unită – Edinaia Moldova" (PMUEM), Partidul Umanist din Moldova (PUM), Partidul Social Democrat (PSD).

Astfel de acţiuni au fost observate în municipiul Chişinău – concurenţi electorali PDM, PLDM, PCRM, PSD, PMUEM; municipiul Bălţi – PCRM, PDM, PSD; r-nul Briceni – PMUEM, PCRM; r-nul Rîşcani – PCRM, PSD, PDM; r-

nul Soroca – PDM, PCRM; r-nul Orhei – PLDM, PCRM, PMUEM; r-nul Ştefan Vodă – PDM, PCRM, PLDM [8, 5].

În cadrul acţiunilor „de la uşă la uşă" au fost distribuite materiale agitaţionale propagandistice ale partidelor: foi volante comparative în care se arată avantajele partidului în raport cu oponenţii săi, materiale cu argumente contra oponenţilor. Alegătorii care au manifestat simpatii faţă de candidat, partid, au fost rugaţi să-şi convingă vecinii, rudele, prietenii să voteze pentru partid (candidat) şi să vină în mod obligatoriu la alegeri.

O formă eficientă şi ingenioasă de agitaţie electorală este publicitatea pe transportul urban. Autovehicule cu publicitate audio şi vizuală au fost observate în r-nul Edineţ – concurentul electoral PDM; r-nul Glodeni – Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD), r-nul Ungheni – Partidul Politic „Alianţa Moldova Noastră" (AMN), PDM; r-nul Rîşcani – PPCD, AMN; municipiul Chişinău – PLDM, AMN, PDM [8, 5].

Cercetările demonstrează că un partid puţin cunoscut (candidat), doar distribuind pliante, foi volante şi ziare de partid, fără desfăşurarea altor acţiuni electorale poate obţine până la 5% din voturi. Foile volante, pliantele, ziarele, mai ales dacă sunt executate calitativ, atrag atenţia alegătorului şi pot fi citite practic de toţi alegătorii. Conform sondajelor sociologice, mai mult de 50% din alegători fac cunoştinţă cu ideile de bază ale platformelor electorale ale candidaţilor anume din aceste surse, primite prin poştă sau difuzate în stradă.

Pliante, foi volante şi ziare au fost difuzate de către toţi concurenţii electorali. Totodată specificăm: PNL – r-nul Cimişlia; PDM – r-nul Basarabeasca, r-nul Cahul, municipiul Chişinău, r-nul Edineţ, r-nul Leova, raionul Ştefan Vodă; PL – r-nul Basarabeasca şi municipiul Chişinău; PMUEM – r-nul Taraclia, Partidul Mişcarea Acţiunea Europeană (MAE) – r-nul Edineţ; AMN r-nul Hânceşti, r-nul Orhei, r-nul Ungheni; PUM – r-nul Călăraşi; PCRM – Anenii Noi, r-nul Basarabeasca, r-nul Călăraţi, r-nul Cantemir, municipiul Chişinău, r-nul Edineţ, raionul Hânceşti, r-nul Rîşcani, r-nul Sîngerei, r-nul Străşeni; PLDM – municipiul Chişinău, r-nul Anenii Noi, r-nul Criuleni, r-nul Donduşeni, r-nul Ialoveni, r-nul Leova, r-nul Sângerei, r-nul Soroca, r-nul Taraclia, r-nul Teleneşti, UTA Găgăuzia [18, 8].

Materialele electorale variate (fulare, pixuri, calendare sau fâşii parfumate pentru autovehicule) au fost distribuite de concurenţii electorali PDM – municipiul Bălţi, Cimişlia, Hînceşti, Leova, Ştefan Vodă; PLDM – municipiul Chişinău, raioanele Cahul, Cantemir, Leova, Ştefan-Vodă, UTA Găgăuzia.

De menţionat că publicitate stradală a fost observată în cazul majorităţii concurenţilor electorali, în proporţii semnificative în cazul concurenţilor PDM, PL, PMUEM, PUM, MAE, PCRM şi PLDM.

Una din cele mai răspândite şi eficiente tehnologii electorale este întâlnirile cu alegătorii. Nimic nu poate substitui comunicarea directă a liderului partidului

sau candidatului cu alegătorii. Întâlnirea candidatului cu alegătorii este cel mai eficient şi mai puternic mijloc de agitaţie şi are cel mai înalt randament. Întâlnirea candidatului cu alegătorul este un eveniment, mai cu seamă pentru alegător care va împărtăşi ulterior impresiile cu familia, colegii, prietenii.

Întâlnirile cu alegătorii s-au desfăşurat pe parcursul întregii campanii electorale, din momentul înregistrării concurenţilor, până în ultima vineri înainte de alegeri şi au fost abordate probleme care-i preocupă pe alegători. Totodată, în cadrul acestora s-a observat şi denigrarea concurenţilor electorali. Astfel, la 26 octombrie 2010, la Căminul Cultural din oraşelul Edineţ în cadrul întâlnirii cu candidatul Ion Cara din partea concurentului electoral PCRM, a fost difuzat filmul „Un an negru în viaţa Moldovei". Filmul dat poartă un caracter denigrator faţă de partidele oponente, aflate la guvernare. Acelaşi film a fost difuzat la 2 noiembrie 2010 la întâlnirea concurentului electoral PCRM cu alegătorii din oraşelul Ocniţa. Concurentul electoral PCRM a utilizat în calitate de agitaţie electorală materialul „Rezultatele Guvernării „Alianţei pentru Euro" care discreditează AIE. În cadrul întâlnirilor cu alegătorii din 28 octombrie (or. Rezina) şi 29 octombrie (r-nul Ştefan Vodă), candidaţii din partea concurentului electoral PCRM au ţinut discursuri cu caracter denigrator faţă de oponenţii electorali (D.Diacov, V.Filat, M.Ghimpu, M.Lupu, V.Stepaniuc), exprimând insulte în adresa autorităţilor naţionale, României, UE şi SUA" [8, 8].

Observatorii Asociaţiei Promo-LEX au constatat mai multe cazuri de implicare indirectă de către candidaţii electorali a feţelor bisericeşti în campania electorală în special PLDM, PL, PCRM, PUM.

La 28 octombrie 2010, la biserica din satul Cineşeuţi, raionul Rezina, a avut loc întâlnirea lui V.Voronin, candidatul PCRM, cu blagocinul Igor al raionului Rezina, fost consilier raional pe lista PCRM, precum şi alţi preoţi ai bisericilor din raion. Evenimentul a avut loc cu uşile închise.

De asemenea, au fost constatate mai multe cazuri de agitaţie electorală forţată. Astfel, în raionul Rezina, funcţionarii publici au fost chemaţi abuziv la întâlnirea cu candidatul PCRM din 6 noiembrie 2010, de către preşedintele Consiliului raional Rezina, degrevat din funcţie pe perioada campaniei electorale. La 25 octombrie 2010, întâlnirea concurentului electoral AMN cu alegătorii din oraşul Comrat a fost facilitată de administraţia Universităţii de Stat din Comrat, care a chemat la eveniment o parte din studenţii aflaţi la ore.

La 4 noiembrie 2010, reprezentanţii concurentului electoral Partidul Republican din Moldova (PRM) nu au reuşit să desfăşoare întâlnirea cu corpul didactic al şcolii medii din satul Sărata Nouă, Raionul Leova, din cauza interdicţiei impuse de către şefa de studii a şcolii, membru al PCRM, E.Parpalov [8, 8].

În perioada campaniei electorale s-au organizat şi alte activităţi de agitaţie electorală ca: petreceri pentru tineri (municipiul Chişinău – concurenţii electo-

rali PDM, MAE şi PLDM; corturi de publicitate electorală – concurenţii MAE, PMUEM, PDM).

De menţionat că majoritatea evenimentelor publice cu caracter electoral au fost supravegheate de către reprezentanţii organelor de poliţie, inclusiv cele cu participarea unui număr mare de persoane (peste 100 persoane).

Prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr.3614 din 8 octombrie 2010 a fost aprobat şi publicat în presă Regulamentul CEC privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova [14, 58-60]. În capitolul I al Regulamentului, intitulat „Dispoziţii generale", se sublinia: „Prezentul Regulament stabileşte modul de reflectare a campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova şi are drept scop asigurarea reflectării echitabile, echilibrate şi imparţiale a campaniei electorale la alegerile parlamentare de către instituţiile mass-media, promovarea libertăţii de exprimare şi pluralismului politic, stabilirea unor norme obligatorii pentru aplicarea în practică a acestor principii de către mass-media, pe de o parte, şi concurenţii electorali, pe de altă parte" [14, 58].

Era menţionat, de asemenea, că mass-media aflată sub jurisdicţia Republicii Moldova reflectă campania electorală pentru alegerile parlamentare, în conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova, ale Codului electoral, ale Codului audiovizualului, ale Legii presei, ale Legii cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi, ale prezentului Regulament şi actelor internaţionale la care Republica Moldova este parte.

Chiar de la început se cere de menţionat faptul că campania electorală din toamna anului 2010 a fost marcată din start de utilizarea unor strategii de comunicare manipulative în mod special, din partea opoziţiei, dar şi din cea a unor actori electorali aflaţi la guvernare. Scopul acestora în retorica electorală era de a credibiliza mesajele şi de a determina anumite comportamente, atitudini şi opţiuni în favoarea manipulatorului. *Diversiunea* comunicaţională presupune încercarea de a schimba cursul unei acţiuni, de a abate (prin crearea unor false probleme) intenţiile, gândurile, acţiunile sau planurile cuiva [16, 89].

O condiţie importantă ce influenţează perceperea mesajelor electorale este încrederea în organele mass-media. Astfel, la 16 noiembrie 2010, Institutul de Politici Publice a publicat rezultatele unui sondaj de opinie. La întrebarea: „Care este cea mai importantă sursă pentru informarea Dvs." răspunsurile au fost următoarele: televiziunea – 87% din respondenţi; radioul – 34,50%; internetul – 20,30%; ziarele – 16% [1, 39].

În Republica Moldova actualmente sânt înregistrate peste 400 de instituţii care realizează „produse media", din care: 60% - mass-media scrisă (ziare şi reviste); 13% - posturile de radio; 8% - posturile TV; 15% - televiziunea prin cab-

lu şi 4% - agenţiile de ştiri. Activează 280 de deţinători de licenţă de emisie în domeniul audiovizualului [6].

Audiovizualul. Ţinând cont de impactul major pe care îl are audiovizualul asupra creării opiniei publice şi de credibilitatea mare a acestuia în rândul populaţiei, s-a urmărit identificarea unghiurilor de abordare şi a modalităţilor de prezentare a subiectelor relevante.

Centrul pentru Jurnalism Independent (CJJ) a lansat în Cadrul Coaliţiei Civice pentru alegeri Libere şi Corecte (care la moment întruneşte peste 80 de organizaţii neguvernamentale) [9], rezultatele finale ale monitorizării modului în care a fost reflectată campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 de către principalele mass-media din Republica Moldova.

În raportul final, referitor la audiovizual, se subliniază că în perioada 28 septembrie – 28 noiembrie 2010, majoritatea din cele 10 posturi audiovizuale monitorizate s-au implicat activ în reflectarea campaniei. Numărul materialelor şi emisiunilor ce cad sub incidenţa monitorizării a crescut treptat pe parcursul campaniei, constituind 20733 în total [2, 1].

Televiziunea este considerată una dintre cele mai puternice căi de comunicare cu alegătorii şi de aceea campania electorală depinde în mare măsură de felul în care este oglindită la TV.

Postul public TV Moldova 1 a avut 752 de ştiri cu impact electoral direct şi indirect, bazate pe informaţii din 1419 surse. Dintre concurenţii electorală, pe ecran au apărut cel mai des reprezentanţii PCRM, PL şi PLDM, liderii ultimelor două partide beneficiind de spaţiu şi în calitate de Prim-ministru şi Preşedinte interimar în ştirile cu caracter electoral indirect. Astfel, Prim-ministrul şi alţi miniştri care nu au degrevat pe durata campaniei au fost citaţi direct sau indirect de 140 ori, cu durata totală a apariţiei pe ecran de 3096 sec. Preşedintele interimar a apărut în calitate de sursă de 73 ori, cu durata de 1815 sec. Separat, la partidele membre ale Alianţei pentru Integrare Europeană (AIE) s-a făcut referire în ştiri după cum urmează: AMN - de 45 ori (798 sec.), PLDM – de 81 ori (1168 sec.), PL – de 82 ori (1517 sec.) şi PD – de 45 ori (938 sec.). Principalul partid de opoziţie, Partidul Comuniştilor, a fost citat direct sau indirect de 131 ori, cu o durată a apariţiei pe ecran de 1659 sec. Dintre sursele, altele decât concurenţii electorali, cel mai mult spaţiu a fost alocat cetăţenilor simpli, reprezentanţilor societăţii civile şi experţilor. În materialele altele decât ştirile, ca surse au apărut preponderent reprezentanţii societăţii civile şi ai Comisiei Electorale Centrale [2, 10].

Postul privat NIT a favorizat masiv concurentul electoral PCRM, care a făcut subiectul unui număr mare de ştiri pozitive. Postul respectiv a avut un comportament de televiziune de buzunar: jurnaliştii de la NIT au însoţit candidaţii PCRM la majoritatea întâlnirilor cu alegătorii şi au făcut campanie electorală

pentru acest concurent. Totodată, NIT nu a asigurat pluralism de opinie în buletinele de ştiri, în acestea fiind incluse preponderent ştiri care au vizat în principal PCRM şi partidele din AIE. Ceilalţi concurenţi, cu mici excepţii, nu au avut acces la ştirile de la NIT. Alianţa de guvernare şi partidele componente ale acesteia au fost criticate şi defavorizate de către postul respectiv. Acest lucru s-a realizat în special prin intermediul programului de sinteză săptămânal „Rezonans". De remarcat prezenţa mare a cetăţenilor simpli la ştiri, care au fost citaţi ca surse de 755 ori, pe durata a 6,2 ore, preponderent în materialele din campania întru susţinerea liderului PCRM.

Posturile TV private cu acoperire naţională Prime TV, 2 Plus au reflectat campania preponderent în buletinele de ştiri. Judecând după frecvenţa citării şi conceptul apariţiei concurenţilor în ştiri, dar şi în emisiuni, la Prime TV a fost favorizat PDM. Aceeaşi tendinţă a fost evidentă şi la 2 Plus. De notat că partizanatul din partea acestor două instituţii media a devenit evident pe parcursul ultimelor două săptămâni de campanie, când la ştiri şi la alt gen de materiale au început să apară masiv reprezentanţii PDM. Prime TV nu a ţinut cont de Recomandarea CCA de a nu difuza emisiuni (distractive, analitice, talk-show-uri) cu participarea concurenţilor electorali şi la 27 noiembrie a difuzat în reluare emisiunea "Confidenţe cu Rodica Ciorănică", invitatul fiind V.Plahotniuc, candidatul cu nr.2, pe lista PDM.

Postul cu acoperire regională N4 a asigurat pluralism de opinie, prin oferirea spaţiului mai multor concurenţi, inclusiv candidaţilor independenţi. Judecând după frecvenţa mare a apariţiei în ştiri şi după contextul pozitiv al reflectării se poate afirma că N4 a făcut partizanat în favoarea PLDM. Postul a oferit acestui concurent mai mult spaţiu pentru a descrie activităţile electorale, dar şi pentru a prezenta în detalii activităţile Prim-ministrului.

La postul de ştiri Publika TV nu a fost evidentă vreo tendinţă clară de favorizare a anumiţi concurenţi electorali. Postul a asigurat pluralism de opinie şi a oferit telespectatorilor suficientă informaţie cu implicaţii electorale astfel încât alegătorii să poată vota informat.

Jurnal TV a favorizat Partidul Pentru Neam şi Ţară (PNŢ), acestui concurent electoral fiindu-i oferit spaţiu amplu atât în ştiri, cât şi în emisiuni, în care reprezentanţii PNŢ au apărut în ipostaza de luptători cu mafia, în special cu V.Plahotniuc, candidat democrat. Tendinţa de partizanat în favoarea PNŢ a devenit evidentă în ultimele trei săptămâni de campanie electorală, reprezentanţii respectivului partid fiind invitaţii celor mai multe emisiuni puse pe post în această perioadă. Totodată, judecând după frecvenţa contextului negativ în care a apărut PCRM, se poate de afirmat că Jurnal TV a defavorizat acest concurent electoral [19, 3].

Pe parcursul campaniei electorale, cele şapte posturi de televiziune monitorizate au difuzat în total 13 mii 427 de materiale cu implicaţii electorale directe

si indirecte, cu durata totală de 624 ore. Ca frecvenţă, primele în top au fost ştirile (6677), urmate de publicitate (5023 spoturi), iar ca volum, pe primul loc se află ştirile (220,9 ore) şi emisiunile de opinie (321 emisiuni cu durata de 193,5 ore), urmate de programele electorale speciale (147 la număr), cărora cele şapte posturi le-au alocat 129,2 ore în total. Cel mai mic spaţiu a fost oferit Vox Populi [2, 6].

De notat că la 27 noiembrie, Moldova 1 a difuzat duplexul Bucureşti-Chişinău la Gala premiilor de excelenţă ale TVR Internaţional, în cadrul căruia au avut cuvântări Preşedintele interimar şi Prim-ministrul. Acest lucru a contravenit Recomandării Consiliului Coordonator al Audiovizualului de a nu difuza în ziua alegerilor şi în ziua precedentă alegerilor emisiuni cu participarea concurenţilor electorali sau subiecte ce vizează concurenţii electorali.

Menţionăm că apariţia liderului de partid sau a candidatului în mass-media (îndeosebi la ştiri) creează impresii la alegători că el este nu doar o persoană onorabilă, dar şi un lider recunoscut care are o pregătire profesională destul de înaltă pentru a ocupa un post de conducere.

În perioada 28 septembrie – 28 noiembrie 2010, numărul materialelor cu impact electoral la cele trei posturi de radio: Radio Moldova, Vocea Basarabiei, Prime FM, a constituit 7346, volumul total al acestora fiind de 296, 2 ore. Ca şi la posturile TV, ca frecvenţă şi durată au prevalat ştirile (3270 la număr spoturi cu durata de 100 ore), urmate de publicitate – 2824 spoturi cu durata de 25,5 ore. Emisiunilor de opinie le-au fost alocate 80,5 ore, iar programelor electorale speciale – 58, 5 ore.

De menţionat că cele mai multe şi mai diverse materiale relevante au fost puse pe post de Radio Moldova, care a avut în total 3546 de ştiri, emisiuni de opinie, materiale de educaţie electorală, programe electorale speciale şi spoturi publicitare. Totodată, Radio Moldova a oferit timp de antenă gratuit concurenţilor electorali. Din cele 2154 de materiale puse pe post de Vocea Basarabiei, cel mai mare volum a revenit ştirilor şi emisiunilor de opinie. Prime FM a reflectat campania preponderent în ştiri. Ca şi la posturile TV, în tematica ştirilor electorale difuzate de către posturile radio a prevalat politicul şi procesul electoral.

La Vocea Basarabiei s-a remarcat favorizarea PLDM şi PL, partizanatul politic fiind determinat în principal de frecvenţa şi durata mare a intervenţiei directe atât a reprezentanţilor partidelor, cât şi a Preşedintelui Interimar şi Prim-ministrului. De asemenea, Vocea Basarabiei a defavorizat PCRM, care a apărut de cele mai multe ori în context negativ.

La Prime FM, în context pozitiv apare de cele mai multe ori PDM – de 37 ori sau 4,3% din cele 852 de ştiri relevante. Este vorba în principal de întâlnirea lui M.Lupu la Academia de ştiinţe – „Lupu împacă societatea”, întâlniri electorale în diferite localităţi, ştirea despre aceea că după 28 noiembrie PDM va lăsa uşa deschisă pentru dialog cu toate forţele politice, rezultatele sondajelor de opi-

nie potrivit cărora PDM va accede în Parlament, ştiri privind concertele organizate de PDM etc. PL, şi PLDM apar şi în lumină pozitivă, şi negativă, într-un număr aproximativ egal de ştiri. PCRM este singurul concurent care este menționat de cele mai multe ori în context negativ – de 68 ori (8%).

Instituțiile publice ale audiovizualului au organizat pe parcursul întregii campanii electorale dezbateri publice pentru concurenții electorali.

În conformitate cu prevederile art.7 al Codului audiovizualului şi prevederile Regulamentului privind reflectarea campaniei electorale în mass-media Consiliul Coordonator al Audiovizualului a supravegheat respectarea pluralismului de opinii.

Cu toate acestea, în perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, Consiliul Coordonator al Audiovizualului a examinat în şedințe publice 40 de contestări ale concurenților electorali (18 - Partidul Liberal Democrat din Moldova, 6 – Partidul Democrat din Moldova, 4 – Partidul ”Alianța Moldova Noastră”, 3 – Partidul Popular Creştin-Democrat, 2 – Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, 2 – Partidul Național Liberal, 2 – Partidul ”Pentru Neam şi Țară”, 1 – Partidul Social-Democrat, 1 – Partidul ”Mişcarea Acțiunea Europeană„, 1 – împreună candidații independenți: Laguta M., Nazarenco E., Axenova N., Bolotnicov O.) [11, 6].

În campaniile electorale politicienii se străduie să se mențină cu orice preț la putere, iar noi, alegătorii, suntem acei care-i alternăm (uneori nereuşit) la putere.

Pentru a atrage electoratul în timpul campaniilor electorale, partidele politice lansează în mass-media cele mai ademenitoare şi promițătoare slogane şi spoturi electorale. Astfel, în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 Partidul Liberal Democrat din Moldova s-a lansat cu sloganul ”Moldova fără sărăcie!„ [17, 3]. Acest slogan de campanie reflectă proiectul PR, lansat de PLDM cu genericul *Angajament pentru Moldova fără sărăcie,* punctând şase obiective prioritare: 1). Crearea unei economii puternice, performante, care să ofere peste 100 000 noi locuri de muncă bine plătite; 2). În următorul mandat de patru ani vom mări pensia minimă la 1300 lei, vom creşte alocația pentru naşterea copilului până la 10 000 lei, iar indemnizația lunară pentru creşterea copilului până la 1300 lei; 3). Lupta cu corupția. Prima lege pe care o va propune Guvernul PLDM va viza anularea imunității pentru toți deputații şi judecătorii. Vom insista ca legea să fie votată prin vot nominal. Vom reduce numărul instituțiilor de control şi vom creşte pedepsele pentru darea şi luarea de mită. 4). Accelerarea integrării Moldovei în Uniunea Europeană. Până la sfârşitul anului 2012 cetățenii noştri vor avea dreptul de a circula în UE fără vize. 5). Vom reface peste 2000 km de drumuri, vom asigura accesul fiecărei gospodării la apă potabilă de calitate, vom gazifica toate localitățile din Moldova; 6). Locuințe pentru tineri şi familii cu venituri mici [21].

Aceste oferte au fost promovate activ prin spoturi electorale lansate consecutiv la posturile de radio şi televiziune, ceea ce denotă abordarea unor tehnologii convingătoare şi eficiente de PR politic în cadrul Staff-ului PLDM.

Partidul Comuniştilor din Republica Moldova a mers în campania electorală cu sloganul ”Moldova alege Victoria!„ – aceasta fiind întreaga Moldovă, fără excepţie, fără favorit, fără divizare prin ai săi şi străini, întreaga Moldovă formată în primul rând din femei, bătrâni, copii, tineri, dar nu din partide aflate în conflict [20, 1].

Partidul Democrat din Moldova s-a lansat în campania pentru alegerile parlamentare anticipate cu sloganul ”Pentru Moldova, PENTRU TINE!„ [15, 4], Partidul ”Mişcarea Acţiunea Europeană„ – cu sloganul ”MAI MULTE FAPTE MAI PUŢINĂ POLITICĂ!„ [12, 3].

Pentru a înviora atmosfera tensionată din timpul campaniei electorale, Alianţa Moldova Noastră (AMN) a lansat pe pagina sa web, jocul *Serafică fără frică – 2*, în care eroul principal este liderul formaţiunii, S.Urechean, care luptă cu comuniştii. La primul nivel adversari sunt Gr.Petrenco şi Z.Greceanâi. La nivelul următor, care este mai dificil, apare I.Dodon şi M.Tcaciuc. Ultimul şi cel mai dificil de răsturnat este V.Voronin. În joc apar şi liderii Alianţei pentru Integrare Europeană – M.Ghimpu, V.Filat şi M.Lupu, în calitate de spectatori care îl aplaudă pe Urechean de fiecare dată când acesta reuşeşte să învingă un adversar comunist. Aceste acţiuni mizează pe dimensiunea afectivă a retoricii electorale şi, respectiv, pe cea a comportamentului electoral [16, 97].

De menţionat că sloganurile şi spoturile electorale care au avut o anumită ţintă şi un obiectiv de a obţine un scor bun deseori au fost sărace în informaţie, dar bogate în imagini frapante, în cuvinte-şoc. Ele au avut scopul de a ritma comunicarea în campania electorală.

Presa scrisă. Actualmente, pe piaţa informaţională autohtonă activează 12 agenţii informaţionale, care, pe drept cuvânt, pot fi considerate principalii furnizori de ştiri ai presei scrise. Cu toate că ele se află într-o concurenţă permanentă, oricum, agenţiile de presă se prezintă ca un organism integru care dă tonul presei moldoveneşti, influenţând serios modul de selectare a subiectelor. Doar două agenţii de ştiri Moldpres şi Infotag au difuzat 635 de ştiri timp de două luni (28 septembrie-28 noiembrie 2010), cca. 60% din ele revenind agenţiei Infotag, care a avut un comportament editorial echilibrat. Agenţia informaţională de stat Moldpres a difuzat mai multe ştiri care i-au pus în lumină pozitivă pe liderii PLDM şi PL, în calitatea lor de Prim-ministru şi, corespunzător, Preşedinte Interimar.

În anul 2010 în Republica Moldova sau editat 237 ziare, inclusiv 48 raionale şi de teritoriu cu un tiraj de peste 33 milioane exemplare [7].

În perioada campaniei electorale a sporit considerabil interesul cititorilor faţă de informaţiile din presă şi s-a majorat tirajul ziarelor care număra peste 40

de milioane de exemplare. De altfel, în această perioadă au fost publicate şi suplimente ale unor ziare cu tiraj deosebit de mare.

Numai pe parcursul unei luni (în perioada 28 octombrie-28 noiembrie 2010), presa scrisă, inclusiv agenţiile de presă şi portalurile web, au publicat în total peste 4760 de materiale, precum şi ştiri, articole de opinie, publicitate politică şi electorală, materiale de educaţie electorală, interviuri şi alte materiale din categoria programelor electorale speciale, de asemenea sondaje de opinie cu cetăţenii de tip „Vox populi".

Cu unele excepţii, presa scrisă a reflectat campania electorală din perspectiva concurenţilor electorali pe care îi simpatizează sau de care depind patronii şi editorii acestora, fără a asigura pluralismul de opinie şi fără a oferi dreptul la replică, conform prevederilor deontologiei profesionale. Constatarea este inserată în raportul de monitorizare a reflectării campaniei electorale de către mass-media de Centrul pentru Jurnalism Independent, în cadrul Coaliţiei Civice pentru Alegeri Libere şi Corecte, a transmis Info-Prim-Neo pe 7 decembrie 2010.

Expertul mass-media, P.Macovei, a declarat, pe 7 decembrie 2010, la o conferinţă de presă că genurile jurnalistice cărora le-au dat preferinţă ziarele au fost articole de opinie, un spaţiu mai mic revenind ştirilor. Publicitatea electorală pe paginile ziarelor a ocupat un spaţiu mult prea mare. Astfel, în cele 12 ziare monitorizate spaţiul de publicitate electorală a fost de 240 de pagini de ziar.

S-au constatat încălcări ale legislaţiei electorale în publicaţiile presei scrise. Astfel, de exemplu, pe 28 şi 30 octombrie 2010, au fost publicate unele materiale cu caracter de publicitate electorală, care nu au fost plasate la rubrica „Electorala 2010" şi nu au fost însoţite de o notă „achitat din fondul electoral". Este vorba de astfel de publicaţii scrise ca: „Komsomolskaya Pravda" – publicitatea PDM; „Săptămîna" – publicitatea PLDM, AMN; „Timpul" – publicitatea PLDM, PDM; „Panorama" – PDM; „Moldavskie Vedomosti" – PDM; precum şi pe site-ul portarului „Unimedia".

Astfel, remarcăm încălcarea art.21 alin.1 din Regulamentul CEC privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie în masă, şi anume: „Fiecare material al concurenţilor electorali publicat în presa scrisă va fi plasat la rubrica „Electorala 2010" şi însoţit de o notă „achitat din fondul electoral" al concurentului respectiv. Responsabilitatea pentru materialele cu conţinut şi/sau esenţă electorală publicate în presa scrisă fără menţiunea „Electorala 2010" şi „achitat din fondul electoral" o poartă instituţia mass-media respectivă."

În Raportul nr.3 de monitorizare a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, realizat de Coaliţia „Control Civic-Alegeri 2010", în perioada 25-31 octombrie 2010, se remarcă că la apelul Coaliţiei adresat unor mijloace de informare în masă, cum ar fi: „Timpul", „Jurnal de Chişinău", „Ziarul de Gardă", portalul „Unimedia", postul de radio „Vocea Ba-

sarabiei", precum şi ziarelor regionale, membri ai Asociației Presei Independente, implicate în reflectarea campaniei electorale, să confirme sau să infirme informațiile care au apărut pe site-ul Ministerului Afacerilor Externe al României privind acordarea de sprijin financiar acestor mass-media, precum şi apelul de a publica datele cu privire la volumul de finanțare a activităților lor din bugetul de stat al României, răspunsul a parvenit la Coaliție doar din partea portarului informațional „Unimedia". În mesajul său, acesta a confirmat faptul că finanțarea activităților sale pe parcursul anului 2009 a fost asigurată din sursele bugetare ale Departamentului pentru Românii de pretutindeni al Ministerului Afacerilor Externe al României [10].

În paginile ziarelor au fost publicate informații, reportaje, fotografii, alte materiale ale agențiilor de presă, ale corespondenților titulari şi netitulari despre desfăşurarea campaniei electorale.

De menționat că ziarele „Moldova Suverană" şi „Nezavisimaia Moldova" au făcut partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-au promovat masiv în ştirile şi materialele de opinie publicate.

Noi am studiat 180 de materiale publicate în 30 de numere ale ziarului „Moldova Suverană" şi 150 de materiale publicate în 25 de numere ale ziarului „Nezavisimaia Moldova", care se refereau în linii generale sau la concret, la mesajele CEC (hotărâri, liste ale concurenților electorali, informații privind activitatea CEC); programe preelectorale ale partidelor, candidaților independenți, articole, interviuri, schițe, adresări, apeluri etc.

Astfel, în ziarul „Moldova Suverană" au fost publicate peste 80 de materiale despre întâlnirile lui V.Voronin şi a candidaților PCRM cu alegătorii, peste 100 de fotografii electorale, 60 de interviuri electorale, 50 de reportaje privind campania electorală.

Numai reporterul M.Conțiu de la ziarul „Moldova Suverană" a publicat peste 30 de materiale publicitare politice şi electorale ca: „Jurnalismul ca circumstanță atenuată a ratării şi neputinței", („Moldova Suverană", 28 septembrie 2010, p.3); „Ce caută Chiril Lucinschi în partidul lui Filat?", („Moldova Suverană", 14 decembrie 2010, p.1-2) şi altele.

Ziarul „Nezavisimaia Moldova" a publicat peste 60 de materiale publicitare electorale, peste 80 de fotografii ale candidaților PCRM, 50 de interviuri şi 40 de reportaje electorale. Dintre acestea evidențiem articolele: „Cto voiuet protiv Partii Communistov RM?", („Nezavisimaia Moldova", 16 noiembrie 2010, p.3); Sorocianu T. „Tanieț sabliami vocrug prințipov", (Nezavisimaia Moldova, 21 decembrie 2010, p.2), etc.

Studierea materialelor publicate în ziarele „Moldova Suverană" şi „Nezavisimaia Moldova" ne permite să concluzionăm că acestea au manifestat partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-au promovat în ştirile şi materialele de opinie. Deseori, au fost lansate diverse acuzații care dis-

creditau AIE şi partidele componente ale acesteia, în special PLDM şi PL, iar tonalitatea materialelor publicate a făcut dovadă caracterului părtinitor al acestor instituţii mass-media.

În perioada campaniei electorale, ziarul ”Timpul„ a publicat peste 90 de materiale publicitare electorale, inclusiv peste 40 de bilborduri (postere electorale), aparţinând PLDM, peste 30 – PL şi 20 – AMN. Pe paginile ziarului au fost plasate peste 20 de materiale de educaţie electorală [13]. Dintre acestea evidenţiem articolele: Cozonac C. „Importanţa votului conştient”, („Timpul”, 8 octombrie 2010, p.12); Tănase C. „Cu cine ar vota bătrânii pe 28 noiembrie?!”, („Timpul”, 10 noiembrie 2010, p.6) şi altele.

Cotidianul Naţional a publicat şi „Discursul Preşedintelui Partidului Liberal M.Ghimpu la lansarea oficială în campania electorală a PL”, care a avut loc la Cetatea Soroca pe 24 octombrie 2010 („Timpul”, 29 octombrie 2010, p.20-21).

Ziarul „Jurnal de Chişinău”a publicat peste 70 de materiale electorale: reportaje fotografii, materiale ale agenţilor de presă etc.

Ziarele „Timpul”, „Jurnal de Chişinău” au defavorizat concurentul electoral PCRM în majoritatea absolută a materialelor jurnalistice, avantajând partidele de orientare liberală şi în general partidele ne-comuniste. „Jurnal de Chişinău” a prezentat în context preponderent negativ şi concurentul electoral PDM, dar a favorizat în acelaşi timp Partidul Umanist din Moldova. Reamintim doar articolul: „Încredere neamului de bună credinţă”, („Jurnal de Chişinău”, 5 noiembrie 2010, p.2).

De menţionat că ziarele „Flux” şi „Evenimentul Zilei” au prezentat în context negativ concurenţii electorali cu cele mai mari şanse de a accede în Parlament (în special PCRM, PLDM, PL), dar şi alte partide antrenate în alegeri, cu excepţia unuia dintre concurenţii, pe care l-au avantajat editorial. În cazul „Flux-ului” este vorba de Partidul Popular Creştin-Democrat (PPCD), iar în cazul „Evenimentului Zilei” – de PDM.

Ziarele „Vesti Gagauzii” şi „Golos Bălţi” s-au implicat destul de modest în reflectarea campaniei electorale, doar cu câteva ştiri, fapt care denotă că nu şi-au îndeplinit complet rolurile de instituţii ale presei.

Referitor la ziarul „Komsomolskaia pravda v Moldove” notăm că acesta nu a publicat foarte multe materiale jurnalistice în campania electorală, dând preferinţă articolelor şi machetelor publicitare ale concurenţilor electorali. Totuşi, a manifestat o tendinţă de favorizare a concurenţilor electorali PLDM şi PCRM.

Marea majoritate a ziarelor au publicat platformele electorale ale concurenţilor electorali, datele finale ale alegerilor prezentate de CEC. Ziarul „Jurnal de Chişinău” a prezentat o hartă a voturilor în care propune cititorilor să vadă cum au fost cotate principalele partide în fiecare raion al Republicii Moldova, precum şi în Chişinău şi Bălţi. Harta arată că în centrul Republicii Moldova situaţia

s-a schimbat, verdele, albastrul şi bleul umbresc purpuriul, iar celelalte regiuni se dezroşesc încet, dar sigur („Jurnal de Chişinău”, 3 decembrie 2010, p.10).

În unele materiale publicate în ziare este învinuită Comisia Electorală Centrală de fraudarea alegerilor. Drept exemplu poate servi materialul: „CEC a pus umărul la fraudarea alegerilor”, („Moldova Suverană”, 1 decembrie 2010, p.1), în care reprezentantul PCRM, Gr.Petrenco, a declarat că numărătoarea paralelă a voturilor, care a fost inițiată de PCRM demonstrează multiple greşeli intenționate în procesele verbale de la secțiile de votare din întreaga țară.

În multe articole din ziare se accentuează faptul că transparența financiară prin care să fie informați alegătorii cu privire la cei care sprijină financiar n-a fost asigurată. Drept confirmare sânt aduse un şir de cazuri de finanțare ilegală a campaniei electorale. Corupția parlamentară a servit drept teren rodnic pentru finanțarea ilegală a partidelor politice, fapt ce antrenează cheltuieli serioase din resurse de stat şi împiedică funcționarea normală a instituțiilor democratice. Aceasta are loc din cauza lipsei unei legislații care ar permite un control riguros al finanțării participanților la scrutinele electorale.

Sau materialul: „Renumărarea voturilor va costa peste un milion de dolari”, („Timpul”, 13 decembrie, 2010, p.1). În articol se subliniază că CEC a aprobat un deviz de cheltuieli în sumă de 13 milioane lei pentru renumărarea voturilor, cerute de comunişti. Procesul de numărare repetată a buletinelor de vot de la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 a început la 15 decembrie. CEC a degrevat, de la 13 până la 17 decembrie 2010, de la locul de muncă permanent întreaga componență a consiliilor electorale de circumscripție.

Adică, de la bun început era evident că remunerarea voturilor nu va avea nici un efect practic. Lucru care s-a şi confirmat, dar, în schimb, s-au cheltuit sume fabuloase de bani. De altfel, renumărarea voturilor a avut o însemnătate nu numai politică, dar şi morală, deoarece rezultatele renumărării nu au confirmat falsificările şi acei care au cerut acest lucru, PCRM, au rămas pedanți.

Ziarele au publicat şi materiale referitoare la soluționarea crizei politice din Republica Moldova. Acestea au inclus în linii mari opiniile oamenilor de stat, ale liderilor politici, ale analiştilor politici, ale intelectualității şi a oamenilor de rând. Astfel, în materialul: „Cum poate fi depăşită criza politică?”, („Ziarul de Gardă”, 2 decembrie 2010, p.3) şi-a expus opinia referitor la crearea coaliției de guvernare M.Snegur, primul preşedinte al Republicii Moldova, E.Mardarovici, Clubul Politic al Femeilor 50/50, V.Cibotaru, analist politic, A.Țăranu, analist politic, D.Braghiş, ex-prim-ministru al Republicii Moldova. În alt articol informativ: „Coaliția post-Narîşkin”, („Ziarul de Gardă”, 9 decembrie 2010, p.1), se aduce la cunoştința cititorilor că Partidul Comuniştilor din Republica Moldova şi Partidul Democrat din Moldova vor forma în zilele următoare coaliția anticriză „Pentru Moldova”. Cele două formațiuni au ajuns la înțelegere în timpul vizitei la Chişinău a lui S.Narîşkin, şeful administrației prezidențiale de la Moscova.

Decizia nu a fost făcută publică, evitându-se situația în care cele două partide ar fi suspectate că au luat decizia sub influența Rusiei.

În materialul „Are Republica Moldova nevoie de o presă şi o societate civilă care tac?”, („Ziarul de Gardă”, 16 decembrie 2010, p.3), S.Musteață, Asociația istoricilor din Moldova, V.Saharneanu, Uniunea Jurnaliştilor din Moldova, C.Ciurea, analist politic, IDIS „Viitorul”, P.Macovei, Asociația presei independente supun criticii Declarația liderului PDM M.Lupu „Asupra PD se exercită presiuni enorme prin intermediul presei, ONG, liderilor de opinie…”. În articol aceştia se întreabă: Dacă partidele încep a schimba regulile jocului, ce ar trebui să facă presa şi societatea civilă? Să tacă? Să se facă că nu vede?

Pe 1 decembrie 2010 cotidianul național „Timpul” a publicat articolul jurnalistului A.Gherasim. „Cineva vrea să ne vândă?”, în care se menționează: „După alegeri s-a creat o situație paradoxală: cei care au acumulat un număr mai mic de mandate de deputat se dau cei mai tari, aruncând cu declarații „tranşante” şi aluzii şantajiste, anunțându-se unicii care pot decide destinul Moldovei. Unii dintre ei nici măcar nu conştientizează că, având doar un mănunchi de mandate, în afara Alianței pentru Integrare Europeană ar deveni nişte marginali bizari.”

În perioada 29 noiembrie-24 decembrie 2010, săptămânalul „Ziarul de Gardă” a publicat peste 20 de materiale consacrate depăşirii crizei politice din Republica Moldova, „Săptămîna” - 15, „Timpul” – 12, „Flux” – 10, „Adevărul” – 8 materiale.

În art.6 din Regulamentul CEC, privind reflectarea campaniei electorale la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 se specifică: „Publicitatea electorală în rețeaua internet şi prin intermediul telefoniei mobile este asimilată publicității electorale în presa scrisă ” [14, 59].

În perioada campaniei electorale agențiile de presă, portalurile web au publicat un număr semnificativ de materiale de publicitate electorală şi politică, sondaje de opinie, întâlniri cu alegătorii şi, în special, materiale de educație electorală. Totodată, telefonia mobilă a transmis mai multe mesaje publicitare.

De menționat că site-urile au plasat 1500 informații, peste 60% din totalul de ştiri revenind www.omg.md. Remarcăm ca acesta din urmă a făcut partizanat politic în favoarea concurentului electoral PCRM, pe care l-a promovat în toate ştirile şi materialele de opinie publicate. Deseori au fost lansate diferite acuzații care discreditează AIE şi partidele componente ale acesteia, în special PLDM şi PL, fără a oferi dreptul la replică, iar tonalitatea materialelor publicate a făcut dovada caracterul părtinitor al acestei instituții mass-media.

Presa din Republica Moldova mai mult „a convins” decât a informat. Ceea ce s-a urmărit de-a lungul campaniei electorale a fost mai degrabă un comentariu politic cu pretenții de informare. Presa de opinie s-a lansat într-o competiție unde măiestria de defăimare a concurenților electorali aducea după sine laurii

triumfului. Este de menționat faptul că presa din republică şi-a permis de mai multe ori un limbaj incorect în adresa concurenților electorali. Vom exemplifica prin câteva denumiri de articole plasate în ziarele în care este folosit un astfel de limbaj: „Filat vs Lupu, un duel benefic campaniei", („Jurnal de Chişinău", 9 noiembrie 2010, p.3), „Comuniştii atacă Moldova cu bombe propagandistice" („Timpul", 5 noiembrie 2010, p.4), „Corupere pasivă a electoratului" („Moldova Suverană", 1 octombrie 2010, p.1-2), „AMN: silneie solnțe, jioltoie nebo. Partia Serafima Urechiana vstupaet v predvabornuiu boribu s obrecionnostiu osujdionnogo na cazni" („Nezavisimaia Moldova", 2 noiembrie 2010, p.1) şi altele.

În articolul „Putrezi de săraci. Comuniştii au sărăcit. Pe hârtie" („Jurnal de Chişinău", 12 octombrie 2010, p.1-3), se subliniază că declarațiile de avere ale unor lideri comunişti, depuse la CEC pentru alegerile din 28 noiembrie 2010, conțin venituri şi chiar proprietăți mai puține decât atunci, când erau la guvernare. În articol se mai remarcă că conform declarațiilor de avere depuse la CEC, pe lista electorală a Partidului Comuniştilor din Republica Moldova candidează persoane care nu indică nicio proprietate şi niciun venit.

Acelaşi cotidian „Jurnal de Chişinău" din 15 octombrie 2010, a publicat articolul „Democrația îşi etalează averile", în care redacția ziarului propune cititorilor să ia cunoştință şi de averile demnitarilor conduşi de Marian Lupu. În legenda fotografiei plasate în centrul articolului, D.Diacov este prezentat ca „Lupul Bătrân" al democraților, care a rămas, în mare parte, cu aceleaşi proprietăți valoroase declarate şi în anii trecuți.

În mesajele partidelor democratice din mass-media a fost pe larg promovată ideea integrării europene, care reprezintă o prioritate constantă şi ireversibilă a politicii externe şi interne a Republicii Moldova. Platformele electorale ale partidelor democratice, în special, PLDM, PL, AMN, PDM, MAE, PUM, PNL şi altele se subliniază „Cursul spre Europa". Implementarea reformelor interne în domeniul consolidării democrației şi statului de drept, în conformitate cu standardele europene, reprezintă o condiție de maximă importanță pentru integrarea europeană.

De remarcat, în context, că cea mai reuşită campanie mediatică de promovare a ideii de integrare europeană au desfăşurat-o în timpul campaniei electorale posturile publice Moldova 1, Radio Moldova, Vocea Basarabiei, posturile TV private cu acoperire națională Prime TV, 2 Plus, precum şi posturile Publika TV şi Jurnal TV. Cel mai mare volum de materiale consacrate integrării europene au fost puse pe post de Publika TV, urmat de Jurnal TV, iar NIT a reflectat această problemă într-un număr redus de ştiri.

Ziarele cele mai insistente în reflectarea problemei integrării europene au fost „Timpul", „Jurnal de Chişinău", „Flux", „Ziarul de Gardă".

De menționat, însă, că opțiunea europeană spune mult şi nimic electoratului autohton. Pe fondul unei sărăcii aproape generale a cetățenilor moldoveni, mult mai concrete şi mai atractive devin mesajele şi sloganurile referitoare la pensii, salarii, fiscalitate, ocrotirea sănătății, învățământ, indemnizații pentru naşterea copiilor şi altele.

Campania electorală a luat sfârşit la 24 decembrie 2010, când Curtea Constituțională (CC) a validat mandatele celor 101 deputați care vor constitui parlamentul de legislatura a XIX-a. În acelaşi timp, CC a emis un demers parlamentului pentru a amenda Codul electoral, astfel încât să fie prevenite încălcări de genul celor notificate în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. În decizia sa, CC a confirmat rezultatele alegerilor anticipate din 28 noiembrie, conform cărora PCRM a obținut 42 de mandate, PLDM-32, PDM-12, iar PL-12 [5, 1].

Mass-media a difuzat o anumită informație în rândul alegătorilor cu scopul de a le influența motivațiile electorale, deoarece pe parcursul campaniei electorale se poate schimba dispoziția electoratului. Mesajele mass-media au fost centrate pe următoarele teme: sănătate, învățământ, educație, asistență socială, pensii, locuri de muncă, politică externă etc. Deoarece liderul partidului sau candidatul nu are posibilitatea să se întâlnească cu fiecare dintre alegători, mass-media devenind în acest sens cea mai potrivită cale de comunicare cu electoratul.

De altfel, atât clasa politică din Republica Moldova, cât şi clasa mediatică, pare să fi conştientizat deja stratagema spectacolului politic. Succesul PLDM în raport cu alte formațiuni politice „de dreapta” la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în Republica Moldova înşişi jurnaliştii îl explică tocmai prin contribuția adusă de mass-media.

Ieşirea masivă a cetățenilor Republicii Moldova la votare a fost, fără îndoială, un aspect pozitiv al scrutinului din 28 noiembrie 2010 şi o consecință a agitației electorale. Totodată, rata înaltă de participare la scrutinul electoral demonstrează o dată în plus că societatea noastră îşi doreşte o guvernare stabilă, generatoare de prosperitate şi dezvoltare. Astăzi, mai mult ca oricând, clasa politică din Republica Moldova trebuie să demonstreze prin fapte că nu este condusă de ambiții şi interese de moment, dar că este în serviciul cetățenilor.

În general, agitația electorală are un impact puternic asupra opiniei publice în perioada campaniei electorale şi dacă procesul electoral nu este prezentat şi reflectat în mod echilibrat şi imparțial, cetățenii vor fi lipsiți de posibilitatea unui vot conştient, informat, iar alegerile nu vor putea fi considerate pe deplin libere şi corecte.

Referințe:

1. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice, noiembrie 2010.

2. Centrul pentru Jurnalism Independent. Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Raport final. - Chişinău, 2010.
3. Codul electoral. – Chişinău, 2010.
4. Comisia Electorală Centrală. 28 noiembrie 2010 – Alegerea Parlamentului Republicii Moldova. Lista concurenţilor electorali. – Chişinău, 2010.
5. CC a validat alegerile anticipate. // „Moldova Suverană”, 2010, 28 decembrie.
6. Conform informaţiei Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA), www.cca.md
7. Datele au fost furnizate de Camera Naţională a Cărţii din Republica Moldova la 10 decembrie 2010.
8. Gromov C. Campania electorală suferă de intimidări, violenţă şi erori. Raportul Asociaţiei Promo-Lex ce cuprinde perioada 25 octombrie – 8 noiembrie 2010. – Chişinău, 2010.
9. http://www.info/prim.md/?a=14&id=1559
10. http://www.dprp.gov.ro/republica-moldova-2.
11. Informaţia Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA), www.cca.md.
12. Mai multe fapte mai puţină politică. // „Timpul”, 2010, 8 noiembrie.
13. Materialele au fost selectate şi clasificate de către autor.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2010, nr.206-209.
15. Partidul Democrat din Moldova s-a lansat oficial în campania pentru alegeri parlamentare anticipate. // Timpul, 2010, 19 octombrie.
16. Peru-Balan A. PR-ul politic şi comunicarea de criză în Republica Moldova, 2009-2010. – Chişinău, 2010.
17. PLDM luptă pentru o Moldovă fără sărăcie. // „Timpul”, 2010, 18 octombrie.
18. Raportul nr.3 de monitorizare a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 realizat de Coaliţia „Control Civic-Alegeri 2010” în perioada 25-31 octombrie 2010. Chişinău, 2010.
19. Raportul Consiliului Coordonator al Audiovizualului despre monitorizarea reflectării campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010.
20. Voronin V. Esenţa luptei politice a PCRM este să aducă la guvernare poporul Republicii Moldova. // „Moldova Suverană”, 2010, 12 octombrie.
21. www.pldm.md

Prezentat la redactie
la 16 februarie 2011

DEZVOLTAREA DURABILĂ INOVAȚIONALĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SEC. XXI

Arcadie URSUL
Rusia, Moscova, Universitatea Comercial-Economică de Stat, Centrul de cercetare a proceselor globale si dezvoltării durabile
Director, profesor, academician

Ivan RUSANDU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Ştiințe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană şi Ştiințe Politice
Doctor în filosofie, cercetător ştiințific coordinator

This article examines issues related to sustainable development and innovation, as well as the correlation of these phenomena with education from the perspective of the 21st century. Sustainable development is conceived as a co-evolution development of society and nature, when the conservation and permanent process of society and nature is being undertaking in a form compatible with the biosphere. In this context, the educational system of the 21st century ought to become a priority of the mechanisms of transition to a sustainable future. The sustainable development model can be achieved only if the cardinal structural change in the objectives and social structure are taking place, and, first of all, shifts in the changing role of education in society. The sustainable development model will be implemented in two central directions: scientific-technological and scientific-educational, perceived as global processes which anticipate other social trends that create the basis for the transformation of peoples' activities. Current educational system at the global scale tends to become a social mechanism, more regressive - conservative, unable to contribute efficiently to solving the global problems. The research of perspectives in global education leads to the conclusion that in education field transformations will take place closely related to revolutionary and evolutionary changes of the entire civilization process and the interaction between society and nature. New models of education of the 21st century are going to be reorganized, consistently and with determination, consistent with analysis of the forward-looking problems in education.

Sistemul educațional mondial a intrat în stadiul unor transformări cardinale şi dinamice, direct legate de schimbările evolutive din societate. Se presupune, bunăoară, că la ora actuală se formează un sistem educațional postindustrial de natură să corespundă unei societăți postindustriale [8].

Totodată, deja de câțiva ani se derulează un proces de tranziție la o formă mai inovativă de educație – educația pentru o dezvoltare durabilă (DD), determinată de formarea unei noi strategii generale de dezvoltare a civilizației, strate-

gie care a fost adoptată în 1992 la Conferința ONU pentru mediul ambiant şi dezvoltare de la Rio de Janeiro [13].

Strategia DD a comunității mondiale a luat naştere anume de aceea că actuala formă (model) de dezvoltare a civilizației nu asigură supraviețuirea omenirii şi duce la degradarea biosferei, posibil chiar la omnicid. Noul model de dezvoltare a civilizației şi de interacțiune socionaturală, substanțial mai uman, care este reflectat în recomandările ONU, în documentele oficiale ale majorității țărilor care fac parte din această organizație, există deocamdată doar virtual-teoretic, ca un viitor dezirabil al comunității mondiale. Se aşteaptă că trecerea pe calea DD va asigura două scopuri cardinale: supraviețuirea omenirii şi conservarea biosferei ca bază naturală a existenței de mai departe, lipsite de pericole a civilizației. DD se concepe drept o dezvoltare coevolutivă a societății şi naturii, cînd conservarea şi procesul permanent al societății şi naturii au loc într-o formă compatibilă cu biosfera. Noua strategie de dezvoltare a civilizației este la primii săi paşi, astfel că trecerea în măsură deplină la DD este posibilă doar în perspectiva secolelor XXI-XXII. Unde mai pui că acest viitor trebuie să difere de prezent prin alte obiective, alte imperative, priorități, valori şi idealuri. Şi acest viitor dezirabil, mai optimist, trebuie să influențeze evenimentele care au loc astăzi, canalizându-le pe un făgaş „durabil".

Principala trăsătură a viitorului durabil constă în faptul că vor fi unite întrun tot unitar căile de dezvoltare a civilizației, care pînă acum erau mai puțin legate şi evoluau spontan (mai ales, direcțiile economică, socială şi ecologică de dezvoltare şi asigurare a securității în aceleaşi aspecte). Şi nu e vorba doar de ecologizarea întregii activități sociale şi în special a celei economice, cum se interpretează adesea, şi este de înțeles o atare interpretare ecologică – or concepția însăşi a DD este strîns legată de problema mediului înconjurător şi a dezvoltării: trebuie evitată catastrofa mondială totală după care pur şi simplu nu va mai avea cine lichida consecințele negative.

Mijlocul de apărare a omenirii împotriva iminentei catastrofe globale nu poate fi asemănător cu acele acțiuni la care recurgem acum în cazul unor catastrofe şi situații excepționale locale generate de cauze naturale şi antropogene. Este necesar să trecem de la lichidarea consecințelor negative ale activității sociale la contracararea catastrofelor şi la măsuri de anticipare, ceea ce, propriu-zis, şi propune comunității mondiale concepția şi strategia DD. Una dintre principalele componente ale transformărilor-DD (astfel numim noi activitatea de trecere la DD) trebuie să fie hotărârile anticipative şi acțiunile preventive, care ar permite, înainte de toate, să amânăm catastrofa pentru vremuri mai îndepărtate, iar cu timpul să eliminăm mai multe amenințări şi pericole. Cînd acțiunile negative aveau caracter local şi chiar regional, consecințele acestora puteau fi lichidate, fie şi cu mari pierderi economice. În cazul însă al unor catastrofe la scară globală, nu putem decît să le contracarăm, ceea ce impune formarea unei culturi absolut noi

– cultura contracarării, sau cultura acțiunilor anticipative. Iar acest lucru generează o altfel de viziune asupra caracteristicii temporale a întregii culturi şi activități umane şi în special asupra esenței şi conținutului educației în secolul al XXI-lea.

Noul conținut umanist şi, în acelaşi timp, socionatural al DD a omenirii diferă de modelul contemporan de existență şi dezvoltare a ei prin faptul că acest tip de dezvoltare încă nu există, dar el trebuie să apară, pentru ca civilizația să poată supraviețui. În acest scop însă trebuie să luăm decizii de anticipare şi să întreprindem acțiuni corespunzătoare, prevăzute pe o perspectivă strategică de lungă durată, şi această deosebire este una cardinală față de ceea ce se întîmplă în forma economocentrică de dezvoltare, care, după cum arată fenomenele critice de ultimă oră, nu se mai poate baza pe spontaneitatea pieței. Dar o asemenea animare strategică este posibilă numai cu condiția apariției unei conştiințe anticipative, şi nu doar la unii indivizi aparte sau grupuri de indivizi, ci la majoritatea covârşitoare a populației planetei, sau la un anumit număr critic al acesteia.

Formarea unei conştiințe anticipative, adică a unei conştiințe care anticipă existența socială (şi chiar pe cea naturală) şi nu rămîne în urma acesteia, se poate produce pe calea creării sferei rațiunii. Un asemenea raport între conştiință şi existența umană este posibil doar în viitoarea sferă a rațiunii – noosfera, care se va forma prin trecerea la DD. Anume în noosferă va ocupa un loc prioritar nu pur simplu rațiunea, ci intelectul integral anticipativ al întregii omeniri, care a format această integralitate grație globalizării prin DD. Acest lucru va deveni posibil dacă pe poziția prioritară se vor situa toate procesele legate de activitatea intelectual-informațională şi se va forma intelectul noosferic integral al civilizației.

Sistemul educațional al secolului al XXI-lea trebuie să contribuie activ la trecerea civilizației pe calea DD şi să devină unul din mecanismele prioritare ale tranziției. Activitatea de educație trebuie să se transforme, orientându-se spre scopurile şi interesele anticipative ale DD – acest tip nou de dezvoltare socială şi socionaturală, planetar prin proporțiile sale. Supraviețuirea omenirii şi salvarea planetei depind, acum, de educație, de transformările în spiritul DD ale acesteia, de transformarea educației contemporane (ca epocă de existență), dar învechită prin conținutul său, în educație pentru DD, capabilă să contribuie eficient la ieşirea civilizației din criza antropogenă globală şi la asigurarea existenței şi progresului său continuu în mediul planetar şi cosmic care o înconjoară.

Se discută şi se formează şi alte modele de educație ale secolului al XXI-lea, care, în viziunea noastră, se vor integra, în cele din urmă, într-un sistem global unic de educație. O serie de rezultate ale căutării celor mai eficiente modele de educație sunt supuse judecăţii publice, multe probleme se discută în presa științifică. O serie de publicații din ultimi ani au fost consacrate aspectelor acestui fenomen. Pe de altă parte, apare necesitatea ca, în legătură cu aspectele educați-

onale abordate de opinia publică ştiinţifică, să cercetăm mai atent aspectele fundamentale ale problemei. În caz contrar, principalul patos al majorităţii investigaţiilor va fi legat de aspectele – fie şi foarte importante, dar efemere din punct de vedere istoric – ale educaţiei.

Asemenea abordări, la rîndul lor, pot duce la o întârziere în conştientizarea importanţei primordiale a unor repere mai generale, de perspectivă. Poziţia autorilor este determinată de noile aspecte conceptual-metodice ale interacţiunii dintre trecut, prezent şi viitor. Problemele educaţiei devin mai clare dacă vom arunca o privire în viitor şi vom alege din această poziţie nişte repere ce ne vor permite să argumentăm concepţiile-cheie ale analizei şi transformărilor educaţiei, şi nu doar ale acelui sistem instituţional care există la ora actuală.

Aspectul inovaţional-global şi chiar evoluţionist al noilor exigenţe faţă de educaţie derivă, înainte de toate, din problema conservării mediului de viaţă al omenirii. La timpul respectiv N.N.Moiseev sublinia că numai o societate cu adevărat instruită şi inteligentă este capabilă să intre în perioada istoriei sale în care va putea să-şi realizeze un regim de coevoluţie a naturii şi societăţii [6, 338]. E important să avem în vedere că rezolvarea practică a acestor probleme şi trecerea societăţii industriale de consum la o societate postindustrială-informaţională, iar în perspectivă la o dezvoltare durabilă, este un proces unic al mişcării evoluţiei a civilizaţiei [18; 19; 1].

Această premisă ecologică are la bază şi o consideraţie de ordin informaţional. Omenirea se află la etapa unei revoluţii informaţionale, care derivă din trecerea de la formele tipărite de stocare, transmitere circulaţie a informaţiei către forma electronică. Societatea informaţională urmează a fi caracterizată nu numai prin plasarea resurselor informaţionale pe poziţie prioritară, deasupra substanţei şi energiei, ci şi prin strategia informaţională bioprotectoare a activităţii economice. Industria, bazată pe noi tehnologii informaţionale, trebuie să devină unul dintre mecanismele de dezvoltare a societăţii informaţionale globale.

Din totalitatea viitoarelor schimbări globale, doar consemnate mai sus, pentru educaţie rezultă o serie de concluzii. Condiţiile ce se vor crea trebuie să presupună extinderea educaţiei asupra întregului spaţiu social (şi nu numai social), inclusiv în dimensiunea sa globală, şi nu doar în forma de dezvoltare naţional-statală. S-a maturizat ideea ca procesul de educaţie să fie concept astfel încît să urmărească nu doar existenţa şi dezvoltarea generaţiilor actuale (cum se tratează de obicei acest lucru), ci şi să prelungească existenţa întregii specii umane, asigurând dezvoltarea ei progresivă şi continuă. Din acest punct de vedere, educaţia poate deveni unul dintre principalele mijloace de salvare a omenirii de eventualele ameninţări şi pericole şi de crizele şi catastrofele globale ulterioare.

Dintr-un asemenea mod de abordare rezultă consecinţe care deocamdată au fost cercetate doar parţial în studiile pedagogice şi în alte investigaţii referitoare la problema educaţiei. Educaţia reprezintă şi astăzi unul dintre procesele de cea

mai mare anvergură în societate, care contribuie la socializarea individului (inclusiv la antrenarea lui în sistemul socionatural global-cosmic, şi nu doar social), dacă, desigur, nu vom reduce educaţia la o instruire în şcolile de specialitate, ci îi vom conferi calitatea de educaţie permanentă, de educaţie naturală (şcoala vieţii). Conceptul educaţiei permanente ca şi cum erupe din cadrul temporal al educaţiei individuale, „sortind" omul să înveţe (şi înainte de toate prin autodidact) de-a lungul întregii vieţi.

Căutările unei ieşiri din criza globală a civilizaţiei contemporane, experienţa supravieţuirii omenirii au condus la concepţii netriviale asupra viitorului nostru comun. Premisa principală a formării unei societăţi capabile să avanseze spre viitorul său durabil, spre realizarea unor cerinţe judicioase este prioritatea unor soluţii raţionale ca fiind cea mai importantă caracteristică a întregii civilizaţii, care numai graţie raţiunii moral-umaniste va şi putea supravieţui. Or acum civilizaţia, formal alcătuită din *homosapiens*, merge neabătut spre o catastrofă globală (şi nu numai ecologică). „Comportamentul" civilizaţiei este mai puţin raţional decît comportamentul unui individ normal mediu, care, evident, nu doreşte să se autonimicească. Asigurarea preventivă a securităţii civilizaţiei, din acest unghi de vedere, revine de asemenea pe seama educaţiei [15]. Ar fi naiv să credem că „proiectul" propus al trecerii globale la DD poate să se înfăptuiască automat. Iată de ce contează cu prioritate: a) determinarea gradului de pregătire a mediului social – în toate sensurile acestui termen – pentru acţiuni practice, a) aspectul gestionării problemei, mai ales în plan internaţional şi – mai larg – global. O premisă vital importantă a rezolvării problemei respective la etapa actuală este faptul că procesul de tranziţie de la dezvoltarea contemporană indurabilă a civilizaţiei este reală doar prin realizarea posibilităţii de administrare globală bine orientată a acestui proces, obiectiv la care lucrează astăzi diferite comunităţi internaţionale de oameni. O asemenea strategie este imposibilă dacă omenirea se va dovedi incapabilă să se înţeleagă, în persoana a peste 200 de state şi a tuturor oamenilor planetei, cum să-şi gestioneze mai bine treburile pentru ca viitoarele generaţii să-şi poată satisface necesităţile vitale (cel puţin raţionale) în egală măsură cu generaţiile actuale, obiectiv spre care ne şi orientează strategia DD.

Cît priveşte identificarea gradului de pregătire pentru cooperare în acest domeniu, ce va lucra încă în condiţii empirice, la nivel naţional şi internaţional, pentru a explicita volumul activităţii globale practice în direcţia durabilităţii. O asemenea atitudine ar putea părea nerealistă. Această problemă însă nu este nouă, cel puţin. Referitor la imperativul restructurării mentalităţii oamenilor, sau al schimbării tipului de cultură umană, a scris mult P.A.Sorokin [11, 11]. Pentru ca omenirea să poată controla eficient acţiunile statelor şi organizaţiilor, este important să formăm o altă conştiinţă şi mentalitate globală, iar după aceea şi un alt

comportament practic al oamenilor, incluzînd activitatea lor globală comună pe cale de formare.

Pînă acum, conştiinţa publică rămânea în urma vieţii sociale, mai ales a activităţii de transformare a naturii, şi, dezvoltându-se spontan, distrugea tot mai mult biosfera planetei. În viitor, conştiinţa trebuie, în cea mai mare parte, să devanseze viaţa, s-o direcţioneze pe traiectoria raţională a supravieţuirii. Au dat anumite rezultate astfel de acţiuni ca restricţiile de proliferare a armei de exterminare în masă etc. În aceasta rezidă unul din imperativele viitoarei sfere a raţiunii faţă de sociosfera actuală, unde conştiinţa, rămasă în urma existenţei, constată, cu o întârziere de multe decenii, faptul mişcării impetuoase a comunităţii mondiale către ecoomnicid - modelul condiţionat din punct de vedere ecologic al dezvoltării indurabile şi pieirii omenirii. Trecerea pe altă cale, reorientarea corespunzătoare a instituţiilor societăţii vor reclama, fără îndoială, transformări cardinale şi mai ales anticipative ale conştiinţei majorităţii populaţiei planetei, precum şi – lucru important pentru tema noastră – ale ştiinţei, ca activitate de producere a noi cunoştinţe, şi educaţiei – ca principala activitate de transmitere şi asimilare a acestora (deşi în educaţie circulă nu doar cunoştinţe ştiinţifice).

Formarea conştiinţei umane, mai ales a unei conştiinţe care poate contribui la supravieţuirea civilizaţiei prin trecerea la DD, s-a pomenit în pericol. Conştiinţa rămasă în urma existenţei, accentul pus pe trecut în educaţie - iată destinul omului şi al întregii societăţi în modelul dezvoltării indurabile. Iar altă cale de trecere la DD decât „prin conştiinţa anticipativă” pur şi simplu nu există. Trebuie să formăm o conştiinţă anticipativă la un „număr critic” de populaţie a planetei, fără de care nu este cu putinţă trecerea la DD. Şi acest lucru poate fi şi trebuie făcut doar prin intermediul educaţiei, care va întoarce conştiinţa omului şi a populaţiei planetei în direcţia viitorului, înainte de toate în forma sa normativ-durabilă ca strategia cea mai acceptabilă a omenirii.

Conştiinţa (în formele sale individuală şi colectivă), în acest caz, va anticipa în anumită măsură existenţa şi se va constitui o formă absolut nouă de adoptare a unor decizii eficiente şi anticipative la aceste niveluri, pe care noi o condiţionăm de dezvoltarea intelectului noosferic integral. Pe măsura constituirii societăţii cu DD, realitatea transformată va începe de asemenea să participe la formarea unei conştiinţe global-integrale anticipative, deoarece va fi orientată nu numai către trecut şi prezent, ci şi către viitor, şi mai ales cu un „orizont de prognozare” normativ din ce în ce mai larg.

Ştiinţa viitoare, care stă la baza educaţiei „durabile”, este o etapă principial nouă de dezvoltare a unei ştiinţe mondiale unice, corespunzătoare epocii formării sferei raţiunii (noosfera) prin DD, cu un accent clar pronunţat pe cercetarea dezvoltării globale şi pe conştientizarea viitorului omenirii şi al întregii lumi. Ştiinţa noosferică, împreună cu educaţia, vor alcătui în perspectivă un proces ştiinţific-educaţional unic, care formează conştiinţa noosferică general planetară

şi integrală atît a fiecărui individ, cît şi a întregii societăţi, conştiinţă care anticipă activitatea practică globală şi contribuie la derularea optimă a acesteia în coevoluţie cu natura Pământului şi a cosmosului.

Proporţiile şi direcţiile magistrale ale schimbărilor dezirabile impun conştientizarea rolului ştiinţei în societatea viitoare. Ştiinţa s-a pomenit în faţa necesităţii unei noi revoluţii globale, care, prin semnificaţia sa, nu este comparabilă cu niciuna din cele precedente. Pînă acum se luau în considerare patru revoluţii globale în ştiinţă: formarea ştiinţelor naturale clasice, constituirea organizării pe discipline a ştiinţei, apariţia ştiinţelor naturale neclasice şi, în cele din urmă, a ştiinţelor naturale postneclasice. Caracteristicile amănunţite ale acestora au fost deja prezentate în materiale didactice [12]. Aceste schimbări revoluţionare însă, pe lîngă creşterea potenţialului tehnic, au contribuit, într-un fel sau altul, şi la aprofundarea crizei ecologice globale. Din păcate, se poate constata cît de încet, în mediul reprezentanţilor ştiinţelor naturale şi tehnice, pătrunde ideea necesităţii realizării practice a acestui ciclu de cunoştinţe. Se apropie un nou punct de bifurcare pe calea schimbărilor revoluţionare ale ştiinţei, care ori va pieri împreună cu omenirea, ori, împreună cu ea, va intra într-o nouă eră a dezvoltării sale, propunându-şi noi scopuri şi valori ale transformării sale. Este vorba despre revoluţia noosferică în ştiinţă, care începe deja cu orientarea cardinală a acesteia spre cercetarea şi argumentarea necesităţii şi posibilităţii trecerii la dezvoltarea durabilă (întrucât noosferogeneza se va realiza prin DD).

Modelul DD poate fi realizat numai în cazul unor schimbări structurale cardinale în obiectivele şi în structura activităţii sociale şi în planul problemei de care ne ocupăm - schimbarea rolului educaţiei în societate. În principiu, se poate face astfel ca termenele apropierii catastrofei ecologice globale să întârzie, orice dezvoltare socială să-şi încetinească mersul şi să înceapă de la varianta „zero". Aceste acţiuni însă vor influenţa doar termenele catastrofei, amânându-le pentru vremuri mai târzii. Este nevoie de un motiv calitativ nou de dezvoltare a civilizaţiei, de astă dată însă nu spontană, ci globală şi ghidată pe traiectoria „durabilităţii".

Modelul DD se va realiza pe două direcţii prioritare: ştiinţifico-tehnologică şi ştiinţifico-educaţională, apreciate drept procese globale care anticipă alte tendinţe sociale ce creează baza pentru transformările întregii activităţi vitale a oamenilor. Procesul ştiinţifico-educaţional se va derula într-un ritm atît de accelerat şi cu schimbări calitative atît de semnificative încît va putea fi considerat drept o revoluţie sui-generis, un „program" pentru instruirea din sec. al XXI-lea [16]. Educaţia, asimilând cunoştinţele ştiinţifice şi alte cunoştinţe ale sferelor umanitar-spirituale ale activităţii sociale orientate spre DD, se va transforma treptat dintr-un proces conservativ-regresiv în unul evolutiv anticipativ, or numai un asemenea proces va putea asigura conservarea naturii şi supravieţuirea întregii specii umane. Ştiind să prevedem şi să prognozăm eficient, vom putea reali-

za un complex de acțiuni preventive, anticipative, orientate spre supraviețuirea garantată şi dezvoltarea durabilă a civilizației. Viitorul sistem educațional, contribuind la trecerea la DD, va deveni treptat un proces anticipativ, alături de știința de orientare noosferică, în care accentul se va deplasa de pe trecut pe prezent şi viitor.

Tocmai acest lucru va servi ca temelie nu numai pentru renaşterea spiritualității prin integrarea în rezolvarea problemelor globale ale civilizației cu alte forme de cultură, ci şi în depăşirea de către conştiința colectivă a omenirii (în perspectivă, intelectul noosferic) a existenței sale sociale şi socionaturale. Numai în acest caz existența plină de pericole şi catastrofe a erei dezvoltării indurabile va ceda locul unui viitor durabil, guvernat de un intelect integral anticipativ al civilizației. Vom menționa că mijloacele electronice (numerice) de stocare, transformare şi transmitere a cunoştințelor creează premise pentru rezolvarea accelerată a acestei probleme globale a educației.

În ultimele decenii sistemul educațional mondial, după cum menționează cercetătorii din domeniul respectiv, deocamdată nu este capabil să satisfacă cererea crescîndă în ceea ce priveşte volumul şi calitatea educației. Este realmente posibilă o discordanță între necesitățile sociale ale educației şi posibilitățile de satisfacere a acestora. Educația deocamdată, la scară globală, are tendința de a deveni un mecanism social, tot mai regresiv-conservativ, incapabil să contribuie eficient la rezolvarea problemelor globale şi a altor probleme ale omenirii (dar, mai degrabă, chiar le acutizează). În consecință, a apărut o contradicție între dreptul omului la educație, devenit deja ceva firesc, şi sistemul tradițional de educație, care nu satisface în măsura cuvenită necesitățile corespunzătoare ale societății.

Se impune întrebarea cum, în practică, să fie formate noi modele de educație în cadrul cărora ar putea fi rezolvate contradicțiile legate de evoluție care apar între societate şi educație şi care ar indica ieşirea din criza antropogenă globală. Este evident că educația trebuie să suporte transformări cardinale şi, deja în secolul XXI, nu se va mai orienta spre trecut (conservatism), ci spre viitor (futurism). Sistemul de educație pentru DD, ca proces inovativ, trebuie nu numai să se modernizeze, dar şi să se futurizeze, să devină – în anumite aspecte – o educație anticipativă, care nu numai că nu rămîne în urmă de viața modernă ci şi trasează calea, în mod eficient, spre un viitor global durabil. În consecință, se va forma un tip principial nou de educație mondială – educația inovativ-anticipativă [17]. Apariția proceselor inovaționale în educația globală va duce la futurizarea ei semnificativă şi la formarea unei educații anticipative. Aceasta din urmă nu numai că se va dezvolta mai repede în raport cu activitatea practică, ci va pune accentul pe viitor în chiar conținutul educației, va urma principiul integralității temporale ca interacțiune sistemică a trecutului, prezentului şi viitorului. În acest sens, în procesul evoluției educației globale se va produce o dep-

lasare a accentelor de pe modernizarea instruirii pe futurizarea ei, precum şi pe formarea unei educaţii noosferice globale prin instruirea pentru DD.

Aspectele problemei vizate se concretizează, la ora actuală, prin căutarea unor noi modele de instruire, de natură să răspundă obiectivelor civilizaţiei viitoare – omenirii sec.XXI (sau, poate, şi ale întregului mileniu trei). În 1993 UNESCO a creat o instituţie specială, „Comisia internaţională pentru educaţie în sec.XXI”, care şi-a expus consideraţiile – destul de generale – cu referire la o serie de idei de reper ale noului model de educaţie, a scos în evidenţă o serie de contradicţii legate de crearea şi realizarea acestui model, plecând de la faptul că principalul obiectiv spre care trebuie să se orienteze modelul educaţional al secolului XXI este supravieţuirea întregii omeniri [2; 9]. UNESCO, însă, atunci nu a propus un model concret al educaţiei, de natură să realizeze acest scop cel puţin în forma sa conceptuală. Supravieţuirea este obiectivul pe care şi l-a propus omenirea şi care poate fi realizat numai cu condiţia soluţionării întregului complex de probleme globale ce ameninţă cu omnicidul. Educaţia se asemenea prezintă una dintre problemele globale ale civilizaţiei, şi criza ei a fost descrisă destul de detaliat de către directorul Institutului Internaţional de Planificare a Educaţiei, P.H.Coombs [3; 4], iar ulterior confirmată şi de alţi cercetători. Este evident că ieşirea din această criză stă în crearea unui nou model de civilizaţie, capabil să supravieţuiască, iar unul din mecanismele cele mai importante de supravieţuire poate fi modelul – în stare de formare astăzi – al educaţiei pentru o dezvoltare durabilă (EDD).

Ulterior, experţii Comisiei economice a ONU (UNECE) au elaborat proiectul Strategiei educaţiei în interesele DD pentru regiunea statelor Europei, Asiei Centrale şi Americii de Nord, în total 55 de ţări, cu niveluri diferite de dezvoltare economică [13; 7; 9].

În 2005 (care a fost proclamat de Adunarea Generală a ONU drept anul de deschidere a deceniului educaţiei pentru DD), la Vilnius, o consfătuire la nivel înalt a reprezentanţilor ministerelor de protecţie a mediului ambiant şi de educaţie a adoptat „Strategia Comisiei economice europene a ONU pentru educaţie în interesele dezvoltării durabile”. Strategia a fost primul document oficial de mare anvergură regională (incluzînd peste 25% din ţările comunităţii mondiale) în domeniul creării unui nou model global al educaţiei, de natură să asigure, în imediata perspectivă istorică, supravieţuirea civilizaţiei.

Dacă vom avea în vedere că în ianuarie 2005 în India a avut loc, sub egida ONU, un for mondial privind EDD, în 2009, în Germania – o conferinţă mondială a UNESCO pentru educaţie în interesele dezvoltării durabile, se poate considera că, în adevăr, comunitatea mondială a şi început să reacţioneze la proclamarea anilor 2005-2014 drept deceniu de tranziţie pentru începerea formării viitorului nostru durabil comun. Şi este evident că EDD devine nu numai o premisă a realizării dezvoltării durabile, ci şi, deopotrivă cu ştiinţa, un mijloc prioritar

al acesteia, adică, propriu-zis, tranziția reală la DD începe odată cu formarea educației în interesele dezvoltării durabile.

În Strategie se menționează că ea trebuie să se sprijine pe realizările educației din diferite țări, pe potențialul științific şi participarea activă a societății civile; totodată, însă, este important să ne propunem sarcini noi în vederea realizării eficiente a principiilor EDD, luînd în considerare caracterul său interdisciplinar şi interdepartamental şi crearea unui suport tehnico-material şi instituțional adecvat. Scopul Strategiei este încurajarea statelor cărora ea le este adresată (membri ai EDD a ONU), pentru a o introduce în propriile sisteme de educație formală în cadrul tuturor disciplinelor didactice corespunzătoare, precum şi în învățământul neformal şi în învățământul public. Acest lucru va contribui la valorificarea cunoştințelor şi a deprinderilor speciale în domeniul DD, va mări competența oamenilor, le va lărgi posibilitățile de a duce un mod de viață sănătos şi prodigios în armonie cu natura, de a manifesta grijă pentru valorile sociale, pentru egalitatea în drepturi a genurilor şi diversitatea culturală.

Sistemul educațional trebuie să-şi schimbe paradigma organizării şi funcționării sale în planul apropierii neabătute de educația anticipativă (EA). Este absolut clar că ştiința care vine în schimbul celei postneclasice, schimbându-şi orientarea de la cea tehnologică-economică spre una umanistă şi ecologică, trebuie să anticipe activitatea oamenilor de transformare a naturii. Şi în acest context, EA are importanță esențială ca fiind încă un mecanism, poate chiar cel mai important, de formare a paradigmei educaționale a secolului XXI. Altfel pare prea anevoioasă perspectiva corelării problemei respective cu progresul tehnico-ştiințific ecologizat şi mai inofensiv, cu revoluția în informatizare şi în cultura de transmitere a cunoştințelor umane. Şi nu numai să prognozeze, ci şi să prevadă şi să ofere recomandări anticipative „permisive” şi „restrictive” – chiar şi în condiții de risc şi incertitudine.

În acest proces al „futurizării” ştiinței, în deplasarea accentelor autodezvoltării ei de pe studierea trecutului pe cunoaşterea prezentului şi conştientizarea viitorului, se întrevede noul rol prioritar al cunoaşterii ştiințifice şi de alt gen. Ştiința „anticipativă”, aflându-se pe o poziție cheie în mersul către aceste scopuri, oferă posibilitatea formării unei EA calitativ noi. Fără formarea unui nou model de sistem educațional, în principiu, nu se va putea forma nici o societate cu dezvoltare durabilă, nici sfera rațiunii, nici conştiința noosferică global-colectivă necesară în acest scop. Puțin probabil ca interacțiunea strânsă a modelelor de educație şi de civilizație să fie neaşteptată, ca, de altfel, şi faptul că civilizația actuală şi educația ei reprezintă de asemenea un întreg şi o parte a acestuia. Căci educația este una dintre instituțiile societății. Criza civilizației nu poate să nu fie o criză a instituțiilor ei. Educația tradițională, fiind cel mai amplu sistem social, este totodată, după cum s-a menționat, şi unul dintre cele mai conservatoare sisteme. De mai multe decenii deja, educația, în dimensiunea sa globală, nu satis-

face exigențele vieții sociale, continuînd să transmită în viitor valori proprii unei societăți de consum, neglijând apropierea unei catastrofe antropoecologice globale.

Noul sistem ştiinţific-educaţional, în comun cu alte sisteme ale sferei spiritual-culturale care contribuie la trecerea pe calea DD, va deveni o bază nu numai a societăţii postindustriale informaţionale ca „societate autodidactică", ci şi a societăţii ştiinţei durabile. Evident, în modelul EA se va găsi loc şi pentru trecut şi prezent; educaţia trebuie să poarte un caracter temporal-continuu, presupunând reciclarea adulţilor şi alte forme noi de pregătire. EA pare un fel de ideal, spre care poate să aspire procesul educaţional, depăşindu-şi accentele dezvoltării de la trecut către prezent şi viitor. Gradul de cunoaştere şi previziune a viitorului, în procesul educaţional general, poate servi drept criteriu de realizare a modelului EA, ca un nou mecanism eficient de supravieţuire a civilizaţiei. Modelul EA consună cu ideile formării noosferei, deoarece are în vedere nu întârzierea conştiinţei faţă de existenţă şi a educaţiei – faţă de viaţă, ci anticiparea acestora şi, astfel, constituirea raţională bine orientată a viitorului dezirabil [14].

Viitorul, se poate spune, este, în principiu, incert şi neunivoc. Această incertitudine a viitorului poate fi esenţial diminuată cînd, din diferite alternative şi prognoze, se reuşeşte să se desprindă o multitudine de tendinţe dintre cele mai dezirabile şi totodată reale care converg spre un viitor ce se supune unui impact controlat raţional. Astfel de tendinţe ca trăsăturile viitorului se pot transforma într-o viziune normativă a dezvoltării societăţii sau a unei sfere de activitate a acesteia, de exemplu a educaţiei, sau chiar să fie recunoscute şi de comunitatea mondială în calitate de unul dintre modelele de dezvoltare a viitorului civilizaţiei. Anume aşa s-a întâmplat cu concepţia dezvoltării durabile, chemată să devină, deocamdată, un model virtual al dezvoltării generale dezirabile a civilizaţiei, pe care în imediata perspectivă istorică trebuie s-o urmeze fiecare stat şi fiecare comunitate de pământeni. Din acest punct de vedere, modelele educaţiei secolului XXI, ca educaţie „anticipativă", trebuie să se orienteze spre strategia unei astfel de dezvoltări. Schimbându-se cardinal, educaţia secolului XXI se va transforma într-o educaţie a societăţii viitoare cu dezvoltare durabilă.

Nu trebuie să credem că acest model de evoluţie va fi unul definitiv şi că nu vor mai urma nici un fel de schimbări revoluţionare. Cercetarea perspectivelor educaţiei mondiale duce la concluzia că în educaţie vor avea loc transformări strîns legate de schimbările revoluţionare şi evoluţioniste ale întregului proces civilizaţional şi interacţiunii societăţii şi naturii. Viitoarele forme şi modele ale educaţiei vor fi influenţate de evoluţia civilizaţiei, iar educaţia trebuie să susţină în ritmuri devansatoare acele forme de dezvoltare socială şi socionaturală care vor realiza în cea mai mare măsură cea mai eficientă strategie a supravieţuirii omenirii şi conservării biosferei. Şi nu va fi vorba despre un model „final" al educaţiei sec.XXI (de exemplu, modelul educaţiei pentru dezvoltare durabilă),

ci despre o serie evoluționistă (revoluționară) de modele şi strategii ale unor procese şi sisteme educaționale care contribuie la formarea unei noi civilizații, capabilă să asigure interacțiunea coevolutivă a societății cu biosfera conservată.

Educația actuală se va transforma treptat în educație pentru un proces global ca DD, acceptat de comunitatea mondială, după aceea va evoluționa în educație noosferică în procesul constituirii ulterioare a sferei rațiunii prin DD. Acestea sunt, cel puțin, următoarele două etape ale celor mai mari şi previzibile transformări global-evolutive ale educației mondiale în domeniul de dezvoltare vizat de noi.

În conformitate cu cele spuse mai sus, întregul sistem al educației (ca, de altfel, şi al ştiinței) în procesul „fufurizării durabile" capătă două funcții globale noi. Aceste funcții (le putem defini drept funcții-DD) trebuie reflectate în actualele transformări ale instituțiilor şi organizațiilor de educație, urmărind, măsurând realitatea schimbărilor care se produc. În primul rînd, este vorba despre o funcție pe care o vom numi convențional antropocentrică, sau chiar neoumanistă, sau, avînd în vedere orientarea ei spre crearea noosferei, – nooumanistă. Esența ei se rezumă la orientarea de lungă durată a procesului educațional spre supraviețuirea şi DD progresivă continuă a întregii omeniri. Şi în acest plan educația sec.XXI va trebui să transmită generațiilor viitoare nu numai realizările (cunoştințele, deprinderile, experiența etc.) deja acumulate în trecut, dar şi să le orienteze spre crearea viitorului nostru comun dezirabil, fără de care supraviețuirea, în principiu, nu este posibilă. Deosebirea neoumanismului de varianta renascentistă şi de alte variante ale umanismului nu constă numai în orientarea şi în prolongarea sa futuristă, ci şi în noile accente puse pe dezvoltarea omului şi a omenirii şi pe alegerea unor căi optime de rezolvare a problemelor globale.

Natura însăşi a fixat pentru drepturile şi libertățile omului un fel de linie limită şi o serie întreagă de parametri, ca şi cum cerându-i să renunțe la antropocentrismul său fie şi civilizat, dar totuşi primitiv, care îl vede pe om drept cununa şi scopul suprem al creației. Anume natura a dat alarma, ca şi cum revendicându-şi „bunurile" şi „interesele", pe care le ignoră omul – cel ce împărtăşeşte valorile civilizației occidentale, ca şi cum umane. În principiu, omenirea nu poate să se debaraseze definitiv de antropocentrism, urmând, de exemplu, concepția biocentristă asupra lumii de a se dizolva totalmente în natură, însă ea este capabilă să n-o distrugă atît de mult, creând în felul acesta o bază naturală pentru propria sa supraviețuire pe calea coevoluției societății şi naturii.

Cea de-a doua funcție a educației, pe care o vom numi biosferocentrică (sau ecologică), este strîns legată de prima - neoumanistă. Dacă în cea dintâi accentul se pune pe supraviețuirea omenirii, pe grija pentru generațiile viitoare, atunci funcția ecologică (biosferocentrică) a ştiinței şi educației îşi accentuează atenția pe conservarea biosferei, a naturii în general (Pământul şi Cosmosul), pe asigu-

rarea unor condiții ecologice favorabile şi a unui prisos de resurse materiale şi energetice.

Această componentă funcțională a educației – universală, permanentă şi anticipativă – va deveni un mecanism prioritar de rezolvare a problemelor ecologice şi altor probleme globale pe calea trecerii la DD. Afirmația vine în contradicție cu viziunea cea mai larg răspîndită astăzi, potrivit căreia ieşirea din criza mediului ambiant constă în măsuri tehnico-tehnologice [5]. Acestea din urmă sunt importante, fără îndoială, însă ca o urmare şi o complementare a procesului ştiințific-educativ în noua sa orientare şi a unei serii de alte soluții şi acțiuni – sociale prin esența lor.

În ansamblul şi în integralitatea lor pe cale de formare, funcțiile-DD ale procesului educativ anticipativ trebuie să ducă la transformarea funcțiilor tradiționale ale educației, ridicând-o la un nou nivel calitativ. Răspunsul la întrebarea „E posibilă oare supraviețuirea civilizației?”, în studiul nostru, depinde de faptul dacă va putea ştiința, împreună cu educația, să devină cheia pentru viitorul nostru comun. Şi cu cît mai mult traiectoria reală a mersului în pregătirea unor specialişti profesionişti, capabil să impulsioneze mişcarea în această direcție, se va apropia de idealul imaginat al dezvoltării, cu atît mai mare va fi probabilitatea supraviețuirii civilizației.

Noul model pentru comunitatea mondială a dezvoltării durabile, adoptat în 1992 la Conferința ONU pentru mediul ambiant şi dezvoltare, a întruchipat în multe privințe ideile deja expuse de reprezentanții gîndirii ştiințifice ruse K.E.Tiolkovski şi V.I.Vernadski. Se prea poate, ideea nemuririi omenirii, adică a dezvoltării sale eterne în variantă cosmică, a fost expusă pentru prima dată de fondatorul cosmonauticii teoretice, K.E.Tiolkovski. Iar ideea lui V.I.Vernadski referitoare la necesitatea creării noosferei – sfera rațiunii – a devenit, propriu-zis, temelia conceptuală şi un fel de scop final al strategiei trecerii comunității mondiale la noul model de dezvoltare.

Noile modele educaționale ale sec.XXI urmează să fie organizate, consecvent şi cu perseverență, conform cu analiza problemelor educației anticipative. Deja astăzi (dacă nu de ieri) trebuie să le introducem în abordările conceptuale ale problematicii educației. Poziția ştiințelor despre societate este chemată să impulsioneze mişcarea orientat spre depăşirea consecințelor distructive ale consumismului perimat, ale creşterii cu orice preț a rezultatelor aplicative ale progresului tehnic etc. În opinia autorilor, o astfel de ştiință şi educație poate deveni principala forță motrice a revoluției, egală ca semnificație cu revoluțiile agrară şi industrială. Este, înainte de toate, o revoluție ştiințifico-educațională, al cărei domeniu principal de aplicare este conştiința şi comportamentul oamenilor vizavi de problematica generării cunoştințelor, a educației, a formelor de transmitere şi asimilare a cunoştințelor etc.

Se presupune că, în urma trecerii treptate la modelele educaționale de perspectivă, se va forma un om de tip nou – o personalitate noosferică, pregătită pentru realizarea ideii de supraviețuire globală a omenirii, pentru evoluția permanentă de mai departe a acesteia în biosfera conservată şi în afara ei.

Bibliografie

1. Ильин И.В., Урсул А.Д. Эволюционная глобалистика (концепция эволюции глобальных процессов). – Москва, 2009.
2. International Commission on education for the twenty first century. Report of the Commission. Preliminary synthesis. UNESCO. – Paris. October. 1995.
3. Coombs P.H. The World education crisis. A systems analysis. – Paris, 1968.
4. Coombs P.H. The World crisis in education: the view from the eighties. – New York, 1985.
5. Лосев К.С. Мифы и заблуждения в экологии. – Москва, 2010.
6. Моисеев Н.Н. Современный рационализм. – Москва, 1995.
7. На пути к образованию для устойчивого развития в России. // Под ред. Касимова Н.С., Малхазовой С.М. – Москва, 2006.
8. Новиков А.М. Постиндустриальное образование. – Москва, 2008.
9. Образование в интересах устойчивого развития: информационно-аналитический обзор. – Минск, 2007.
10. Образование: сокрытое сокровище. – Paris, UNESCO, 1998.
11. Сорокин П.А. Главные тенденции нашего времени. - Москва, 1997.
12. Степин В.С., Горохов В.Г. Розин М.А. Философия науки и техники. – Москва, 1995.
13. Стратегии ЕЭК ООН для образования в интересах устойчивого развития. – Москва, Информационный центр ООН, 2005.
14. Урсул А.Д. Модель опережающего образования. // Глобальный кризис западной цивилизации и Россия. 2-ое доп. изд. - Москва, 2009.
15. Урсул А.Д. Стратегия национальной безопасности России и образование для устойчивого развития. // Открытое образование, 2009, №5.
16. Урсул А.Д. Образовательная революция в перспективе устойчивого будущего. // Знание. Понимание. Умение, 2009, №№ 1, 2, 3.
17. Урсул А.Д. От модернизации к футуризации образования: инновационно-опережающие процессы в интересах устойчивого развития. // Безопасность Евразии, 2008, №3.
18. Урсул А.Д. Переход России к устойчивому развитию. Ноосферная стратегия. – Москва, 1998.
19. Урсул А.Д. Путь в ноосферу (концепция выживания и устойчивого развития цивилизации). – Москва, 1993.

Prezentat la redactie
la 26 ianuarie 2011

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ИСПЫТАНИЕ МОЛДАВСКОГО ОБЩЕСТВА НА ПУТИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Николай ЦВЯТКОВ
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Европейской интеграции и политических наук, Отдел политических наук
Доктор политологии, старший научный сотрудник

In the modern society different people form different groups: ethnic, by common hobbies and interests. But sometimes they are such a thing as a misunderstanding and the unwillingness to accept the opinions of others. This is due to the low level of tolerance or lack of practice in this society on tolerance, which is necessary as the value and should be a base of social development. This image is an extremely important element of the multiethnic and multicultural society. In such intense period of history, which is now experiencing the Republic of Moldova is very important to the enforcement of all sensible people in the harmonization of public relations, nurturing a culture of interethnic dialogue and tolerance behavior in society.

Absence of a culture tolerant of communication between political actors on the objectives of internal and external policies, as well as their means of implementation, has led to a 90-ies, the Republic of Moldova has been unable to fully meet the challenges and problems of building a sovereign and independent state. Model of a modern education can not be created without taking into account regional characteristics, without relying on the historical memory of peoples, on national experiences and learning and family education.

Проблемы современного мира способствуют переосмыслению толерантности. История идей толерантности, как и история философии терпимости, является одной из наиболее сложных концептуальных проблем, которые характеризуют современное политическое развитие демократических стран. Проблема толерантности не потеряла актуальности и в настоящее время. Это означает дальнейшее непрерывное развитие данного феномена в современном обществе [1, 52].

Вопросы толерантного обращения стали одними из самых популярных для исследования общественных отношений и перспектив его развития. Данная тема особенно актуальна для Республики Молдова на современном этапе, когда путь европейской интеграции ставит вопросы доселе не обсуждавшиеся публично, в масштабах всего молдавского общества.

К примеру, вопрос о так называемой недискриминации спровоцировал глубокий общественный резонанс, взбудоражив большинство общественных институтов и средств массовой информации. Несомненно, этот воп-

рос сложен и многогранен. Толерантность - это особое человеческое качество, готовность быть терпимым и снисходительным к чужому образу жизни, поведению, обычаям, чувствам, мнениям, идеям, верованиям. Умение мириться с существованием кого-либо, считаться с мнением тех, кто отличается от тебя. Мало кто подставит под сомнение, что подобная атмосфера присуща молдавскому обществу. Однако, сексуальная толерантность для молдавского общества – это вовсе не запретная тема, а, скорее малоизвестная или вообще не представляющая сколь-нибудь значимого публичного интереса. Вопросы сексуальной толерантности для подавляющего большинства жителей Республики Молдова является картинкой из телевизора о «причудах в далеких странах». Именно этот факт объясняет резкую реакцию населения на принудительное навязывание дискуссий по данной теме. С другой стороны, данный аспект толерантности несет в себе гораздо меньше потенциальных угроз, чем вопросы межкультурного общения, учитывая, что Республика Молдова традиционно является государством, где совместно проживают этнические группы, несущие в себе не только культурные, но даже и цивилизационные отличия.

В современном обществе среди людей формируются различные группы: по национальности, общим увлечениям и интересам. Но иногда в них происходит такое явление, как неготовность и недопонимание считаться с чужим мнением. Это происходит из-за низкого уровня терпимости или отсутствия в данном обществе практики по воспитанию толерантности, которая необходима как ценностная установка и должна является базой общественной развития.

Такой образ – это исключительно важный элемент полиэтнического и поликультурного общества. В такие напряженные периоды истории, которые сейчас переживает Республика Молдова, очень важное значение имеет объединение всех здравомыслящих людей в деле гармонизации общественных отношений, воспитании культуры межнационального общения и толерантного поведения в обществе.

Во многих культурах понятие «толерантность» является своеобразным синонимом «терпимости»: лат. - tolerantia - терпение. В процессе общественного развития и становления политической мысли категория «терпимости» («толерантности») претерпевала определенные изменения. Это является естественным явлением, так как менялось и само общество, а во главу угла в человеческих взаимоотношениях ставились разные идеи.

Формирование современного молдавского общества в постсоветский период

Сразу после провозглашения своей независимости в 1991 году, в условиях, когда резко повышается актуальность и значимость национальных

культурных установок, ценностно-символических аспектов существования культурно-этнических групп, этносов в Республике Молдова возникает проблема толерантного межкультурного общения. В этом плане особый интерес представляет южный регион Республики Молдова, в котором компактно проживают два этноса – гагаузы и болгары, обладающие богатыми культурными традициями. В этот период, одним из серьезных препятствий на пути стабилизации межэтнических отношений в регионе является попытка «сломать» устоявшиеся в советский период взаимоотношения при отсутствии внятного представления в общественном сознании дальнейшей структуры межэтнических отношений.

Острота межкультурного общения в современной Республике Молдова обусловлена совокупностью факторов: разрушением социально-экономических, политических, идеологических взаимосвязей советского периода; игнорированием национальных идеалов, ценностных установок культурно-этнических групп после обретения Республикой Молдова независимости; неконтролируемой миграцией, как внутренней, так и внешней.

В Республике Молдова феномен «культуры межнационального общения» в основном стал изучаться с начала 1990-х годов. Так, например, проблема общения в этнической сфере и попытка определения критериев культуры межнационального общения в условиях различных социально-политических групп находит отражение в работах «Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа» (1992) [2], «Децентрализация, автономия, федерализм?» (1995) [3] и др.

С определенной долей уверенности можно утверждать, что Советский Союз был обречен именно потому, что национальные правящие элиты утратили необходимость в существовании централизованной вертикали власти. Этому способствовала авторитарная форма власти советской системы, отсутствие механизмов противовеса партийно-государственным органам власти в виде структур гражданского общества, политической оппозиции, свободной прессы, независимых общественных ассоциаций и других автономных политических подсистем, которые не сложились, да и не могли сложиться за считанные годы. Бурная деятельность представителей местной интеллигенции, которые, по их мнению, отражали народное волеизъявление, охватила все союзные республики. Отделение республик проходило неравномерно, а это повлекло за собой разрушение союзных политических, экономических и других связей, в результате чего народы, населяющие республики бывшего СССР были отброшены на целую эпоху назад, погружены в кровопролитные конфликты и войны, в невиданные по масштабам и безысходности перманентные кризисы.

В Республике Молдова центробежные устремления появились сразу в двух регионах – на востоке (так называемый приднестровский регион) и на юге (места компактного проживания гагаузов и болгар).

Отдельный пласт причин, порождающих этнополитическую напряженность, коренится в истории этносов и их взаимодействии, сформировавшемся национальном складе ума, обычаях, традициях, идеологических мифах и стереотипах, транслирующихся из поколения в поколение.

В условиях разрушенных социальных связей усиливается роль национальности как традиционно значимого канала социальной идентификации. Национализм может служить своеобразной приманкой, с помощью которой социальные низы вовлекаются в орбиту влияния политических партий, решающих задачи политической мобилизации населения [4, 74].

Таким образом, изучение этнополитических процессов, происходящих на территории Республики Молдова, воспроизводит основные фазы крушения советской политической системы, напоминая и об угрозе, которая может быть актуальной и для Республики Молдова. Анализ причин этнополитического характера, вызвавших исчезновение целого государства и даже мировой системы, даёт нам повод думать о том, что разрушение прежних социально-политических структур и переход к «новым» сопровождается глубокими качественными преобразованиями, сильно затрагивающими политическую сферу на глубину.

Общение как основа толерантного поведения

Гармония отношений подразумевает под собой, прежде всего, взаимное уважение. На наш взгляд, именно такую смысловую нагрузку несет определение «толерантность», В процессе общения человек всегда стремится определенным образом воздействовать на своего партнера, и сам подвергается воздействию со стороны последнего.

Эффективность общения во многом зависит от понимания. Обычно результативная сторона понимания выражается в двух аспектах: явление включается в смысловую структуру личности, и понятое соответствует целям общения, которое не может рассматриваться просто как передача знаний, а всегда как взаимодействие сторон, преследуя определенные, часто различные цели. Понимание носит диалогический характер, которое зависит от особенностей воспринимающего субъекта его целей, ориентации, контекста осмысления.

С нашей точки зрения межкультурная коммуникация подразумевает межличностное общение представителей разных культур, а также культурные контакты. В процессе межличностного общения представителей различных культур происходит обогащение национального самосознания. Из более развитых обществ в менее развитые проникают элементы культуры,

которые могут содействовать сокращению исторического пути народов, в процессе культурных контактов. Однако не всегда культурные контакты бывают положительными.

В настоящее время выделяются пять основных направлений взаимозависимости, взаимопроникновения культур, которые служат основой выработки глобального мышления для значимой и продуктивной совместной жизни сообществ людей:

1. Развитие технологий;
2. Глобализация экономики;
3. Интенсивные миграционные процессы;
4. Мультикультурность;
5. Распад нации – государства.

Совокупность этих направлений развития создает основу для осознания решающей роли владения компетенцией межкультурного общения в условиях жизни во взаимозависимом мире, когда человек должен демонстрировать «терпимость к культурным различиям и взаимоуважение культур как признак цивилизованного общения на кросснациональном уровне» [5, 142].

Для молдавского общества это особенно актуально, так как объект нетерпимости - представители конкретных этносов. Однако перед нами возникает проблема, по крайней мере, с двумя аспектами: первое - все ли люди, непохожие на нас, могут быть признаны как отдельные личности, социальные группы; второе - всегда ли уважение - снисходительность к другим и отсутствие личных ценностных ориентаций. Дать ответ на этот вопрос нам поможет политическая энциклопедия: «Толерантность политическая - непременное требование в отношениях всех активных участников общественной жизни, осознающих необходимость упорядоченных цивилизованных отношений как внутри государства, так и между государствами» [6, 357].

Таким образом, поиск решения проблемы заключается в следующем: распространяется ли толерантность на лиц (группу лиц), стремящихся к позитивному взаимодействию, упорядоченным отношениям, не нарушающим общечеловеческие законы бытия, не причиняющим вред другим лицам при реализации собственных свобод? Понятие «толерантность» имеет яркую активную направленность. Толерантность - не пассивное, неестественное покорение мнению, взглядам и действиям других; не покорное терпение, а активная нравственная позиция и психологическая готовность к терпимости во имя взаимопонимания между этносами, социальными группами, во имя позитивного взаимодействия с людьми иной культурной, национальной, религиозной или социальной среды.

Воспитание толерантности в системе образования.

Толерантность, культура мира, которую мы в настоящее время пытаемся привить подрастающему поколению, есть культура принятия другого, терпимости к нему, его образу мышления и поведения.

Образование подрастающих поколений, обеспечивая механизм передачи обычаев, традиций, ценностей – всего культурного наследия новым поколениям, призвано, вместе с тем, обеспечить и интеграционные процессы, заложить основы для понимания и общения с другими культурами, нацеливать на умение поддерживать и развивать диалог культур. Именно такие задачи сегодня остро стоят перед системой воспитания и образования в молдавском обществе, которой необходимо оптимально решать задачи межнационального общения, формирования культуры мира, воспитания толерантности.

Изучение опыта разных народов, исключает навязывание тех или иных ценностей, межнациональную нетерпимость, способствует не только выявлению общности духовных истоков разных этносов, но и наглядно иллюстрирует, что именно в диалоге культур проявляется духовность этноса, его гуманистические ценности. Такие знания позволяют привести молодое поколение к пониманию взаимосвязи национальных духовных культур, умению мыслить аналитически, сопоставляя категории «частного» и «общего», взаимосвязи «национального» и «межнационального», что способствует принятию общегуманистической позиции.

Одним из основных направлений в решении проблем воспитания культуры межэтнического общения может стать увеличение роли обществоведческих дисциплин, которые способны системно продемонстрировать и объяснить специфику отличий, лежащих в области межнациональных различий. Показ неповторимой сущности самых разнообразных культур и демонстрация того, что носители этих культур не могут думать и чувствовать абсолютно одинаково, могут во многом способствовать повышению межэтнической терпимости (толерантности). При этом особое внимание необходимо уделять не только теоретической подготовке, но и практическим контактам между представителями различных культур, как на межгосударственном уровне, так и внутри страны, где межэтнические различия оказываются зачастую даже более яркими, острыми.

При работе с молодым поколением необходимо помнить, что это и будущие воспитатели, которые должны будут передать полученные знания и сформированные установки последующим поколениям. История же демонстрирует, что наличие социальных и психологических факторов, в той или иной степени нарушающих адекватность поведения нового поколения, обусловлено влиянием «учителей» с неадекватными формами выражения этнического самосознания. Молодые люди, воспитанные в духе по-

зитивной формы выражения этнического самосознания, лучше адаптированы в компании, коллективе, их поведение характеризуется больше гибкими и гармоничными способами взаимодействия с окружающими. В противном случае, у нового поколения возникают барьеры в социально-психологической адаптации к политэничному обществу [7].

В этой связи интересно отметить, что большая часть различных этнофобий имеет корни в негативной оценке своей этнической группы. Именно отсутствие позитивной оценки своего этноса и переживания национального комплекса неполноценности приводят к тому, что срабатывает психологическая защита, и люди обрушиваются на другие народы, обвиняя их во всех смертных грехах. Таким образом, формирование позитивной оценки своей этнической группы является одной из основных составляющих комплекса мер, направленных на формирование здоровой межэтнической обстановки [8].

В целом, именно в студенческой среде должна формироваться и распространяться межнациональная политика. Именно здесь должна формироваться общая система ценностей и установок, обеспечивающая единство многонационального молдавского общества. Сегодняшнее студенчество как будущая интеллектуальная элита страны может стать активным проводником идеи мультикультурности, гарантируя тем самым стабильное развитие общества.

Особая роль в этом процессе принадлежит системе образования. Система образования призвана скорректировать негативные проявления разного рода, создать условия для формирования и распространения тех ценностных ориентиров, которые предпочтительны как для личности, так и для общества.

В условиях многонационального общества одной из важных задач системы образования, является целенаправленное формирование норм и эталонов, отражающих специфику социально – исторического опыта жизни народов, проживающих в крае, привитие навыков межнационального общения, формирование умения преодолевать конфликтные ситуации, развитие интереса к историко-культурному наследию народов, проживающих в различных регионах страны.

Освоение, понимание и принятие иной национальной культуры – важное требование нашего времени. И на первый план выходит проблема толерантности в межэтнических и социальных отношениях. Толерантность должна стать культурной нормой поведения в обществе. Эту работу необходимо начинать уже в начальной школе.

Развитие толерантности в образовании должно происходить путем диалога сотрудничества обучающей и обучаемой сторон, гуманизации процесса образования. Необходимо обогатить содержание учебных курсов и

программ гуманитарных, социальных и естественнонаучных дисциплин поликультурной тематикой, а так же совершенствовать методы преподавания всех видов дисциплин. Воспитанию толерантности может способствовать внедрение в образование элементов поликультурности.

Важными шагами на пути воспитания толерантности можно считать:

• воспитание в духе мира, терпимости, гуманного межнационального общения;

• всестороннее изучение культурой своего собственного народа, как непременное условие интеграции в иные культуры;

• формирование представлений о многообразии культур в Республике Молдова и мире;

• воспитание положительного образа, отношения к культурным различиям, способствующим прогрессу человечества;

• формирование умений и навыков эффективного общения с представителями различных культур.

Поликультурное образовательное пространство предполагает формирование системы ценностных ориентаций, гражданственности, патриотизма, толерантности, чувства собственного достоинства, умения понимать другого и самого себя.

Каждому молодому человеку необходимо понимать, что национальная локализация, изучение только родного языка, собственных культурных традиций и религии неизбежно приведет к культурной и экономической отсталости страны, поскольку молодежь страны не сможет продолжить образование на тех высоких уровнях, которые задают мировые образовательные центры.

Особая роль сфера образования обусловлена тем, что только она, может способствовать межкультурному взаимопониманию. Только здесь, в паритетном творческом взаимодействии, в диалоге культур рождается понимание общности человеческой природы, общности ценностей и жизненных установок.

Итак, поликультурное образовательное пространство, отвечает вызовам времени и имеет своей стратегической целью достойный вход воспитываемой личности молдавского общества в европейское пространство и в мировое сообщество.

Принцип равенства и значимости культур – основа долгосрочного и успешного развития

Отсутствие культуры толерантного общения между участниками политического процесса относительно целей внутренней и внешней политики, а также средств их реализации, привело к тому, что в ‘90-х годах прошлого века Республика Молдова оказалась не в состоянии в полной мере про-

тивостоять вызовам и проблемам построения суверенного и независимого государства. Слабо выраженные политические преобразования, отсутствие четкого видения по развитию межнациональных отношений, стихийное развитие гражданского общества – вот лишь некоторые последствия отсутствия четкого представления о существовании молдавского государства. Данный факт объясняется низким уровнем интеграции между участниками политических процессов, а также ограниченным количеством социальных групп и политических партий, отражающих интересы государства, в целом, и его народа, в частности. Политическая раздробленность, а также отсутствие между точек соприкосновения в сфере урегулирования общественных конфликтов, привели к тому, что создание целостной системы общественных отношений, раз за разом терпело крах.

В нашем сложном мире, чтобы оставаться самим собой, культурные различия нужно воспринимать как данность и пытаться освоиться в «чужой» культуре, не теряя своей собственной.

Подлинная культура межнационального общения, взаимодействия и сотрудничества народов может возникнуть только на основе раскрытия духовно-нравственного потенциала каждой нации, обмена опытом социального и культурного творчества, на основе реализации идеалов свободы, справедливости и равенства. И именно образование призвано обеспечить сочетание интернационального и национального воспитания.

В условиях интенсивных миграций и взаимодействия культур, современная система образования призвана создавать условия для формирования человека, способного к активной жизнедеятельности в многонациональной поликультурной среде. Высокая ставка на традиционную культуру воспитания в этом плане, существующая в современном мире, естественна и закономерна. Национальная традиция воспитания практически остается главным условием возрождения любых национальных традиций и национального возрождения в целом [9].

Исторический опыт развития демонстрирует, что воспитание толерантности, выраженное в теоретической форме, может и должно стать базисом современной модели образования и новых педагогических концепций. Этот опыт способствует лучшему выявлению содержания образования, определению основных направлений его развития, средств и методов непрерывного духовного совершенствования и обновления общества. Модель современного образования не может быть создана без учета региональных особенностей, без опоры на историческую память народов, на национальный опыт обучения и семейного воспитания.

Литература:

1. Тишков В. О толерантности. // Этнополис. Москва, 1995, №5

2. Мошняга В., Илащук Д., Спиней Ф., Завтур А. Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа. - Кишинев, Молд. ГУ, 1992.
3. Децентрализация, автономия, федерализм? (материалы конференции). - Кишинев, 1995.
4. Гордон Н.А., Плискевич Н.П. Развилки и ловушки переходного периода. // Полис, 1994, №4
5. Ломтева Т.Н. Базовые концепции межкультурной коммуникации. – Ставрополь, 1999.
6. Политическая энциклопедия. - Москва, 1999.
7. Хотинец В.Ю. Этническое самосознание. СПб., 2000.
8. Хотинец В.Ю. О содержании и соотношении понятий этническая самоидентификация и этническое самосознание. // СОЦИС, 1999, №9, с.72-80.
9. Тхагапсоев Х.Г. О новой парадигме образования. // Педагогика. 1999, №1.

Представлена в редакцию
13 апреля 2011 года

Рецензент – **Анжела КОЛАЦКИ**, доктор социологических наук, доцент

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

ASPECTE PRIVIND STABILIREA RELAȚIILOR DIPLOMATICE ALE REPUBLICII MOLDOVA CU REPUBLICA BELARUS (1991-2005)

Constantin SOLOMON
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea de istorie,
Doctor habilitat în tiine politice, profesor

Ion GHELEȚCHI
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea de istorie,
Doctorand

The article analyzes the main stages on the establishment of diplomatic relation between of Republic of Moldova and Republic of Belarus in the early ´90-s taking into account the historical context of international diplomatic relations after the collapse of the USSR. An important aspect of the article is the listing and interpretation of the factors that led to the establishment of a collaboration based on principles of friendship and mutual support and international relation. Ad the same time the author of the article emphases the beginning of the Moldovan-Belorussian diplomacy after the declaration based on equality and mutual respect.

The author comes to materialize the cooperation aspect of the two countries under different international organizations like the UN, the CIS, the OSCE, and the European Council. Due too the diplomatic and friendly relations the partnership between of Republic of Moldova and Republic of Belarus bear an active character in other areas such as economy, trade, culture, etc.

Moldovan-Belarusian relations have evolved between years 1991-2005 progressive and political dialogue between the two countries has acquired a constant, constructive. Agreement signed during this period was meant to ensure further development of friendly relations and mutually beneficial cooperation between Moldova and Belarus.

După destrămarea Uniunii Sovietice, noile state apărute pe harta lumii s-au confruntat cu problema recunoaşterii ca subiecți de discuție pe plan internațional. La acel moment relațiile internaționale erau dominate de confruntarea Est-

Vest. De aceea, țările blocului NATO, pentru a distruge în totalitate sistemul de funcționare al URSS-ului, au recunoscut imediat şi necondiționat independența fostelor republici sovietice.

Ajunse a fi subiecte de discuție în diplomația internațională, ele au căutat să se integreze treptat în cadrul relațiilor internaționale sub două aspecte:

a) *micro-regionalizarea* procesului, ce se referă la stabilirea şi cooperarea relațiilor în cadrul unei regiuni, fiind la momentul actual un proces extrem de dinamic;

b) *macro-globalizarea* procesul internațional care unifică toate regiunile lumii într-o colaborare la nivel mondial.

Politica regională nu este destinată spațiului, ci locului. Un „loc" este format din: relațiile sociale ale unei populații într-o perioadă de timp (în cazul nostru cele două state au evoluat, în cadrul fostei URSS, mai bine de 45 de ani), de caracteristicile fizice ale mediului, de istoria comună în ultimii ani şi de experiența de colaborare. Regionalizarea în cadrul fostelor republici sovietice are un specific aparte, deoarece tranziția de la un sistem ultracentralizat spre unul național a fost, şi continuă a fi, un proces foarte îndelungat şi anevoios. În cadrul Europei, se disting mai multe grupări regionale dintre care cele mai apropiate geografic de țările în cauză sunt: Europa Centrală, Europa de Sud-Est şi Comunitatea Statelor Independente. Însă aceste procese de regionalizare sunt în curs de schimbare care, cu siguranță, vor modifica pe viitor harta politică a Europei.

În contextul internațional, Republica Moldova şi Republica Belarus sunt considerate a fi două state apropiate între ele, datorită mai multor factori:

− ambele au fost incluse de către majoritatea specialiştilor occidentali în regiunea CSI, aceasta datorându-se infrastructurii comune politice, economice, militare în cadrul fostei URSS;

− amplasarea geografică a ambelor state este apropiată, ceea ce le oferă o nouă poziție strategică ele aflându-se la hotarul dintre comunitatea europeană şi cea rusă;

− sunt două state, care alături de Ucraina, fac puntea de legătură între Uniunea Europeană şi CSI;

− statele sunt apropiate şi din punct de vedere istoric actual – Republica Belarus şi-a proclamat independența la 25 august 1991, iar Republica Moldova − la 27 august 1991;

− lipsa experienței la momentul declarării independenței în diplomația internațională.

Procesul dramatic şi contradictoriu al destrămării Uniunii Sovietice a pus clasa politică de la Chişinău într-o stare de incertitudine vizând orientarea politicii externe a țării − spre organismele europene sau prelungirea legăturilor tradiționale cu fostele republici unionale. În condițiile lipsei totale a unor relații cu

Consiliul Europei şi Uniunea Europeană cât şi menţinerea influenţei politice, militare şi economice a Rusiei în regiune, au determinat conducerea Republicii Moldova de atunci să acorde prioritate relaţiilor tradiţionale care asigurau tânărului stat o relativă stabilitate economică şi acces pe piaţa de desfacere în spaţiul CSI.

Una dintre direcţiile principale în concepţia politicii externe a Republicii Moldova, adoptată chiar imediat după declararea independenţei se referă la delimitarea de fostul Centru şi stabilirea relaţiilor diplomatice cu ex-republici membre ale URSS-ului. Conform celor mai sus menţionate, scopul principal al statului nostru era formarea unui spaţiu economic unic în cadrul Comunităţii Statelor Independente. Conducerea de vârf de atunci preciza că era gata să ducă tratative pentru a rezolva echitabil toate problemele, pretenţiile, ce apăruseră în relaţiile cu fostul Centru, precum şi pentru păstrarea şi întreţinerea relaţiilor oficiale în conformitate cu tratatele semnate cu toate republicile ex-sovietice [3, 20-21].

Istoria relaţiilor diplomatice dintre Republica Moldova şi Republica Belarus a început odată cu prima vizită oficială a unui reprezentant al executivului din Republica Moldova în Belarus, după declararea independenţei, efectuată de către V.Muravschi la 29 octombrie 1991, când s-a întâlnit cu omologul său belarus V.F.Kebici. În urma acestei vizite s-a semnat un Acord între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Republicii Belarus privind principiile de colaborare comercial-economică [2, 37-39], document care nu a fost catalogat foarte important, deoarece se referă numai la relaţii comerciale bazate pe principii existente încă din perioada sovietică.

Relaţiile diplomatice dintre cele două state au fost stabilite la 19 noiembrie 1992 [15], moment care a redeschis calea vechilor relaţii bilaterale, stabilite în cei 45 de ani de aflare în comun în cadrul URSS, dar, de această dată, sub un alt aspect şi într-un nou format internaţional. Semnarea Protocolului privind stabilirea relaţiilor diplomatice bilaterale a fost şi punctul de început al unei fructuoase colaborări între Republica Moldova şi Republica Belarus. Protocolul în cauză a fost semnat la Chişinău, la 19 noiembrie 1992, şi prevede tendinţa ambelor state de a dezvolta relaţiile bilaterale în conformitate cu prevederile Cartei ONU; Actului Final al Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa; al Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă etc. Statele în cauză, din start, şi-au exprimat cointeresarea bilaterală în consolidarea bunei vecinătăţi, înţelegerii reciproce şi conlucrării dintre cele două state. În acest caz, s-a convenit stabilirea relaţiilor diplomatice la nivel de ambasade în conformitate cu Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile diplomatice din 1961 şi Convenţia de la Viena cu privire la relaţiile consulare din 1963 [9, 232-233].

Evident că schimbările survenite în anul 1991 au deschis noi perspective, dar şi noi probleme la nivel de relaţii, atât internaţionale, cât şi bilaterale. Lipsa de experienţă în acest domeniu şi nu numai, şi-a pus amprenta şi asupra relaţii-

lor dintre cele două state care abia apăruseră pe harta lumii. Vechile relații trebuiau refăcute într-un nou context politic. Astfel, fostele republici-surori erau obligate în acest nou context să înceapă noi relații de colaborare.

Republica Moldova şi Republica Belarus şi-au anunțat poziția încă în etapa inițială a procesului de încadrare în relațiile internaționale, că ele, tind să construiască relații bilaterale în contextul procesului de consolidare a securității şi a încrederii reciproce atât la nivel regional, cât şi european; la constituirea unei politici regionale propice dezvoltării consecvente a statelor din această regiune a Europei.

Acest Protocol a dus la stabilirea relațiilor diplomatice între cele două state, dar el nu se referă concret la relații bilaterale, ci mai mult la principii în relațiile internaționale. Se pare că această caracteristică a contribuit la o inerție a tuturor acordurilor semnate mai târziu între Moldova şi Belarus. Cu toate acestea Protocolul vizat a fost important în spațiul ex-sovietic, fiind, în acea perioadă, cel mai progresiv dintre toate actele bilaterale semnate între fostele republici sovietice. Aceasta se datorează, într-o oarecare măsură şi faptului că statele nou-formate au avut drept scop recunoaşterea internațională pe bandă rulantă. O urmare directă a Protocolului în cauză a fost crearea la Chişinău a unei Comisii Permanente. Prima persoană acreditată în cadrul Comisiei a fost pământeanul nostru V.Poia, care era familiarizat cu societatea de aici, dar şi cu statul pe care îl reprezenta.

Pe de altă parte, relațiile comune din perioada anterioară au făcut ca după declararea independenței aceste relații să nu diminueze, ci, din contra, să se extindă. Astfel, din 1991 şi până în 2005, colaborarea s-a desfăşurat la cel mai înalt nivel: între preşedinții de stat, între preşedinții Parlamentelor, prim-miniştri, ministere, departamente, precum şi între diverse structuri locale − culturale, economice, comerciale, ştiințifice, antreprenoriale, diasporă, şcoli, licee, sportive etc.

În decembrie 1992, în Republica Moldova s-a aflat într-o vizită oficială preşedintele Adunării Naționale a Republicii Belarus S.S.Şuşkevici. Rezultatul principal al acestei vizite a fost semnarea Tratatului cu privire la stabilirea relațiilor de prietenie şi cooperare între Republica Moldova şi Republica Belarus, semnat la 21 decembrie 1992 la Chişinău şi intrat în vigoare din 10 august 1994. Documentul în cauză serveşte drept baza juridică de început al relațiilor bilaterale între cele două state într-un nou context istoric. Documentul a mai fost şi primul imbold în înviorarea şi dezvoltarea relațiilor bilaterale. Astfel, în cadrul Acordului, părțile au convenit asupra principiilor de parteneriat, egalitate, respectul față de suveranitate şi integritate teritorială, de neamestec în problemele interne, dreptul popoarelor la autodeterminare, înțelegere reciprocă şi promovare a politicii externe independente, îndeplinirea obligațiilor dreptului internațional [10, 40-44].

Atât Republica Moldova, cât şi Republica Belarus şi-au pus drept scop de a-şi desfăşura politica de parteneriat în relațiile externe conform Cartei O.N.U., Actului Organizației privind Cooperarea şi Securitatea în Europa acestea fiind confirmate prin interesul comun de întărire a relațiilor de bună vecinătate, înțelegere şi o bună colaborare, precum prevede Convenția de la Viena semnată la 1963 cu privire la relațiile diplomatice internaționale [13].

Ambele părți s-au orientat conform principiilor bazate pe relații de prietenie bilaterală: egalitate, respect pentru suveranitatea şi integritatea teritorială a statelor, neamestecul în treburile interne, dreptul popoarelor la autodeterminare, înțelegere mutuală şi cooperare reciproc avantajoasă, performanțe înalte în domeniul exportului, respectarea obligațiilor care decurg din dreptul internațional, totodată şi-au anunțat tendința de a construi, în această parte a Europei, o colaborare strânsă bazată pe încredere reciprocă şi productivitate, pentru a menține dezvoltarea paşnică a acestei zone din Europa. Republica Moldova şi Republica Belarus s-au înțeles de la bun început să nu susțină crearea armelor de distrugere în masă, precum bombele atomică, chimică, biologică, de a nu aproba un program de înarmare fapt care ar duce la destabilizarea ordinii în zonă sau pe continentul european. Ambele state au convenit să nu folosească puterea şi amenințările internaționale, evitând de a participa la orice acțiune împotriva integrității oricărui stat din zonă.

Acordul a servit şi ca bază legală pentru politica bilaterală privind cooperarea, stipulând totodată, dorința ambelor părți de a dezvolta contacte regulate la toate nivelurile între diverse organe de conducere, în special, parlamentele ambelor părți şi-au dat consimțământul că vor fi întotdeauna predispuse către discuții paşnice privind reglementarea litigiilor şi a dreptului suveran al fiecărui stat de a-şi promova atât o politică externă independentă, cât şi disponibilitatea ambelor de a coopera la nivel internațional, de a se consulta reciproc cu privire la aspectele internaționale de interes comun [14].

Documentul subliniază direcțiile principale de dezvoltare bilaterală în domeniul parteneriatului economic, acțiunile comune privind protecția mediului înconjurător şi folosirea rațională a resurselor naturale, rezolvarea de comun acord a problemelor ecologice, îndreptarea parteneriatului în sferele culturii, ştiințelor, cercetării, învățământului, în domeniul sănătății, al serviciului social, turism, sport, ocuparea locurilor de muncă, la fel şi lupta în comun împotriva infractorilor, în aceeaşi ordine de idei, a crimelor organizate, terorismului, traficului de droguri, de armament, comerțului ilegal cu opere de valoare, delapidărilor economice, actelor ilegale îndreptate împotriva populației civile şi a contrabandei [16].

Următorul pas în stabilirea de relații politice între cele două state a fost crearea ambasadelor. Funcțiile ambasadelor fiind: de a ocroti în statul acreditar interesele statului acreditant şi ale cetățenilor săi, în limitele dreptului internațio-

nal, de a duce tratative cu guvernul statului acreditar, de a se informa prin toate mijloacele licite despre condiţiile şi evoluţia evenimentelor din statul acreditar, de a promova relaţii de prietenie şi de a dezvolta relaţii economice, culturale şi ştiinţifice între cele două state. Istoria ambasadelor din ţările în cauză se prezintă în felul următor:

Ambasada Republicii Moldova în Belarus. Conform Decretului preşedintelui Republicii Moldova nr.138 din 15 septembrie 1993, la Minsk s-a deschis Ambasada Republicii Moldova în data de 6 octombrie 1993, la fel au fost acreditate prin cumul în cadrul aceleiaşi ambasade şi Lituania, Letonia şi Estonia. Ambasadorii Extraordinari şi Plenipotenţiari ai Republicii Moldova în Republica Belarus au fost: Gr.Eremei (1993-1994), I.Leşanu (1994-1998), N.Dudău care a înmânat scrisorile de acreditare preşedintelui Republicii Belarus, A.Lukaşenko, la 30 octombrie 1998, fiind ambasador până în 2001, I.Vancea (2001-2005), I.Filimon (25 august 2005-2009), Gh.Hioară (2009-prezent). Chiar de la început, Ambasada Republicii Moldova la Minsk şi-a concentrat eforturile în vederea intensificării raporturilor social-politice şi economice bilaterale, consolidării bazei juridice dintre Republica Moldova şi statele acreditare.

Ambasada Republicii Moldova în Republica Belarus îndeplineşte concomitent funcţia de reprezentare a Moldovei pe lângă organele statutare ale CSI cu sediul la Minsk, participând la diverse întruniri de experţi în cadrul structurilor create de această organizaţie, inclusiv în cazurile când reprezentanţii mai multor ministere şi departamente din Moldova nu au posibilitatea de a se deplasa la Minsk. Ambasada menţine şi contacte strânse cu membrii diasporei moldoveneşti din Republica Belarus, contribuind astfel la protejarea intereselor conaţionalilor în statul dat [7, 91-93].

În conformitate cu Legea nr.1134 cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova din 4 august 1992 [8, 5-7].

Ambasada Republicii Belarus în Moldova şi-a început activitatea din 3 mai 1995; primul ambasador belarus acreditat la Chişinău a fost N.Grinev (1995-1999), V.Sakovici (1999-2009), din 2009 şi până în prezent − V.Osipenko.

Pentru promovarea şi dezvoltarea mai eficientă a relaţiilor economice şi comerciale bilaterale, statele în cauză au convenit şi la stabilirea *relaţiilor consulare*, al cărui scop este colaborarea într-un domeniu anumit al vieţii internaţionale − cel al protecţiei cetăţenilor proprii, supraveghind sau contribuind, în acest fel, la punerea în practică a unui regim de drepturi recunoscute acestor cetăţeni. Secţiile consulare sunt amplasate în ambele state în cadrul misiunilor diplomatice. Deşi servesc la organizarea şi dezvoltarea relaţiilor de colaborare între state, ca şi ambasadele, secţiile consulare nu sunt acreditate pe lângă Guvernul statului de reşedinţă, ele având legătură directă numai cu autorităţile locale ale acestui stat, iar consulii au privilegii restrânse, fiind subordonaţi ambasadorului. Fu-

ncțiile consulilor din cele două state conform Convenției de la Viena din 1963 sunt: eliberarea paşapoartelor, eliberarea certificatelor autentificate de notarul din statul respectiv, eliberarea certificatelor de stare civilă, eliberarea licențelor economice şi culturale, acordare de asistență cetățenilor din statul acreditat care au reşedință în circumscripția consulară respectivă etc. [6, 37-53]. Un aport deosebit în stabilirea relațiilor bilaterale dintre cele două state l-a avut primul consul moldovean numit în Belarus, D.Munteanu, care pentru prima dată a promovat în Republica Belarus interesele Republicii Moldova privind dezvoltarea relațiilor economice, comerciale, tehnico-ştiințifice, culturale, sportive, turistice.

Concepția politicii externe a Republicii Moldova a fost adoptată de către Parlament abia la 2 februarie 1995. Analizând respectivul document constatăm că direcțiile prioritare rămâneau a fi continuarea raporturilor de bună vecinătate cu statele limitrofe − România şi Ucraina, dar şi extinderea şi aprofundarea relațiilor cu Federația Rusă şi Republica Belarus precum şi cu alte țări din spațiul CSI, la fel şi cu cele şapte state puternic industrializate [5, 10-14]. În aceeaşi ordine de idei, alte priorități în politica externă a statului nostru sunt considerate a fi: afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional, contribuirea la promovarea comerțului reciproc care să ducă la bunăstarea populației, aprobarea legilor ce țin de recunoaşterea minorităților noastre şi protejarea lor prin diverse legi organice.

Grație acestui document, relațiile Republicii Moldova cu Republica Belarus intrau într-o nouă fază politică, în conformitate cu realitatea istorică, de atunci s-a şi inițiat o colaborare diplomatică intensă care durează şi în prezent.

După destrămarea URSS-ului, ambele state au căutat să se integreze la începutul anilor ´90 în diferite organizații internaționale. Fiind amplasate în aceeaşi zonă geopolitică, ele s-au trezit, alături de Ucraina, a fi la finele secolului XX puntea de legătură dintre Est şi Vest. Necesitatea stabilirii relațiilor diplomatice dintre Republica Moldova şi Republica Belarus a fost şi pentru asigurarea securității în această regiune a Europei. În toată această perioadă, diplomația dintre Republica Moldova şi Republica Belarus pe arena internațională s-a desfăşurat atât bilateral, cât şi prin intermediul diverselor organizații internaționale: în cadrul ONU, parteneriatul în cadrul CSI, dar şi dialogul constructiv privind acordarea sprijinului de către Moldova pentru aderarea Republicii Belarus la structuri internaționale şi regionale, cum sunt Consiliul Europei, Organizația de Cooperare Economică a statelor ce fac parte din Bazinul Mării Negre, Organizația Mondială a Comerțului.

În anii ´90, ambele state au devenit membre ale celor mai importante agenții, fonduri şi programe din cadrul ONU precum: Organizația Mondială a Comerțului, UNICEF, UNESCO, Banca Mondială etc. Cooperarea este influențată şi de faptul că ONU este unica organizație internațională care se afirmă în prezent

ca un garant al păcii şi securităţii internaţionale, al dezvoltării economice şi sociale, principiile de bază promovate de ambele state în cadrul politicii externe.

Parteneriatul privind aderarea Republicii Belarus la Organizaţia Mondială a Comerţului. Ca membru, Republica Moldova, a susţinut aderarea Belarusului în cadrul acestei organizaţii, care din 1995 a obţinut statutul de colaborator special cu OMC-ul. Însă după reforma din 1996, adoptată de către Adunarea Naţională din Republica Belarus, principalele organizaţii internaţionale inclusiv OMC-ul şi-au întrerupt colaborarea cu ţara dată, pe motiv că noua Constituţie este nedemocratică. Conform surselor din presa belarusă statul dat pierde anual peste 15 miliarde de dolari pentru faptul că nu este nici membră dar nici partener strategic al Organizaţiei Mondiale a Comerţului. Începând cu anul 2001, Republica Belarus încearcă prin toate căile posibile redeschiderea dialogului cu organizaţiile în cauză, apelând în dese cazuri şi la ajutorul Republicii Moldova. [12, 7-9].

Parteneriatul în cadrul Comunităţii Statelor Independente. La 21 decembrie 1991, la Alma-Ata, conducătorii a 12 state, foste republici sovietice (cu excepţia Ţărilor Baltice: Letonia, Lituania şi Estonia), au semnat Protocolul la Acordul cu privire la crearea Comunităţii Statelor Independente şi Declaraţia de la Alma-Ata. În cadrul acestui Acord se stipula că noile state semnatare vor putea stabili relaţii reciproce cu alte state, axându-se, în primul rând pe recunoaşterea şi respectarea suveranităţii statale şi a egalităţii, pe dreptul la autodeterminare, neamestecul în treburile interne, respectând drepturile şi libertăţile omului şi ale grupurilor etnice [4, 1-2]. Pe parcursul acestor 14 ani, Moldova explică dezvoltarea relaţiilor sale cu CSI prin necesitatea consolidării suveranităţii, integrităţii teritoriale, protejării intereselor comercial-economice, elaborarea unor politici unice privind protejarea şi dezvoltarea minorităţilor etnice de pe teritoriul spaţiului CSI.

În relaţiile cu ţările-membre ale CSI, Republica Moldova consideră drept un obiectiv primordial încheierea şi îndeplinirea riguroasă a tratatelor de prietenie şi colaborare, în vederea creării unui climat de încredere şi respect reciproc, stabilirii unor relaţii reciproc avantajoase în domeniile politic, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural, ţinând cont de particularităţile dezvoltării istorice şi de situaţia geopolitică a ambelor state. Chiar se remarcă faptul că în colaborarea Republicii Moldova, în cadrul CSI prioritatea o deţin trei state: Federaţia Rusă, Ucraina şi Republica Belarus. În atare context Republica Moldova şi Republica Belarus au semnat un şir de documente ce au un caracter politic pronunţat.

Statutul juridic şi cel politic al Republicii Moldova în cadrul CSI este determinat şi de Acordul privind constituirea Comunităţii Statelor Independente, adoptat de liderii Federaţiei Ruse, Ucrainei şi Republicii Belarus la 8 decembrie 1991 la Minsk, precum şi de Statutul Comunităţii Statelor Independente, adoptat

la 22 ianuarie 1993 la Minsk în şedinţa Consiliului şefilor de state de la Minsk, acelaşi statut a fost urmat şi de către liderii de la Minsk [1, 4-7].

Parteneriatul privind reprimirea Republicii Belarus în cadrul Consiliului Europei. În 1993 Republica Belarus a depus cererea pentru a obţine statutul de invitat special în cadrul Consiliului Europei, peste un an obţinând acest statut, însă la 17 decembrie 1998 acest statut i-a fost anulat pe acelaşi motiv expus anterior. Moldova a devenit membru a Consiliului Europei în 1995 la data de 13 iulie. Începând cu anul 2000, Republica Belarus în permanenţă s-a adresat Republicii Moldova s-o sprijine pentru a-şi redobândi statutul. În februarie 2003, când Moldova a deţinut şefia în cadrul Consiliului Europei, Republica Belarus a redevenit invitat special în cadrul Consiliului Europei şi presupune pe viitor o nouă aderare la respectiva organizaţie europeană.

Parteneriatul în cadrul Convenţiei Economice a ţărilor riverane din Bazinul Mării Negre. Republica Moldova este membru al acestei organizaţii din 1992, iar Republica Belarus din 2003, cu suportul nemijlocit al Republicii Moldova, a fost numită observator al organizaţiei în cauză.

Parteneriatul în cadrul OSCE. Ambele state sunt membre ale OSCE din 1992, consultându-se reciproc în cazul crizelor apărute în această zonă a Europei. Deţinând preşedinţia OSCE-ului pe anul 2005, Belarusul a continuat să susţină rezolvarea pe cale paşnică a diferendului transnistrian şi a susţinut partea moldovenească privind reintegrarea Transnistriei în Republica Moldova [11, 11-15].

Cadrul juridic bilateral dintre Republica Moldova şi Republica Belarus pentru anul 2005 era format din 70 de tratate şi acorduri bilaterale (la momentul actual fiind de circa 100 de acorduri), acoperind astfel de domenii ale vieţii politice şi sociale, precum: colaborare politică interparlamentară − 5 acorduri (în prezent numărul lor este de 8 acorduri) şi interguvernamentală − 9 acorduri (în prezent − 13), colaborare ştiinţifică şi asistenţă tehnică − 8 acorduri (11), economică − 34 acorduri (51), culturală −7 acorduri (8), turism − 2 acorduri (3), sfera socială – 4 acorduri (5), ecologie – 1 acord (1), menite să dezvolte relaţiile paşnice dintre cele două ţări.

Din investigaţiile efectuate, se poate concluziona că relaţiile Republicii Moldova cu Republica Belarus după dezmembrarea URSS-ului s-au stabilit şi au evoluat constant, atât în cadrul diferitelor organizaţii internaţionale, cât şi la nivel bilateral, iar istoricul comun de la sfârşitul secolului XX a favorizat, într-o oarecare măsură, acest proces. Scopul principal urmărit de ambele state în timpul stabilirii relaţiilor politice este, în primul rând, apărarea, consolidarea şi asigurarea intereselor naţionale ale statelor în cauză, aceste principii constituind, totodată, şi pilonii de bază ai activităţii unei naţiuni în cadrul politicii internaţionale. În instituţiile serviciului diplomatic un loc de frunte îl ocupă activitatea

ambasadelor din ambele state, care au menirea să apropie relațiile diplomatice bilaterale.

În cadrul parteneriatului desfăşurat în comun în cadrul diferitor organizații internaționale, precum ONU, CSI, OSCE, CE şi alte organizații, ambele state depun eforturi privind susținerea reciprocă şi eliminarea pe cale diplomatică a disensiunilor apărute în această perioadă.

Pe parcursul întregii perioade de tranziție la economia de piață, Republica Moldova a întreținut cu puține state relații de colaborare multilaterale, similare celor cu Belarus. Colaborarea respectivă continuând să se dezvolte cu succes la toate nivelurile. În prezent, Republica Belarus reprezintă un partener solid pentru Republica Moldova, sprijinindu-se reciproc pe arena internațională. Dialogul politic dintre ambele state continuă a fi construit în prezent conform principiilor politicii internaționale şi în cadrul diverselor organizații internaționale şi regionale.

Bibliografie:

1. Acord de constituire a Comunității Statelor Independente, semnat la Minsk la 08 decembrie 199. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Nr.40 din 8 aprilie 1994. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), ediție specială, vol. XVI. - Chişinău, Moldpres, 1999, p.4-7.
2. Acord între Guvernul Republicii Moldova şi Guvernul Republicii Belarus privind principiile de colaborare comercial-economică, semnat la Minsk, 29 octombrie 1991, în vigoare din 1 ianuarie 1992. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), ediție specială, vol.XVIII. – Chişinău, Moldpres, 1999, p.37-39.
3. Cojocaru Gh. Politica externă a Republicii Moldova (studii). - Chişinău, Civitas, 2001.
4. Declarația de la Alma – Ata. // „Sfatul Țării”, 1991, 28 decembrie.
5. Hotărârea Parlamentului privind aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova Nr.368-XIII. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.20 din 6 aprilie 1995, art.187, p.10-14.
6. Hotărârea Parlamentului privind Relațiile Consulare Nr.135-XII din 4 august 1992, în vigoare din 25 februarie 1993. // Tratate Internaționale, vol. IV. - Chişinău, Moldpres, 1994, p.37-53.
7. Legea Nr.1133 cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova în alte state semnată în data de 4 august 1992. // Legi, Hotărâri şi alte acte adoptate la Sesiunea a VII-a a Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XII-a, volumul IV. Ediție a Parlamentului Republicii Moldova. - Chişinău, Universitas, 1993, p.91-93.

8. Legea Nr. 1134 cu privire la statutul misiunilor diplomatice ale statelor străine în Republica Moldova din 4 august 1992. // Monitorul Oficial, 1992, august, nr.8, p.5-7, art.195.

9. Protocol cu privire la stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Moldova şi Republica Belarus, semnat la Chişinău, 19 noiembrie 1992. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1992-2006), ediție specială, volumul XXXVI. - Chişinău, Moldpres, 2006, p.232-233.

10. Tratat cu privire la relațiile de prietenie şi colaborare între Republica Moldova şi Republica Belarus, semnat la Chişinău, 21 decembrie 1992. // Monitorul Oficial 1994, mai, nr.5, p.20, art.146, în vigoare din 10 august 1994. // Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), ediție specială, vol. XVIII. - Chişinău, Moldpres, 1999, p.40-44.

11. Негуца А. Беларусь - Молдова: 10 лет сотрудничества. // Материалы Международной научно-практической конференции «Беларусь – Молдова: на путях дружбы и сотрудничества», Кишинев, 19 ноября 2002, - Минск-Кишинев, 2003, с.11-15.

12. Снатковский В.Е. Периодизация истории внешной политики. // Материалы научной республиканской конференции «Беларусь в современном мире», Минск, 22-23 Октября, 2002, - Минск, 1992, с.7-9.

13. Acte semnate între Moldova şi Belarus [on line] 2009. http://www.mfa.gov.md/img/tratate-bilaterale/belarus.doc: (citat 19.10.2010).

14. Внешная политика Республики Беларусь [on line] 2010. www.mfa.bel.by.doc (citat 26. 03. 2011).

15. Договор о дружественных отношениях и сотрудничестве между Республикой Беларусь и Республикой Молдова [on line] 2001. http://bellembassy.org/moldova/article.php?id=120&fm (citat 09.01.2009).

16. Договор о дружественных отношениях и сотрудничестве между Республикой Беларусь и Республикой Молдова [on line] 2009. http: /bellembassy.org/moldova/article.php?id=120&fm (citat 04.03.2011).

Prezentat la redactie
la 15 februarie 2011

PARTENERIATUL ESTIC: PERSPECTIVELE ŞI INCERTITUDINILE UNUI PROIECT EUROPEAN

Eduard ŢUGUI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene, Catedra Relaţii Internaţionale şi Ştiinţe Politice
Doctor în politologie, lector superior

Eastern Partnership is a project recently detached from the European Neighborhood Policy and oriented to political association and economic integration between European Union and six post-Soviet states. This European project brought a new multilateral framework and bilateral commitments to cooperate with Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaijan and Belarus, in terms of consolidating relations with the European Union. Although this strategy of the European Union to its Eastern borders was launched with great enthusiasm, the study argues that Eastern Partnership is a project that requires adjustments. The weakness of the Partnership and possibilities to improve this project are analyzed through the relationship between Republic of Moldova and the EU.

Parteneriatul Estic al Uniunii Europene vine să consolideze poziţiile Uniunii Europene pe dimensiunea estică a Politicii Europene de Vecinătate (PEV), prin asociere politică şi integrare economică cu şase state ex-sovietice din Europa de Est şi Caucazul de Sud. Acest nou proiect comunitar acoperă un areal dominat de instabilitate şi incertitudine şi, prin urmare, de realizarea acestuia se leagă nu doar viitorul statelor vizate, dar şi capacitatea Uniunii Europene de a elabora şi implementa strategii într-o zonă proximă. Lansarea Parteneriatului a fost intens mediatizată, a suscitat mari aşteptări în statele eligibile şi a nemulţumit Rusia, însă obiectivele parteneriatului şi, mai ales, finanţarea realizării acestora nu poate, cel puţin deocamdată, să reprezinte un angajament serios al UE la graniţele sale estice, precum nu poate să reprezinte o ofertă serioasă pentru statele incluse în Parteneriat. Analiza sectorială a noului parteneriat din perspectiva parcursului european al Republicii Moldova, denotă perspectivele şi limitele evidente ale acestei politici europene.

Uniunea Europeană şi proximitatea geopolitică

Stabilitatea şi prosperitatea de care beneficiază Uniunea Europeană de jumătate de secol nu pot fi separate de statutul pe care îl are Uniunea în arhitectura economică şi politică internaţională şi de relaţiile acesteia cu diferite entităţi şi regiuni ale globului, în special de relaţiile cu arealul limitrof. Fără o prezenţă semnificativă în proximitatea geopolitică, de unde să-şi asigure o parte din sursele bogăţiei şi securităţii, nici o entitate, de talia Uniunii Europene, nu poate să cu-

noască o dezvoltare durabilă în secolul XXI. Astfel se explică şi interesul Statelor Unite pentru America, a Chinei şi a Japoniei pentru Asia de Sud-Est şi a Rusiei pentru spațiul post-sovietic. De altfel, sărăcia şi instabilitatea regiunilor proxime sunt argumente suplimentare pentru UE de a fi mult mai angajată în vecinătatea apropiată şi, respectiv, să exporte stabilitate şi bunăstare.

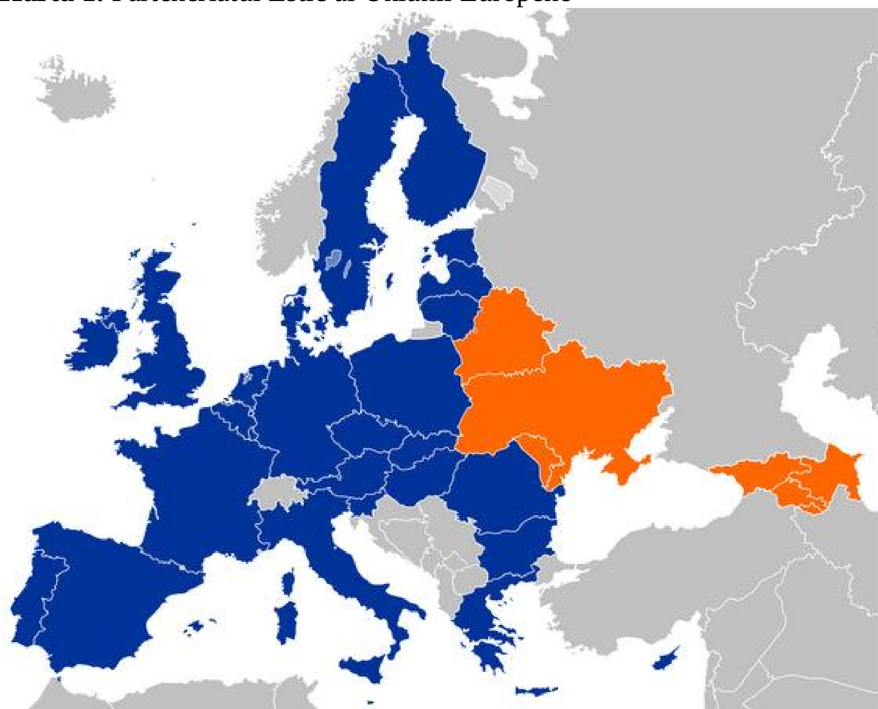
După repetatele extinderi, proximitatea geopolitică a Uniunii Europene, unde trebuie să fie suficient de activă, cuprinde un areal destul de vast cu regiuni, pe cât de eterogene pe atât de importante pentru Uniune ca întreg. Acestea se întind de la Atlantic şi Magreb, Levant şi Canalul Suez, Balcani şi Caucaz ca să intre în contact cu arealul geopolitic tradițional al Rusiei în Transcaucazia şi Europa de Est. Prin extensie, acest spațiu atrage UE în Orientul Mijlociu şi Asia Centrală şi o serie de spații maritime conexe. Dacă uscatul leagă Uniunea Europeană direct de cinci state balcanice (dacă includem şi Turcia), patru state est-europene şi Norvegia (în total zece); atunci marea învecinează Uniunea cu cel puțin (în cazul când ne referim doar la proximitatea geografică) optsprezece state. Prin urmare, UE, în strategiile actuale şi potențiale asupra arealului limitrof, este obligată să dea prioritate regiunilor în totalitatea/complexitatea lor.

Lansarea în anul 2004 a Politicii Europene de Vecinătate a răspuns parțial unei asemenea perspective, din moment ce aceasta era prima politică comunitară care stabilea relațiile Uniunii Europene cu vecinii din sud (nord-estul Mediteranei) şi din est (spațiul post-sovietic), care, conform deciziilor Consiliului European de la Copenhaga 2002, nu vor adera într-un viitor previzibil la Uniune. Preocuparea pentru crearea în jurul său a unei regiuni stabile şi prospere, ancorată puternic în orbita diplomației europene, UE intenționează să o realizeze oferind statelor care intră sub incidența Politicii Europene de Vecinătate, o perspectivă de participare la piața ei internă şi sporirea asistenței financiare nerambursabile bazată pe o serie de obiective sectoriale [1, 10-15]. În baza programelor MEDA şi TACIS a fost creat un nou instrument financiar – Instrumentul European de Vecinătate şi Parteneriat, care să susțină realizarea obiectivelor PEV-ului şi care va dispune în actualul exercițiu financiar european (2007-2013) de aproximativ 15 miliarde de euro [2, 36-37].

Primii ani de realizare a noii politici a scos în evidență şi dificultățile de a programa în acelaşi cadru relațiile cu Palestina şi Ucraina sau Maroc şi Belarus, iar statele membre al Uniunii Europene şi-au reconfirmat interesele diferite pentru zone geografice diferite. Tentativele Franței, tradițional interesată de Mediterana, de a-şi apropia unilateral statele nord-africane şi ale Levantului a condus, după intervenția Germaniei, la instituirea, în vara lui 2008, a Uniunii pentru Mediterana, organism care înglobează UE 27 şi statele mediteraneene ale politicii de vecinătate. Polonia, pe de altă parte, a reuşit să obțină susținerea Suediei când cei doi membri UE au propus, la 26 mai 2008, instituirea unui Parteneriat estic în cadrul politicii de vecinătate. Evenimentele din Georgia, august 2008, au grăbit

promovarea şi reformularea proiectului, iar la 7 mai 2009 Parteneriatul Estic este oficial lansat în cadrul primului summit la nivel înalt de la Praga [3]. De fapt, prin crearea Parteneriatului Estic şi a Uniunii pentru Mediterana, UE separă vecinii din cadrul politicii de vecinătate, fără să dea clar de înțeles care sunt prioritari.

Harta 1. Parteneriatul Estic al Uniunii Europene

Sursa: Site-ul oficial al Uniunii Europene

Comunicarea Comisiei din decembrie 2008 *Parteneriatul Estic*, care a stat la baza noului proiect, porneşte de la premisa că „Uniunea Europeană are un interes vital în asigurarea stabilită□ii, îmbunătă□irii guvernan□ei □i dezvoltării economice la frontierele sale răsăritene”, iar Parteneriatul Estic trebuie să consolideze în continuare relațiile dintre UE şi vecinii săi estici. Obiectivele globale ale Parteneriatului Estic sunt asocierea politică şi integrarea economică dintre Uniunea Europeană şi Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaidjan şi Belarus prin stabilirea de noi angajamente bilaterale şi a unui nou cadru instituționalizat de cooperare multilaterală pe patru platforme tematice: democrație, bună guvernanță şi stabilitate; integrarea economică şi convergența cu politicile UE; securitatea energetică şi; contacte interumane [4, 10-14].

Susţinerea financiară a Parteneriatului va fi asigurată prin majorarea pachetului financiar actual al Instrumentul European de Vecinătate şi Parteneriat cu fonduri suplimentare în valoare de 350 milioane euro, care se adaugă la resursele planificate pentru perioada 2010-2013, în timp ce suma totală a resurselor destinate noilor „ini□iative estice” este de 600 milioane euro [4, 14].

Dinamica „angajamentelor estice” ale Uniunii Europene

Spaţiul post-sovietic a beneficiat, încă de la destrămarea Uniunii Sovietice, de un tratament diferenţiat din partea Uniunii Europene, în virtutea dinamicii (geo)politice şi (geo)economice specifice unui areal plin de incertitudine. Rusia, care după ce acceptase unificarea Germaniei şi retragerea militarilor din estul Europei, aştepta recunoaşterea propriei suveranităţi în republicile ex-sovietice şi, respectiv, trata circumspect orice demers euroatlantic în „vecinătatea apropiată”, pe care a înglobat-o rapid în Comunitatea Statelor Independente (CSI). Astfel, mecanismele instituţionale, dependenţa de piaţa şi hidrocarburile ruseşti, de rând cu infrastructura militară şi „pacificatorii” ruşi nu au permis noilor state independente să dezvolte relaţii speciale cu Uniunea Europeană. Regiunea a moştenit o gamă de conflicte aşa-zise „îngheţate”, susţinute şi alimentate de către Rusia, cunoaşte un proces lent şi complicat de tranziţie, iar valorile democratice şi ale economiei de piaţă prind greu rădăcini în statele din acest areal.

De cealaltă parte, fiind ea însăşi protagonista unor transformări majore, Uniunea Europeană demonstra un optimism reţinut în intensificarea dialogului politic cu fostele state sovietice, inclusiv statele Parteneriatului Estic. Uniunea semna Acorduri de Asociere cu 12 state, dintre care doar trei erau foste republici sovietice, se afla într-o fază avansată în realizarea Pieţei Unice Interne şi a planurilor ambiţioase lansate prin Tratatul de la Maastricht, printre care Uniunea Economică şi Monetară, iar temerile de nu a deranja autorităţile ruse impuneau acţiuni precaute din partea acesteia într-un areal geopolitic dominat de Rusia.

Hidrocarburile caspice şi declanşarea crizei balcanice, de la mijlocul anilor ’90 ai secolului trecut, sporesc treptat interesul lumii euroatlantice pentru zona extinsă a Mării Negre, odată ce NATO semnează Parteneriate pentru Pace cu Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan, Armenia şi Belarus, iar Uniunea Europeană semnează acordurile politice de bază cu acestea. Totuşi, statele Parteneriatului Estic au fost tratate de către structurile euroatlantice „la pachet” cu restul republicilor post-sovietice şi, drept consecinţă, raportul politico-juridic stabilit între Uniunea Europeană şi acestea a fost acelaşi ca cel stabilit cu Uzbekistan sau Kîrgîzstan. Acordurile de Parteneriat şi Cooperare (ACP), cum au fost denumite aceste documente cadru, veneau să consacre fostele republici sovietice în calitate de parteneri direcţi ai UE, creând scheme instituţionale comune care să menţină dialogul politic şi un mecanism financiar de asistenţă teh-

nică (TACIS), incluzând, totodată, aspectele cele mai importante ale activității statului, de la drepturile omului sau protecția proprietății intelectuale şi până la astfel de domenii specifice ca cel financiar (Tabelul 1).

Tabel 1. Raportul politico-juridic dintre Uniunea Europeană şi statele Parteneriatului Estic

Țara	**Acord de Parteneriat şi Cooperare**		**Acord de Asociere**		**Asistența Financiară (mln euro)**
	Statut		Statut		Program Indicativ Naţional 2011-2013
	Semnat	În vigoare	Negocieri	Semnat	
Armenia	1996	1999			157
Azerbaidjan	1996	1999			122,5
Belarus	1995				
Georgia	1996	1999			120
Moldova	1994	1998	2010		273
Ucraina	1994	1998	2007		

Sursa: Adaptat de autor după datele Comisiei Europene

Raporturile UE cu cele şase state ex-sovietice evoluau în continuare funcție de dinamica (geo)politică regională şi în timp ce Ucraina, care asigură tranzitul a 80% din gazul rusesc exportat în UE, era inclusă, alături de statele caucaziene în procesul de reconstrucție a rutelor comerciale eurasiatice (TRACECA), precum şi a infrastructurilor de tranzit a hidrocarburilor caspice (INOGATE), Republica Moldova era „conectată” la o serie de organisme regionale – dintre care mai importante: Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, devenit între timp Consiliul pentru Cooperare Regională (RCC) şi; Acordul de Liber Schimb Central-European (CEFTA) – care apropie statele balcanice de UE.

După extinderea Uniunii Europene din 2004 în estul continentului, toate cele şase state sunt incluse în politica europeană de vecinătate şi programele acesteia. Cu excepția Belarusului, toate semnează, în anii 2005-2006, Planuri de Acțiuni cu Uniunea Europeană şi beneficiază de tratamente comerciale preferențiale, grație cărora sunt tot mai mult ancorate în fluxurile economico-comerciale vest-europene, iar Uniunea devine un important partener comercial al acestora (Tabelul 2).

Tabel 2. Comerțul Uniunii Europene cu statele Parteneriatului Estic

Ţara	Export				Import				Balanţa Comercială	
	Miliarde euro		%		Miliarde euro		%		Miliarde euro	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009

Armenia	0,7	0,5	0,1	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	0,4	0,3
Azerbaidjan	2,1	1,6	0,2	0,1	10,6	7,3	0,7	0,6	- 8,5	- 5,7
Belarus	6,4	5,0	0,5	0,5	4,7	2,6	0,3	0,2	1,7	2,4
Georgia	1,2	0,9	0,1	0,1	0,7	0,5	0,0	0,0	0,5	0,4
Moldova	1,7	1,2	0,1	0,1	0,7	0,5	0,0	0,0	1,0	0,7
Ucraina	25,1	13,9	1,9	1,3	14,5	7,9	0,9	0,7	10,6	6,0
Total P E	36,8	23,1	2,9	2,1	31,5	19	1,9	1,5	5,7	4,1

Sursa: Adaptat de autor după: Eurostat. External and intra-EU trade – statistical yearbook. Data 1958-2009. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010, p.31-42; European Commission. Bilateral Trade Relations. [On-Line 2011]. http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries-and-regions/. (citat 02.04.2011).

Dincolo de deschiderea comercială şi stimularea fluxurilor investiţionale, Planurile de Acţiuni şi reformele prevăzute în cadrul acestora au fost luate în serios, deşi în proporţii diferite, doar în Ucraina şi Republica Moldova. De aici şi dinamica diferită a celor două state în consolidarea relaţiilor cu Uniunea Europeană, dinamică vizibilă iniţial în cazul Ucrainei şi ulterior în cazul Republicii Moldova, care după schimbarea guvernării în 2009 [5] devine „copilul favorit" a Parteneriatului Estic. În acest context, în martie 2007 sunt lansate negocierile dintre UE şi Ucraina privind noul tratat politic de bază (Acordul de Asociere), iar în februarie 2008, negocierile privind instituirea unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv dintre cele două părţi, ca pilon central al noilor relaţii politice [6]. La sfârşitul lui 2007, Ucraina semnează cu UE Acordul de Simplificare a regimului de vize şi Acordul de readmisie, documente care au menirea de a simplifica procedurile de deplasare a cetăţenilor ucraineni în UE, iar la ultimul summit UE-Ucraina (al 14-lea), din 22 noiembrie 2010, Ucraina primeşte Planul de Acţiuni privind liberalizarea regimului de vize [7].

Republica Moldova, de cealaltă parte, semnează cu Uniunea Europeană, în octombrie 2007, Acordul de Simplificare a regimului de vize şi Acordul de readmisie însă, relaţiile moldo-europene au rămas ostatice proceselor politice interne moldoveneşti. Doar la 12 ianuarie 2010 au fost lansate negocierile privind Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, acord care va cuprinde şi instituirea unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv dintre cele două părţi. Totodată, la 15 iunie 2010 este lansat la Luxemburg Dialogul privind liberalizarea regimului de vize dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană, iar la începutul anului 2011 Guvernul a primit Planul de Acţiuni privind liberalizarea regimului de vize.

Perspectivele şi limitele Parteneriatului Estic: cazul Republicii Moldova

Politica de vecinătate a Uniunii Europene a primit aprecieri diferite în cercurile politice şi literatura de specialitate, de la cele care susţin că este o politică

neclară şi de slabă calitate, care nu reflectă nici interesele clare ale UE şi nici ale vecinilor, până la altele care văd în PEV un mare proiect (geo)politic al Uniunii [8, 169-170]. Desprinderea Parteneriatului Estic din cadrul politicii de vecinătate, un proiect deja „specializat”, ar trebui să faciliteze o analiză a eficacităţii acestuia. Poziţia oficială a protagoniştilor Parteneriatului este una destul de optimistă, din moment ce în concluziile celei de-a doua întâlniri a miniştrilor de externe din cadrul Parteneriatului Estic, din 13 decembrie 2010 de la Bruxelles, se menţionează importanţa strategică a Parteneriatului Estic în consolidarea relaţiilor dintre UE şi statele partenere [9]. Tot în această perspectivă a fost înţeles Parteneriatul şi în Rusia, din moment ce Ministerul Afacerilor Externe rus a criticat oficial noul program al UE, pe motiv că acesta creează noi linii de demarcaţie în Europa, iar statele ex-sovietice vizate vor trebui să aleagă între Moscova şi Bruxelles [10].

O serie de cercetători ruşi au fost şi mai categorici în analizele făcute Parteneriatului Estic, susţinând că acesta este o „nouă redacţie” occidentală a GU-AM, care cuprinde deja Armenia şi Belarusul, în care obiectivele politico-militare au fost înlocuite cu cele socio-economice. „Scopul real al Parteneriatului Estic – susţine A. Suzdaliţev – este „împingerea” Rusiei în extremitatea nord-estică a Eurasiei, transformând-o într-o anexă furnizoare de materie primă, crearea în jurul Rusiei a unui „cordon sanitar”, înlăturarea Rusiei din Caucaz, pentru a avea acces la resursele Asiei Centrale, care implică descompunerea EvraZes, a Organizaţiei Securităţii Colective, precum şi degradarea completă a CSI” [11].

Greu de crezut că în acest proiect al Uniunii Europene au fost investite atâtea speranţe euroatlantice, mai ales că Rusia are baze militare în Belarus şi Armenia (ambele membre ale Organizaţiei Securităţii Colective), baze militare „neautorizate” în Transnistria, Abhazia şi Osetia de Sud, arendează staţia-radar de la Gabala (aflată la 200 de kilometri de capitala Azerbaidjanului), iar în primăvara anului 2010 a semnat cu noua conducere a Ucrainei acordul care permite flotei militare ruse de la Sevastopol să rămână aici cel puţin până în 2042. Deocamdată este salutabilă doar intenţia de a aborda şase state ex-sovietice separat de statele Procesului de la Barcelona, care de altfel denotă preocuparea UE pentru spaţiul post-sovietic şi, respectiv, dezinvoltura crescută a acesteia de a concura Rusia în arealul geopolitic de tradiţională influenţă a acesteia. Pentru o imagine mai clară a parteneriatului Estic, precum şi a perspectivelor Republicii Moldova în cadrul acestuia, se impune o analiză a angajamentelor bilaterale ale Parteneriatului pe cele cinci mari paliere: noi relaţii contractuale (acorduri de asociere); integrarea progresivă în economia UE; mobilitate şi securitate; securitatea energetică şi; sprijinirea dezvoltării economice şi sociale [4, 4-9].

Primul palier al Parteneriatului – *noi relaţii contractuale* – presupune înlocuirea Acordurilor de Parteneriat şi Cooperare cu Acorduri de Asociere, care se menţionează în Comunicarea Comisiei „vor crea un ataşament politic mai pro-

fund şi vor promova o mai mare convergenţă prin stabilirea unei legături mai strânse cu legislaţia şi standardele UE” [4, 4]. Europenizarea legislaţiei statelor post-sovietice, prin implementarea *aquis*-ului comunitar este în sine o modernizare instituţională şi, în mare, o procedură providenţială, însă nu suficientă, dacă nu se finalizează cu aderarea la UE. Pentru Belarus includerea în cadrul programului şi eventuala semnare a unui Acord de Asociere este suficientă, din moment ce aceasta îi asigură recunoaşterea regimului existent acolo şi, totodată, un argument suplimentar în negocierile cu Rusia. Republica Moldova sau Ucraina nu pot fi satisfăcute de diplomatica includere într-un program alături de Belarus, care a semnat deja apartenenţa la Uniunea Vamală (alături de Rusia şi Kazakhstan), din moment ce documentele politice urmate a fi semnate în cadrul acestui program nu conţin expres prevederea aderării la Uniunea Europeană. Mai ales că cazul Turciei, care are un Acord de Asociere cu Uniunea Europeană semnat în 1963, sugerează că perspectiva aderării nu garantează automat aderarea. Altfel, Acorduri de Asociere care doar consolidează relaţiile UE cu statele semnatare au fost încă din 2002 semnate cu Algeria, Liban (de rând cu majoritatea statelor mediteraneene) sau Chile şi nu ar reprezenta un angajament deosebit pentru Uniune la graniţa estică sau o performanţă deosebită pentru Republica Moldova.

Doar menţiunea că noile acorduri „ar trebui să conducă la adâncirea cooperării în ceea ce prive□te politica externă □i de securitate comună □i politica europeană de securitate □i apărare” [4, 4], ar putea conduce la „solidarizarea” diplomaţiei europene cu problemele Republicii Moldova, în special la activizarea acţiunilor UE în soluţionarea diferendului transnistrean, deşi Comunicarea Comisiei nu face referire la „conflictele îngheţate”. La sfârşitul anului 2005 UE a mandatat deja o misiune – EUBAM – care să asiste la controlul frontierei moldo-ucrainene pe segmentul transnistrean, precum a devenit parte, în acelaşi an, a noului format de negocieri „5+2”. Prin urmare, suntem îndreptăţiţi să anticipăm o mai mare implicare a Uniunii Europene, pe termen mediu şi lung, în soluţionarea diferendului transnistrean.

Implicarea crescută în soluţionarea conflictului a unor state ca Germania, ar rămâne în manualele de istorie dacă s-ar finaliza cu un Acord semnat de către Uniunea Europeană şi Rusia (şi poate contrasemnat de către SUA), care să prevadă înlocuirea pacificatorilor ruşi de către o misiune post-conflict europeană. Doar la nivelul Uniunii Europene există misiunile civile în cadrul Politicii Externe şi de Securitate Comune, care s-au recomandat în diferite regiuni fierbinţi ale globului, din Macedonia până în R.D.Congo şi Indonezia, şi care ar putea înlocui actualii pacificatori. OSCE nu dispune de asemenea mecanisme, rezultatul mandatului pacificatorilor ONU din Kosovo nu poate fi relevant, din mai multe puncte de vedere, iar două decenii de confruntare au demonstrat că Republica

Moldova nu va fi niciodată unificată cât are în estul ţării, fără voia sa, muniţii şi trupe ruseşti.

Integrarea progresivă în economia UE presupune semnarea unor Acorduri de Liber Schimb Aprofundate şi Comprehensive, care, conform logicii celui de-al doilea pilon al Parteneriatului Estic, presupune nu doar o simplă liberalizare comercială, dar perspectiva creării, pe termen lung, a unei Comunităţi economice de vecinătate unde să fie intensificate circulaţia de mărfuri, capitaluri şi servicii [4, 5]. Apartenenţa la o Comunitate economică europeană ar permite Republicii Moldova, pe termen lung, relansarea economică şi întoarcerea cetăţenilor acasă în condiţiile în care companiile europene vor încerca să revină după criza economică delocalizând o parte a producţiei în economiile din vecinătate. De asemenea, o economie care are comerţ liber cu UE, pentru a nu vorbi de o piaţă comună, va atrage şi un flux mare de investiţii asiatice, în special chinezeşti, care demult caută posibilităţi de a penetra cea mai mare piaţă din lume. Totuşi, integrarea economică în termenii propuşi suscită, cel puţin pe termen scurt, o serie de riscuri.

Întâi de toate, iese în evidenţă „scoaterea" (cel puţin din acest capitol) circulaţiei persoanelor, una (şi poate cea mai importantă pentru Republica Moldova) dintre cele patru libertăţi ale pieţei unice europene. Fără graniţe dar nu pentru cetăţeni, ciudată abordare. Mai departe, Republica Moldova, care îşi formează o mare parte din buget din impozitarea importurilor/consumului, şi-ar reduce substanţial încasările vamale/bugetare într-o zonă de liber schimb cu Uniunea Europeană sau cu oricare entitate economică. Aceasta în condiţiile în care finanţele publice moldoveneşti sunt deja sub presiune, iar guvernul are semnat un Acord Stand-by cu Fondul Monetar Internaţional, prin care se împrumută pentru finanţarea deficitelor bugetare şi a stabilităţii macroeconomice.

Nu în ultimul rând, o liberalizare comercială, pentru a nu vorbi despre o integrare economică avansată, va pune o mare presiune pe mediul de afaceri moldovenesc. Datele din Tabelul 2 arată că comerţul cu Uniunea Europeană este cu deficit pentru Republica Moldova, în condiţiile când beneficiem de facilităţi comerciale unilaterale din partea Uniunii. Astfel, suntem îndreptăţiţi să credem că într-un regim comercial liberalizat, adică în care producătorii autohtoni vor concura în regim de piaţă liberă cu cei europeni, deficitul comercial va creşte iar multe companii moldoveneşti vor da faliment. Pe lângă avantajele tehnologice, fermierii europeni sunt subvenţionaţi prin Fondul European pentru Agricultură şi Dezvoltare Rurală iar companiile prin Fondul European de Dezvoltare Regională şi alte iniţiative comunitare. Totodată, inflaţia ridicată din Republica Moldova, ţine sus dobânzile la creditarea economiei reale şi, drept consecinţă, pune din nou în situaţie inegală producătorii moldoveni în raport cu cei din zona euro, care activează în spatele unei monede (euro) puternice şi se pot credita la dobânzi mult mai joase.

Prin urmare, integrarea economică moldo-europeană trebuie obligatoriu să fie însoțită de creşterea (geometrică) a fondurilor nerambursabile europene, care să compenseze iminentele externalități pentru economia moldovenească. Când cele zece state est-europene recent aderate la Uniunea Europeană şi-au liberalizat comerțul cu ultima, acestea dispuneau deja de instrumente financiare (de preaderare) mult mai consistente comparativ cu Instrumentul European de Vecinătate şi Parteneriat şi anume PHARE, ISPA şi SAPARD. În condițiile contracției economice europene contemporane şi, drept consecință, a marilor deficite bugetare şi datorii publice, îi este greu Uniunii Europene să-şi asume angajamente financiare suplimentare „în est”, însă mult mai greu va fi producătorilor moldoveni (în special IMM-urilor) care vor fi nevoiți să concureze într-un regim de liber schimb cu producătorii europeni, masiv subvenționați prin politica agricolă şi de coeziune europeană. Altfel, dacă liberalizarea comercială şi integrarea economică nu va fi însoțită de asistență financiară considerabilă, liberalizarea pieței muncii sau (ca variantă de rezervă) de eliminarea vizelor, există riscul să fie aruncați în şomaj muncitori care efectiv nu vor avea soluții de angajare. Pentru că din moment ce economia moldovenească va fi integrată în economia europeană, Rusia poate oricând închide piața muncii pentru cetățenii moldoveni.

Palierul *mobilitate şi securitate* este cel „responsabil” de liberalizarea regimului de vize. „Politica vizelor – se menționează în comunicarea Comisiei – ar urmări o abordare structurată pe etape, care va conduce la liberalizarea vizelor sub rezerva îndeplinirii unor condiții specifice şi aplicării unor măsuri însoțite” [4, 6]. Eliminarea completă a vizelor însă, este un obiectiv pe termen lung, formulat diplomatic în continuare: „odată ce acordurile de facilitare a eliberării vizelor □i de readmisie sunt puse în aplicare în mod efectiv, să ini□ieze dialoguri privind eliminarea vizelor de călătorie cu to□i partenerii de cooperare” [4, 7]. Republica Moldova are deja acorduri funcționale de facilitare a regimului de vize şi de readmisie, doar că aplicarea „în mod efectiv” rămâne a fi apreciată de către Comisie şi atunci „termenul lung” poate deveni „prea lung” pentru cetățenii moldoveni. Deocamdată, foile de parcurs pentru eliminarea vizelor, prevăzute în document, au fost înlocuite cu Planuri de Acțiuni, documente cu mai puține pretenții [12], care se pare că îndepărtează perspectiva liberei circulații din moment ce chiar după o realizare exemplară a prevederilor acestuia pot fi invocate alte cerințe. Permeabilitatea graniței estice a Republicii Moldova poate servi oricând unui asemenea scenariu. Într-un asemenea context, cetățenii moldoveni vor continua să migreze masiv pe piața muncii rusească şi/sau vor solicita în continuare cetățenie română, mai ales după aderarea României la Spațiul Schengen. Atunci politicienii şi presa europeană [13] nu ar trebui să aibă pretenții că România aduce moldovenii în UE pe uşa din spate, oferindu-le cetățenie română.

Despre *securitatea energetică* se menționează că „Parteneriatul estic va avea drept obiectiv consolidarea securită□ii energetice a UE □i a partenerilor săi în ceea ce prive□te aprovizionarea cu energie □i tranzitul de energie pe termen lung” [4, 8]. Republica Moldova a devenit membru a Comunității Energetice Europene în martie 2010, apartenența la care poate avea un efect catalizator asupra reformelor din sectorul energetic, precum şi asupra securității energetice moldoveneşti într-o mega-piață energetică europeană. Totuşi, deocamdată demersurile concrete ale Uniunii Europene pe sectorul energetic au ținut doar de asigurarea propriei securități energetic şi doar tangențial a partenerilor estici. După deschiderea oleoductului Baku-Tbilisi-Ceyhan, se negociază în continuare cu Azerbaidjanul posibilitatea exploatării în comun a rezervelor şi importului de petrol şi gaze, se negociază cu Georgia construcția unor noi infrastructuri de transport, iar cu Ucraina se semnează, în martie 2009, o Declarație comună privind modernizarea sistemului ucrainean de tranzitare a gazului [14]. Republica Moldova însă, nu este inclusă (cel puțin deocamdată) în principalele proiecte de infrastructură energetică, cum ar fi gazoductul Nabucco sau oleoductul Odesa-Brody-Gdansk, prin care urmează a fi tranzitate hidrocarburile caspice pe piața europeană.

Sprijinirea dezvoltării economice şi sociale, ultimul palier bilateral al Parteneriatului Estic, care să transfere practicile politicii de coeziune europene în reducerea disparităților geografice şi sociale interne din statele partenere, este unul de bună seamă binevenit. Lipseşte doar finanțarea sau, mai exact, nivelul de finanțare de care beneficiază proiectele similare europene prin Instrumentele Structurale. Mai mult, în contextul evenimentelor din sud-estul Mediteranei, Franța, Italia şi Spania, de rând cu alte trei state europene, au solicitat ca Uniunea Europeană să acorde o mai mare prioritate şi, drept consecință, o finanțare mai mare vecinilor sudici nu celor estici, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate. Astfel, s-ar putea ca Uniunea Europeană să reducă din finanțările şi proiectele pentru Parteneriatul Estic, din care face parte şi statul nostru, redimensionându-şi interesele şi ajutoarele economice spre Uniunea pentru Mediterana, din care fac parte statele Maghrebului.

Concluzii

Uniunea Europeană devine un actor tot mai prezent în geopolitica sud-est europeană, areal în care concurează cu Statele Unite şi Rusia, unde ultima a avut de fiecare dată interese şi pârghii de influență, şi toate trei contestă tentativele Chinei de a intra în disputa pontică. Intenția de a stabili relații cu şase state ex-sovietice într-un proiect (geo)politic unic, separat de statele nord-africane membre a politicii de vecinătate europeană, dar şi de Rusia, este una salutabilă, precum salutabilă este şi perspectiva stabilirii raporturilor cu acestea funcție de realizările lor individuale. Totuşi, Parteneriatul Estic nu este un cadru politic ca-

re să ofere explicit perspectiva aderării la Uniunea Europeană a statelor vizate, ci doar o consolidare a relațiilor prin asociere politică şi integrare economică. Altfel spus, integrarea periferiei externe a Uniunii Europene prin proiecte care să asigure stabilitatea şi securitatea la granițele estice ale acesteia.

Totodată, faptul că integrarea economică preconizată nu este susținută şi de mecanisme financiare substanțiale, care să compenseze externalitățile pentru economiile statelor incluse în Parteneriat, aceasta nu reprezintă o ofertă serioasă pentru Republica Moldova. Mai ales că liberalizarea economică nu este însoțită şi de liberalizarea pieței muncii europene. De asemenea, nu este clar cum va beneficia Republica Moldova, spre exemplu, de securitatea energetică care este stipulată în Parteneriat.

Sunt doar câteva din argumentele care susțin o regândire a Parteneriatului Estic şi, respectiv, o schimbare de atitudine a Uniunii Europene față de vecinii estici. Altfel, dacă asocierea politică nu va da posibilitatea aderării (statelor care doresc şi corespund criteriilor), integrarea economică nu va fi însoțită de mecanisme financiare redistributive, cetățenii vor face în continuare cozi la Consulatele statelor UE, iar securitatea energetică va fi selectivă, atunci toate statele Parteneriatului Estic vor fi înglobate "la pachet" în structurile integraționiste eurasiatice dominate de Rusia.

Bibliografie:

1. COMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Brussels, 11.3.2003 COM(203) 104 final.
2. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument, Brussels 29.9.2004 COM(2004) 628 final.
3. Council of the European Union. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit. Brussels, 7 May 2009 8435/09 (Presse 78). [On-Line]. 2009. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf (citat 02. 04.2011).
4. COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN □I CONSILIU Parteneriatul estic. Bruxelles, 3.12.2008 COM(2008) 823 final.
5. Popescu N. Re-setting the Eastern Partnership in Moldova. // CEPS Policy Brief, No 199/4, 2009.
6. European Union Ukraine relations. [On-Line] 2010. http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm (citat 10.12.2010).

7. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION 14th EU-Ukraine Summit (Brussels, 22 November 2010) Joint Press Statement. [On-Line] 2010. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/117912.pdf (citat 10.12.2010).

8. Dandiş N. Extinderea şi Politica de Vecinătate a Uniunii Europene. – Chişinău: Bone Office SRL, 2008.

9. Eastern Partnership Foreign Ministers Meeting. Chair's conclusions. Brussels, 13 December 2010. [On-Line]. 2010. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118435.pdf (citat 15.12.2010).

10. Стрелков А. Восточное партнерство: первые результаты. [On-Line]. 2009. http://www.perspektivy.info/oykumena/politika/vostochnoje_partnerstvo_pervyje_rezultaty_2010-03-26.htm.(citat 03.11.2010).

11. Суздальцев А. Россия теряет постсоветское пространство. [On-Line]. 2009. http://evrazia.org/article/963.(citat 03.11.2010).

12. PLANUL DE ACȚIUNI PRIVIND LIBERALIZAREA REGIMULUI DE VIZE. [On-Line]. 2011. http://www.gov.md/doc.php?l=ro&idc=447&id=3397. (citat 5.04.2011).

13. Litra L. Sunt moldovenii care dețin paşapoarte româneşti un pericol devastator pentru UE? // IDIS Viitorul, Buletin de Politică Externă a Moldovei, nr.10, 2010.

14. Joint EU-Ukraine International Investment Conference on the Modernisation of Ukraine s Gas Transit System. [On-Line]. 2009. http://eeas.europa.eu/energy/events/eu_ukraine_2009/joint_declaration_en.pdf (citat 10. 10. 2010).

Prezentat la redactie
la 7 aprilie 2011

Recenzent – **Ion SANDU**, doctor in istorie, profesor

COMPARTIMENTUL *BIBLIOGLOBUS & INFO*

INFORMAȚIA privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2010

nr.	*Autorul*	*Denumirea tezei*	*Conducător / consultant științific*
Teze de doctor			
1	***COJOCARU Igor***	Politici sociale in sfera muncii in contextul integrarii europene a Republicii Moldova (dimensiuni politico-juridice)	***Valentina TEOSA***, *doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)*

Informația a fost prezentată
la redacție la 1 februarie 2011
de către profesor V.MOȘNEAGA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LIII), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 20.05.2011. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.